

99 Soruda
ÇOCUK EDEBİYATI

Yazı Kurulu

Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / Can GÖKNİL
Prof. Dr. Mübeccel GÖNEN / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN
Prof. Dr. Ayla OKTAY / Feridun ORAL
Mustafa Ruhi ŞİRİN / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER

Hazırlayan
Mustafa Ruhi ŞİRİN

ÇOCUK VAKFI YAYINLARI
İstanbul 2000

Çocuk Vakfı Yayınları: 59
99 Soruda Çocuk Dizisi: 8

99 SORUDA ÇOCUK EDEBİYATI

KAPAK RESMİ

*Hande GEREZ, Pelin EKİNCİ
Pınar TOPALOĞLU, İsmail CEM, Ali ÇİÇEKLİ,
Göktuğ YILGENCİ, Reha YALNIZCIK*

KAPAK TASARIMI

Reha YALNIZCIK

YAYINI YÖNETEN

Mustafa Ruhi ŞİRİN

© YAYIM HAKKI

*Çocuk Vakfı Yayınları
Kitabın Madde Yazarları*

DİZGİ-OFSET HAZIRLIK

İlgi Tanıtım

BASKI- CİLT

Erkam Matbaası

ÜÇÜNCÜ BASKI

Kasım 2000

ISBN 975-552-052-X

ÇOCUK VAKFI YAYINLARI

Zafer Sokak No: 17 Nişantaşı/İSTANBUL

Telefon: 0.212.240 23 83 - 240 41 96 Faks: 0.212.230 01 25

99 Soruda
ÇOCUK EDEBİYATI

99 Soruda Çocuk Dizisi

99 SORUDA ÇOCUK EDEBİYATI
YAZI KURULU

Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / Can GÖKNİL
Prof. Dr. Mübeccel GÖNEN / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN
Prof. Dr. Ayla OKTAY / Feridun ORAL
Mustafa Ruhi ŞİRİN / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER

99 Soruda Çocuk Dizisi

Yaşadığımız dünyada çocuğa yönelik ilgiler gün geçtikçe çoğalıyor. Çocuk kültürü sesli, görüntülü ve basılı yayınlar aracılığı ile engel tanımadan sınırları aşılıyor ve ortak bir kültüre dönüşüyor. Bu kültür günümüzde dünyayı çepeçevre kuşatmış durumda.

Açmazlarına rağmen, batı dünyasında gelişen çocuk politikalarına bu toplumların değerler sistemi kaynaklık ediyor. Sosyal bilimler düzeyinde yüz yılı aşkın bir süredir yapılan araştırmalarla hedeflenen çocuk tipi'ne ulaşılmasında bu çalışmaların payı büyüktür.

Çocuk konusu ülkemizde uzun bir zaman diliminde gündemsiz tartışılıyor. Çocuğa yönelik belirsizliklerden dolayı çıkış yollarına ulaşmada öncelikler sıralaması da yapılamıyor. Çocuk merkezli çalışmalarda, sosyal bilim dallarının birbirini bütünleyen çerçevelerini biraraya getirmeden sonuca ulaşmak ise mümkün görünmüyor. Oysa bir an önce çocukla ilgili her türlü bilgiyi yeniden keşfederek, bu bilginin sentezine ulaşmamız gerekiyor.

Çocuğa ait bilginin günümüz insanına sunulma-

sındaki amaç, bu konunun güncelleştirilmesi olmasıdır. Dün, bugün ve gelecek arasında geleneğin yaşanan yönü, günümüzde aldığı biçim, çocuk odağında yorumlanmalıdır. Sözlü kültürümüzün yaşayan fakat yazıya yansımaya yönünün, yeni kuşakların eğitiminde ve kültürel sembollerimizin sunulmasında zengin bir kaynak durumunda olduğu unutulmamalıdır. Çocuğa pedagojik ve felsefi bakışın yanında sanatçı bakışının daha kalıcı ve kuşatıcı çerçevelerden oluştuğu da özellikle hatırlanmalıdır.

İnsanımıza ulaşmanın en kolay yolunun yaşadığı değerler sistemi içinde onu tanımaktan geçtiğine inanıyoruz. Çocuk kültürü diyebileceğimiz bir havuzda sağlık, eğitim, hukuk, çocuk hakları, dil, kültür, sanat, edebiyat, çevre konularında ilgili bütün verileri kullanarak çocuk dünyasının panoramasını sunmaya çalışacağız. 99 Soruda Çocuk Dizisi'nde yer alacak kitapların dünyada varolan benzerlerini çeviri yolu ile aktarma kolaylığını seçmedik. Alanlarında uzman olan imzaların hazırlayacağı bu kitaplarla yeni bir çocuk okuması yapmayı amaçlıyoruz.

Çocuk Vakfı

Çocuk edebiyatı bütün dünyada oluşum halinde bir edebiyat yönelişi olarak yüz yılı aşkın bir zaman diliminde gündemde kalmayı başardı. Çocuk klasiklerinin çocuklar tarafından keşfedilmesinden sonra çocuklar için yazılmış kitaplar dönemine geçildi. Çocukluk çağlarına uygun edebiyat yapılması düşüncesi çocuk edebiyatı alanındaki gelişmeye yeni boyutlar kazandırdı. Çocuk yüz yılında, çocuk edebiyatı, çocuğa verilen değeri ve çocuğa bakışı yansıtmada öncelikli duyarlıklardan biri oldu. Ve çocuk edebiyatı, edebiyatın içinde incelikli bir tür, yeni bir yazarlık biçimi olarak, bağımsız edebiyat olma yolunda serüvenini sürdürüyor.

Çocuk edebiyatını tanıma çabaları her geçen gün yoğunlaşıyor. Dünyayı çepeçevre kuşatmış bulunan çocuk kültürü öncelikle çocuk edebiyatına yansıyor. Çağdaş duyarlıklarla kurulan yenilikçi çocuk edebiyatı, dünya çocuklarına ulaşmada hiç bir sınır tanımıyor. Bu yönü ile çocuk edebiyatı yaşadığımız dünyada çocuğa gösterilen ilginin en duyarlı göstergesi olmuştur.

Ülkemizde çocuk edebiyatı kültürüne her düzeyde ihtiyaç vardır. Edebiyat ve yayın açısından çocuk edebiyatının anlamı kavranmadıkça çocuk edebiyatı bilincine ulaşamayız. Bu bakımdan çocuk merkezli eğitim yaklaşımlarının benimsenmesi gerekiyor. Çünkü çocuk edebiyatının gelişmesi bu ortamın hazırlanması ile mümkün olabilir.

Bu kitapta, çocuk edebiyatı kültürüne yönelik bilgi-

ler, edebiyat-çocuk edebiyatı tartışmasına yönelik yaklaşımlar, çocuklar için edebiyat ve bir yazarlık biçimi olarak çocuk edebiyatı yazarlığı yorumlanmaya çalışıldı. Dünya çocuk edebiyatının, çocuk klasikleri ekseninde değerlendirilmesi amaçlandı. Çocuk edebiyatımızın sorunlarına eğilerek çağdaş ve yenilikçi bir çocuk edebiyatına ulaşılması için gerekli çıkış yollarına dair önerilere yer verildi. Çocuk edebiyatı türleri çocuğa görelik ilkesi doğrultusunda tanıtıldı. Okul öncesi çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatında eğitimden yararlanma ve çocuk edebiyatında ideoloji konularına değinildi. Çocuk ve Kitap bölümünde kitap kültürü, okuma alışkanlığı ve okuma olgunluğuna ulaşmada çocuk edebiyatının belirleyici yönleri üzerinde duruldu. Onuncu bölüm ise çizgi roman sanatı ve kültürüne ayrıldı. Kitabın en belirgin özelliği, çocuk edebiyatına çocuk edebiyatı kültürü bütünlüğü içinde yaklaşmak olmuştur.

99 Soruda Çocuk Edebiyatı kitabında, sınırları içinde, çocuk edebiyatı tarihine ilişkin bilgilere, sözlü geleceğin yazılı edebiyata dönüştürülmesi ve kaynaklardan yararlanma konusuna, çocuk edebiyatının edebiyat ve yayından oluşan yönlerine, çocuk kitabı yazarı ve çizeri ile birlikte oluşturulması gerçeğine güncel yorumlar getirildi. Şüphesiz çocuk edebiyatı yalnızca bu kitaptaki sorularla sınırlı değildir. Kitabın oluşumuna Prof. Dr. İnci Enginün, Can Göknül, Prof. Dr. Mübeccel Gönen, Dr. A. Ferhan Oğuzkan, Prof. Dr. Ayla Oktay, Feridun Oral, Prof. Dr. Nilüfer Tuncer katkılarını sundular. Kendilerine öncelikle çocuklarımız adına teşekkür ediyorum. Ve bu kitabı, çocuk edebiyatına şimdiye kadar emeği geçmiş araştırmacı, yazar, çizer, yayıncılarla birlikte yenilikçi çocuk edebiyatımızın öncülerine armağan ediyoruz.

Mustafa Ruhi ŞİRİN

ÇOCUK EDEBİYATI

■ 1: Çocuk edebiyatı nedir?

Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayâl, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır. Üç yüzyıllık bir dönem içinde oluşan yazılı gelenek edebî, estetik ve biçim yönünden oluşum halindedir.

Çocuklar için edebiyat düşüncesi ise daha yenidir. Yüzyılımızın başından bu yana okuru öncelikle çocuk olan edebiyat gündeme gelmeye başladı. Çocuklar için edebiyat yaklaşımı ise, çocuğa göre bir edebiyat yapılması yönünde yenilikçi bakış açısını belirler.

Çocuk edebiyatı kavramı, ortaya çıktığı günden bu yana tartışılıyor. Çocuğa özgü bir edebiyat yapılması düşüncesi, çocuk edebiyatına yönelişi hızlandırdı. Çocuk bilgisi ve çocuk kültürü çocuğa dıştan bakış yanında, içten bakışa zemin hazırladı. Çocuğun yetişkinler dünya-

sından farklı eğilimlerinin öğrenilmesi, çocuksu duyarlıklarının keşfini kolaylaştırdı. Çocuk psikolojisi adeta çocuğu yeniden keşfetmeyi başardı. Çocukluk çağlarının farklı gelişim çizgisi ve sürecinin oluşması, çocuk edebiyatına yeni açılımların yansımaları sağladı. Çocuksu edebiyat çocukluğu bilen yazar ve sanatçıların ilgi odağı oldu.

Çocuk edebiyatı, çocuklara çocukluğu ya da çocuğu anlatan bir edebiyat değildir. Böyle bir edebiyat kendini sınırlandırır. Çocuk, herşeyden önce iyi, nitelikli çocuk kitabından ve yazarından, kendisini çocukluğundan çıkarmasını ve kendi dünyasına götürmesini bekler. Çocuğa çocuk olduğunu hatırlatan, onu küçümseyen bir edebiyat çocuk dünyasını yansıtamaz. Bu tür edebiyatı basit ve çocukça bulabilir. Çocuk, yalnızca kendisi için yazılanları okumakla yetinmez. Yetişkinlerin okuduğu kitaplara da yönelebilir. Çocuk edebiyatı alanı bu yönüyle daha da genişliyor.

Çocuk edebiyatı önce edebiyattır. Edebiyat yönü ile edebiyatın içinde en incelikli yazarlık biçimidir. Her yaştan okurun ilgisini çekebilene, okunabilene, dili, anlatımı ve biçimi ile edebiyatın içinde yeni bir türdür.

■ 2: *Çocuk edebiyatının varoluşunu sağlayan duyarlıklardan söz eder misiniz?*

Çocuk edebiyatında çocuğun gelişim ve büyüme süreci ile özdeşleşen dil, anlatıma yön verir. Çocuksu fante-

zi dil'e yüklenen anlamla pekişir. Çocuk edebiyatında çocuğa göreliğin ölçüsünü dil ve anlatım belirler. Yazarın dil bilinci çocuğa ulaşmayı sağlar. Sadelik, anlatımla uyumlu olduğu oranda edebiyat tadı oluşur. Sadelik içinde çocuk ruhunu uyandıran çocuksu eda, çocuk edebiyatının varoluşunu belirler ve çocuk bakışını sunar. Derin ruh çözümlemesine yönelmez. Gerçekçi ya da düşler dünyasını konu alan anlatımında çocuğun kitaba katılımını ve özdeşleşmesini gerçekleştirebilen edebiyat, çocuk edebiyatıdır.

Çocuk edebiyatı, ilk çocukluktan çocukluk dönemi sonuna kadar yaşanan çocukluk çağlarının duyarlıklarını yansıtır. Bunu başarabilmesi halinde çocuklara yönelik edebiyat olma özelliği taşır. Çocuk edebiyatı kavramı çocuklar için yapılan edebiyat yanında yayını da ifade ediyor. Edebiyat ve sanat uyumu, çocuk kitaplarını bütünlüğe ulaştırır. Bu nitelikleri taşıyan çocuk kitapları sanat değeri olan yayınlardır.

Çocuk edebiyatı kültürü dünya çocuklarını ortak edebiyat zevkine ulaştırır. İyi çocuk yayınları sınırları kolayca aşmayı başarır. İyi ve nitelikli çocuk kitabının kaynağı, çocuktaki büyüklüğü sezebilen yazar ve çocuk edebiyatı çizeridir. Büyük sanatkarın başarabileceği, zor, ciddi ve çocukları hafife almayan çocuk edebiyatı, edebiyattan ayrı düşünülemez. Hattâ yetişkinler edebiyatından daha büyük ustalık ve titizlik ister. Ayrıca çocuklar için yazma bilinci gerektirir.

Çocuk edebiyatı ile edebiyatı, edebiyat estetiği bakı-

mundan birbirine karşı, iki ayrı edebiyatmış gibi göstermek de doğru olmaz. Çocuklar için yapılan edebiyat, edebiyat niteliği taşıyorsa yetişkinlerce de okunabilir. Çocukluğu tanıma bu tür özgün çocuk edebiyatı örneklerinin okunması ile gerçekleşebilir. Çocuk için yazılmamış kitabı çocuk da okuyabilir. Buradaki başarı, büyük yazarın çocuksu duyarlılığı yansıtması ile mümkündür. Çocuk edebiyatı çocuk işi olmayan, içindeki çocuğu yaşatabilen yazar ve çizerin çocuksu şölenidir. Amacı, dünya çocuklarının birbirine benzeyen, ortak duygularına edebiyat ve çizgi ile yöneliştir.

Çocuk edebiyatı sanıldığı gibi çocukların küçümsenmesinden doğmamıştır. Çocuğun gündeme gelmesi sonucu, edebiyatın içinden doğan çocuksu bir anafordur. Yenilikçi anlatım biçimidir. Buna karşılık yazarsız, çizersiz çocuk kitapları çocuk edebiyatının küçümsenmesine zemin hazırlamıştır. Çocuğa yönelik duygu ve düşünceyi çocuğa edebiyatla sunma başarısını çok az yazar ve çizer gösterebilmiştir.

■ 3: *Çocuk edebiyatını çocuk edebiyatı yapan öncelikler nelerdir?*

Çocuk edebiyatı önce edebiyattır. Edebiyatın oluşumuyla ilgili bütün ilkeler çocuk edebiyatı için de gereklidir. Edebiyatın içinde çocuksu bir yöneliştir. Çocuk kalbinin duyarlıkları ve çocuk bakışı çocuk edebiyatına yön verir. Çocuk dünyasının bütün zenginliklerini yansıtır.

Öncelikle çocuğa göre yapılması gereken bir edebiyat yöneliştir.

Çocuk edebiyatı çocuksu bir dil ile oluşur. Çocuğa göre bir anlatımı özünde taşır. Çocuk yaş gruplarının düzeyi dil ve anlatımın çerçevesini belirler. Dilin kullanımında çocuksu eda çocuk kitabı yazarlığının vazgeçilmez kuralıdır. Dil, çocuğun algılama düzeyine göre biçimlenir. Bu ise sanıldığı gibi gereksiz süslü anlatım değildir. Dilin ve temanın anlatım için gerekli olan yapıya ulaşmasıdır.

Çocuk edebiyatı çocuksu fantezinin şölenidir. Oyun, masal ve serüven çağı çocuğunun eğilimleri anlatıma yansıdığı oranda çocukların ihtiyacını karşılayan edebiyattan sözedilebilir. Derin ruh çözümlerinin çocuk edebiyatı anlatımında yeri yoktur. Sadeliğin egemen olduğu anlatım şiir, hikaye, masal ve romanı çocuksu olana yaklaştırır. Konunun gerektirdiği durumlarda anlatım ve biçim oyunları çocuk edebiyatı yazarının vazgeçemediği yönelişlerdir. Böyle durumlarda amaç anlatım ve biçimin öne çıkması değil etkili anlatımın gereğine uygun hareketin birinci olarak kullanılmasıdır.

Çocuk kitabı yazarının başarısı, neleri yazmalıyım? sorusundan önce, nasıl yazmalıyım? sorusunda gizlidir. Nasıl yazarsam çocukların ilgisini çekebilirim? sorusunu yorumlayabilen yazar çocuk edebiyatı alanı içine girebilir.

Çocuğu çepeçevre kuşatan edebiyat çocuk edebiyatıdır. Çocuk edebiyatı yazarlığı bu yönüyle ayrı bir yazar-

lık biçimidir. Çocuk bakışını sanatçı bakışıyla bütünleş-
tirebilen yazar ve çizerler gerçek çocuk kitabı yazar ve
çizerleridir. Çocuk edebiyatının yerini ve önemini bu ya-
zar ve çizerler belirler. Çocuğu ciddiye alan, zor olanı ba-
şaran yazarlık ve çocuk bilinci oluşmuş çizerler çocuk
edebiyatını hafife alınmaktan kurtarabilir.

Çocuk edebiyatının okuru yalnızca çocuklar değildir.
İyi çocuk edebiyatının okurunu sınırlandıramayız. Okul
öncesi edebiyatı düşünelim: Henüz okuma bilmeyen ço-
cuklara okunan bir edebiyat ile karşı karşıyayız. Zorun-
lu olarak çocuğa okunan bu kitaplar okuyana çocukluğu
hatırlatır. İçindeki çocuğun uyanmasına yardımcı olur.
Bu kitap yazısız, "resim kitap" bile olsa, çocuk, kitabı çı-
zerinin sunduğu çocuk yorumunun farkına varır. İyi bir
çocuk şiiri, hikayesi, masalı ve romanı için de durum
farksızdır. Çocuksu duyarlılığı yansıtabilen çocuk edebi-
yatı örneklerinde okuru kendine çekebilene çocuksu bir
hoşluk vardır. Çocuksu olanın tadına varmış olanlar için
çocuk edebiyatı bir tutkuya dönüşebilir.

Çocuk edebiyatı, kavram olarak yayını da içine ali-
yor. Bir başka yönü ile çocuk edebiyatı edebiyat ve çizgi-
resimden oluşuyor. Çocuk kitabı yazar ve çizeri çocuk
edebiyatının iki temel önceliğidir. Edebiyat, çizgi-resim-
le bütünleştiği oranda çocuk edebiyatı varolabilir. Çocu-
ğa yönelik sanat ve edebiyatın birbirini tamamlayabil-
mesi halinde çocuk edebiyatından sözedilebilir.

■ 4: *Çocuk edebiyatı çocukların keşfettiği bir edebi-
yat mıdır?*

Çocuk edebiyatı, klasik edebiyat eserlerinin çocuk-
lar tarafından okunmaya başlanması ile gündeme geldi.
Türler, eserler ve yazarlar üzerine yapılan araştırmalar-
da bağımsız çocuk edebiyatı konusunda dün olduğu gibi
bu gün de belirsizlikler bulunuyor. Yazılı çocuk edebiya-
tının klasik edebiyat gibi bir oluşumu yoktur. Yaklaşık
üç yüz yıllık bir geçmişi bulunan yazılı çocuk edebiyatı
kavramını edebiyat estetiği çerçevesinde değerlendiri-
meye çalışabilir miyiz? Bu çaba, bazı sonuçlara ulaşma-
mızı ve çocuk edebiyatına bakışımızı zenginleştirebilir.

16. yüzyıla gelinceye kadar çocuklar için yazılmış hiç
bir kitap yoktu. Çocuk kitaplarının yazılması çocuk eği-
timindeki arayışların sonucudur. Çocukların yapmacık
hayvan hikayeleri ve boş fantezilerle dolu kitapları oku-
malarının zararlı olacağını ileri sürenler, çocuklar için
ayrıca kitap yazılmasına karşı çıktılar. Buna karşılık,
Batı'da çocukların yetişkinlerin kitaplarına yönelmesi
bir yarış başlatmıştı. Çok az sayıda basılan efsane, ma-
sal, ortaçağ hikayeleri ve özellikle peri masalları, çocuk-
ların kitaba karşı duyarlı olduklarını göstermesi baki-
mindan önemli bir gelişme sayılabilir.

Tartışmaların başladığı bu dönemde, Batı'da kilise,
çocuğa dinî yayınlar dışında kitap okutulmasına karşı
çıkıyordu. Çocuklar ise puriten (dinî) çocuk kitaplarını
sıkıcı buluyor ve bu kitapları okumak istemiyordu.

18. yüzyıla kadar öğretici bazı çocuk kitapları yanında klasik edebiyat eserleri de okunmaya başlanmıştı. Sözlü anlatım geleneği çocukların ihtiyacını karşılamıyordu. Matbaanın icadı, okur-yazar oranının yükselmesi, haberleşme imkanlarının gelişmesi, kitaba yönelişi hızlandırdı. Masal dinleyen çocuklar, yetişkinlerin kitaplarına yöneliyordu. Robenson Crosoe'yü, Güliiver'in Seyahatleri'ni, Alis Harikalar Diyarında'yı, Define Adası'nı, Ay'a Seyahat'i çocuklar önce keşfettiler. Sonra bu kitapları tekrar tekrar okudular. Çocukların şairleri ve yetişkinlerin kitaplarını okumalarını yasaklayan Eflatun yanılmış olmuyor muydu? Çocuklar bu kitaplarda "çocuksu duyarlılığı" ve "çocuksu tadı" bulabilmişlerdi. Homeros'u, Aisopos'u severek okuyan, hattâ ezberleyen çocuk ile La Fontaine'i okuyan çocuk arasında bir fark yoktu. Aslında çocuğunecessüs'ü dün de bu gün de aynı değil mi?

Konfüçyüs, 6. yüzyılda Çin klasiklerini özetleyerek hazırladığı kitapları çocuklara okutmayı düşünmüştü. Çağlar boyunca sınırlar çizen, yasak koyan düşünce hep var olmuştur. Rousseau da Emil'ine La Fontaine'i yasaklıyordu ama Robenson'u okumasını istiyordu. Rousseau'nun bu düşüncesinde terbiyeye ait bir yaklaşım söz konusu idi. Emil'in Robenson gibi tabiata dönmelerini istiyordu. Rousseau, Robenson Crosoe'daki çocuk dünyasıyla örtüşen yanı sezmişti.

Çocuk edebiyatı, Batı edebiyatı tarihlerinde "marjinal edebiyatlar" bölümünde ele alınıyor. Raymond Que-

nean, temsilcileri edebiyat tarihlerinde yer almayan ifade tarzları, araçları ve türlerini kastediyor "marjinal edebiyat"la. Kolportaj edebiyatı, çocuklar için edebiyat, polis romanı, halk romanı ve bilim kurgu türüne benzer edebiyatlar olarak değerlendiriyor "marjinal edebiyat"ı. Çocuk edebiyatı yalnızca sözlü verimlerin oluşturduğu bir edebiyat değil, yazılı çocuk edebiyatının oluşmasıyla edebiyatın içinde bir tür olma yolundadır. Çocuk edebiyatını "marjinal edebiyat"ın içinde değerlendirmek çocuk edebiyatının bir anlamda yok sayılmasıdır. Bu değerlendirmeler bu yönüyle eskimiştir.

André Bay, çocuk edebiyatı için daha geniş bir çerçeve çiziyor, dahası çerçevenin dışına çıkıyor: "Çocuk edebiyatı" diyor, "çok geniş bir dünya, tam bir tablosunu çizmek imkansız. Konu ister istemez sınırları aşıyor. Çocuklar haritada sınır işaretlerine aldırılmazlar. Bu edebiyat çağlar boyu yelken açmış pusulasız bir gemi. Uğradığı her limandan ganimetler devşirmiş."* Çocuk edebiyatı insanlığın varoluşuyla doğmuş, sözlü gelenekle sürmüş, yazılı edebiyata dönüşerek dünyanın edebiyata açılan çocuksu penceresi olmuştur. Yazılı çocuk edebiyatı sözlü çocuk kültüründen, halk edebiyatı verimlerinden yararlanma yoluna gitmiştir. Bütün sanat türlerinde geleneğin yenilenmesi söz konusudur. İnsan yaratılışı itibariyle geleneğe kök salmıştır. Geleneğin yeni biçim-

(*) Cemil Meriç, Kültürden İrfana, (naklen) İnsan Yay., İstanbul 1986, s. 307.

lerde yaşaması tutkusundan vazgeçemez. Çocuk edebiyatının da gelenekle iç içe olması kaçınılmazdır.

Çocuk klasiği olarak bilinen yüz'ü aşkın kitabın geçmişin derinliklerine uzanan serüven ve masal edebiyatı ağırlıklı temalarla yüklü oluşları bunu bize gösteriyor. Bu kitaplar çocuk okura göre yazılmamıştır ama bu kitapların içindeki çocuksu çizgiyi çocuklar da keşfetmiştir. Çocuk edebiyatı bu yönüyle çocukların armağını sayılır. Çocuk edebiyatı, çocukların keşfettiği bir edebiyattır, çocuksu duyarlılığın zaferidir.

■ 5: *Çocuklar için yapılacak edebiyatın oluşumundaki temel kavramlar ve duyarlıklar olan çocuğa göre, çocuksu ve içimizdeki çocuk kavramlarını çocuk edebiyatı kültürü çerçevesinde açıklar mısınız?*

Çocuk edebiyatı, çocuk ve edebiyata yönelik ilgilerin toplamını yansıtır. Çocuk edebiyatının oluşumunu sağlayan bu çerçeveyi çocuk edebiyatı kültürü başlığı altında toplamak mümkündür. Çocuk edebiyatı kavramı, bir yönü ile çocuk işi, çocukların yaptığı edebiyatı çağırıştırıyor. Buna karşılık çocuklar için yapılan edebiyata çocuk edebiyatı adı veriliyor. Daha yaygın anlamı ile bu ikinci adlandırma kullanılıyor. Burada temel yaklaşım noktası bakımından bu edebiyatın çocuklar için yapılmış olmasını gerektiriyor. O halde çocuğa göre edebiyata çocuk edebiyatı mı denmesi gerekiyor? Okuru öncelikle çocuğun düşünüldüğü edebiyat çocuklar için yapılan ede-

biyattır. Bu nedenle çocuklar için edebiyat ifadesinin kullanılması daha yerinde bir yaklaşımdır. Ancak bütün dünyada en yaygın anlamı ile yayını da içine alacak şekilde çocuk edebiyatı kavramının kullanılmasına alışılmış bulunuluyor.

Çocuk edebiyatı kültürü içinde en duyarlı yaklaşımları çocuğa göre'lik ilkesi belirler. Çocuğa göre, deyince, çocuklar için yapılacak edebiyatın çocuğun büyüme ve gelişme çağlarına, psikolojisine, sözcük ve kavram bilgisine, algılama düzeyine uygun bir duyarlılık anlaşılmalıdır. Hangi yaş grubu dikkate alınarak edebiyat yapılıyorsa çizgi-resimden edebiyata çocuk dünyasının yansıtılması gerekir. Çocuğa göre'liğin ölçüsü ise çocuk bakışı ile belirlenir.

Çocuksu nedir? Sözlüklerdeki anlamı ile çocuksu, "çocuğa ilişkin bazı özellikleri taşıyan kimse, bu kimsenin davranışları, düşünceleri ya da görünümü" için kullanılıyor. Çocukça, çocuklara yakışır şekilde; çocuklaşmış ise çocuk gibi olmak anlamında. Çocuksuluk daha farklı bir anlamı yansıtıyor: Ergin kişiyi çocuk gösteren zekâ geriliği sayılıyor. Çocuksu, çocuğun özetlenmesi için kullanılabilecek bir sıfat. Çocukların yazdığı şiir, hikaye, masal, yaptıkları resimler çocukça'dır. Çocukça oluşları yanında sınırlı da olsa çocuksu olanı da yansıtırlar. Çocuk işi oluş çocuksu olmaya engel değildir. Çocuksu, sanatçı bakışı ile daha kuşatıcı bir kavrama, anlatım biçimine dönüşüyor. Çocuksu duyarlılığı yazar veya sanatkârın sunabilmesi ile sanat eserinde çocuksu o-

lanının yansımından sözedilebilir. Sanatçı veya yazar çocuksu sevincini yansıtması, coşkuyu sadelik içinde gerçekleştirilmesi halinde başarılı sayılır.

Çocuksu, insanlık tarihiyle yaşıt bir kavram. Ancak, çocuksu, 19. yüzyılda keşfedilebildi. Daha önceki dönemlerde çocuksu'ya bir değer verilmiyordu. Çocuksu olanın anlamı keşfedilmemişti. Çocuksu, yenilikçi sanatçı bakışı dediğimiz yönelişin çıkış yolu oldu. O halde çocuksu sanat ve edebiyat, çocukların yaptıkları değil, sanat ve edebiyat disiplinleri içinde sanatçı ve yazarların duyarlılığı yönünde düşünülmesi gereken felsefi bir değerdir. Çocuksu'ya ulaşmak için sanatçının kılavuzu, içindeki çocuk olabilir. Her yetişkin insanın içinde çocuk yaşamaz. Çocukluğundan erginliğe geçerken içindeki çocuğun farkına varabilen insan, içindeki çocukla birlikte yaşamayı sürdürür. Çocuklar için edebiyat ve sanat yapan sanatçı bakışında içindeki çocuğun duyarlıkları çocuğa göre'liğin ölçüsünü bulmamıza yardımcı olur. İçimizdeki çocuk, duygu, duyarlık, enerji, heyecan ve şevk kaynağıdır. İçindeki çocuğun sesini duyabildiği oranda sanatçı bakışı çocuğa yansiyabilir. Çocuklar için yapılan edebiyat öncelikle çocuğa göre ve çocukların dünyasını yansıtmalıdır. Çocuğa göre'liği çocuksu tema, tip, dil ve anlatım bütünlüğe ulaştırır. İçindeki çocuğu sanatına ve edebiyatına katabilen sanatçı ve yazar duyarlığı çocuğa ulaşmayı başarabilir. Çocuğa göre yapılacak edebiyat, türleri çocuksu bir alana yakıştırır. Çocuklar için şiir, hikaye, masal ve roman çocuksu edebiyata en uygun türlerdir.

Çocuk edebiyatı kültüründe hikaye ile roman arasında tercih hikaye yönünde yapılıyor. Roman, tür olarak daha çok derinlik ve çözümlemeye dayanıyor. Çocuk dünyası bu anlatımı kavramada zorluk çekiyor. Çocuk klasikleri içinde yer alan romanları çocukların okuması ise bu kitaplarda yer alan anlatımın hikaye anlatımına dayalı olmasından kaynaklanıyor.

Çocuksu edebiyat, türlere kattığı çocuksu fantezi, çocuksu anlatım, çocuksu dil ve bunların belirlediği biçimi yansıtır. Şiiri, hikayeyi, masalı veya bir oranda romanı çocuklar için edebiyat alanı içinde değerlendirmenin ölçüsü çocuksu edebiyat yaklaşımına dayanır.

■ 6: *Dil, anlatım, tema, tip, ince mizah açısından çocuk kitabı yazarlığı ayrı bir yazarlık biçimi midir?*

Çocuk kitabı yazarlığı ayrı bir yazarlık biçimidir. Çocuğa neleri yazmalıyım, sorusunun pek geçerli olmayıp, nasıl yazarsam çocuk yazdığımı okur, sorusu bu yazarlık biçiminde öncelikli konumdadır. Bu yazarlıkta çocukluğun edebiyatı yapılmaz. Çocuksu duyarlığın edebiyatı sözkonusudur. Kahramanı veya konusu çocukla sınırlı olmayan, çocuksu duyarlığın yansıdığı edebiyat önceliği vardır. Çocuk, yaşadığı, henüz uzaklaşmadığı çocukluğu anlatan kitabı okumaz. Yüzü geleceğe dönüktür. Anatole France'ın "çocuklar için yazdığımız zaman ayrı bir eda kullanmayın; iyi düşünün ve çok iyi yazın. Canlı, engin ve ihtişamlı olun" deyişi, çocuk kitabı ya-

zarlığını yorumlamamızı kolaylaştırıyor. Çocuğun dünyasına yönelen edebiyat, çocukluğu bilen yazarın çabası sonucu varolabilir. Çocuklar için yazma yolculuğuna çıkan çocuk kitabı yazarı, içindeki çocuğa ihtiyaç duyar. Çocukla özdeşleşebilmesi, onu ciddiye alması, çocuk ruhuna açılması herşeyden önce içindeki çocukla mümkündür. Michel Tournier'ın dediği gibi böyle bir edebiyatı kurmak “çocuk oyuncuğu değil, zor bir iştir.” Zorluk, çocuk dünyasını bilmemekten ve çocuk dünyasını tanıyamamaktan kaynaklanır.

Çocuk edebiyatı, herşeyden önce yazarın nasıl yazdığını hemen ele veren dil ile gerçekleşir. En soyut temaların edebiyat eserinde somutlaşabildiği, çocuksu olana açılan sade bir dil'dir bu.

Çağdaş çocuk kitabı yazarı yenilikçi çocuk edebiyatını çocuklara sunma başarısı göstermesi halinde çocuk kitabı yazarı sayılır. Bu yazarın okuru yalnızca çocuklar değildir. Çocuk okur için yola çıkan yazarın kitabı, her yaşta okuru çocuksu edebiyat şölenine çekebilmelidir. Yetişkinler için yazan yazarın çocuklara ulaşma şansı çocuk kitabı yazarının yetişkinlere ulaşma şansından daha azdır. Çocuk kitabı yazarı tema'yı, anlatmak istediği felsefeyi kitabında gizleyebilirse başarısını gösterebilir. Çocuğun anlam dolu sezgilerini, hayâl ile gerçek arasında kendini bir türlü ele vermeyen afacanlığını edebiyata yansıtmak kolay sanılabilir. Çocuklar için yazmak çocuklar için yazdığının bilincinde olmayı gerektirir. Kelime dünyası sınırlı, kavram bilgisi oluşum

halinde, eğyayı, varlıkları, çevreyi algılaması, oyuncakları, kelimeleri kullanması, her şeyde “oyun tadı” araması, çocuğun tecessüs'ü, yazarın çocuktan yola çıkarken özümsemesi gereken ipuçlarıdır. Bir anlamda çocuk dünyasını tanıyan yazar çocuklar için yazabilir. Adeta kendi çocuk olsaydı neleri okurdu, sorusunu sıklıkla kendisine sormayı başaran yazar, içindeki çocuğun farkına varabilir. Yazar, doğallığı böylece yansıtabilir yazdıklarında. Michel Ende, bu yüzden “tükenmeyen çocuksu çizgiyi” çocuk kitabı yazarına kılavuz olarak öneriyor.

Yazar için felsefi bakıştan önce sanatçı bakışı gerekir. Kanadalı çocuk kitabı yazarı Monica Hugles bu yazarlık biçimini şöyle yorumluyor: “Çocuk kitabı yazmak ip üstünde yürümek gibi denge meselesidir. Bir yanda vazgeçilmez bir disiplin, bir yanda ise içinizdeki çocuğun uyanışı... İçinizdeki çocuk için yazmak ve çizmek çok basit olmalı herhalde? İnsan kendi bilinçaltı ile iletişim kurarak kelime ve imgelerin yüzeye çıkarılmasını sağlar.” Çocuk kitabı yazarlığında yazar çocuksu dil'in kâşifidir. Çocuksu fantezi ve ince mizah, anlatımını süsler. Çocuk edebiyatının varoluşunu belirleyen tipler ve ana tema çocuk bakışıyla doğrulur. Yazara çocuksu eda kılavuzluk eder. Derin psikolojik çözümlemelerden kaçınır. Çocuk kitabı yazarı içindeki çocuğun duyarlığını öne çıkardığı oranda çocuk kitabı yazarlığı bilincine ulaşabilir.

■ 7: *Çocuk edebiyatı edebiyatın dışında bağımsız bir edebiyat mıdır?*

Çocuk edebiyatı ile edebiyat arasındaki ayırım ya-
paydır. Çocuğun algılama gücü, kavrama yeteneği ve dil
düzeyi çocuklar için yapılacak edebiyatın düzeyini belir-
ler. Bir edebî eserin çocuğa uygunluğunu dili, anlatımı
ve tema'sı ile anlayabiliriz. Çocuklar için yazılmamış bir
eseri çocuk okuyorsa bu, çocuk edebiyatı alanının geniş-
liğini gösterir. Aslında çocuğu bu yönüyle yetiştiren
ayırılmaz. Çünkü çocuk ve yetişkin aynı ortamda ve
aynı dünyada yaşıyor. Çocuklar için yazılmadıkları hal-
de birçok kitabın çocuklar tarafından okunması sonucu
çocuk klasiği olarak anılması da açımızın geniş tutulma-
sına yardımcı oluyor.

Çocuk edebiyatının kendine özgü, edebî, estetik, bi-
çimsel formları üzerinde durulmakla birlikte bağımsız
bir edebiyata henüz dönüştüğü söylenemez. Edebiyatın
seçme, yer değiştirme ve yeniden yapma ilkeleri çocuk
edebiyatı için de geçerlidir.

Edebiyat araştırmalarında çocuk edebiyatı "hedef
grup edebiyatı" olarak değerlendiriliyor. Çocukluk çağı-
larına yönelik bu edebiyatın "edebiyat estetiği"ne göre
teşekkül etmediği ileri sürülüyor. "Adresi belirli edebi-
yat" adı verilen, çocukluk çağlarına ve çocuk psikolojisi-
ne uygun olarak gerçekleştirilen çocuk edebiyatının da-
ha dar bir alan edebiyatı olduğu yönünde eleştiriler yo-
ğunlaşıyor. Fiksyonel (hayâli) ve pedagojik (öğretici) il-
giler, çocuksu fantezinin eğitilmesi yönünde kurmaca,
ambargolu, edebiyat altı metin yazarlığını çocuklar için

edebiyatın ön aşaması kabul etmek gerekir. "Tablet ki-
tapçılar"ı küçümsemiş mi oluyoruz? Çocukta okuma
alışkanlığının doğmasında bu tür kitapçıkların faydalı
olduğunu tartışmasız kabul etmeliyiz. Yazı ve çizgi-re-
sim unsurları ile çocuğa kitap sevgisini aşılaman, okuma
alışkanlığına ulaştıran çocuk kitaplarının sanat ve ede-
biyat değeri taşıması gerekir. Bu başarıya ulaşan kitap-
lar ülkelerin sınırlarını kolayca aşabiliyor. Çocuk ede-
biyatının dar anlamda örnekleri olan uyarlamalar ve re-
simli çocuk kitapları çocuklara göre yayınlardır. Edebi-
yat açısından değerleri, çocukluk çağlarının duyarlıkla-
rını yansıtmasında arandığında bu edebiyat yalnızca
çocuklar içindir. Çocuğa yönelik bu tür edebiyatın çocuk-
su tatlar taşıyan türleri çocuğu edebiyata hazırlamada
yardımcı olabilir.

Çocuk edebiyatı, içinde bulunduğumuz yüzyılın ba-
şına kadar sözünü ettiğimiz tartışmalarla yoluna devam
etmiştir. Okuru öncelikle çocuk olan kitapların yazılma-
sı düşüncesi ise daha yenidir. Çocuk edebiyatının nite-
likli bir edebiyata ulaşmasında "çocuk için edebiyat" ayı-
rımına gidilmesinin payı büyüktür. Çocuk edebiyatının
hafife alınmaktan, küçümsenmekten kurtarılmasında
bu yöneliş etkili olmuştur.

Çocuk edebiyatı, edebiyat geleneğinin türlerine,
akımlarına bağlı, çocukluğu çepeçevre kuşatan bir ede-
biyat olma yolundadır. Bu bakımdan edebiyatın dışında
düşünülemez. Çocuk edebiyatı okuma-yazma öğrenmiş
ve on üç yaşa kadarki okura seslenen bir edebiyat olarak

da sınırlandırılmaz. Dünyada çocuk kitabı yazmanın bir yazarlık biçimi, edebiyat içinde yenilikçi yönelişi ifade ettiği artık anlaşılmaya başlanmıştır.

■ 8: *Edebiyat ve çocuk edebiyatı ilişkisini çocuk klasikleri ve çocuklar için yazılan kitaplar açısından yorumlar mısınız?*

Çocuk, klasik eserleri bu eserlerde çocuksu tad bulabilirse okuyabilir. Çocuk klasiklerinden yola çıkarak açımızı daha da genişletebiliriz: Bu konuya yaklaşımı iki yönlü gruplandırmayla yapabiliriz. Alexandre Dumas'ın "Üç Silahşör"ü, Jules Verne'in "80 Günde Devri Alem"i, R. L. Stevenso'nun "Define Adası" serüven edebiyatı örnekleridir ve türünün klasikleri sayılıyorlar. Okunmalarını sağlayan en belirgin unsur çocuksu duyarlıdır. Bir başka yönden "Sefiller" in Kozet'ini ve "Don Kişot" taki Şanhza Panza'nın kendi bütünlüğünü koruyarak uyarlamasını çocuklara okutalım. Bu durumda uyarlamanın edebiyatı dışlayabileceği tehlikesini görmezlikten gelemeyiz. Uyarlamanın kitabın yazarı tarafından yapıldığını varsayalım: Çocuklar bu iki dünya klasiğinin özünü kavramakta zorluk çekmeyecektir. Aslında çocuksu çizgi edebiyatın ve sanatın doğuşundan bu yana vardır ve var olmaya devam edecektir. Dünya çocuk klasiklerinde çocuksu duyarlık bilinçli olarak kullanılmış değildir. Yazarların da çocuksu çizgiyi öne çıkarma çabası olmamıştı. Çocukların ilgisi yazarları bu yöne

çekmeyi başarmıştır.

Edebiyat-çocuk edebiyatı tartışmalarının ikinci boyutuna okuru çocuklar olan çocuk kitapları yönünden yaklaşalım: Selma Lagerlöf'ün "Nils Holgerson'un Serüvenleri" (1906) fantastik edebiyatın en güzel örneklerinden biri olmuştur. Kitap bir yönüyle de sanat masalının romansı anlatıma yansımaları bakımından da önemli çocuk klasikleri arasında yer alıyor. Öncelikle çocuk okurların düzeyi düşünülerek yazılmıştır. Molnar'ın "Pol-yanna"sı da öyle. Hattâ kız çocukları için yazılmış, kız çocuklarına yönelik duyarlıklara dönük anlatımı var. Johanna Spyri'nin "Heidi" si ile atbaşı giden bu çocuk kitapları da Lagerlöf'ün klasiği gibi benzer duyarlıklara sahip çocuk klasikleridir. Sekiz yaşındaki oğlunun günlüklerinden yola çıkarak Amicis'nin yazdığı "Çocuk Kalbi" (1886), yazıldığı dönemin eğitim anlayışını yansıttığı halde, bugün bile çocuklar ve yetişkinler tarafından okunuyor. Aslında "Çocuk Kalbi" günümüzde geçerliğini yitirmiş, sorgulanması gereken bir kitap. "Çocuk Kalbi"ndeki çocukluk artık çok gerilerde kaldı. Bu kitap, sınırları aşma başarısı gösterdiği için kimbilir uzun yıllar okunmaya devam edecek.

Çocuklar için edebiyat deyince okuyucusu çocuk olan, çocuklarca okunan bir edebiyatı çağrıştırmaları doğaldır. Oysa yapılan böyle bir edebiyatı büyükler de okuyabilir. Edebiyatın gücü okurunu da belirler. Eliot'un deyimiyle, "yazarın, sanatçının yaptığı iş, elindeki malzemeyi ayıklamak, biraraya getirmek, onlardan bir yapı

oluşturmak, bazı unsurları atmak, düzeltmek ve sınamak gibi etkinliklerdir. Bu korkunç derecede zor olan iş, yaratıcı olduğu kadar da eleştirici bir iştir.” Edebiyatın varolması nelere bağlı ise, çocuk edebiyatının edebiyat olması da aynı ilkelere dayanmalıdır. Çocuk edebiyatı deyince akla yalnızca çocuk gelen anlayış, çocuk kahramanı olan eserlerin çocuk kitabı sayıldığı dönem artık gerilerde kalmıştır.

■ 9: *İyi çocuk edebiyatı, kötü çocuk edebiyatı nedir?*

Çocuk edebiyatı ve çocuk kitabı öncelikle çocuklar içindir. Ancak, iyi çocuk edebiyatı ve çocuk kitabı her yaştan okurun ilgisini çekmelidir. Çocuk edebiyatı, okuyucusu çocuk olan edebiyatı çağırıştırır. Kavram ortaya çıktığı günden bu yana hep böyle olması istendiğinden bu dar açı kullanılıyor. İyi çocuk edebiyatı çocukluğu bilen yazarın gerçekleştirdiği edebiyattır. Çocuğu, afacan çocuk ruhunu, çocuk kalbinin duyarlıklarını yansıtabilen usta yazar işi bir edebiyat. Çocukluk bilincine ulaşmış yazarın sanatçı bakışı, çocuk dediğimiz o büyük ve tanımsız çocuksu duyarlılığı okura sunabilir. Edebiyat içinde en incelikli ve duyarlıklı alan olan çocuk kitabı yazarlığı önce çocuklar için yazma bilincini gerektirir. İyi kitaba böylece ulaşılabilir. Çocuk kitabı çizeri için de durum farklı değildir. Çocuk kitabı yazarı ve çizerinin oluşturduğu çocuk kitabı her yaştan okura ulaşabilme başarısı gösterdiği oranda nitelikli eser boyutuna ulaşabilir.

Çocuklar için edebiyat öncelikle okuru çocuk olarak düşünülerek gerçekleşir. İyi kitaba ulaşmada her yaştan okurun ilgisini çekmesi gözardı edilemez. Çocuk edebiyatı çocukluğu bilen yazarların başarısı ile özdeşleşir. Günümüzde çocuğu tanımanın bir yolu da çocuk kitaplarından geçiyor. Nitelikli çocuk kitaplarında çocuksu şölen vardır. İyi çocuk kitaplarının başarısı yansıttıkları çocuksu duyarlılıkla, çocuksu dil ve anlatımla orantılıdır. O halde çocuk edebiyatı çağımızda yeni anlamlar ve duyarlılıkları da beraberinde getiriyor. Çocukluk çağlarını dikkate alarak çocuksu duyarlılığı yansıtan çocuk edebiyatının alanı sürekli genişliyor. Çocuk edebiyatının konusu ve adresi yalnızca çocuk değildir. Yenilikçi çocuk edebiyatı her yaştan okuru kendine çekme başarısı gösterir. Dirilişi bir edebiyattır; çoğalarak, tazelenerek yoluna devam eder. İyi çocuk edebiyatını bu çerçeveden değerlendirebiliriz.

İyi çocuk edebiyatı çocukların gelişme ve büyüme çağlarına uygun olmak zorunda. Edebiyat ve çizgi-resim, uyum içinde kitapta yer alır, kitabı bütünlüğe ulaştırır. İyi kitap çocuksu dil'i yansıtan, kendini okutabilen kitaptır. Kitabı okutan ilginç hikaye değildir yalnızca. Çocuğun hoşuna giden bir anlatımla yazılmış olmayı da gerektirir. İyi çocuk kitabı, okuru kendine çekmeyi başarır. Çocukluğun büyümesi çocuk kitabının sadeliğinde aranmalıdır. Kötü çocuk kitabı, çocukluğu, nasıl yazacağını ve edebiyatı kavrayamamışların yazdığı kitaplardır. Bu yazarlar sürekli işaret parmaklarını kullanan

öğretmenlere benzerler. Çocuk kitaplarının zevk olduğuna inanmamış çocuk kitabının, ilaç olduğunu sanan, çocuğa ve çocuksu derinliğe ulaşamamış, içindeki çocuğun farkında değildirler. Kötü çocuk kitabı bağırır, güdümlüdür, güleryüzlü yanları yoktur.

Çocuk, içinde her şey olan bir kitap ister. Kitaba uyanması güzeldir. İçinde her şeyin bulunacağı kitabın olamayacağını farkederek, içinde birşeylerin bulunabileceği bir kitabı seçmek için göstereceği çaba çocuğu iyi kitaba ulaştırabilir. İyi kitaplar da keşfedilmeyi bekler. Çocuğa uygun, resimleri sanat değeri taşıyan, edebiyat değeri olan bir kitap çocuğa göre'dir. Çocuk için iyi bir kitaptır.

■ **10:** *Bir edebî ürünün çocuklara ve büyüklere dönük olması hangi çerçevede gerçekleşiyor? Böyle bir ayırım doğal mıdır, yapay mıdır?*

Nitelikli çocuk edebiyatı edebiyat-altı bir tür değildir. Edebiyatın seçme, yer değiştirme, yeniden yapma ilkeleri ile oluşmuş bir edebiyat sınırlı bir alana çekilemez. Çocuk edebiyatı, edebiyatın içinde en incelikli bir alan olarak varolabilir. Edebiyattan kesin sınırlar ile ayrı düşünülemez. Çocuklara yönelik olan ile büyüklere de ulaşabilen çocuksu bir edebiyat anafordur. Arada belli-belirsiz çocuksu bir çizgi vardır.

İyi edebiyat her yaştan okurun ilgisini çeker. Çocuk edebiyatı yalnızca çocuklar için yapılması gereken bir

edebiyat olamaz. Çocuklar için yazmayı çocuk oyuncuğu gibi algılayanlar her zaman olacaktır. Bir edebî eser çocuksu duyarlığı başarıyla yansıtıyor, çocuk kalbinin duyarlıkları ile özdeşleşiyorsa çocuğa göre'dir. Ancak bu kitap yetişkinlerce de okunabilir. Yetişkinlerin okuduğu kitapları çocuklar da okuyabilir. Çocuk kitapları çizeri Yoko Handa'nın dediği gibi, çocuk kitapları yalnızca çocuklar için değildir.

Değişen çocukluk ile birlikte çocuk edebiyatı da yeni açılımlara doğru kayıyor. Çehov, büyükler ve çocuklar için ayrı ilaçlar var mı; dozlar değişir yalnızca, diyordu. O dönemde çocuk bütün dünyada "küçük adam"dı. Ya çağımızda? Çocuk psikolojisi çocuğun yetişkinden çok ayrı bir dünyası olduğunu ortaya koymuş durumda. Çocuk ile sanat arasındaki derin yakınlığı, çocukluğun dünyaya açılma tazelikliğini sezebilen ve bunu sürdürebilen sanatçı bakışı, değişen felsefi bakışlardan daha kalıcı ve kuşatıcı olabiliyor. Çocuğun ve çocuksu çizginin keşfi ile yakalanan bu avantaj çocuklar için yapılacak sanatı, edebiyatı, kültürü yönlendirecektir.

Asıl olan eser yani çocuk kitabıdır. Ve gerçek okur. Çocuk kitabı yazarı deyince hafife alınmayan, bıyık altından gülünmeyen yazar. Ve başarıyı kucaklayan çocuk kitabı çizeri.

Çocuk kitabı yazarlığı çocuğa göre bir yazarlık biçimi olarak bu noktada belirir. Çocuksu olana adanmış bu yazarlık, insanın içindeki çocuğu düşünmek zorunda. İnsanlığın yaşadığı çocukluğu derinden sezebilen bu tür

yazarlık kolay değil, zordur. Yenilikçi çocuk edebiyatını ancak bu yazarlar gerçekleştirebilir.

Çocuksu duyarlılığı öne çıkaran edebiyatın, dokuzundan doksanına okuru olacaktır. İçindeki çocuğu yaşatabilenlerin paylaştığı bir edebiyat. Çocuk ve büyük ayrımı bu yüzden yapaydır. Günümüze kadar uzanan çocuk kitapları serüvenini bu açıdan değerlendirebiliriz: 16. yüzyıla gelinceye kadar çocuklar için yazılmış hiç bir kitap yoktu. Okur-yazar oranındaki artışla birlikte çocuklar yetişkinlerin kitaplarına yöneldiler. Püriten çocuk kitaplarının çocukları sıktığı biliniyor. Bugün çocuk klasiği dediğimiz birçok kitabı okuyan çocuklar bu kitapları kendi dünyalarına çekmeyi başardılar. Veya bu kitaplar çocukları büyüledi. Dünya çocuk klasikleri böyle doğdu. Hiç biri çocuklar için yazılmamış olduğu halde kitaplarla çocuklar farkında olmadan çocuksu bir edebiyata çıkış yolunu göstermiş oluyordu. "Alis Harikalar Diyarında" ilginç bir diğer örnek sayılır. Kitap, çocuk okurlar düşünülerek yazılmış. Nedense döneminde yetişkinler edebiyatına dahil edilmiş. Her yaştan okur ilgi göstermiş kitaba. Bu başarıyı gösterebilmiş bir anlamda. Sonunda çocuk kitabı olma özelliği ağır basınca tekrar çocuklara göre uyarlanmış. Carrol, olayın hayâl mi gerçek mi olduğunu vermekten kaçınmıştı. Son uyarlamasında anlatım belirsizliğe itilmiş, bu fark ise çocuğa göre yapılacak edebiyatın bilinç düzeyinde olmasını göstermesi bakımından önemli.

İlk olarak çocukların okuması için yazılan Selma La-

gerlöf'ün "Nils Holgerson'un Serüvenleri" (1906), Spyri'nin "Heidi"si, Exupéry'nin "Küçük Prensi" çocuk kitabıdır ama her yaştan okura ulaşma başarısı göstermişlerdir. Çocuğa göre'liğin bir de şöyle bir yanı var: Çocuk edebiyatını adresi belli bir edebiyat olarak düşündüğümüzde adres yalnızca çocuk olacaktır. Çocukluk yaş gruplarına göre bir edebiyat sözkonusudur. Bu durumda ise hangi yaşa hangi kitap? sorunu olacaktır. Olağan yaş mı, takvim yaşı mı, zekâ yaşı mı? Zekâ yaşı ise bunun da belirlenmesi gerekir. Okuma düzeyinin oranı çocuğun ekonomik-sosyal çevresiyle de ilgilidir. Çağımızda çocukların dil düzeyi de çok ilginç. Ne kadar sağlıklı olduğu ayrı bir konu. Çocuklar günümüzde şaşkıncı eğilimler içindeler ve yaşlarının çok üstünde kitapları buluyor ve okuyorlar. Dünyanın çocukluğu artık çok gerilerde kaldı. Sesli, görüntülü yayın yoğunluğu ve bilgilendirme bu yönelişe zemin hazırladı. Hattâ günümüzde çocuklar kendileri için yazılmış kitapları küçümsüyorlar. Çocuklara sunduğumuz hazır çerçevelere veya bizim onlara biçtiğimiz elbiselere sığmıyorlar. Bu yaklaşıma, çocuk edebiyatını yalnızca çocuklar için sınırlandıran düşüncenin daralması da diyebiliriz.

■ 11: *Günümüzde oluşan yenilikçi çocuk edebiyatının yöneldiği duyarlıklar nelerdir?*

Çocuk edebiyatı tartışmaları günümüzde de sürüyor. Çocuk edebiyatınının yoğun olarak gündeme geldiği

19. yüzyıl ortalarından bu yana çocuk edebiyatı kültürü de oluşmaya başladı. Çocuk kültürü ile çocuk edebiyatı kültürü çocuk duyarlılığının öne çıkmasını sağladı. Çocuk kitapları kısa sürede sınırları aşmayı başardı. Çocuk klasikleri olarak bilinen kitaplar her yaşta çocuklar için uyarlandı. Çocuklar için kitap yazılması 20. yüzyılın hemen başında çocuk edebiyatına yeni bir açılım getirdi. II. Dünya Savaşı sonrası ise yenilikçi çocuk edebiyatı çalışmaları yaygınlaştı.

Çocuk psikolojisindeki gelişmeler çocuğun ve çocuk dünyasının çocuğun tanınmasını kolaylaştırdı. Felsefi ve pedagojik bakış yanında sanatçı bakışının daha kuşatıcı olduğunu ortaya çıkaran nitelikli edebiyat örnekleri yazıldı. İçinde bulunduğumuz çocuk yüzyılında dünya çocukları çocuk edebiyatının ortak tipleri ile tanıştı. Çocuk klasikleri ile başlayan, çocuklar için yazılan kitaplarla süren bu yöneliş egemen bir edebiyat olgusuna dönüştü. Batı odaklı bu edebiyat tekeli aynı zamanda dünya çocuk edebiyatını da etkiledi. Evrensel çocuk edebiyatını bu yönelişin temsil ettiği kabul edildi.

Çocuğa uygun diye nitelenen, Batı dünyasının Rönesans sonrası çocuk kültürü, eğitimi, sağlığı ve çocuk hakları alanlarındaki çabaları, ilgili her alanda tekele dönüşen bu yaklaşım henüz sorgulanmaya başlanamadı. Çocuklara ulaşmada hiçbir sınır engeli ölmeyen, adeta çocuk ideolojisi ile dünyayı kuşatmış bulunan çocuk yönelişi yalnızca edebiyattan oluşmuyor; aynı zamanda bu, batı medeniyetinin kültür ve inanç değerlerini yansıtan

çocuk programının da yansımasıdır.

Çocuk edebiyatı kültürünün öncelikli hakim karakteri ülkelerin çocuk edebiyatlarını da büyük ölçüde etkilemiştir. Çocuk edebiyatının tipleri, temaları, anlatım ve yazarlık biçimlerine öykünerek gerçekleştirilmek istenen bu taklitçi edebiyat ise dünya çocuklarına ulaşma başarısı gösteremiyor. Edebiyatı ve yayını ile çocuk edebiyatı Batı merkezli cazibe odağı durumunu koruyor. Medya ise, egemen edebiyat tekeli gündemde tutmayı başarıyor. Çocuk kültürünü bütün alanları ile medya dışında düşünmek ise adeta imkansız duruma gelmiş bulunuyor.

ÇOCUK EDEBİYATI KÜLTÜRÜ

■ 12: *Çocuk edebiyatı kavramı üzerine yapılan tartışmaları kısaca değerlendirir misiniz?*

18. yüzyıla gelinceye kadar çocuklar için ayrı bir edebiyat yapılması düşünülmemiştir. Çocuk psikolojisindeki gelişmeler sonucu eğitimci yazarlar çocuk edebiyatı kavramını gündeme getirdiler. Çocuk edebiyatı kavramı zamanla çocuklar için yapılan edebiyatı ve yayını belirtmek için kullanılmaya başlandı. Böylece çocuk yaş gruplarına yönelik, okul öncesi, oyun-masal çağı ve serüven çağı ayırımına uygun “adresi belli bir düzeyde” olan bir edebiyat öneriliyordu. Eğitimcilerin, yapılacak işin adını koyma cesareti göstermelerinden dolayı çocuk edebiyatına katkıları küçümsenemez.

Çocukluk çağlarına göre edebiyat yapılmasını savunan eğitimci-yazarlara ilk tepki edebiyatçılardan geldi. Böyle bir edebiyatın olamayacağını ileri sürdüler. Çocuğun anlayış ve kavrayış sınırlarını belli standartlara indirgemekle edebiyatın varolamayacağını savundular.

Çocuğun dünyasına belirli kelimelerle seslenen edebiyatın, edebiyat altı anlatma ve yazma biçimi olduğu, buna öğretici metin yazarlığı adının verilmesi önerildi. Yaklaşık iki yüz yıllık bir dönem içinde edebiyat-çocuk edebiyatı tartışmaları bu görüşlerin etrafında sürdürülüyor.

Edebiyat estetiği bakımından çocuklar için ayrı bir edebiyat yoktur, görüşüne uygun eleştiri boyutu üzerinde de durulabilir. Edebiyatın tek ve evrensel olduğu tezinin çocuksu edebiyat açısından yorumlanması gerekiyor. Çocuklar, edebiyat estetiği duvarını aşıyorlarsa bu durumda tartışmaların ortak noktasını belirlemek gerekiyor. Çocuklar kendilerine özgü bir edebiyatı benimsiyorlarsa, kendileri için yazılmamış kitapları okuyor ve sevebiliyorsa çocuk edebiyatının alanını daraltmak mümkün değildir.

■ 13: *Dünyada çocuğun ve çocuk edebiyatının gündeme gelmesi hangi dönemde başladı?*

Tarih boyunca çocuk toplumların gündeminde ilk sırayı aldı. Çocuk konusu felsefeyi de ilgilendiren özel ilgi alanı oldu. Buna karşılık çocuk felsefesi diyebileceğimiz ortak bir felsefi bakış belirgin bir şekilde ortaya konamamış durumda.

Çocuğa felsefi bakışta çağlara, kültürlere ve düşünelere göre farklı yaklaşımlar çocuğu tanımada zenginlik unsuru kabul edilebilir. Kültürlerin ve dünya görüşlerinin rolü, çocuk felsefelerinin çeşitliliğine yolaçmış

durumda. Eski dünyada çocuğun, eğitilmesi gereken “küçük adam” olduğu görüşü hakimdi. “Küçük adam” anlayışı, çocuğu dıştan tanıma anlamı taşıyordu. Büyük adamın çocuğu dıştan, kendi bakışına göre yorumlaması ile çocuğu içten keşfetme çabası arasında derin ayrılıklar vardı. Tarih boyunca, çocuğa bakışın felsefi boyutunun ana çizgileri ile medeniyetlere hattâ değişik coğrafyalara göre farklılıklar göstermesinin birincil nedeni budur. Kuşatılmış çepçevre bir felsefi bakış medeniyetin çocuğa yönelişinde aranmalıdır. Çocukluğun tarihi bilinmedikçe medeniyetlerin çocuk perdesi kapalı kalacaktır. Her medeniyetin bir çocuk serüveni olmuştur. Günümüzde, Batı dünyasının gündeme getirdiği yaklaşımın bu yönüyle sorgulanması gerekir. Çocuğa uyanan Batı dünyası çocuk gündemini evrensel bir çizgide tutmayı başararak, 16. yüzyıldan bu yana çocuğa bakışı, Batı merkezli bir çerçeveye çekmiş bulunuyor. “Küçük adam”ın üç yüz yıl boyunca eğitimi, sağlığı, hukuku, hakları, sanat ve edebiyatı Batı dünyasından dünyaya sunuluyor. Locke, Rousseau, Binet, Piaget, Freud çocuk düşüncesini Batı dünyasında tartışmaya açmayı başardılar. Böylece felsefi bakışa pedagojik yaklaşım eklenmiş oldu. Ardından çocuk psikolojisi çocukluğu adeta yeniden gündeme getirdi. Baldwin, yeni bir açılıma yöneldi ve “çocuk psikolojisi” ve “çocuk sosyolojisinin atbaşı yürümesi”ni önerdi. Çocuk ahlâkına ait düşüncelerin öğrenilmesinin buna bağlı olduğunu ileri sürdü. Zamanla çocuğun her kalıba gireceği görüşünden uzaklaştı. Jean

Piaget ise, “çocuk kafası bir plâk değildir” antitezini savunuyordu. Bir başka deyişle, ona kaydetmek istediğini **ni kaydetmeyen**, kendi istediklerini kaydeden bir plâk nitelemesi yapıyordu. John Locke da, 1693'te “Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler” kitabında, çocukların tabii meraklarından birer uyarıcı gibi yararlanılmasını dik-katlere sundu. Rousseau'yu çocuğa uyandıran bu düşünce, “Emil”i yazmasını sağladı. Rousseau'nun savunduğu çocuk eğitiminde öğreticilik kuralı, çocuk psikolojisinin çıkış kapılarını aralıyordu.

Çocuğun kendine özgü mantığı, düşünüşü, dil'i, çevreye olan dikkati, çocuk psikolojisinde dıştan bakışa yeni boyutlar kazandırmıştı. “Küçük adam” artık uyanıyordu. Felsefi, pedagojik ve psikolojik bakış, çocuğu dıştan ve içten tanımaya çalışırken, yeni bir yöneliş belirdi Batı'da: Öne çıkmamış, insanlığın köklerine inen bu duyarlılık 17. yüzyıl sonlarında daha belirgin olarak farke dildi. Çocuğa içten bakışı amaçlayan sanatçı bakışı, çocuk dünyasının yeni ufuk çizgisi oldu. Sanatçı bakışı insanın içindeki çocuğu keşfetmeyi hareket noktası kabul ediyordu. Çocuğa yönelik düşünceleri, pedagojik eğilimleri ve psikolojik açılımı bütünleyen sanatçı bakışı çocuğu kuşatmayı başardı. Çocuklar için edebiyat ve sanat yapılması bu yönelişin sonunda doğdu. Fenelon'un “çocukların beyni, rüzgâra açık bir yere konmuş muma benzer, ışığı hep titreşir durur” deyişi çocuk ruhunu farkedişte sanatçı bakışının, çocuğu içten tanımanın bilinç ışığına işaret etmesi bakımından önem taşıyor. Batı dünyasının

da çocukluğu tanıma çabaları için sanatçıya bir çağrıydı bu. Çağrının yöneldiği dünyanın adı ise çocuk dünyası idi. Bir yandan çocuk ruhunun bilinmezlikleri yetişkinleri aydınlatırken, diğer yandan çocukların yetişkinlerin dünyasına yönelmesi sağlandı. Öte yandan sanatçılar içindeki çocuğun farkına vararak çocuklara sanatı ve edebiyatı sunma çabası içine girmiş oldular. Sanatçı bakışı olmadan çocuk dünyasına girilemeyeceği düşüncesi böylece doğmuş oluyordu. Adeta her yazarın çocuk kitabı yazarı olamayacağı, çocuklar için yazılacak kitabın özünde olması gereken kuşatıcı yanın çocuksu duyarlık olması gerektiği öne çıkıyordu. Bu edebiyatın adı çocuk edebiyatı olacaktı ama henüz hiç bir örneği yazılmamıştı.

■ 14: *Çocuk edebiyatı kültürü konusunda temel bilgi ve kavramlardan sözeder misiniz?*

Çocuk edebiyatı 20. yüzyılda, çocuk psikolojisinin gelişmesiyle birlikte önem kazanmıştır. Yazılı çocuk edebiyatının başlangıcı, 1697'de Fransa'da Charles Perrault'nun ilk kez çocuklar için 8 masal derleyip yayınlamasına kadar gider. Daha sonraki yüzyıllarda çeşitli ülkelerde, çocuk kitabı yazan yazarlar çıkmıştır. Bu tür eserlerde sadece ahlâk ve didaktik eğitim anlayışı hâkim olmuş; çocukluk devresi çabuk geçilerek biran önce ekonomiye katkı sağlanması gereken bir dönem olarak görüldüğünden, çocuk edebiyatı önemsenmemiştir. Yüzyılımızın başından itibaren çocuk psikolojisinin gelişmesiyle,

çocukların ruhsal ihtiyaç ve ilgileri önem kazanmış; çocukluk döneminin insanın fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişmesindeki büyük yeri anlaşılmıştır. Sonuçta, masal, hikaye ve romanın yanında, fen kitapları, biyografiler, şiir kitapları, resimle kitaplar ve çizgi romanlar gibi farklı türde eserler ortaya çıkmış; gerek içerik, gerek resimleme, gerekse fiziksel özellikler itibarıyla çok çeşitli ve albenili eserler çocukların hizmetine sunulmuştur.

Bugün, çocuk-kitap ilişkisinde bir kişinin yer alabilmesi için, sadece çocuğu veya sadece edebiyatı bilmesi yetmemektedir. Bu kişi çocuklara kitap yazan bir yazar, resimleyen bir ressam; başka ülkelerden eser çeviren bir çevirmen veya onlara yönelik yayın yapan bir yayıncı olabilir. Ya da çocuklara kitap sağlayan ana-baba, ya da bir yakını; ilk ve orta okul öğretmenleri veya çocuk kütüphanecileri olabilir. Yine bu kişi, çocuk kitaplarını değerlendiren bir eleştirmen veya bir yarışmadaki jüri üyesi de olabilir.

Her kim olursa olsun, kişinin başarılı bir seçim yapması veya nitelikli bir eser yaratabilmesi için, çocuğun ruhsal ihtiyaçlarını, değişik yaşlardaki ilgi konularını bilmesi; çocuk sosyolojisi ve psikolojisinden anlaması; çocuk kitaplarını da türlerine göre farklı özelliklerini kapsayacak biçimde tanıması gerekir. Bu geniş çocuk edebiyatı kültürü, tarihi gelişmeyi de içermeli, böylece kişiye, değerlendirme için gerekli perspektifi vermelidir. Kişinin gelişmiş ülkelerdeki çocuk edebiyatını da tanımasında ve takibetmesinde, ulusal ve uluslararası sergi-

leri izlemesinde, yeni çıkan eserleri görmesinde büyük yarar vardır.

Çocuk edebiyatı, içine girdikçe genişleyen ve araştırma yapanlara yeni ufuklar açan bir alandır. Çocuk edebiyatı kültürü bir yandan çocuklar için yapılan edebiyatı, hazırlanan yayını, diğer yandan çocuğun dünyasına giren yeni ilgileri de içine alıyor. Çağdaş çocuk edebiyatının oluşmasında çocuk kültürünün yansımaları bu yönüyle gereklidir.

■ 15: Çocuk edebiyatı konusunda bazı yanlış görüşler nelerdir?

Çocuk edebiyatı konusunda ötedenberi süregelen bazı yanlış görüşler vardır. Çocuk edebiyatı konusunda nitelikli eserler verebilen toplumlar, bu yanlış görüşleri aşabilmiş toplumlardır.

Bu yanlış görüşleri üç grupta toplayabiliriz:

a) Bazı yetişkinler, çocuk kitabının yetişkinlere hitab eden bir temanın basite indirgenmiş edisyonu olması gerektiği görüşündedirler. Bu görüş, çocuğun kendine özgü bir dünyası olduğunu kabul etmek yerine, onu "minik-yetişkin" olarak görür. Ülkemizde yayınlanan bazı eserlerde bu hataya sık sık rastlanılmaktadır.

b) Bir diğer görüş, çocukluk döneminin insan yaşamında kısa bir yer tuttuğu, bu nedenle çocukluk deneyimleri önemsiz ve hızla geçilmesi gereken bir dönem olarak düşünülmektedir. Oysa, bugün bilinmektedir ki,

çeşitli etki ve biçimlendirmelere en yatkın olan bu dönem, kısıllığından ötürü, kötü eserlerle geçirilemez.

c) Üçüncü görüş ise, çocuk edebiyatının yetişkin edebiyatından farklı olduğu, edebi yönünden çok, ahlaki ve pedagojik yönlerinin önemli olduğu biçimindedir. Çocuk edebiyatı diğer edebiyat türlerinden ayrılamaz. Aynı edebi değer yargılarından geçer. İyi bir kitabın çocukta edebi temelleri oluşturması beklenir. Ülkemizde en çok düşülen bir yanlış da budur.

■ 16: Çocuk edebiyatının hedeflerini kısaca açıklayınız?

Çocuk edebiyatı kavramı, çocuklar için yapılan edebiyatı ve yayını ifade ediyor. Çocuk yayınları, çocukların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak özellikte olmalıdır. Bunun için de çocuk kitapları edebiyat ve yayın yönünden belli hedeflere yönelik olarak hazırlanmalıdır. Çocuk edebiyatının aşağıdaki hedeflere sahip olması gerekir:

• Çocukların ruhsal ihtiyaçlarını (güven duygusu, başarı ve başarılı olma, bir gruba kabul edilme, sevme ve sevilme, öğrenme, oyun ve değişiklik, estetik duygusu) karşılamak.

• Çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konuları gözönüne almak.

• Çocuğun dil gelişimine özen göstermek.

• Çocuğun algısal gelişimine yardımcı olmak.

• Sosyal-duygusal gelişimi gözönünde bulundurmak.

- Zihinsel gelişimi desteklemek.
 - Çocuğa ilk kitap sevgisini aşlamak, ilk edebi ve estetik değerleri vermek.
 - Olumlu kişilik gelişimine ortam hazırlamak.
 - Çocukları günlük yaşantının gerçekleri konusunda bilgilendirmek.
 - Çocukların yaratıcı hayal güçlerini uyandırmak.
 - Çocukta dinleme yeteneğini geliştirmek.
 - Kitabın eğlence ve bilgi kaynağı olduğunu öğretmek.
 - “İyi kitap” kavramını verilen uygun örneklerle kazandırmak.
 - Çocuk kitabı türlerini (hikaye, roman, masal, fabl, biyografi, fen kitabı, şiir, resimli kitap, çizgi roman) iyi örneklerle çocuğa tanıtmak.
 - Çocukların resimlendirilme ve fiziksel özellikler yönünden iyi örneklerle tanışmalarını sağlamak.
 - Çocuklara çeşitli konu ve kavramları yansıtan kitaplar sunmak.
 - İki yaştan itibaren her yaş grubuna uygun içerik, resimlendirilme ve fiziksel özelliklerdeki yayınları tanıtmak.
- Bu özelliklere sahip olan çocuk kitapları çocuğa hem yardımcı olacak, hem de çocukta okuma ilgi ve alışkanlığının gelişmesini sağlayacaktır. Nitelikli çocuk edebiyatı ve yayınların çocuğa sunulmasında yazar, çocuk edebiyatı çizeri ve yayıncıların önemli sorumlulukları vardır.

■ 17: *Çocuk edebiyatında yaratıcılık ve etkilenme deyince ne anlaşılmalıdır?*

Çocukların yaratıcı düşüncelerini geliştirmedeki en önemli şeylerden birisi onlardaki farklı düşünme yeteneğini geliştirmektir. Bu tür düşünme, bir probleme birden fazla çözüm yolu getirir.

Çocuk edebiyatı, farklı düşünme ve yaratıcı düşünme konusunda birçok fırsatlar sağlamaktadır. İyi edebi eserlere sahip bir sınıf programı, yaratıcı düşünmenin gelişmesine katkıda bulunur.

Çocuklar kitap okudukları zaman yüksek düzeyde yaratıcı bir eylemle uğraşmaktadırlar ve okudukları eserden tecrübe, duygu, macera, estetik ve hayal geliştirebilecek yetenektedirler. Çocuk kitapları ile daha etkili bir şekilde yaratıcı düşünmeyi geliştirebilmek için kitap resimlerine başvurabiliriz. Bu resimlemeler açık ve hayal gücünü geliştirici özelliktedirler. Böylelikle de hikayenin anlamını kavramaya yardımcı olurlar. Çocuk, yazar kendisine ne vermişse ondan kendi imajlarını ve resimlerini geliştirir. Bu konuda yorum yaptığı zaman da yaratıcı, farklı düşünme ortaya çıkar.

Şiir de çocukta yaratıcı imgelemenin uygulamasını yapmak açısından çok önemlidir. Şiir, kelimeleri ve tonlarıyla yaratıcı imgeyi yakalamak için düzenlenmiştir.

Çocukta farklı ve yaratıcı düşünmenin geliştirilmesi çevrenin iyi düzenlenmesine bağlıdır. Çocuk edebiyatı da, çocuktaki bu yeteneklerin geliştirilmesi konusunda

önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Çocuk edebiyatı, birçok farklı etkinlik için mükemmel bir sıçrama tahtası ödevi görür ve burdan birçok yaratıcı etkinlik çıkarılabilir, (dramatik oyun, öykü tartışma, öykü resimleme, öyküyü özetleme gibi). Yaratıcı edebiyat, çocuk edebiyatı ile gelişen, büyüyen çocuk edebiyatının tecrübelerinden dersler alarak olgunlaşan bir konudur. Çocuk kitaplarıyla daha çok etkileşimde bulunduğça, çocuk yaratıcı düşüncesini geliştirmeye başlar.

Edebiyat çocuğun kendi yazımı için kaynak teşkil eder. Bunun için de çocuklar, orjinal hikayeler anlatmak ve yazmak için teşvik edilmelidirler. Ayrıca çocukları rapor tür yerine koyup edebiyatı tekrar yorumlamaları istenebilir.

Okuyucu, kitap sayesinde yazar kadar yaratıcı olabilmektedir. Yazar, okuyucuda duygular, hayaller ve düşünceler uyandırdığında kitap ve okuyucu arasındaki etkileşim canlanır. Okuyucu kitap sayesinde duyumsal, görsel, işitsel, kinestetik, estetik, tad alma ve koklama, duygusal ve zihinsel tepkiler yaşayabilir. Bu tepkiler literatürü besleyen yaratıcı tepkilerdir. Eğer yazar, okuyucuda bu tepkilerden bir veya birkaçını canlandırabilirse okumanın zevk ve doyum için yapılmasını sağlayabilir. Böylelikle de kişi daha zengin ve dolu bir hayat yaşar.

■ 18: *Çocuk edebiyatında eleştirinin ilkeleri ve öncelikleri nelerdir?*

Çocuk kitapları, çocukların dışında, eleştirmenler, öğretmenler, kütüphaneciler, ebeveynler ve yayıncılar tarafından da değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme edebi, sosyal bakış, içeriğin uygunluğu açısından ve çocukların ilgisini çekmedeki başarısı yönünden yapılır. Değişik ödüller için kullanılan standartlar farklı görüşleri yansıtır. Örneğin "Newbery Medal", "Notable Children's Books" gibi ödüllerde, edebi unsur ağırlık kazanmaktadır.

Fakat okuyucuların kendi aralarında yaptıkları seçimlerde, çocukların ilgilerinin ve eserin çocuklar arasında tanınmasının bir eserin değerlendirilmesinde daha önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir kitabın değerlendirilmesinde edebi kalitesinin yanında çocuklar tarafından beğenilmesinin de önemi büyüktür. Bu bakımdan değerlendirmede her iki yönü de ele almak gerekir. Son zamanlarda insani değerler de ağırlık kazanmıştır. İnsan haklarına değer vermek, psikolojik yönden çocukları olumlu etkilemek de değerlendirmeye kullanılan yeni bir ölçüt olmuştur.

Unutulmaması gereken bir nokta, çocukların gelişmesinin, ruhsal ihtiyaçlarının, zevk ve ilgilerinin farklı olduğudur. Çocuğun ilgisini uyardırmayan, ona zevk vermeyen bir eser, klâsik dahi olsa, o çocuk için uygun değildir.

Bir eserin konu, karakter, tema ve üslup bakımından değerlendirmesini yaparken de şu soruların sorulması yararlı olacaktır:

Hikaye iyi midir?

Konu inandırıcı mıdır? Çocuğun kavram düzeyine uygun mudur?

Kahraman, sorununu, zorlukları aşarak mı çözdü?

Hikayenin tepe noktasına gelişi doğal mıydı?

Karakterler doğal mı? Yaptıkları hareketler için gösterdikleri nedenler inandırıcı mı?

Karakterler tek yönlü mü? Kuvvetli yönlerinin yanında zayıf yönleri de var mı?

Olayın geçtiği yer gerçek hayata uygun mu?

Tema değer taşıyan bir anafikre sahip mi?

Konuşmalar, yüksek sesle okunduğunda kulağa doğal geliyor mu? Üslup çok basit veya karışık mıdır? Gramer düzgün müdür?

Ayrıca şu sorular da resim ve fiziksel yapı açısından sorulmalıdır:

Resimler kim tarafından yapılmıştır?

Metne uygun mudur?

Renkli midir?

Kitabın cilt yapısı sağlam mıdır? Boyutları uygun mudur?

Kâğıdın cinsi iyi midir? Yoksa resimleri net göstermeyen, çabuk yırtılacak cinsten bir kâğıt mıdır?

Sayfa düzeni estetik yönden başarılı mıdır?

Çocuk kitabı konusundaki ölçütlerden biri de, daha önce bu konuda eser vermiş bir yazar veya ressamın, ya da çocuk kitapları konusunda nitelikli eser yayımlamaya özen gösteren bir yayıncının iyi şöhretidir. Genelde

ana-babalar, çocuklarına kitap alırken, daha önce eserlerini tanıyıp beğendikleri bir yazar/ressamın kitabını ararlar; ya da belli bir yayınevini tercih etmelerinin nedeni bundandır.

■ 19: *Çocuk edebiyatı araştırmalarında yararlanılacak belli başlı araştırma yöntemlerini kısaca değerlendirir misiniz?*

Araştırma, çeşitli problemlere çözüm bulmak amacıyla verilerin toplanması, sınıflandırılması ve analizi yoluyla yeniden sentezidir. Kısaca araştırma, sistematik inceleme yaparak doğruya erişmektir. Bu işlemleri yaparken bazı yöntemlerden yararlanır.

Araştırmanın yukarıda belirtilen bu temel işlemleri ve temel ilkeleri her disiplin için geçerlidir. Bu bakımdan, herhangi bir disiplin için özel bir araştırma yönteminden bahsedilemez; ancak bazı alanlarda bazı yöntemler daha fazla kullanılır. Örneğin, fen bilimlerinde deneysel yöntem daha ağırlıklı olarak kullanılır; ama sırasında tarihsel yöntemden de yararlanabilir. Edebiyat konularında tarihsel yöntem ve betimleme yöntemi daha çok kullanılır. Çocuk edebiyatı için de durum böyledir. Fakat gerektiğinde deneysel yöntem kullanılarak, örneğin bazı çocuk kitabı türlerinin kullanımlarıyla ilgili araştırmalar da yapılabilir.

En çok kullanılan "Betimleme" (Survey) yöntemi, kısaca "mevcut durumun saptanması" olarak tanımlana-

bilir. Bu tip incelemeler varolan durumları, koşulları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışır. Mevcut olayların, daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışır.

En çok kullanılan diğer yöntem tarihsel yöntemdir. Burada veriler (çeşitli dökümanlar, raporlar, vb.) toplandıktan sonra, kaynak eleştirisi yapılır. Bu kaynaklar arasından seçilenler, yeni bir düzenleme ile yeni bir senteze yol açarlar. Bu sentezin yorumu yeni sonuçları doğurur. Tarihçilerin kullandığı bu yöntem, tümevarım yoluyla çalıştığından, kanıtların doğru yorumlanması çok önemlidir. Bibliyografik araştırmalar da bu yöntemin bir türüdür. Bu yöntemde araştırmacı, bir eserin çeşitli edisyonları, sayıları, baskılarını ve bunların değişkenlerini toplayarak, inceleyerek, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini saptar.

DeneySEL yöntem de tümevarım tekniğiyle çalışır. Gözlem veya deney yoluyla toplanan veriler, sınıflandırılır, test edilir ve daha sonra bir genellemeye varılır. Çocuk edebiyatı alanında çok kullanılsa da, yine geçerliliği olan bir yöntemdir.

Bütün araştırmalarda asıl olması gereken, bir hipotezin mevcudiyetidir. Hipotezi en iyi şekilde kanıtlayacak olan yöntem seçilir.

■ 20: *Çocuk edebiyatı alanında son elli yılda gözlenen gelişmeleri özetler misiniz?*

Son zamanlarda, çocuk edebiyatında gözlenen en önemli gelişme, hemen hemen her ülkede çocuk yayınlarının sayıca artması ve tür bakımından büyük çeşitlilik göstermesidir. Bu gelişmede okullaşma oranlarındaki yükselme yanında, başka etmenlerin de kesinlikle rolü vardır. Şu açıktır ki artık gerek anababalar gerekse öğretmenler çocukların okuma ihtiyacını karşılama konusunda daha duyarlı ve bilinçli bir duruma gelmişlerdir. Yazarlar da giderek çocuklara özgü kitapların ayrı bir nitelik taşıması gerektiğine genellikle inanmış görünmektedirler. Ayrıca, çocuklar için hazırlanan kitaplara artık usta ressamlar da özgün birtakım değerler katmaktadır. Yayınevleri ve basımevleri ise çocuklar için yayımladıkları kitapların içerik ve biçim yönünden eskisine göre daha özenle ortaya çıkmasına çalışmaktadırlar.

Çağımızda çocukların ilgisini çeken konu ve temalarda da bazı değişiklikler görülmektedir. Bunlardan biri, bilgi aktaran ve teknolojik gelişmeleri anlatan eserlerin aranması ve okunmasıdır.

Ev ve aile ortamına ilişkin eserler de bugün oldukça yaygın bir okur kitlesi tarafından ilgi görmektedir. Böyle bir ilginin ürünü olarak birçok kitap yayımlanmış bulunmaktadır. Amerikalı yazar Eric Knight'ın (1897-1943) bir köpeğin serüvenlerini anlatan "Lassie, Yuvaya Dön" (Lassie Come Home) adlı romanı, Eleanor Estes'in (1906-) yine akıllı bir köpeğin bir aile üyelerinin yeneden bir araya gelmelerine nasıl yardımcı olduğunu anla-

tan “Ginger Pye” adlı kitabı bu eğilimin dikkate değer ürünleri arasındadır.

Bu yüzyılın ikinci yarısında çocuk kitaplarında gözlenen bir başka gelişme de toplumsal sorunlar üzerinde durulmasıdır. Bu sorunlar arasında şunları sayabiliriz: Yoksulluk, işsizlik, evden kaçma, keyif verici maddelere düşkünlük, siyah-beyaz çatışması vb. Bu sorunlar üzerinde duran çocuk kitabı yazarları, eserlerinde toplumsal ve ruhsal çözümler yapma eğilimi göstermekte, zaman zaman eleştireci bir tutum içine girmekte ve yerici bir dil kullanmaktadırlar.

Önemli gelişmelerden bir başkası, yabancı ülkelerle ilgili çocuk kitaplarının çeşitlilik kazanmış olmasıdır. Uluslararası ilişkilerin artması, iletişim alanında hızlı gelişmeler, kültür, bilim ve sanat dallarında ortak etkinlikler çocuklarda başka toplumların ve ulusların yaşama biçimlerine karşı ilgiyi son derece doğal bir duruma getirmiş bulunmaktadır. Bu gelişmenin sonucu olarak çocuk kitabı yazarları da her yaştaki çocukların bu konudaki merak ve ilgilerine cevap verecek eserler hazırlamaya çalışmaktadır. Bu alanda Amerikalı yazar ve kitap ressamlarının büyük bir çaba gösterdiklerini söyleyebiliriz. Meindert De Jong'un “Nane Şekeri Sokağında Başlayan Yolculuk” (Journey from Peppermint Street) adlı eseri, bu yoldaki çalışmaların tipik bir örneğidir.

Düşsel yönü ağır basan güldürücü eserlerin yaygınlaşması, çağdaş çocuk edebiyatının bir başka özelliğini oluşturur. Bu alanda da Amerikalı yazarların büyük

başarı gösterdiklerini belirtmek gerekir. Özellikle küçük çocuklara seslenen söz konusu eserlerden Oliver Butterworth'ün “Çok İri Yumurta” (The Enormous Egg) adlı eseri ile W. Péne Du Bois'nin “Yirmi Bir Balon” (The Twenty-One Ballons) adlı kitabı benzerleri arasında en tanınmış olanlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çocuk kitaplarında çeşitlilik bakımından büyük bir gelişmeye sahne olan ülkelerden biri de Fransa'dır. Bu ülkede gözlenen bir başka durum, son yıllarda dolaylı ya da dolaysız ahlâk dersi veren eserlerin yerine gerçeklik ilkesine göre yazılan eserlerin yoğunluk kazanmasıdır. Öte yandan, çocuk yayınları arasında dedektif hikayeleri ile bilim-kurgu türünden hikaye ve romanların sayısındaki artışı da ayrıca belirtmek gerekir. Buna örnek olarak Paul Berna'nın “Başsız At” (Cheval sans tête) adlı eseri gösterilebilir. Bu eser, kısa bir zaman içinde İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de küçük okurların beğenisini kazanmıştır.

Çağdaş çocuk edebiyatının bir başka özelliği de yabancı ülkelere ilişkin tarihî olaylara veya araştırmalara yönelik eserlerin ortaya çıkmasıdır. Bu eğilime Alman çocuk edebiyatından iki ünlü eseri örnek olarak gösterebiliriz. Hans Baumann'ın Cengiz Han'ın oğullarını anlatan “Bozkır'ın Çocukları” (Steppensöhne) ve değişik kazılarda elde edilen arkeolojik eserleri tanıtan (Der Höhlen der grossen Jüger) adlı kitapları daha şimdiden çocuk klasikleri arasına girmiş durumdadır.

■ 21: Tarih boyunca çocuk edebiyatının özünde gerçekleşen değişimi çocukluğun tarihi ile bağlantılı olarak yorumlar mısınız?

Çocuk edebiyatı tarihi bakımından, sözlü geleneğin sürdürüldüğü dönemlerde bugünkü anlamı ile çocuk edebiyatından söz etmek mümkün değildir. Çocukluğun tarihi boyunca çocuksu duyarlık yaşanmış ancak keşfedilememiştir. Farkında olunmadan yaşanmış bir çocuksu duyarlıktı bu. Bu çağlarda “Kısa süren çocukluk” anlayışı egemendi ve çocuk bilinci henüz oluşmamıştı. Çocuklar birer minyatür yetişkin olarak büyüyordu. Çocuk kültürü alanı daha dardı. Sözlü edebiyat verimleri her yaşta insana sunuluyordu. Çocuklar için anlatım türleri yoktu. Sözlü geleneğin hakim olduğu dönemlerde, çocuk edebiyatının alanı çocuğa göre’liği yansıtmıyordu. Çocuğun yaşama biçimi yetişkinden farksızdı. Dünyada “küçük adam” anlayışı sürüyordu. Çocukluğun ayrı bir çağ olarak yaşandığının farkına varılmamıştı.

Dünden bugüne değişen, çocuğa bakışı ve çocuğa verilen değeri öğrendiğimiz çocukluk tarihi, çocukluğun yaşadığı serüveni yansıtır. Çocukluğun ortak bir tanıma sığmadığını çocukluk tarihi dönemeçlerinden öğrenebiliriz. Çocukla ilgili en geniş bilgiyi ise çocuk sosyolojisi araştırmalarında bulabiliriz. Çocukluğun sürekli değişim gösterdiği, yenilendiği ve zenginleşerek varolduğu günümüzde biliniyor. Tarih boyunca gelişen çocuk bilgisi çocukla ilgili birikimi sunar bize. Çocuk bilgisi de çağlara

ve toplumlara göre değişen özelliği ile çocuk dünyasını tanımada kılavuzluk görevini yerine getirmeye devam ediyor. İnsanlık tarihi içinde çocukluğun ayrı bir önemi olmuştur. Çocukluğun tarihi bu bakımdan insanlık tarihi ile yaşıttır. Geçmişe bakıldığında çocukluğun bilinmeyen bir dünya olduğu kolayca anlaşılabilir. Bir yönüyle çocukluk keşfedilecek, bir başka açıdan icat edilecekti. Fransız sosyal tarihçi P. Ariés'e göre Batı'da çocukluğun köfi 13. yüzyılda başlayacak, çocuk tarihindeki dönüm Rönesansla yaygınlaşacak, çocuk eğitimi çalışmalarına ise 19. yüzyılda 20. yüzyılı çocuk yüzyılı olarak müjdeleyecekti. Çocukluğun farkına varılması ile çocuğa ve çocukluğa uyanma duyarlığı da böylece doğmuş olacaktı.

Çocuk merkezli yaklaşımların gündeme gelmesi sonucunda çocuk edebiyatı ve sanatının oluşumuna gerekli zemin sözünü ettiğimiz bu süreç sonunda hazırlanacaktı. Sözlü gelenekten yararlanma yoluna gidilecekti. Yine de çocuklara sunulan ilk kitaplar çocuklar için yazılmamış kitaplardı. Yazının yaygınlaşması, okuryazarlığın çoğalması ve matbaanın icadı yazılı çocuk edebiyatına geçişi hızlandıracaktı. Sözlü çocuk edebiyatı yazılı çocuk edebiyatına dönüşme eğilimi gösterecekti. Geleneğin yenilenecek yazılı edebiyatla sürdürülmesi çocuk edebiyatı kültürünün oluşumuna yeni boyutlar kazandıracaktı. 19. yüzyılın ilk yarısında çocuk edebiyatı kavramının doğuşunu çocuklar yetişkinlere armağan edecekti. Yetişkinler için yazılan kitapları çocuk klasiği olarak adlandırma yine çocukların zaferiydi. Yükselen çocuksu

çizgi, çocukluğun gizli kalmış tarihini aydınlatmaya katkı sunmayı başarmıştı.

Henüz çocukların okuyacağı çocuksu kitaplar yazılmamıştı. Çocukluk çağlarına göre edebiyat yapılması tartışmaları sürüyordu. Bir yandan çocuk klasikleri okunacak, bu eserler çocuk yaş gruplarına göre uyarlanacak, diğer yandan okuru öncelikle çocuk olan kitaplar yazılacaktı. Bu yönelişi bütün yönleriyle çocuksu duyarlığın keşfine borçluyuz.

Çocuksu çizgi, çocuk tarihiyle birlikte varolmuş en zengin çocuk yaklaşımıdır. Çocuksu duyarlığın keşfi ve çocuk bilincinin oluşması ile yazılı çocuk edebiyatı, çocuğu edebiyatın odağı durumuna getirme başarısını göstermiştir. Sözlü ve yazılı çocuk edebiyatı geleneği, tarih boyunca nasıl bir çocukluk yaşandığını hatırlamamıza yardımcı oluyor. Çocuk edebiyatı alanındaki gelişmeyi göstermesi bakımından da kılavuzluk görevini yerine getiriyor.

Çocukluk tarihi boyunca çocuk edebiyatının özündeki değişmeyi yansıtan en önemli kavram çocuksu kavramdır. Sözlü geleneğin sürdürüldüğü dönemlerde de türlerin çocuklara sunulmasını sağlayan çocuksu duyarlılıktı. Sözlü gelenek türleri zamanla yazılı geleneğe dönüşürken, çocuksu çizgileri korunduğu oranda varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Yazılı çocuk edebiyatı ise çocuksu duyarlığın edebiyata yansması ile başladı. Çocuk kahramanlı kitaplarla yoluna devam etti. Çocukluk çağlarının edebiyatın konusu olması ile açılım kazandı. Günümüzde,

okuru çocuklar olan, çocuklar için yapılan bir edebiyat yönelişini, çocuksu edebiyata ulaşma serüvenini sürdürüyor.

Sözlü ve yazılı çocuk edebiyatının özündeki değişim, dünden bugüne çocukluğun tarihi ve çocukluğun hikayesidir. Çocuk edebiyatı da bu yönüyle çocukluğun en duyarlı tarihidir.

Çocuk yayınları sürekli medya gündeminde yer alıyor. Günümüzde dünyada oluşan çocuk edebiyatı bu genel çerçeveden dolayı çocuk klasikleri yayıncılığı doğrultusunda yoluna devam ediyor.

Çağdaş ve yenilikçi çocuk edebiyatı öncelikle çocuk okurun düzeyine göre olmayı gerektirir. Çocuğun bakışı, dünyayı sorgulaması, düşüncesi, duyguları, bu edebiyatı besler. Çocukluğu bilen yazarların edebiyatı da diyebiliriz bu edebiyata.

DÜNYA ÇOCUK EDEBİYATI

■ 22: *Dünyada bağımsız bir çocuk edebiyatı hareketi, ülkeler düzeyinde nasıl başlamış ve gelişmiştir?*

Dünya edebiyatına çok değerli düşün ve sanat eserleri kazandıran ülkelere baktığımız zaman, salt çocuklara özgü kitapların yazımına ve yayımına oldukça gecikerek başlanmış olduğunu görüyoruz. Bu konuda ilk bilinçli ve önemli girişimlere geçen ülkeler arasında başta İngiltere olmak üzere Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ile İskandinav ülkelerini sayabiliriz.

İngiltere'de, başka ülkelerde görüldüğü gibi, uzun yıllar çocukların ders kitapları dışında herhangi bir kitap okumaları hoş karşılanmamıştır. Ne var ki daha 15. yüzyılın ortaları ile 16. yüzyılın başlarında tutucu düşüncülerin ve din adamlarının bu geleneksel tutumlarına karşı çocukların ilgilerini çeken birtakım yayımların ortaya çıkması önlenememiştir. Gerek anlatım ve gerek resimleme bakımından pek basit biçimde hazırlanan bu

kitaplar daha çok “Robin Hood”, “Tom Thumb” gibi halk hikayelerinden esinlenerek yazılan eserlerdi. Bunların yanında, Aisopos (Ezop)'un hayvan hikayeleri de çocuklarca çok okunan eserler arasında yer almakta idi.

İngiltere'de özel olarak çocukların serbest okuma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hazırlanan eserlerin yayımı 17. yüzyılda başlamıştır. Bu kitaplar, eski çağlara ilişkin efsaneleri, ortaçağın ünlü hikayelerini ve perimasallarını içeriyordu. “Ali Bâba ve Kırk Haramiler”, “Alâattin ve Lâmbası”, “Gemici Simbad” gibi Bin Bir Gece Masalları'ndan yararlanılarak kaleme alınan bu masalların çocuklar için kitapçıklar halinde basımına geçmişti. Ucuza satılan ve dört formayı geçmeyen bu eserlerden bir bölümü ABD'de de çoğaltılmış ve büyük bir ilgi görmüştür.

Bu eğlendirici ve dinlendirici kitapların yanında çocuklara bir takım ahlâk ilke ve kurallarını benimsetme amacını güden eserlerin yayımı da bu yüzyıl içinde -yani on yedinci yüz yıl içinde- yoğunluk kazanmıştır. Çocukları sözde yararsız ya da zararlı kitaplardan uzaklaştırmayı öngören ve dine dayalı ahlâk kurallarıyla dolu bu kitaplar, dil ve anlatım bakımından son derece kuru, sıkıcı eserlerdi. Bu eserlerden büyük bir bölümü, aslında yetişkinler için yazılmış olup sonradan çocuklar için kısaltılmış ve sadeleştirilmiş eserlerdi. Söz gelimi, “Hacıların İlerleyişi” (Pilgrim's Progress, 1678) böyle bir kitaptı.

Ancak bu tür eserlerin çocukların merak ve ilgilerini

karşılama yetersiz kaldıkları geçen zaman içinde açıkça görüldü. Çocuk eğitimi alanında kimi eğitimcilerin düşünceleri ve tavsiyeleri, giderek, çocuk edebiyatı anlayışında önemli birtakım değişmelere yol açtı. Özellikle John Locke (1632-1704) Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler (Some Thoughts Concerning Education) adlı eserinde ileri sürdüğü düşünceler ve ortaya koyduğu gözlemler ile çocuk kitapları yazar ve yayımcılarını derinden etkilemişti.

İngiltere'de 18. yüzyıl başlarında küçük okurları kendilerine göre bir dünyaları olduğu gerçeğinden hareket ederek onlar için yayımlanacak kitaplarda gerek içerik gerekse biçim bakımından birtakım özelliklere önerilmesi görüşü artık yaygınlık kazanmış bulunuyordu. Bu alanda emeği geçenler arasında başta John Newbery'nin (1713-1767) adını anmak gerekir. Onun küçük çocuklar için hazırladığı, birçok şarkı ve tekerlemeyi de içeren ve "Ana Kaz" (Mother Goose) başlığı altında yayımlanan kitapçıkları bugün bile zevkle okunan eserler arasında yer almaktadır.

Bugün hâlâ çocuk klasikleri arasında önemli bir yer tutan eserlerin de bu yüzyılda yayımlandığını görüyoruz. Gerçekten Daniel Defoe (1660-1731)'nin "Robinson Crusoe", Johann David Wyss (1743-1818)'in, "İsviçreli Robinson Ailesi" (Swiss Family Robinson), Jonathan Swift'in (1667-1745) "Gulliver'in Gezileri" (Gulliver's Travels) adlı eserleri hep bu yüzyılın başlarında yayımlanmıştır. Bu eserler, zamanla oylum, dil ve anlatım ba-

kımından değişikliklere uğrayarak çeşitli ülkelerde yayılan milyonlarca çocuk tarafından ilgi ve zevkle okunmuştur ve hâlâ okunmaya devam etmektedir.

Fransa'da gerçek çocuk edebiyatının Charles Perrault'un (1628-1703) peri masallarıyla başladığı söylenebilir. Daha önceki yıllarda Fransız çocukları genellikle La Fontaine'in (1621-1695) "fabl"leriyle yetinmekte idiler. Bu ülkede J. J. Rousseau (1712-1778) görüşleriyle çocuk edebiyatı alanında uğraşanları derinden etkilemiştir. Onun ileri sürdüğü düşünce ve ilkeleri benimseyen yazarlar, uzun bir süre eserlerinde daha çok dürüstlük, erdem, özveri gibi temaları işlemeye büyük bir özen göstermişlerdir. Fransız çocuk edebiyatında bu ahlâki-öğretici tutum, etkisini 19. yüzyılda ve hatta 20. yüzyılın başlarında sürdürmüştür.

Öte yandan, kimi yazarlar da eserlerinde duygusallığa, kibarlığa ve inceliğe önem vermekle birlikte çocukluk döneminin ruhsal özelliklerine de uygun düşen üzüntülü ve acılı temaları işlemeye çalışmışlardır. Söz gelimi, Mme de Ségur (1799-1874) ün "Yeni Peri Masalları" (Nouveau Contes de Fées) ve "Sophie" dizisi ile Hector Malot(1893-1907)'un "Kimsesizler"ini (Sans Famille) bu eğilime örnek gösterebiliriz. Ancak 19. yüzyılın en ünlü çocuk kitabı yazarı Jules Verne (1825-1905)'dir. Onun, geniş hayâl gücünün ürünü olan eserleri bugün bile çocuklarca büyük bir ilgiyle okunmaktadır.

Almanya'da çocuk edebiyatının oldukça eski bir geçmişi vardır. Bu ülkede küçük okurların okuma ihtiyacını

karşılayan eserler dini özellikler taşıyordu. 16. yüzyılda çocuklara seslenen eserler ise öncelikle öğretici ya da öğüt verici nitelikte idi. Daha sonraki yüzyıllarda J.B. Basedow (1723-1790), J. F. Herbart (1776-1841) F. Froebel (1782-1852) gibi eğitimcilerin etkisiyle çocukların özelliklerine ve gelişmelerine uygun eserler yazılmaya başlanmıştır.

Almanya'da 19. yüzyılın ilk döneminde başlayan romantizm akımı ve ulusal kültür kaynaklarından yararlanma eğilimi, çocuk kitabı yazarlarını da etkilemiştir. Bu yıllarda yazılan eserlerde halk şarkılarına, halk şiirlerine, halk masal ve hikâyelerine geniş yer verilmiştir. Örneğin, Grimm Kardeşler dünyaca tanınan ünlü masallarını böyle bir ortam içinde yazmışlardır.

Bu ülkede 19. yüzyılın ikinci yarısından balamak üzere yayımlanan kitapların ortak özelliği, daha çok, çocukların merak ve ilgilerine ağırlık verilmiş olmasıdır. Bu dönemin en ünlü yazarı Karl May'dir (1794-1850). Onun "Kızıl Derililer" ve "Vahşi Batı" gibi, yabancı dillere de çevrilmiş serüven romanlarını dünyada milyonlarca çocuk heyecanla okumuşlardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk yazılan çocuk kitaplarının başlıca özelliği ise öğreticiliğe ve belirli ahlâk kurallarının benimsetilmesine yönelik olmaları idi. 19. yüzyılın sonlarına kadar ağırlığını hissettiren dini gelenekler bu ülkede çocuk edebiyatının gelişmesini büyük ölçüde etkilemiştir. Bununla birlikte, Avrupa'da ortaya çıkan yeni eğitim görüşlerinin ışığı altında aynı yüzyılın

ortalarında çocuklara özgü eserlerin de yayımı başlamış bulunuyordu. L. M. Alcott (1832-1888) ve Mark Twain (1835-1910) gibi ünlü yazarların kaleme aldıkları eserler -örneğin "Küçük Kadınlar" (Little Women), "Tom Sawyer" ve "Huckelberry"- ilk Amerikan çocuk klasiklerinin önde gelenleri arasında sayılabilir.

Başlangıçta öğreticiliğe ve sonra da maddî değerlere önem verilen Amerikan çocuk edebiyatında 19. yüzyılın sonlarına doğru romantik bir yaklaşımın egemen olduğu görülür. Gerçekten, bu dönemde yazılan eserlerde halk kahramanlarının serüvenleri ve destansı hikâyeler, duygusal ve pastoral şiirler ön plana çıkmıştır. Birçok yazarlar arasında özellikle F. H. Burnett'in "Küçük Lord" (Little Lord Fauntleroy), "Bir Küçük Prenses" (A Little Princess) ve "Gizli Bahçe" (The Secret Garden) adlı kitapları hem bu eğilimin niteliğini, hem de bu eğilimin içinde bulunduğumuz yüzyıla kadar uzanan etkisini anlatması bakımından dikkate değer eserlerdir.

İskandinav ülkeleri de dünya çocuk edebiyatının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Gerçekten İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarından bu yana çocuk edebiyatı alanında ünlü yazarları ve onların değerli eserleriyle daima dikkatleri üzerlerinde toplamışlardır.

İsveç, uzun yıllar edebiyat alanında genellikle Almanyanın etkisi altında kalmıştır. Fakat bu ülke çocuk tiyatrosu konusunda çok eski ve köklü bir geleneğe sahiptir. Bu nedenle İsveç çocuk edebiyatı ürünleri arasın-

da ilk ortaya çıkan eserler piyesler olmuştur. Başka türde eserlerin yayını ancak 18. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda çocuk yayınları çeşitlenmeye ve artmaya başlamıştır. Bu dönemin güzel örneklerinden biri, Selma Lagerlöf'ün (1850-1940) 1906 da yayımlanan "Nils Holgerson'un Eşsiz İsveç Yolculuğu" adlı iki ciltlik eseridir. Bir ders gereci olarak yazılan bu eser kısa zamanda türlü dillere çevrilerek klasik bir çocuk kitabı niteliği kazanmıştır.

Bu ülkede çocuk yayınları alanında asıl önemli atılımlar, bu yüzyılın ortalarında yapılır. Usta yazarların yanında, birtakım ressam-yazarların da yer aldığı bu gelişme sürecinde çocukların gerçek okuma gereksinimlerini ön plana alan, onları eğlendiren, dinlendiren ve güldüren özgün kitaplar ortaya çıkmaya başlar. Bunlar arasında Gösta Knutso'nun "Kuyruksuz Kedinin Serüvenleri" (1959), Linde'nin "Bacanın Tepesindeki Ülke" (1959), Anckarswäd'in "Doktorun Oğlu" (1963) gibi kitaplar, başta İngilizce olmak üzere, başka dillere de çevrilmiş bulunmaktadır.

Norveç'te çocuk edebiyatı alanında ilk girişimler, 19. yüzyılın ortalarında Norveç halk masallarının yayınıyla başlamıştır. Daha sonraki yıllarda bu ülkenin çocukları uzun süre şiir ya da peri masalı türünden eserleri okumakla yetinmişlerdir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarını kapsayan otuz yıllık zaman ise çocuk yayınları bakımından Norveç için bir altın çağ olmuştur. Bu dönemin en ünlü eserleri arasında Dikken Zwilgme-

yer'in küçük bir kasabada yaşayan bir kız çocuğunun serüvenini anlatan "Inger Johanne" adlı dizisini ve Johann Falkberget'in "Prences ve Kemancı" adlı oyunu ile peri masallarını anmak gerekir.

İskandinav ülkesinde çocuk edebiyatı alanında olumlu gelişmeler daha sonraki yıllarda da sürmüştür. Bir bölümü yabancı dillere de çevrilen ilginç eserler arasında Halvor Floden'in kimsesiz bir çingene çocuğunun başından geçenleri anlatan "Yolda Bulanan Kız" adlı kitabını, Fina Havrevold'un cesur bir delikanlının serüvenini dile getiren "Anafor" (1968) adlı romanını, Thorbjon Egner'in "Karius ve Baketus" adlı güldürücü eserini bu gelişmenin tipik örnekleri olarak gösterebiliriz.

Danimarka'da çocukların edebiyat eserlerine karşı duydukları ihtiyaç uzun yıllar boyunca komşu ülkelerde -özellikle Almanya'da- yayımlanan eserlerin çevirileri ya da uyarlamaları ile karşılanmıştır. Bu eserler dışında yerli tekerlemelerden, güldürücü ve anlamsız şiirlerden yararlanma yoluna da gidilmiştir. Bu ülkede çocuk edebiyatı alanında en büyük atılım, Andersen'in (1805-1875) 1884 yılında yayımlanmaya başlayan ocakbaşı hikâyeleriyle gerçekleşmiştir.

Danimarka'da yayımlanan çağdaş çocuk kitaplarında ilginç eğilimler ve özellikler dikkat çekmektedir. Eserlerini gerçekçi bir yaklaşımla yazan ve "Kasımda İki Gün" adlı kitabında olduğu gibi endüstri toplumunun sorunlarına eğilen Jytte Lynbirk'i ve bir erkek çocuğun ülkesinde yaptığı geziyi anlatan "David" (1963) adlı

romanı ile Anne Holm'ü bu durumun temsilcileri arasında sayabiliriz.

Finlandiya'da ise çocuk edebiyatıyla ilgili girişimler önce İsveç dilinde yazılan halk ve peri masallarından yararlanılarak başlamış, sonraki yıllarda ulusal halk edebiyatı ürünlerine dönmüştür. Bu dönüşüm sırasında "Kalevela" gibi ulusal destanlardan esinlenerek birtakım çocuk kitapları yazılmıştır. Çağdaş anlamda çocuk kitapları ise ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Bu gelişmede derlenen çok sayıda halk hikâyelerinin ve yoğun halkbilgisi araştırmalarının önemli etkisi olmuştur. Finlandiya'da oldukça kısa bir süre içinde çocuk edebiyatı alanında uluslararası üne kavuşan usta yazarlar yetişmiştir. Örnek vermek gerekirse, hayalî bir dünyada yaşayan varlıkları anlatan roman dizisiyle tanınan ve 1966'da Andersen ödülünü de kazanmış olan Tore Jansson'u, çocuklar için yazdıkları güzel şiirleriyle dikkati çeken Aila ve Kirsi Kunnas'ı bunlar arasında sayabiliriz.

■ 23: Çocuk edebiyatında masal ve masalımsı hikâyeler ne zaman önem kazanmaya başlamıştır?

Masal, çocukların ilgisini çeken edebiyat ürünlerinin başında gelir. Masallar, halk masalları ve edebî masallar diye ikiye ayrılır. Edebî masallar, "peri masalları" ve "sanat masalları" diye de adlandırılır.

Halk masaları anonim, yani yazarı bilinmeyen ma-

salardır. Daha doğrusu bu tür masallar değişik halk topluluklarının yarattıkları ürünlerdir. Bunların ilk doğuş veya çıkış yerleri olarak eski Hindistan, Çin ve Yunanistan gibi ülkeler gösterilir. Geçen uzun yüzyıllar boyunca ülke ve hatta kıta sınırlarını aşmış birçok değişikliklere uğrayan bu masallar, her ulusun kültürel durumuna göre yeni boyutlar kazanmıştır. Avrupa ve Asya kökenli masallar arasında bir takım farklar olduğu gibi, Avrupa'nın kuzeyinde yaşayan halk toplulukları ile güneyinde yaşayan halk topluluklarının masalları arasında bile birtakım farklar bulunduğu açıkça görülür.

Edebî masalların yaygınlaşmasında Perrault, Grimm Kardeşler ve Andersen gibi yazarların büyük etkisi olmuştur. Biri Fransız, diğerleri Alman ve Danimarkalı olan bu usta yazarların anadillerinde yazdıkları masal kitapları 18. ve 19. yüzyıllarda önce İngilizce ve Fransızcaya, sonra da öteki dillere çevrilerek dünya ölçüsünde ün kazanmışlardır.

Çocuk masal ve hikâyelerine karşı artan ilgiyle birlikte bu türden eserlerin yayımında da nicelik bakımından zamanla büyük bir gelişme görülmüştür. Örneğin, 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de çok değerli birçok masal ve masalımsı hikaye kitabı çıkmıştır. Bunlar arasında en tanınmış olanları Anthony Montalba'nın derlemiş olduğu "Bütün Uluslardan Peri Masalları" (Fairytale Tales of All Nations), Mary Frere'in Hindistan masallarından oluşan "Eski Hindistan Günleri" (Old Deccan Days), Andreu Long'un "Mavi Peri Kitabı" (The Blue Fa-

iry Book), Joseph Jacobs'un (1854-1916) "İngiliz Peri Masalları" (English Fairy Tales) ve "Kelt Peri Masalları" (Celtic Fairy Tales) gibi bir bölümü çeviri, bir bölümü telif olan eserlerdir.

İngiltere'de 19. yüzyılın sonlarında doğrudan doğruya çocukların ilgi ve anlayış özellikleri göz önünde tutularak yazılan masal ve masalımsı hikaye kitaplarının ortaya çıkışını çocuk edebiyatı bakımından önemli bir gelişme saymak gerekir. Bu ülkede o dönemde yayımlanan John Ruskin'in (1819-1900) "Altın Nehrin Kralı" (King of the Golden River) adlı hikaye kitabı ile W. M. Thackeray'ın (1811-1863) "Gül ve Yüzük" (The Rose and the Ring) ve Oscar Wilde'ın (1854-1900) "Mutlu Prenses ve Başka Masallar" (The Happy Prince and Other Tales) adlı masal kitapları benzerleri arasında en tanınmış olanlarıdır.

Özgün fantastik türünde ise bu çağın en ünlü eserleri arasında İngiliz yazarlarından Lewis Carroll'un (1832-1898) "Alice Harikalar Ülkesinde" (Alice's Adventures in Wonderland) ve "Aynanın Ötesi" (Through the Looking-Glass) adlı kitapları ile İskoçyalı yazarlardan George Mac-Donald'ın (1842-1905) "Kuzey Rüzgârı" (At the Book of the North Wind) ve "Prenses ve Çirkin Cüce" (The Princess and the Goblin) adlı kitaplarını sayabiliriz.

■ 24: *Çocuk edebiyatında temaların, konuların ve yazı türlerinin çeşitlenmesi ne zaman ve nasıl olmuştur?*

On dokuzuncu yüzyıl başlarına kadar yayımlanan çocuk kitaplarında -özellikle çocuk hikaye ve romanlarında- başlıca amaç, ya küçük okurların din duygularını geliştirmek, ya onlara iyi, ahlâkî davranışlar kazandırmak ya da onları sağlam bir karakter sahibi yapmak idi. Yazarlar, zamanla, bu amaçları arka plana atarak çocukların ev ve okul yaşantılarıyla ilgili veya onların coşku, serüven, eğlenme ve gülme gibi gereksinimlerini karşılamaya elverişli eserler vermeye öncelik tanımaya başlamışlardır.

İngiliz çocuk edebiyatından Thomas Hughes'in (1822-1896) "Tom Brown'un Okul Günleri" (Tom Brown's School Days), R. M. Ballantyne'in (1825-1894) "Mercan Adası" (The Coral Island), Sir Walter Scott'un (1771-1832) "Ivahnoe" gibi eserlerini böyle bir değişimin somut örnekleri arasında sayabiliriz. Bundan başka, doğrudan doğruya kız çocukları için yazılan ve evcimenlik kavramının ele alındığı eserlerin de bu dönemde önem kazandığını belirtmek gerekir. Bu alanda Burnett'in romantik hikayeleri yanında Charlotte Brontë'nin (1816-1855) "Jane Eyre" adlı eseri, önce İngiliz ve Amerikan genç kızlarını ve sonra da dünyanın pek çok ülkesinde kız okurları derinden etkilemiştir.

Çocuk edebiyatı alanında eğlendirici serüven hikâye ve romanı yazma eğilimi de bu sırada başlamıştır. Bu akımın en tanınmış öncülerinden biri, İskoçyalı yazar R. L. Stevenson'dur (1850-1894). Onun ardından birçok ülkede çocuk kitabı yazarları küçük okurlar için bu doğrul-

tuda pek ilginç eserler ortaya koymuşlardır. Bu eserler arasında İsviçreli yazar Johanna Spyri'nin (1827-1901) "Heidi"si öncelikle kız çocukların beğenisini kazanmış ve kuşaklar boyunca zevkle okunmuştur.

Bugün pek çok çocuk kitabına konu olan evcil hayvanların serüvenlerini anlatma eğilimi de 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu eğilimin en tipik örneği olarak Anna Sewell'in 1877'de yayımlanan ve bir atın başından geçenleri anlatan "Siyah Güzellik" (Black Beauty) adlı eserini gösterebiliriz.

Yirminci yüzyılın başlarında yayımlanan eserlerde gözlenen belirgin özelliklerden biri ise bunların çocukların geniş hayal dünyalarıyla ilgili oluşlarıdır. İskoçyalı yazar Keneth Grahame'ın (1859-1932) "Söğütlerden Esen Rüzgâr" (The Wind in the Willows), Edith Nesbit'in "Define Arayıcıları" (The Treasure Seekers) adlı eserleriyle, Pamela L. Travers'in (1906-) "Mary Poppins" başlığı altındaki hikayeleri böyle bir gelişmenin değerli örnekleridir.

Aynı yıllarda Amerika'da çocuk edebiyatı alanında masala ve fantezi türünden eserlere yönelik bir takım denemeler yapıldığı görülür. Bu ülkede türlü masal kitaplarının çok sayıda ortaya çıkışı bu döneme rastlar. Ancak çocuk yayınlarının çeşitlenmesi Birinci Dünya Savaşından sonra gerçekleşmiştir. Bir atın serüvenlerini anlatan "Smoky" adlı eseriyle Will James; bir bebeğin hikayesi olan "Hitty" adlı eseriyle Rachel Field (1894-1942); New York'lu bir kızın yaşamını canlandıran "Te-

kerlekli Patenler" (Roller Skates) adlı eseriyle Ruth Sawyer (1880-) bu gelişmeyi temsil eden en ünlü yazarlardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920-1940 arasında tarihi roman dalında da önemli bir gelişme görülür. James Boyd'un "Davullar" (Drums) ve Eric Kelly'nin (1884-) "Kracow Borazancısı" (The Trumpeter of Kracow) adlı eserleri gerçek olaylara dayalı çocuk kitapları arasında anılır. Bu alanda en tanınmış eser ise L. I. Wilder'in (1867-1957) ilkinde "Büyük Ormandaki Küçük Ev" (The Little House in the Big Woods) adını verdiği dokuz ciltlik dizisidir.

Bu ülkede içinde bulunduğumuz yüzyılın birinci yarısında çocuklara Çin, Hindistan, Japonya gibi uzak yerleri, oralarda yaşayan insanların kültürel özelliklerini tanıtmaya yönelik çok sayıda kitap da yayımlanmıştır. Söz konusu yıllarda Amerikan çocuk edebiyatı, şiir ve gülmece (mizah) dallarında da dikkate değer bir zenginlik ve çeşitliliğe erişmiştir.

Fransa'da da çocuk edebiyatı bu yüzyılın başından bu yana tema, konu ve yazı türü bakımından çok büyük bir gelişme göstermiştir. Örneğin, Paul Faucher'in eğitici resimlerle süslenmiş "Castor Baba" (Père Castor) dizisi, Marcel Aymé'nin (1902-) "Pembe Ada" (L'Isle rose) ve Antoine de Saint-Exupéry'nin (1900-1944) "Küçük Prensi" (Le Petit Prince) adlı eserleri ünlü çocuk kitapları arasında yerlerini almış bulunmaktadır.

Almanya'da ise bu yüz yılın başlarında çocuk kitap-

larında ulusçuluğa ve öğreticiliğe ağırlık verilmesi gibi yaklaşımlar üzerinde yoğun tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların sonucunda çocuk şiiri alanında tema ve anlatım bakımından daha lirik ve daha yalın birtakım eserler ortaya çıkmıştır. Bu ülkede iki dünya savaşı arasındaki dönemde çocuklar için düzyazıyla kaleme alınan eserlerde ise özgün bir atılım izine, bugün anılmaya değer nitelikte yeniliklere raslandığı söylenemez. Yalnız, Erich Köstner'in "Emil ve Dedektifleri" adlı eseriyle çocuk edebiyatında dedektif hikayeleri diye adlandırılan yeni bir yazı türünün öncülüğünü yaptığını belirtmek gerekir.

Sovyetler Birliği'nde çocuk edebiyatının türlerin ve konuların çeşitlenmesi bakımından gelişmesi, Devrim'den sonraki yıllarda başlamıştır. Rusya'da yazarlar bu dönemde genellikle toplumsal gerçekçilik, komünist rejimin üstünlüğü gibi ideolojik temaların işlenmesine çok büyük ağırlık vermişlerdir. Böyle bir ortam içinde çocuklar için yazılan hikaye ve romanlar ile biyografik eserlerde Rus ulusal tarihinin utkulu olaylarına önem verilmiştir. Bu ülkede çağdaş çocuk edebiyatının gelişmesine, yaratıcı hayal gücüne önem veren eserlerin ortaya çıkışına usta yazar Maksim Gorki'nin (1868-1936) büyük katkısı olmuştur. Rusya'da 1920'lerden sonra masallara, özellikle peri masallarına karşı çok şiddetli eleştiriler yöneltilmiştir. Çocuklara daha çok gerçeği ve doğayı açıklayıp sevdiren eserler vermenin doğru olacağı görüşünün egemenliği altında onların hayal âlemini

zenginleştirici kitapların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır.

■ 25: *Çocuk klasiklerinin günümüzdeki konumlarını, çeviri ve uyarılma çalışmalarını da dikkate alarak değerlendirir misiniz?*

Çocuk klasikleri kavramının doğuşundan bu yana çocuk edebiyatı tartışmaları bir yönüyle klasikler etrafında sürdürülüyor. Çocuk klasiklerinin gündeme gelmeye başladığı 16. yüzyılda çocuklar yetişkinlerin kitaplarına yöneldiler. Çocuk klasikleri kısa sürede sınırları aşarak, egemen bir edebiyat tekeli oluşturdu. Çocuklar için yazılmış kitaplar olmayışı bu klasiklerin kısa sürede yaygınlaşmasını sağladı. Dünya çocuklarının kitapları böylece gündeme geldi. Çocuk klasikleri, dünya görüşü, dinî sembolleri ve değerleri ile Batı sömürgeciliği ve bireyci felsefesini yansıtan Batı merkezli bir edebiyatı oluşturdu. Büyük çoğunluğu hayâl ve serüvene dayanıyor. Tema olarak felsefi arka-plânları yönünden 16. yüzyılın ortalarından bu güne kadar Batı yayılcılığını, robinsonat romanlarla bireyci yaşama biçimini öne çıkaran duyarlılıkları yansıtıyor. Çocuk klasikleri, çocuklar için edebiyat yapılması düşüncesinin ortaya çıkmaya başladığı 20. yüzyılın başından bu yana çocuklar için yazılmış kitaplarla karşı-karşıya gelmeye başladı. Dünya çocukları bu sırada sayıları iki yüz'ün üzerinde olan çocuk klasiklerini okumayı sürdürüyordu. II. Dünya Sava-

şı'na kadar çocuk klasiklerinin tahtı sarsılmadı. Yenilikçi çocuk edebiyatının oluşmasıyla çocuk klasiklerinin sorgulanması süreci de başlamış oldu.

Çocuklar için yapılması gereken yenilikçi edebiyat çocuk klasiklerinin eleştirel açıdan değerlendirilmesini dolaylı olarak gündeme getirdi. Çocuk klasikleri, bu yaklaşımın sonucu çocuklar için yeniden uyarlanma yoluna gidilerek çocuk yaş gruplarına göre yeniden yazılarak çocuk okurlara sunuldu.

Çocuk edebiyatı kültürünün oluşmasına çocuk klasiklerinin katkısı süreklilik göstermiştir. Çocuk edebiyatı deyince akla hâlâ bu klasikler geliyor. Dünyaya açıldıkları dönemde yarışacakları başka kitapların olmayışı bir yönüyle bu kitapların şansı olmuştur. Çocuk klasikleri en çok haksızlığa uğramış kitaplar olma özelliğine de sahip bulunuyor. Ne garip talihleri olmuş! Uyarlamayla, kısaltmalarla, özetlemelerle tanınmaz hale geldikleri söylenebilir. Bizde de çoğu edebiyattan arındırılarak, Türkçesiz, ecüş-bücüş metinlere dönüşmekten kurtulamadı. Ülkemizde henüz ciddi anlamda çocuk klasiklerinin uyarlanması yapılmadığı gibi, Batı dünyasında uyarlanmış olanların sağlıklı çevirileri bile yapılamıyor. Aynen çevrilmiş olanları, –çok azı istisna edilirse– edebiyattan arındırılmış durumda. Uyarlama yerine kısaltılarak yayınlanmaları tercih edilir olmuştur. Dil ve kültürel sembolleri bakımından çocuk dünyasına uygunluğu esas alınarak, dünya çocuk klasikleri çocuğa göre'lik ilkesine uygun olarak uyarlanmalıdır. Her yaştan çocu-

ğun, çocuk klasiklerini okuyacağı kitaplar çocuklar için yazma bilinci oluşmuş yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Çocuk edebiyatı kültürünün bir parçası olarak çocuk klasiklerini okuma kılavuzuna ihtiyacımız var. Geçen uzun dönem içinde çocuk klasiklerinin bir kısmı zamana karşı direncini yitirmiş görünüyor. Çünkü günümüzde, çocuk klasiklerinin dayandığı temel sarsılmıştır. Sanayi Devrimi, hayâl ve romantizm üzerine kurulu çocuk klasikleri teknolojinin sunduğu imkanlarla etkilenmiş, inandırıcılıklarını kaybetmelerine zemin hazırlanmıştır. Bunun sonucu olarak görüntü uygarlığına karşı direnemeyen çoğu klasik okunamaz duruma gelmiştir. Yine de çocuk klasikleri okunmaya devam edecek. Çünkü bu kitapların yerine getirdiği görevi üstlenmiş, çocuk edebiyatı örnekleri okura henüz ulaşabilme başarısı gösterememiştir. Çocuk klasikleri içinde zamana karşı direnecek olanları yine çocuksu duyarlığı öne çıkan kitaplar olacaktır. Hattâ bu kitaplar çocuk edebiyatını daha uzun yıllar etkilemeyi sürdürecektir.

ÇOCUK EDEBİYATIMIZ

■ 26: *Sözlü çocuk edebiyatımızı tarihi süreç açısından tanıtır mısınız? Sözlü gelenek verimlerinden yeni-likçi çocuk edebiyatı açısından nasıl yararlanılabilir?*

Yazılı çocuk edebiyatı öncesinde çocukların ihtiyacı- nı karşılayan zengin sözlü gelenek vardı. Sözlü gelene- ğin devam ettiği dönemlerde türlerin çocuklar için ayırımı- na gidilmemişti. Tarihi süreç açısından sözlü edebiyat ile yazılı edebiyatın birbirinin devamı oldukları söylene- mez. Edebiyat tarihine sözlü edebiyat verimleri yansı- madığı gibi çocuk edebiyatı da yer almıyor. Bu yönde bü- tün dünyada sözlü geleneğin araştırılması çalışmaları da yenidir.

Yazıdan önce söz'ün egemenliği sözkonusu idi. Yazı- nın yaygınlaşmaya başlaması ile sözlü verimlerin der- lenmesine başlandı. Sözlü verimlerin çocuk kümelemesi ise henüz yapılamadı. Sözlü gelenek verimlerinin çocuk merkezli yaklaşımla tasnifi sonunda sözlü gelenek yazılı çocuk edebiyatı metinlerine dönüşebilir.

Kültürümüzün tarihi seyri içinde çok zengin kollek- sionların yer aldığı biliniyor. Büyük çoğunluğu derlen- miş bulunan bu türler, sözlü geleneğin zayıflamaya baş- laması ile anlatılamaz oldu. Yazının sınırları içinde ka- lan örneklerin zamanla yaşama gücü zayıfladı. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başından bu yana sözlü gelenek canlılığını koruyamadı.

Sözlü geleneği etkileyen en önemli dönüm noktası matbaanın icadı ile başladı. Okuma-yazma oranının yükselmesi, kitabın ve yeni medyaların yaygınlaşması bu değişimi hızlandırdı. Yazının ve belgelenmiş bilgile- rin eğitimi yönlendirmesi sonucu sözlü kaynaklar ile ço- cuğun arası açıldı ve dünya bu yeni yazılı geleneğe yüzü- nü çevirdi. Sözlü anlatımın yerini yazılı gelenek aldıkça tarihin akışı yazılı kültüre doğru kaydı. Sözlü çocuk ede- biyatımızı etkileyen bu dönüşüm sonunda sözlü türlerin anlatılmasından zamanla uzaklaşıldı. Sanayi Devri- mi'nden bu yana bu eğilim yoğunlaşarak sürüyor. Ninni, tekerleme, bilmece, lâtife, masal, halk hikayesi, efsane, destan söyleme ve anlatma geleneğinin, çocukluk tarihi ile de yakından ilgisi var. Çocukluk tarihinin sözlü gele- nekle atbaşı giden yönü bizde ve dünyada henüz araştı- rılmış sayılmaz. Çocuk kültürü ayırımına gidilmeyen, içinde yaşadığımız yüzyıldan önceki dönemlerde yaşa- nan çocukluğun bilinmesi öncelikle belgesel çocuk tarihi çalışmalarına ışık tutabilir. Çocuğa yönelik edebiyatı ve sanatı besleyen bu çocukluk tarihine her toplumun ihti- yacı vardır.

Sözlü anlatma geleneğinde yer alan türleri sözlü çocuk edebiyatı olarak değerlendirmenin zorluğunu kabul etmeliyiz. Henüz, çocuk merkezli yaklaşımla türlerin “çocuk için” kümelemesi yapılmadan, bütün bu geleneği, sözlü çocuk edebiyatına dahil etme tehlikesine düşülmüş olunabilir. Üzerinde durulması gereken asıl nokta, konunun teorik yanından çok, sözlü verimlerin yenilenmesi ve bu türlerde bir edebiyat değeri olup olmadığıdır. Sözlü gelenek türlerindeki yaşayan edebiyat değerinin yenilikçi bakış açısıyla yeni bir edebiyata ve sanata dönüştürülmesi çabasının gündeme gelmesi birinci derecede önemlidir.

Geleneğin yenilenmesinde dünyada yapılan çalışmalarını hatırlayabiliriz: Masal edebiyatı rönesansı ile Perrault, Anderson, La Fontaine bunu başarmış masal ustalarıdır. Dünya çocuk klasiklerinin dayandığı temel çıkış noktası sözlü geleneğin temalarından oluşuyor. Mitoloji, halk hikayeleri, destan ve efsaneler bir anlamda çocuk klasiklerinin oluşumunda kaynak durumundadır. Sözlü geleneğin türleri şiire, şarkılara, baladlara kadar yenilenerek çocuğa sunulmuştur. Tiyatrodan opera ve baleye, çizgi romandan sinemaya ve çizgi filme uzanan gelenekten yararlanmayı görmezlikten gelemeyiz.

Çocuk edebiyatımızın zenginleşmesi ise iki yönde olabilir: Sözlü gelenek verimlerinden yararlanarak kültürel sembollerimizin yansıtacağı bir edebiyatı oluşturmak. İkincisi ise, çocuk edebiyatı yazarlarımızın kuracakları yeni çocuk edebiyatı. Her iki yönde de çocuk ede-

biyatı yenilikçi olmalıdır. Geçmişin örneklerini yazının sınırlarına mahkûm eden anlayışla bu edebiyatı kuramayız. Çocuk edebiyatı bilincine ulaşmış çocuk kitabı yazarları bu edebiyatın öncüleri olabilirler.

Sözlü geleneğin verimleri de çocuk kitabı çizerinin yorumu ile yenilenebilir. Sözlü gelenek çocuk kitabı çizerini besleyecek kaynak olması açısından da önemlidir.

■ 27: *Kültürümüzün tarihi seyri içinde çocuklara yönelik edebiyat nasıl bir gelişme göstermiştir?*

Çocukluğun tarihi yazılabilmiş olsaydı çocuk kültürünün zengin kolleksiyonlarını tanıma şansını elde edebilirdik. Kültürümüzün tarihi seyri içinde ortaya çıkmış, gelişmiş, çocukların geliştirdiği veya çocuklara sunulmuş sözlü gelenek olgun bir çocuk kültürünü oluşturmaktadır. Her kültürde benzer türler olmakla birlikte örnekler bakımından aynı çeşitlilik bulunmayabilir. Kültürlerin çocuklara verdiği değeri öğrenmek için bu belgelere ihtiyaç duyarız. Bir kültürün çocuk bilgi-birliğini bilmeden o kültürün çocuğa bakışını anlayabilmek imkansızdır.

Sözlü geleneğin öğrenilmesinde Halk Bilimi'nin araştırma yöntemlerinden yararlanabiliriz. Medeniyetimizi tanımaya yönelik araştırmalar arasında çocukluk tarihimizi aydınlatan çok az sayıda çalışma yapıldığı biliniyor. Medeniyet Tarihi, Edebiyat Psikolojisi veya Edebiyat Estetiği Yöntemleri birbirine paralel olarak kulla-

nlabilir. Çocuk kültürüne yönelik araştırmaların oylunu bu yaklaşım sonunda öğrenebiliriz.

Tarihi süreç içinde temsilcileri belli olmayan verimlerin değerlendirilmesinde, çocukların oluşturduğu örnekleri de dahil ederek, geleneğin çocuklara aktarılmasını amaçlayan türlere kadar uzanan kültürel birikim analiz edildiğinde, atalarımızın yaşadığı çocukluğun ipuçlarını öğrenmemiz kolaylaşır. Çocukluk tarihimizin tasvirlerini böylece görebiliriz. Edebiyat pedagojisi perspektifi ile gerçekleēecek araştırmaların çocukluğu elden bırakmaması halinde, çocukluk tarihimiz daha görkemli görünümlerle karşımıza çıkabilir.

Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi düşüncesi iki yönden ele alınabilir: Medeniyetimizin geçirdiği evreler dikkate alınarak çocuk anlayışımıza metin tahlilleri ile ışık tutulabilir. İkinci olarak, türlerin oluşturduğu formlar sözlü geleneğin birikiminin yazılı edebiyata dönüştürülmesine kaynaklık edebilir. Atalarımızdan bize kadar ulaşabilen sözlü gelenek, dönem tanımlamalarına ve tarihi perspektife uygun olarak yorumlanabilir. Sözlü edebiyatın verimleri gözardı edilmeden çocuklara yönelik tarafları ayıklanabilir. Çocuk bilgisi ve çocuk düşüncesinden hareketle bu birikime yaklaşılabilir. Anne edebiyatımız olan ninnilerle başlayıp, bilmece, tekerleme, oyun, lâtife, masal, efsane, destan ve çocuğa yönelik sanatlarla devam edebilir. Masal, efsane ve destanların çocuklar için ayırımına göre tasnif edilmedikleri gerçeğinden hareketle, “çocuğa göre”lik ilkesi doğrultusunda örnekler

seçilebilir. Sözlü gelenek içindeki çocuğa ait türler çocuk edağında, belgesel tarih anlayışını yansıtacak şekilde ele alınabilir. Böyle bir tarih çalışması ile ninni, bilmece, oyun, tekerleme, masal, efsane ve destanların çocuk kümelemesi ve kataloglaması da gerçekleēmiş olur.

Çocuk edebiyatı araştırmaları oluşum halinde sürdürülüyor. Edebiyatta geçerli davranış örgüleri ve örnekleri çocuk edebiyatı için de kullanılabilir. Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi'nin ikinci bölümünde yazılı çocuk edebiyatı türleri yer alacağı için çalışma daha kısa sürede tamamlanabilir. Sözlü gelenekte olduğu gibi yazılı edebiyatta da erken yaşta olgunlaşmış çocuk tiplerinin anlatıldığı mesneviler ve divan şiirindeki örnekler üzerinde durulabilir. Nâbî'nin “Hayriyye”si ve Sümbülzade Vehbi'nin “Lütfiye”si gibi çocuklar üzerine yazılmış kitaplar hatırlanabilir. Etfal (ilk alfabe), Mümeyyiz (1869) ilk çocuk yayınıdır. Yazılı çocuk edebiyatımız için çocukluk çağında bir edebiyat nitelmesi yapanlara, kültürümüz içinde açacağımız çocuksu pencere birinci bölümde ufuk açıcı olabilir.

Çağdaş çocuk edebiyatımızın leit-motiflerini öğrenmek öncelikli bir konumu belirliyor: Çocuklarımızı geleceğe hazırlamada ana temaları belirlenmiş, gelişmelere ayarlanabilen geleneksel çocuk edebiyatı kültürümüzün ortaya konması halinde bu tarih çalışması fonksiyonel olabilir. Bu sağlanmadıkça, geçmişe sığınma ve bir tür kaçış tehlikesi söz konusu olacaktır. Medeniyetimizin dayandığı çocuk sütunlarını, yaşama gücünü yitir-

memiş kültür değerlerini, formlarını yenileyerek geleneğin yaşayan yönünü günümüzden geleceğe aktarmak temel çıkış noktası olmalıdır.

Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi'ni günümüzde zannedildiği gibi 1859'da Şinasi'nin La Fontaine'den fable çevirisiyle başlıyormuş yanlışından kurtarmalıyız. 19. yüzyılın ortalarında Batı etkisinde gelişmeye başlayan yazılı çocuk edebiyatımızın, dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve özellikle çocuk yetiştirme anlayışları ışığında, Cumhuriyet öncesi-sonrası bakış açılarına göre, Harf Devrimi'ni de dahil ederek yazılması halinde, çok ilginç kesitler ortaya çıkaran bir tarih çalışması gerçekleştirilir.

Çocuk edebiyatı, hem edebiyatı hem de yayını ifade eden bir kavramdır. Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi sözlü ve yazılı edebiyatla birlikte çocuk yayınlarının önemli dönemeçlerine ışık tutabilir. Çocuk edebiyatımızın seyir defterinin yazılması halinde çocukluk tarihimiz içinde çocuk edebiyatının kılavuzluk görevini yerine getirdiğini de öğrenmiş olacağız.

■ **28:** *Ülkemizde çocuklara özgü ilk eserler ne zaman yayımlanmaya başlamıştır?*

Bizde çocuk edebiyatı, uzun süre tekerleme, bilmece, halk hikayesi ve masal gibi genellikle sözlü ürünlerle sınırlı kalmıştır. Çocukların özel ilgileri, okuma güç ve yetenekleri göz önünde tutularak onlara seslenen eser-

lerin hazırlanması girişimlerine ancak Tanzimat'tan sonra başlanmıştır. Şinasi (1826-1869), Recaizade M. Ekrem (1847-1914), Ahmet Mithat Efendi (1844-1912) ve Muallim Naci (1850-1893) gibi o dönemin ünlü yazar ve şairlerinin Fransızcadan çevirdikleri birtakım kısa manzumeler ile kendilerinin yazdıkları fabl türünden bazı şiirler çocuk edebiyatımızın ilk önemli ürünleri arasında yer alır.

Dünya çocuk klasiklerinin sayıca az da olsa dilimize çevrilmesi hareketinin bu dönemde başladığı görülür. Çevirisi yapılan eserlere örnek olmak üzere şunları sayabiliriz: "Tercüme-i Hikâye-i Robinson" (Daniel Defoe, 1864), "Gulliver'in Seyahatnamesi" (Jonathan Swift, 1872), "80 Günde Devrialem" (Jules Verne, 1880) "Merkez-i Arza Seyahat" (Jules Verne, 1883), "Beş Haftada Balonla Seyahat" (Jules Verne, 1887). Bu çeviri eserlerin çocuk edebiyatımızın çağdaş bir düzeyde gelişmesinde önemli katkılarda bulunduğunu belirtmek gerekir.

Yurdumuzda çocuk edebiyatıyla ilgili düşünce, görüş ve öneriler daha çağdaş bir anlayış çerçevesinde ancak İkinci Meşrutiyet'ten sonra ortaya çıkmıştır. Örneğin, Ali Nusret adında bir yazarımızın (1874-1919) ilk kez çocuk edebiyatını konu edinen ve bu edebiyat alanının önemini belirten bir yazısı "Şûray-ı Ümmet" gazetesinde 1908 yılında yayımlanmıştır. Aynı tarihlerde tanınmış eğitimcilerimizden Sâti Bey (1881-1969) de "Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası"nın bir sayısında okul çocukları için yazılmış şiir ve şarkılara büyük ölçüde ihtiyaç duyuldu-

ğunu ileri sürmüştür. Masal ve hikaye türünde edebiyat ürünlerinin çocuk eğitimi üzerindeki olumlu katkıları yine bu yıllarda ciddi olarak tartışma konusu yapılmıştır.

Bu tartışmaların sonunda önce şiir dalında çocuklara özgü eserler ortaya çıkmıştır. İ. Alâattin Gövsa'nın (1889-1949) "Çocuk Şiirleri" (1911), Ali Ulvi Elöve'nin (1881-1975) "Çocuklarımıza Neşideler" (1912) ve Tevfik Fikret'in (1867-1915) "Şermin" (1914) adlı kitapları bu dönemin değerli eserleri arasındadır. Bu kitaplarda yer alan ve genellikle duru ve sade bir dille yazılan şiirler daha sonraki yıllarda da çocuk şiirine ilgi duyanlar için örnek olmuştur.

Edebiyatımızda "Milli Edebiyat" adıyla anılan akımın egemenliğini sürdürdüğü yıllarda da çocuklar için şiir yazma çabası devam etmiştir. Bu alandaki çabaların ürünü olarak yayımlanan eserler arasında şunları sayabiliriz: Ziya Gökalp'in (1875-1924) "Kızıl Elma"sı (1915), Siracettin Hasırcıoğlu'nun (1877-1937) "Çocuk Şiirleri" (1917) ile Fuat Köprülü'nün (1890-1966) "Mektep Şiirleri" (1918) adlı kitapları.

Şiir dalındaki bu olumlu gelişmelere rağmen öteki yazı türlerinde çocuklara özgü yerli eserlerin ortaya çıkışı uzun yıllar sonra gerçekleşebilmiştir. Bu dönemde yetişkinler için yazılmış olup da konu ve anlatım bakımından çocuklara uygun eserlerle yetinilmiştir. Söz gelimi, Ömer Seyfettin (1884-1920), Ahmet Hikmet (1870-1927) ve Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) gibi yazarları-

mızın birçok eseri tümüyle ya da bazı bölümleri küçük okurların serbest okuma ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuşlardır.

■ 29: *Cumhuriyet döneminde çocuk edebiyatı alanında ne gibi gelişmeler olmuştur?*

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında çocuk edebiyatı alanında önemli bir atılım ve dikkate değer bir gelişme olduğu söylenemez. Çocuk okurlar bu yıllarda da yine yetişkinler için yazılan eserlerden yararlanmak zorunda kalmışlardır. Yusuf Ziya Ortaç'ın (1896-1967), Orhan Seyfi Orhon'un (1890-1972), Faruk Nafiz Çamlıbel'in (1898-1973) ve Enis Behiç Koryürek'in (1892-1949) şiirleri başta olmak üzere, yayımlanan türlü şiir kitaplarından seçilen şiirler her yaşta çocuklarca zevkle okunmuştur. Halide Edip Adıvar (1884-1955), Y. Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), Falih Rıfkı Atay (1894-1971) ve Reşat Nuri Güntekin (1889-1956) gibi yazarların anı, hikaye, gezi yazısı ve roman vb. türünden kolay okunur birtakım eserleri de genellikle ortaokul çağında bulunan çocukların serbest okuma ihtiyaçlarını karşılamada çok önemli rol oynamıştır. Adı geçen şair ve yazarlarımızın birçok yazısı bugün bile çocuklar için hazırlanan türlü kitaplarda yer almaktadır.

Bu dönemde doğrudan doğruya çocuklara seslenen, onların merak ve ilgisini göz önünde tutarak eserlerini ortaya koyan bir yazarımızı burada anmak gerekir. Ab-

dullah Ziya Kozanoğlu'nun (1906-1966) önce Osmanlıca harflerle yayımlanan "Kızıltuğ" (1923), "Atlı Han" (1924), "Türk Korsanları" (1926) ve "Gültekin" (1928) gibi tarihi romanları uzun yıllar çocuklarımızın severek okudukları eserlerin en başında yer almıştır.

Yeni Türk (Latin) harflerinin kabûlü (1928), genellikle yayın yaşamına bir canlılık getirmiştir. Bu arada çocuklara özgü telif, çeviri ve uyarılma eserlerin yayımı için gerek ilgili devlet kurumları, gerek özel yayınevleri dikkate değer girişimlerde bulunmuşlardır.

Bu gelişme özellikle şiir dalında çok belirgin biçimde kendini göstermiştir. Gerçekten, 1930'lardan sonra zamanın usta şairleri çocuk şiirleri yazma konusunda özel bir çaba sarfetmişlerdir. Genç şairlerimiz de bu alanda birbirinden güzel eserler ortaya koymuşlardır. Şükrü Enis Regü (1923-1976) "Elma Ağacı" (1971), Mehmet Necati Öngay (1914-) "Sonbahar" (1962) ve "Sevgi Bahçesi" (1963), Fazıl Hüsnü Dağlarca "Açıl Susam Açıl" (1967), "Kuş Ayak" (1971), "Arkaüstü" (1974), "Yeryüzü Çocukları" (1974), "Yanık Çocuklar Koçaklaması" (1976), "Balina ile Mandalina" (1977), "Yaramaz Sözcükler" (1979), "Göz Masalı" (1979), "Şeker Yiyen Resimler" (1980), "Yazıları Seven Ayı" (1980), "Cinoğlan" (1981), "Hin ile Hincik" 1981, "Güneşi Doğduran" (1981), "Kaçan Aylar Ülkesinde" (1982) adlı eserleriyle Türkçe çocuk şiirine yepyeni bir söyleyiş, duygu ve düşünce özelliği kazandırmışlardır.

Öte yandan, kimi yazarlarımız da yine 1930'lu yıllarda çocuk romanı yazmaya karşı ilgi göstermeye başla-

mışlardır. Bu alanda ilk eserler verenler arasında "Bağrıyanık Ömer" (1930) adlı eseriyle Mahmut Yesari'yi (1895-1945), "87 Oğuz" (1933) adlı eseriyle N. Rakım Çalpalapa'yı, "Köprüaltı Çocukları" (1936) adlı eseriyle Huriye Öniz'i, "Tahtları Deviren Çocuk" adlı eseriyle İ. Fahrettin Sertelli'yi ve "Türk İkizleri" (1937) adlı eseriyle de Cahit Uçuk'u sayabiliriz.

Ülkemizde kendine özgü duyarlığı, daha çok özürlü kahramanları konu alan çocuk romanları ile bilinen yazar Kemalettin Tuğcu'dur. 1940'lı yıllardan bu yana yazdığı kitapların sayısı üç yüz'ün üzerindedir. Kahramanları çocuk tiplerden oluşan kitapları elli yılı aşkın bir süre içinde çocuklar tarafından ilgi görmüştür. Çocuk edebiyatı bakımından her zaman tartışılan Kemalettin Tuğcu, çocuk romanları ile okuru kendine çekmeyi başarmıştır. Belki de dünyada benzeri olmayan bir yazarlık serüveni ile çocuk dünyamızda yerini almıştır.

Bu yüzyılın ortalarında masal alanında da önemli bir gelişme olmuştur. Çocuklarımızın masal dinleme ve okuma ihtiyacını karşılamak amacıyla birçok yazarımız masallarımızı yenileme girişiminde bulunmuşlardır. Bu yazarlar arasında Ziya Gökalp, Naki Tezel, Tahir Alan-gu, Eflatun Cem Güney, Nazım Hikmet, Cahit Uçuk, Oğuz Tansel, Hasan Lâtif Saryüce, Mehmet Başaran, Tanık Dursun K., Mustafa Ruhi Şirin, klasik masalın yenilenmesi çalışmalarına öncülük etmişlerdir. Ziya Gökalp'in "Altın Işık"ı, Naki Tezel'in "İstanbul Masalları" (1938), "Çocuk Masalları" (1943), "Türk Masalları"

(1971); Tahir Alangu'nun "Billur Köşk Masalları" (1961), "Keloğlan Masalları" (1967); Eflatun Cem Güney'in "En Güzel Türk Masalları" (1948), "Bir Varmış Bir Yokmuş" (1956), "Evvel Zaman İçinde" (1957), "Dede Korkut Masalları" (1958), "Gökten Üç Elma Düştü" (1960), "Az Gittim Uz Gittim" (1961) kitapları bugün de çocuklar tarafından okunuyor. Çocuk edebiyatımızın öncü isimlerinden Cahit Uçuk'un çocuk hikaye ve romanlarının yanısıra "Türk Çocuğuna Masallar" (1946), "Ateş Gözlü Dev" (1946), "Kurnaz Tilki" (1946), "Herte Verte Pitte" (1990), "Şahnazar" (1990) adlı masal kitapları uzun yıllar okunan masal kitapları arasında yer aldı. Halk masallarımızı yeniden yazan Oğuz Tansel'in "Altı Kardeşler" (1959), "Yedi Devler" (1960), "Üç Kızlar" (1963), "Mavi Gelin" (1966), "Alı ile Fırfırı" (1976); Hasan Lâtif Sarıyüce'nin "Keloğlan Masalları" (1980), "Gökten Üç Elma Düştü" (1991), "Anadolu Masalları" (1993); Mehmet Başaran'ın şiirleştirdiği masal kitapları "Boyalı Irmak" (1979), "Yağmur Gelini" (1975), "Armutlu Tarla" (1979) önemli masal kitaplarıdır.

Cumhuriyet döneminde çocuk edebiyatı türlerinde eserlerin yazılması hız kazanmıştır. Çocuklar için edebiyat anlayışına geçiş döneminde şiir, hikaye ve romanlar yazılmıştır. Edebiyat alanında çocuk yayınları nitelik ve nicelik bakımından çoğalmıştır. 1940'lı yıllardan sonra bu eğilim daha da hızlanarak günümüze gelmiştir. Çocuk edebiyatımız yenilikçi bir eğilim içinde gelişmesini sürdürüyor.

■ 30: *Ülkemizde çocuk edebiyatının bugünkü durumu nasıldır? Ne gibi gelişmeler görülmektedir?*

Ülkemizde çocuk edebiyatı alanında 1970'lerden bu yana dikkate değer birtakım gelişmeler görülmektedir. Sanat ve edebiyat dergileri başta olmak üzere günlük gazetelerimiz, radyo ve televizyon kanallarımız bu konuya önemli bir yer ve zaman ayırmaya başlamış bulunmaktadır. Eğitimcilerimiz çocuklara seslenen yayınların ne gibi nitelikler taşımaları gerektiği konusunda önerilerde bulunmaktalar, hattâ bazı inceleme ve araştırmaları ya bizzat yapmaktalar, ya da bu tür girişimleri özendirmeye çalışmaktadırlar. Öte yandan, bazı yayınevleri ile yazarlarımız daha nitelikli çocuk kitaplarının ortaya çıkması için başta eğitimciler ve ressamlar olmak üzere birlikte çalışmanın gerekliliğine inanmaktadırlar.

Bu alanda yayımlanan kitapların önemli bir bölümünde yazarlarımız çocuklarda çalışma isteğini artıracak; arkadaşlığı, dayanışmayı, paylaşmayı özendirecek; onlara insancıl ve barışsever tutum ve davranışlar kazandıracak evrensel konu ve temalara öncelik vermektedirler. Yazarlarımızın bir bölümü ise toplumsal sorunlara gerçekçilik anlayışı içinde çocukların dikkatini toplumsal sorunlara çekme, onlarda bu sorunlara karşı duyarlılık kazandırmak için gerekli birtakım tutumlar geliştirme amacı gütmektedirler. Bu arada, çocuklara din bilgileri vermeyi, dinî telkinlerde bulunmayı ön planda tutan kitapların sayısında büyük bir artış olduğunu da belirtmek gerekir.

Çocuk edebiyatı kültürü alanındaki gelişmelere para-

lel olarak çocuk edebiyatımız da gün geçtikçe yenilenme yolunda bir eğilim gösteriyor. Artık çocuklar için edebiyat ve yayın yapılması düşüncesi benimsenmiştir. Nitelikli edebiyat ve yayına ulaşma çabaları çocuk edebiyatımızın kendine özgü bir edebiyata dönüşmesine zemin hazırlamaya devam ediyor.

Çocukluk çağlarına yönelik edebiyat ve yayında fark edilir bir gelişme gözleniyor. Bu alanda Can Göknil, Fatih Erdoğan, Feridun Oral, Serpil Ural genellikle yazarak resimledikleri kitaplarla nitelikli okul öncesi kitaplarında öncü yazar ve çocuk kitabı çizerlerimiz arasında ilk sıralarda yer alıyorlar.

Çocuk edebiyatımızda en önemli gelişme ise yazarların çocuklar için yazmayı, bir anlamda çocuk kitabı yazarlığını benimsemiş olmalarıdır. Günümüzde daha çok çocuklar için şiir, hikaye ve roman yazan yazarlar arasında şu isimleri sayabiliriz: Gülten Dayıoğlu, Yalvaç Ural, Ayla Çınaroğlu, Mehmet Güler, İpek Ongun, Hasan Lâtif Sarıyüce, Hakkı Özkan, Gökhan Özcan, Sadık Yalsızuçanlar, Elvan Paktaş Deniz, Mustafa Ruhi Şirin, Niyazi Birinci, Nuran Turan, Hidayet Karakuş, Gökhan Akçiçek, Aytül Akal, Aysel Gürmen, Muzaffer İzgü, Yücel Feyzioğlu, Mevlüt Kaplan, Turan Yüksel, Cafer Özgül, Mümtaz Zeki Taşkın, Ahmet Efe, Hasan Demir, Üzeyir Gündüz, Hüseyin Emin Öztürk, H. Salih Zengin, Abbas Cılga, Adnan Çakmakçıoğlu. Çocuklar için de yazan yazarların sayısı da az değildir: Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ayla Kutlu, Ayşe Kilimci, Gülsüm Akyüz, Nezihe Me-

riç, Mehmet Seyda, Cahit Zarifoğlu, Kemal Özer, Tarık Dursun K., Adnan Özer, Aytül Akal, Aysel Gürmen, Ülkü Tamer, Erol Toy zaman zaman çocuk kitapları da yazmış yazarlar arasında önemli isimlerdir. Günümüzde çocuklar için en çok hikaye ve roman yazan Gülten Dayıoğlu'dur. Hikaye kitaplarından bazıları şunlardır: "Leylek Karda Kaldı" (1979), "Şenlik Günü" (1983), "Kır Gezisi" (1983), "Sıcak Ekmek" (1984), "Küskün Ayıcık" (1989). Romanlarından bazıları ise: "Fadiş" (1971), "Dört Kardeştiler" (1971), "Ben Büyüyünce" (1979), "Dünya Çocukların Olsa" (1981), "Ölümsüz Ece" (1985).

Yenilikçi masal edebiyatı yazarları arasında Cahit Zarifoğlu, Aytül Akal, Mevlâna İdris Zengin, Ahmethan Yılmaz, Dilek Aykul Bishku, Ayla Çınaroğlu, Mustafa Ruhi Şirin, Elvan Pektaş Deniz, Hasan Demir isimleri sayılabilir. Cahit Zarifoğlu'nun (1940-1987) "Serçekuş" (1988), "Katıraslan" (1988), "Ağaçkakanlar" (1989), "Motorlukuş" (1989), "Yürekdede ile Padişah" (1989); Aytül Akal'ın "Geceyi Sevmeyen Çocuk" (1991), "Camı Sıkılan Çocuk" (1993), "Kardeş İsteyen Çocuk" (1993); Elvan Pektaş'ın "Guguklu Saat" (1988), "Yağmur Ormanı" (1988); Mevlâna İdris Zengin'in "Çınçınlı Masal Sokağı" (1991), "Kirpiller Şapka Giymez" (1991), "Uçan Eşek" (1991); Ahmethan Yılmaz'ın "Karanfilli Dev Amca" (1991), "Kardan Adam Ağladı" (1991); Mustafa Ruhi Şirin'in "Kar Altında Bir Kelebek" (1988), "Guguklu Saatin Kumrusu" (1989), "Kuş Ağacı" (1991) çocuklar için yazılmış önemli masal kitapları arasında yer alıyorlar.

Son yirmi yıl içinde tanık olduğumuz bir başka gelişmeye de değinmek gerekir. O da çocuk kitaplarının resimlendirilmesi konusudur. Çocuk kitaplarında resmin önemi ve etkisi tartışılmaz. Resim, kitaplara çekicilik kazandırır, kolay okunurluğunu, kolay anlaşılmasını sağlar. Hattâ bazen -resimli çocuk kitaplarında açık seçik görüldüğü gibi- resim, kitabın aslını oluşturur, yazı ikinci planda kalır. Son yıllarda yayımlanan yerli çocuk kitaplarında bu konuya önem verildiği görülmektedir. Bu önem verişin doğal bir sonucu olarak da yayın dünyamızda değerli çocuk kitabı çizerleri yetiştiğini söyleyebiliriz. Bunlar arasında şu isimleri sayabiliriz: Feridun Oral, Osman Kehri, Can Göknil, Ferit Avcı, Mustafa Delioğlu, Reha Yalnızcık, Nazan Erkmek, Can Göknil, Serpil Ural, Ayda Kantar, Ender Dandul, Emel Kehri, Betül Sayın, Necdet Yılmaz, Faruk Akın, Gamze Baltaş, Nural Birden, Sefa Taşpolatoğlu, Fatih Erdoğan, Sumru Ekşioğlu, Saadet Ceylan, Sunder Erdoğan ve Mehmet Uluşel, Dağıstan Çetinkaya, Sibel Demirtaş, Mükrem'in Seçim, Nural Birden, Elgin Başar, Ali Fuat Saruhan, Ersin Şahin, Süleyman Karaoğlu, İsmail Özen.

Çocuk edebiyatımız alanında en önemli gelişme ise çocuk edebiyatı kültürünün oluşması yönündeki çalışmaların çoğalmasındır. Çocuk edebiyatı gündeme gelmeyi başarmıştır. Tartışılan konular düzeyli olabildiği oranda çocuk edebiyatı daha da ciddiye alınan bir ilgi alanı durumuna gelebilir. Çocuk edebiyatının çocuk işi, hafife alınan bir yazarlık biçimi olmadığı artık anlaşıl-maya başlanmıştır.

92

■ 31: *Yazılı çocuk edebiyatımızın önemli dönemeçlerinden söz eder misiniz?*

Yazılı çocuk edebiyatımızın tarihi serüveni ile ilgili geniş boyutlu araştırmalara henüz başlanamadı. Sözlü geleneğin yoğun olarak sürdüğü 19. yüzyılın ortalarından bu yana yazılı çocuk edebiyatımız dönem tanımlamalarına uygun bakış açılarını yansıtan eğilimler içinde olmuştur. Çocuğa daha erken uyanan Batı dünyasında ise çocuklar için ayrı bir edebiyatın yapılması tartışmaları yapılyordu. Aslında bu yöneliş "küçük adam"ın da uyanmasıydı. Çocuk klasiklerini dünya çocukları okumayı sürdürüyordu. Sınırları aşan bu kitaplar yalnızca çocukları etkilememiş, çocuklar için yapılması gereken edebiyatı da gündeme getirmişti.

Bizde bu döneme kadar çocukların eğitimine yardımcı birkaç kitap dışında çocuk kitabı yazılmamıştı. Çocuk edebiyatına dönemin anlayışına uygun olarak çeviriler yön veriyordu. Şinasi'nin fable çevrisi ile çeviri çalışmaları başladı. Birçok kaynakta olduğu gibi çocuk edebiyatımızın başlangıç tarihi olarak bu fable çevirisi gösteriliyor. Oysa bu tarih belirleme, çocuk edebiyatı çevirisine ilişkin bir tarih başlangıcı sayılabilir.

Yazılı çocuk edebiyatımızı genel anlamda birbirinin devamı olarak dört dönemeç halinde değerlendirmek mümkündür. Ancak bu tasnif, değerlendirme kolaylığı sağlaması bakımından yapılacaktır:

I) Küçük Adam Edebiyatı Dönemi: Edebiyat tarihi-

mizde yer almış birçok eserde çocukla ilgili olarak “adam ufağı”, “küçük adam” tipi çizilir. Dede Korkut Hikayelerinde, destanlarda, halk hikayelerinde, mesnevilerde, divan şiirinde vs. çocuk, çocukluğunu yaşayamadan, erken olgunlaşmış bir yetişkin gibi düşünülür. “Küçük adam” anlayışı aynı zamanda çocuğa verilen değeri de yansıtır. Çocukların giysilerinde, eğlencelerinde, eğitimleri sırasında, şenliklerinde, çocuk yerine erken büyümüş çocukluk hakimdir. Çocukluktan uzaklaşmış bir çocukluk da diyebiliriz buna. Sözlü gelenekte çocuklar için ayrı türler olmayışı bu yaklaşımın sonucudur. Sözlü ve yazılı çocuk edebiyatımıza yön veren “küçük adam” anlayışı, çocuk kahramanlı hikaye ve romanların çocuk edebiyatı örneği sayılmalarına zemin hazırladığı ileri sürülebilir.

Kahramanı çocuk olan bu hikaye ve romanlar çocuk edebiyatının dışında yer aldıkları halde, iyi çocuk edebiyatı örnekleri yazılmadığı için bugün de okunan kitaplar arasında yer alıyorlar. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda yazılmaya başlanan bu kitaplar arasında Mahmut Yesari'nin “Bağrıyanık Ömer'i (1930), Reşat Nuri Güntekin'in “Kızılık Dallar” (1932), Huriye Öziz'in “Köprüaltı Çocukları” (1936), Fahrettin Sertelli'nin “Tahtları Deviren Çocuk”u (1937), Cahit Uçuk'un “Türk İkizleri” (1937) sayılabilir.

II) Batı Etkisinde Çocuk Edebiyatı Yönelişi: Şinasi'nin ilk fable çevirisinden bu yana çeviri ve uyarlamalar ağırlıklı olarak sürdürülen çalışmalar aynı zamanda b

lı çocuk edebiyatı etkisinde bir yönelişin başlamasına ortam hazırlar. Çocuk edebiyatı kültürü ile tanışma döneminde çocuk klasikleri gündeme gelir. Bir yandan sınırları aşan çocuk klasikleri okunur, diğer yandan çocuk edebiyatı tartışma alanı bulur. Yüz yılı aşkın bir süredir çocuk edebiyatımız Batı etkisinde yoluna devam ediyor. Henüz özgün bir çıkışı yapmış değildir.

Bu dönemin en belirgin özelliği “çocuklar için şiir” yaklaşımını gündeme getirmiş olmasıdır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yazılı çocuk edebiyatımızın bu ilk çıkışında çocuklar için şiir yazılmaya başlanır. Cumhuriyet öncesinde Ali Ulvi Elöve'nin “Çocuklara Neşideler”i (1912), İbrahim Alaeddin Gövsa'nın “Çocuk Şiirleri” (1911), Tevfik Fikret'in “Şermin”i (1914), Ali Ekrem Bolayır'ın “Çocuk Şiirleri” (1917), Ziya Gökalp'in “Kızıl Elma”sı (1914), Fuad Köprülü'nün “Mektep Şiirleri” (1917) hatırlanabilir.

Cumhuriyet Dönemi'nde de Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç, Vasfi Mahir Kocatürk, İbrahim Zeki Burdurlu, Orhan Seyfi Orhon, Ömer Bedreddin Uşaklı, Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu, Enis Behiç Koryürek çocuklar için manzum şiirler yazmayı sürdürdüler. Bu şiirlerin en belirgin özelliği Cumhuriyet Dönemi çocuk anlayışını yansıtmasıdır. II. Dünya Savaşı sonrası çocuk edebiyatı çalışmaları bütün dünyada yoğunlaşma eğilimi gösterir. Şiir türü bizdeki çocuk edebiyatı çalışmalarının öncelikli türü olmayı sürdürür. 1940'lı yıllardan günümüze kadar Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Ne-

catigil, Cahit Külebi, Ceyhun Atif Kansu, Orhan Veli Kanık, Cahit Zarifoğlu, Ülkü Tamer, Refik Durbaş, Süreyya Berfe, Yalvaç Ural, Mustafa Ruhi Şirin, Mevlâna İdris Zengin, Ahmet Efe, Gökhan Akçiçek, Hasan Demir, Hasan Akay, Ali Akbaş çocuklar için şiir yazan şairler arasında yer alırlar.

III) Çocuk Edebiyatında İdeoloji Yaklaşımı: Yazılı çocuk edebiyatımız dönem tanımlamalarına uygun olarak güdümlü yaklaşımların etkisinde kalmıştır. Yetiştirilmek istenen çocuk tipi, çocuk edebiyatı türleri ile gündeme getirilmiştir. Yoğun olarak 1970-80 arası, çocuk edebiyatımızın, ideolojilerin kıskacında tahtirevalli oynadığı yıllardır. Çocuk edebiyatının araç olarak kullanıldığı bu yaklaşım sonucu yazılan kitaplar, çocuk edebiyatı tarihi bakımından edebiyat dışı yayınlar arasında yer alırlar.

IV) Yenilikçi Çocuk Edebiyatı Dönemi: Çocuk edebiyatımız tarihi birikimin sonucu olarak öncelikle okuru çocuklar olan bir edebiyat olma yoluna girmiş bulunuyor. Çocuk edebiyatımızda yazar ve çizer açısından yenilikçilerin gündeme gelmesi 1970 sonrası dönemde mümkün olabilmıştır. Çocuk edebiyatımız bu yıllarda çocuklar için edebiyat yapılması düşüncesine yaklaşmıştır. 1980'li yıllarda edebiyat ve yayın alanındaki bu yöneliş yenilikçilerin öncülüğünde sürdürülüyor.

■ 32: *Kaynaklardan yararlanma yoluna gidilerek çağdaş bir çocuk edebiyatı oluşturulabilir mi?*

Dünün çocukluğu ile günümüzün çocukluğu arasında önemli farklılıklar var. Her geçen gün çocukların duyarlılıkları da değişiyor. Sözlü geleneği yaşayan çocukların sosyal çevresi çok gerilerde kaldı. Kültürel yoğunluk azaldıkça kültür dünyamızın sembolleri geri çekiliyor. Medeniyetimizin çocuk kültürü ve çocuk bilgisi, yaşamış olduğumuz çocukluk tarihimize ışık tutması bakımından önem taşıyor. Çocuğun "küçük adam" olarak düşünüldüğü dönemlerde "çocuklar için" ayırımı yapılmıyordu. Olgun bir çocukluk sözkonusu idi. Yani, çocukluk keşfedilmeden önce çocuklar için bir ayırma gidilmemişti.

Batı'da çocuğa uyanma başlayınca, gelişme ve büyüme çağları, yetişkin insandan ayrı düşünce ve psikolojisi olan çocukluğun farkına varılmaya başlandı. Zamanla çocuğun dünyası tanındıkça eğitimden hukuka, edebiyattan sanata çocuksu bir çizgi belirdi. Aslında bu çocuksu çizgi daha önce de vardı ama adı yeni konuyordu. Çocuklar için ayrı bir edebiyat yapılmaya başlamadan çocukların okuduğu kitaplar gündeme geldi. Çocuk klasiklerine yönelen çocuklar yetişkinlerin dünyasında geçiş dönemini yaşamayı sürdürürken efsaneler, destanlar, halk hikayeleri, masallar yenileniyordu. Sözlü gelenek yazılı edebiyatın ilgi odağı durumuna gelmişti. Rönesans, çocuğa uyanmanın da çıkış yolunu göstermiş oluyordu. 16. yüzyılın ortalarından günümüze kadar sözlü kültürünü yazılı edebiyata ve sanata dönüştürme başarısını gösteren Batı dünyasının hareket noktası geleneğin yenilenmesi olmuştur.

Biz de sözlü geleneğin yazıya geçirilmiş verimlerinden hareketle bir çocuk edebiyatı kurmak zorundayız. Sözlü gelenek türlerinin çocuk kümelemesi'nden yola çıkılarak geleneğin yaşayan yönü büyük sanatçıların çabasıyla ve çocuksu bir edebiyat bakışıyla kaynaklardan yararlanma yoluna gidilmelidir.

Kültürel sembollerimiz, medeniyetimizin çocuğa bakışı ve çocuğa verdiği değer, çocuksu şölenimiz bu çocuk edebiyatına yansımalıdır. Sözlü çocuk edebiyatımızın tarihi süreci içinde yaşadığı büyük serüvenin aynen tekrarı mı olmalıdır? Hayır! Geçmişten geleceğe yeni bir yapı ve yenileme bilinci ile yenilikçi bir çocuk edebiyatı kurmalıyız.

Sözlü geleneğin türleri, formları, anlatım biçimlerini kaynak durumuna getirerek, yenileyerek yazılı edebiyatı besleyecek çıkış yollarını bulmalıyız.

Çocuk edebiyatı kaynaklardan beslenerek gerçekleşirse, geleneğin de yenilenmesi böylece gerçekleşmiş olabilir.

■ 33: *Çocuk edebiyatımızın gecikmeli olarak gelişmesi hangi sorunlardan kaynaklanıyor?*

Çocuk ve çocuk edebiyatı kültürü sorunları çocuk edebiyatından ayrı düşünülemez. Çocuk edebiyatı, çocuklar için yapılan edebiyat ve yayını kapsıyor. Bizde çocuk edebiyatının ne olduğundan çok çocuk edebiyatının olup-olmadığı tartışılıyor. Böyle bir edebiyatın olmasının gerek-

tiğini savunanlar ise çoğunlukta. Çocukların küçümsemesinden çocuk edebiyatının doğduğunu ileri sürenler ise her zaman olacaktır.

Çocuk edebiyatını hangi yönelişe göre kabul edeceğiz? Çocuk edebiyatının önce edebiyat olması gerekiyor, sonra çocuğa uygun bir edebiyat ve yazarlık bilinci oluşmuş, çocukluğu bilen bir yazarlık biçimiyle çocuk edebiyatı varolabilir.

Çocuk edebiyatımızın öncelikli sorunu, çocuk edebiyatı kültürünü özümsemiş yazar-sanatçı sorunudur. Yazarsız ve çizersiz kitaplar çocuk edebiyatına katkıda bulunabilir mi? Konusu veya tipi çocuk olan bir edebiyat anlayışı çok gerilerde kaldı. Çocuk edebiyatında, çocuğa çocuğu anlatan anlayış günümüzde geçerliğini yitirmiştir. Gerçek çocuk edebiyatı büyüme çağındaki çocuğa ufuk açar; çocuğu olduğu gibi yansıtmaz, onu gelişme ve büyüme çağlarının duyarlıklarına uygun olarak yansıtır. Çocuk edebiyatının hafife alınması yazarsız-çizersiz kitaplardan kaynaklanıyor. Çocuk kitabı yazarlığı kolay bir işmiş gibi düşünülüyor. Ülkemizde çocuk kitabı yazarlarının sayısı hiç de az sayılmaz. Nitelikli örneklerin sayısı ise bu orana göre umut verici olamıyor. Çocuk edebiyatının önü yazarsız kitaplarla tıkanıyor mu? İyi edebiyat ve kitabın önünde bunların direnebilme gücü yoktur. Ama bir yönüyle çocuk edebiyatının ciddiye alınması engellenmiş oluyor. Çocuk edebiyatını edebiyat ortamından da soyutlayamayız. Edebiyatımızın eğilimleri çocuk edebiyatına da yansımış durumda.

Çocuk edebiyatını çocuk politikasızlığından, edebiyat ve kitabın dışlandığı okuldan ayrı düşünemeyiz. Çocuk duyarlığının gündemde olmadığı ülkelerde çocuk edebiyatı cılızlaşır, budanır, gelişemez. Çocuk edebiyatını çocuğa verilen değer, çocuk ilgilerinin canlılığı, kitap kültürü donatır, zenginleştirir. Çocuğun edebiyatla, kitapla yaşamayı öğrenmesi halinde kitapların dünyasına girebilir. Oysa çocuklarımız okuma alışkanlığı kazandıktan sonra görsel medyaya kapılarak, kitapla büyüme imkânından mahrum kalıyorlar.

Çocuk edebiyatını, çocuk edebiyatı kültürü dışındaki belirsizlikler ve olumsuzluklarla birlikte düşünmek zorundayız. Eleştiri ortamı olmayışı nitelikli çocuk edebiyatına ulaşmada ayrı bir engel özelliği taşıyor. Çocuk edebiyatı araştırmaları çok sınırlı düzeyde. Yazılı çocuk edebiyatımız uzun yıllar çeviri ve uyarlamaların etkisinde kalarak, kendine özgü çıkışı yapmada gecikti. Sözlü geleneğin çocuğa yönelik türlerinin oluşturduğu zengin koleksiyonlar yeni bir edebiyata dönüştürülemedi.

Çocuk edebiyatı önce yaşanan kültür ortamından beslenir. İçinde doğduğu toplumun kültürel sembollerini yansıtır. İlk hedef okuru çocuktur. Toplumun çocuk anaforu çocuk edebiyatı ile duyarlıklı bir alana dönüşür. Çocuksu şölenin özeti çocuk edebiyatıyla özdeşleşir. Çocuksu duyarlığı yansıttığı oranda dünya çocuklarına ulaşma başarısı gösterir.

Oluşmakta olan çocuk edebiyatımızın yerli kültür temelini olması gerekir. Çocuk edebiyatını bağımsız bir türe

ulaştıracak çabayı yazar ve çocuk kitabı çizerine gösterilecek ilgiyle orantılı düşünmeliyiz. Ne zaman iyi çocuk edebiyatımız olursa o zaman iyi çocuk kitabımız olacaktır.

Çocuk edebiyatımızın gecikmeli olarak gündeme gelmesinde telifsiz çeviri kitaplar yayınlama alışkanlığı, çocuk kitaplarının telif haklarının hafife alınması, çocuk kitabı çizerinin adeta hâlâ yok sayılması ve çocuk yayıncıları editörlüğü geleneğinin kurulamayışı etkili olmuştur.

Kısaca, yazılı çocuk edebiyatımız 19. yüzyılın ortalarında çeviri yolu ile çocuk klasiklerine yöneldiği dönemde ve II. Dünya Savaşı sonrasında yenilikçi çocuk edebiyatına geçişi sağlayamadı. Yazılı çocuk edebiyatımız 1950'li yıllara kadar şiirde manzumecilerin, yazarlık birinci oluşmamış çocuk kitabı yazarlarının, masalları sıradan metinlere dönüştüren kalemlerin, 1970 sonrası ise güdümlü çocuk edebiyatı yaklaşımının ve başlangıcından günümüze kadar çeviriye dayalı bir evre hastalığı olarak özetlenebilir. Yazılı çocuk edebiyatı türlerinde çok az sayıda nitelikli örneğe ulaştığımız 150 yıllık dönem, çocuk edebiyatı kültürü ile tanışma evresi olarak yorumlanabilir.

ÇOCUK EDEBİYATI TÜRLERİ

■ 34: Çocuk açısından edebiyatın anlamı nedir?

Çocuk, edebiyatın ne anlama geldiğini bilmez. Önce konuşmayı öğrenir. Bu dönem aile içinde başlar, gelişir ve devam eder. İkinci evrede okul dönemi çocuğu, çizgi ve resim ile karşılaşır. Ardından sayı sayar ve okumaya başlar. Çocukluk çağında bu etkinlikler bütünlük içinde gerçekleşir.

Çocuğun sözcük bilgisi sınırlı, kavram bilgisi ise oluşturm halindedir. Bu arada çocuğun hem bedeni hem de ruhu gelişir, donanır. Çevreye bakışı, dikkati oluşur.

Çocuk, edebiyatla okul öncesi çağında sözlü olarak karşılaşır. Kendisine hikaye anlatılır veya kitap okunur. Oyun çağında edebiyatı oyun mantığı içinde algılar. Masal çağında ise edebiyat çocuğa masal tadı verir. Okumaya başladığı sırada edebiyatı sezmeye başlar. Edebiyatın farkına bu dönemde varır. Edebiyatın ne olduğunu tanımlayamaz ama güzel edebiyattan hoşlandığını çevre-

mine belli eder.

Çocuklar için edebiyat herşeyden önce dil'dir. Edebiyat çocuğun dünyasına zenginlik katar. İyi edebiyat edebî zevki ve güzellik duygusunu geliştirir. Kendisini ve çevresini tanımaya, güzel konuşmasına, zevklerinin gelişme ve incelmeye katkıda bulunur. Yaşama sevinci kazandırır. Günlük yaşantının zorlukları karşısında duyarlı davranmasını sağlar. Yeteneklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Düşünme ve yorum yapma yeteneğini geliştirir.

Çocuk ruhunu besleyen en etkili tür edebiyattır. Çocukların hoşlandıkları edebiyat örnekleri daha çok "hayâl"e dayanan eserlerdir. Çocuk ruhunun gelişip serpilmesinde "hayâl"ın büyük rolü vardır. Çocuk, gerçekten çok, kendisinin de içine gireceği hayâldeki arkadaşı ile özdeşleşeceği edebiyattan hoşlanır. Bu sırada gerçeklik duygusundan uzaklaşmaz. Büyüme ve gelişme çağlarında eğilimlerine göre edebiyat örneklerine ilgi duyar. Edebiyat çocuğun dünyasını zenginleştirir. Çocuğa tanışıklık etmesini sağlar. Edebiyatın ve sanatın anlamını sezmesi bu sayede başlar. Soyut ile somut, hayâl ile gerçek arasındaki ilgiyi kavrar. Kendini ve yeteneklerini tanımayı kolaylaştırır. Çocuk edebiyatı bu yönüyle çocuk dünyasının özeti sayılır.

■ 35: Çocuk şiiri nedir? Çocuk şiirinin estetik değeri ne olmalıdır?

Çocuk şiiri çocuk edebiyatının en incelikli türüdür. Çocuğun dünyası, çocuk ruhu, çocuk kalbinin duyarlıkları çocuk şiirinin kaynağıdır. Şiirin estetiğine ilişkin bütün ölçüler çocuk şiiri için de gereklidir.

Çocuk şiiri, çocukluğu yaşayan, henüz çocukluğun ne demek olduğunu bilmeyen çocuğa, çocukluğu şiirle anlatmak mıdır? Böyle bir bakış açısı çocuk şiirinin alanını daraltır. Çocuk düşüncesi, çocuk bakışı, çocuk ilgileri, çocuk şiirine yansımalarıdır. Çocuk şiirinin varolması şiirin çocuksu olana açılması ve çocuksu çizginin belirmesi halinde mümkündür. İçindeki çocuğu yaşatan şair, çocuklarla, kendi çocukluğundan yola çıkarak özdeşleşebileceği bir duyarlılıkla şiirini çocuklara sunabilir. Çocukluğun gelişme ve büyüme süreci, çocuğun dil ve algılamada düzeyi çocuk şiirinin oluşumunu belirler. Çocuk şiiri dil'in çocuksu şölene dönüşmesi ile varolabilir. Fazıl Hüsnü Dağlarca, şiirin ilk açılımı olarak çocuk şiirini şöyle yorumluyor: "Çocuk şiirinde yapıyı, nesneliği, konuları, onun açısına göre daha ince seçmek, ilk duyarlıklar, ilk özgürlükler, ilk ölçüler içinde yazmak gereklidir". Çocuk şiiri, şiirinen çocuksu anafordur. Ancak iyi çocuk şiirinin okurunu sınırlandırmak gerekmez. Çocuk şiiri çocuksu olanı yansıttığı oranda önce çocuğa göre olmalıdır. Her yaşta okura ulaşma başarısı gösteren şiir iyi çocuk şiiri sayılır. Çocuklar için yazılmadığı halde çocuksu olan şiirler de bu türden şiirlerdir.

Çocukluk çağlarına göre çocuk şiiri farklı anlatımlara bürünür. Oyun çağı çocuğu şiirden oyun tadı almak is-

ter. Harfler, heceler, kelimeler çocuk şiirinde adeta dil fantezisine dönüşür. Oyun çağı çocuğu şiiri oyun, masal çağı çocuğu ise masal gibi algılar. Oyun çağı çocuğuna meslenen şiir adeta kelime ve ses oyunudur. Tekerlemelerdeki ses oyunlarının kullanılması çocuğun hoşuna gider. Masal çağında ise şiir masalın açılımı olarak düşünülür. Çocuk, arkadaşlarını masal kahramanları arasından seçer. Olağanüstü dünyanın keşfine onlarla çıkar. Masal çocuğuna yazılacak şiir masal dünyasının sembolleri ve masal dili'nin zenginliklerinden beslenir. Çocuk düşüncesinin en önemli odağı, çocuğun hayâl kurarak büyümesidir. Bu yönüyle çocuklar için yazılacak şiirlerde masal evreni ve fantezi açılımı olmalıdır. Masal ile şiir yanyana yürüyen iki tür gibidir. Ayrıca masal şiiri besler. Masalların olağanüstü dünyası çocuk şiirine kaynaklık eder. Çocukluk dediğimiz çağda çocuk, oyundan masala geçerken kendini masal kahramanı gibi hissedebilir. Dünyanın en fazla şair sıfatına layık yazarları masal yazarlarıdır. Beydaba, Aisopos, Anderson, Perrault ve La Fontaine masal ile şiiri yakınlaştırma başarısı göstermiş masal şairleri sayılırlar.

Çocuklar şiire biçim olarak ilgi göstermezler. Şiirde oyunu, masalı, çevresindeki varlıkların ilginçliğini okumak isterler. Çocuk şiiri bu yönüyle kelime oyunu değildir. Çocuk, şiirde hikayeyi de arar. Şair şiirle anlatıcı rolünü üstlenir. Bunu başaramayan şair çocuk ruhunun kanatlarını açamaz.

Çocuğun duygu ve düşüncelerini anlatma biçimi şai-

rin çocuğu tanımasını sağlar. Hayâl dünyasında yaşıyan çocuğa ulaşmada çocuk bakışı, şairin açısını belirler. şiirin biçiminden önce temanın çocuğa uygun anlatımına yönelir. Çocukların kelimelere yüklediği eda'yı öne çıkarır. Çocukça olanı ve sadeliği yakalamayı böylece başarır. şiire ince mizahı, fanteziyi katabilen şair çocuğu şiire çekme başarısını yakalar.

Çocuk şiiri sadece masal anaforundan ve hayâlden beslenmez. Gerçekler dünyası da şiirle çocuğa sunulmadır. Çocuksu fantezinin dil ile gerçekleşmesinde çocuğun yaşına ve kavrayışına uygun her konu şiirin ilgi odağı olabilir. şiirin estetik değeri ön plânda tutulduğu oranda nitelikli çocuk şiiri yazılabilir.

Çocuklar için ayrı bir şiir çeşidi olmadığını ileri süren görüşler de vardır. Çocukların gerçek şairlerin şiirlerini okumasını öneriyorlar. Eflatun ise çocukların şairleri okumasını yasaklıyordu. Edebiyat tarihlerinde çocuk şiiri başlığı henüz yok. Oysa çocukluğun tarihinde çocukların şiirden uzak büyüdüğü söylenebilir mi? Çocukluğun zengin tarihi boyunca çocukları şiirsiz düşünemeyiz. Sözlü gelenekle birlikte anlatılan birçok tür, ninniden tekerlemeye, masaldan destana kadar hepsinde şiir vardır. Bizde La Fontaine çeviri ve uyarlamaları gündeme gelene kadar çocuk şiiri yazılı edebiyatın konusu olmadı. La Fontaine'nin fabllerinin ne kadar çocuk şiiri oldukları ise ayrıca tartışılabilir.

Çocuk şiirinin hafife alınması, uzun yıllar niteliksiz manzum şiirlerin yazılması ve okutulması anlayışından

kaynaklanıyor. Gerçek şairlerin yazacağı çocuksu şiirler ile bu alanda nitelikli örnekler çoğalabilir.

■ 36: şiirin çocuklara yakın gelmesinin nedenlerini kısaca açıklar mısınız?

Genellikle çocukların şiirden hoşlanmadıkları şeklinde bir kanı yaygındır. Oysa gerçek bunun tam tersidir. Ancak bazı şiirler, belirli bir yaş ve bilgi düzeyine erişilmeden çocuklar tarafından anlaşılamaz.

Çocukların şiirden hoşlanma nedenleri şöyle açıklanabilir:

şiirdeki vezin, çocukların aradıkları ahenk duygusunu sağlamaktadır. Değişik sözcük oyunları, iç ve dış uyaklar, ses tekrarları ritm duygularını besler. Ayrıca çocukların hayâl dünyasının benzerini şiirde de bulmak mümkündür. Bilindiği gibi çocuklar, hayâl güçlerinin canlılığı sayesinde, en basit şeylerde bile bir güzellik, yenilik, zevk ve heyecan duyulacak bir yön bulurlar: Bir çiçeğin açması, ışık-gölge oyunları gibi. Aynı özellik şairlerde de vardır. Bundan başka, hem şairler, hem de çocuklar doğaya her zaman büyük ilgi duyarlar.

Başarılı bir şiirde müzikal unsur belirgindir. Çocukların sevdikleri şiirler genellikle canlı, hareketli, ahenkli, vezin ve uyağı olan şiirlerdir. Serbest biçimde yazılmış şiirleri çoğunlukla pek anlayamazlar.

şiirin sözcükleri zengin anlamlı, kuvvetli, ahenkli olmalı, hayâl gücüne, duygulara seslenebilmelidir. Ka-

lıp haline gelmiş ifadeler, benzetmeler bulunmamaktadır. Uzun tasvirler de çocuğu sıkır. Diyaloglar, kimin konuştuğu açıkça belirtilmediğinde, çocuğun aklını karıştırır.

Şiir, bir konu veya fikir üzerine kurulduğunda zihne de seslenir. Şiir, günlük olayları, yaşama biçimlerini yeni bir görüşle ele alabilmeli, çocuğun yaşayışına yeni bir renk katmalıdır. İyi yazılmış şiirler, yetişkinlerin de beğenisini kazanır.

Çocuğa şiir zevkini ilk aşılacak olan kendi ailesidir. Tekerlemeyle başlayan şiir zevki, estetik duygusunun da gelişmesine neden olur.

■ 37: *Çocuk şiirlerinde ne gibi özelliklerin bulunması gerekir?*

Çocuklar her yaşta şiirden hoşlanırlar. Okuma-öncesi dönemde kendilerine okunan uygun şiirleri dinlemek ve daha ileri yaşlarda da anlamını tam olarak kavramasalar bile ses değeri üstün basit mısra ve beyitleri ezberle söylemekten zevk duyarlar.

Aslında çocuk ile şiir arasında doğal bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi şöyle açıklayabiliriz: Çocuk konuşmaya başlarken şiirlerde uygulanan cümle yapısına benzer bir tutum gösterir. Uyaklı ve ses özelliği bakımından birbirine benzer sözcükleri kullanır. Sözcüklere başka bir anlam, başka bir hava katar. Kendi iç dünyasını ve düşünme biçimini yetişkinlere göre daha değişik benzetme ve mecazlarla anlatır. O da, şair gibi, duygularını ve düşüncelerini söylemeye çalışırken kişisel özgünlüğünü ve hayâl gücünü ortaya koyar. Ayrıca şiir uyağı, durağı, iç ahengi, genellikle kısıklı ile her normal çocukta var olan ritim duygusunu besler, onun bir bakıma müzik gereksinimini de karşılar.

Daha küçük yaşlardan başlayarak çocuklara şiir dinleme, şiir okuma ve şiir üzerinde tartışma alışkanlıklarının kazandırılması yerinde olur. Böyle bir alışkanlık kazanan çocuk çok erken yaşta ulusal ve evrensel kültürün edebî ve estetik değerlerinden önemli bir bölümünü tanıma imkânı bulur; kişinin hayâl ufkunu genişletici, yaratıcı gücünü artırıcı, dil varlığını zenginleştirici bir âleme adımını atmış olur.

Anaokulu çağındaki çocuklar ile ilkokulun birinci dönemine devam eden çocuklar genellikle daha çok güldürücü (mizahî) ve betimsel (tasviri) şiirlerden zevk duyarlar.

Güldürücü şiirlerde sözcük oyunlarına ve tekerlemelere yer verildiği gibi, güldürücü olay ya da kimseler anlatılır. Betimsel şiirlerde ise çoğunlukla kuşlar, ağaçlar, çiçekler ile bilinen evcil hayvanlar, doğa olayları ele alınır.

Bunların yanında çocuklar, cansız varlıkları betimleyen, canlandırıp konuşturan şiirlerden de hoşlanırlar.

Çocuklar, değişik türden şiirlerin yardımıyla kişisel yaşantılarını, gözlemlerini, duygularını zenginleştirirler.

Çocuk şiirlerinde konu, tema ve anlatım bakımından

şu özelliklerin bulunması uygun olur:

Durum, olay ve düşüncelerin açık ve kısa olarak anlatılması.

Doğa, insan ve cansız varlıklarla ilgili betimlemelerin yalın olması.

Benzetmeler dışında "istiare" ve "mecaz" gibi edebî sanatlarla pek az yer verilmesi.

Hayâl ve duyguların çocukların yaşantılarıyla ilişkili bulunması.

Mısraların kısa, cümle düzeninin doğal ve sözcüklerin anlaşılabilir nitelikleri yansıtması.

Tam ve yarım uyaklardan, ölçüden ve mısra tekrarlarından kaynaklanan bir anlatım ahenginin bulunması.

Çocuklara aile, yurt ve ulus sevgisi aşılamanın yanında onların yaşama gücünü ve sevincini geliştirici nitelikler taşıması.

Düşünce, duygu ve olayların mümkün ise bir beyitte ya da bir dörtlükte anlatılmasına özen gösterilmesi.

■ 38: *Çocuk Şiiri alanında son yıllarda nasıl bir gelişme görülmektedir?*

İlk örnekleri bu yüzyılın başlarında ortaya konulan çocuk şiirimizin Cumhuriyet Döneminde belirgin bir gelişme gösterdiği kesindir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında doğrudan doğruya çocuklara seslenen şiir kitapları sayıca artmıştır. Bu niceliksel gelişme yanında, çocuk şiiri alanında eser veren sanatçılarımız da konuları ele alış

ve dili kullanım bakımından çocukların özelliklerini daha çok göz önünde bulundurmaya ve daha yaratıcı olmaya önem vermeye başlamışlardır. Bu çabaların sonunda diyebiliriz ki ülkemizde çocuk şiiri alanında gerek öz gerek biçim yönünden oldukça yeni ve çağdaş bir anlayış düzeyine erişilmiştir. Çocuklar için yazdığı şiirlerle Tevfik Fikret'ten sonra Cumhuriyet Dönemi'nin öncü şairi Fazıl Hüsni Dağlarca'dır.

Son on beş yıl içinde çocuklar için yayımlanan şiir kitaplarının sayısında önemli bir artış olduğu söylenemez. Çocukların şiir dinleme ya da okuma gereksinimini karşılamak üzere bu dönemde yayımlanan ve bazı yönleriyle dikkat çeken kitaplar arasında Abdülkadir Bulut'un "Kahveci Güzel"ini (1981), Abdülkadir Budak'ın "Bir Gül Çocuk"unu (1981), Ülkü Tamer'in "Masal Şiirleri"ni (1981), Mevlâna İdris Zengin'in "Kuş Renkli Çocukluğum"unu (1990), M. Ruhi Şirin'in "Gökyüzü Çiçekleri" (1983) ile "Çocuk Kalbimdeki Kuş"unu (1990), Cahit Zarfıoğlu'nun "Gülücük"ünü (1988), Yalvaç Ural'ın "Sin-cap"ını (1978) ile "Kulağımdaki Küçük Çan"ını (1979), Hasan Lâtif Sarıyüce'nin "Çocuk ve Şiir"ini (1975) sayabiliriz. Gerçekten, bu eserlerin her birinde konu, tema ve anlatım bakımından yeni çocuk şiirine örnek olabilecek güzel parçalar yer almış bulunmaktadır.

Şiir kitapları yanında dergilerde yayımlanan şiirler de bu edebiyat alanının gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Nitekim, günümüzde Fazıl Hüsni Dağlarca, Kemal Özer, Ali Püsküllüoğlu, Ülkü Tamer, İlhan

Geçer, Mümtaz Zeki Taşkın, Yalvaç Ural, Mustafa Ruhi Şirin, Mevlâna İdris Zengin, Ali Akbaş, Derya Altıntren, Aziz Karadeniz, Sabutay Hikmet Karahasanoğlu, Hasan Akçay, Ali Akbaş, Ahmet Efe, Hasan Demir, A. Vahap Akbaş, İsmail Uyaroğlu ve Ali Burhan Eren gibi şairlerimiz değişik dergilerde yayımladıkları şiirleri ile Türkçe çocuk şiirinin bir sanat ürünü niteliği kazanmasına, çeşitlenip zenginleşmesine büyük ölçüde yardımcı olmuşlardır ve olmaya da devam etmektedirler. Ancak, dergilerde ve özellikle çocuk dergilerinde yayımlanan bu şiirlerin önemli bir bölümünde hâlâ yalnız öğretici bir amaç güdüldüğü, çocukların kavrayış sınırlarını aşan sözcükler ve deyimler kullanıldığı ve bu nedenle de ortaya çok kez yaratıcılıktan uzak, kuru ve sıkıcı manzumeler çıktığı bir gerçektir. Ayrıca, birçok güzel şiirin dergi sayfalarında unutulduğunu, bu şiirlerden pek azının sonradan kitap haline getirilerek yayımlandığını bir olumsuz durum olarak burada belirtmek gerekir.

Çocuklara şiir zevkinin kazandırılmasında ders kitapları ile antolojilerin de payı büyüktür. Son on beş yıl içinde yayımlanan Türkçe ders kitapları ile antolojiler incelendiğinde, çocuklar için daha çağdaş ve genç şairlerden seçmeler yapma konusunda bir uygulamaya gidildiği görülmektedir. Bu şiirlerden bir bölümünün özel olarak çocuklar için yazılmış olması da dikkat çekici bir husustur. Bir kısım şiirler ise doğrudan doğruya çocuklar için yazılmış olmasa bile genellikle onların kavrayış ve beğeni düzeyine uyumluluk gösterir niteliktedir.

■ 39: *Masal edebiyatının çocuk dünyası açısından anlamı nedir?*

Masal, en çocuksu bir türdür. İnsanoğlunun çocuksu duyarlılığını en güzel şekilde masalarda bulabiliriz. Çocuğun "hayâldeki arkadaş"ını uyandıran en etkili tür masaldır. Masal, çocuk ruhunu besleyen, süsleyen, doğatan, zenginleştiren, geleceğe hazırlayan, gerçeği dolaylı olarak anlatır. Hayâl dünyasının canahıcı renklerini, ilginç olaylarını, çocuksu bir anlatımla masallar gerçekleştirir. Masalları sembollerden, hayâl atmosferinden ayıkladığımızda hayatın kendisi ile karşılaşırız. Yaşanan gerçekliği bilmece gibi sunan masallar, her yaşta insanın hayata bakışını besleyen sanat kaynaklarıdır.

Masallar çocukluk cennetinin hayâl ülkeleridir. Çocuk ruhunu yansıtan en çocuksu tür masaldır. Çocukluğun yüzü hep geleceğe dönüktür. Masallar da geçmişle değil gelecekle ilgilidir. Çocuğun hayâl dünyası masalardan beslenir ve gelişir. Masallar aynı zamanda gerçek hayatı da yansıtır. Masallardan hâyalleri ayıkladığımızda gerçek hayat ile karşılaşırız.

Çocukluk çağının uzun ve bitmeyen hikayesi masaldır. Masal, çocuğun yaşadığı karmaşayı çözen, tılsımlı bir anahtardır. Rüya ile hayâllerin yoğurduğu masal, çocuk için daha çok yaşanacak olaylar yumağıdır. Günümüz çocuklarını düşündüğümüzde, sözünü ettiğimiz çocukluk hikayesinin çok sınırlı, pek fazla uzayıp gitmediği söylenebilir. Akla ve mantığa ters düşmeyen, her şeyin

matematik gibi kesin ve gerçekçi olması anlayışını yansıtan, olağanüstülükleri budanmış, hayâlleri sündürülmüş masalları çocukların okumaları isteniyor. Rousseau da, masallar çocukları gerçeklerden uzaklaştırıyor, görüşünü savunarak masalları yasaklamıştı. Çocukluğun en duygulu olduğu , hayâller dünyasında büyüdüğü dönem masal çağıdır. İbrahim Alâettin Gövsa çocuk açısından bir karga veya bir tilkinin gerçekten konuşacağına inanmaz. Fakat böyle olağanüstülüklerle ihtiyacı vardır. Kendi bebeklerine birer kişilik yakıştıran, onlarla konuşan ve her türlü sahneler düzenleyen bir yavru, bunlara inanmış değildir.” *

André Maurois çağımızda masalı çocuk için bir tutku olarak yorumluyor: “Bilim ve teknolojinin hakim olduğu bir çağda doğan çocukların artık masallarla ilgilenmeyeceklerini iddia ediyorlar. Halbuki Alain, masal dünyasının çocuğu niçin etkilediğini gayet güzel bir şekilde izah etmiştir. Çünkü masal dünyası çocuğun reel dünyasıdır. Sihirbazlar, periler, cadılar, bütün bunlar onun etrafında yaşamaktadır. Anası, bir tek kelimesi ile ona yiyecekler ve oyuncaklar sunan bir peri değil midir? İstedığımızı kolayca yaptırmak için kullandığımız şu sihirli “lütfen” kelimesi “açıl sofram açıl” formülünden farklı mıdır?... Hayır, masalların hiç bir zaman modası geçmez. Ve kü-

(*) Bedii Terbiye, İst., Resimli Gazete, 1341 (1925), s. 91-92

çük adam zayıf bir mahlûk kaldığı müddetçe bu böyle sürüp gidecektir.”

Masal çocuğu eğlendirirken eğitir, güzellik duygusunu geliştirir. Pertev Naili Boratav'ın belirttiği gibi, masallar “çocuğa ana dilinin, bir işçi elindeki alet gibi, nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren... geniş ölçüde ilk aşılaman”* masallardır.

Çocuk masalda kendini bulur. Masalla kolayca özdeşleşir. Masalı yaşar. Masal kahramanlarını kendine yakın hisseder. Kendisini masaldaki serüvene katmaktan hoşlanır. Masal formu, masalın sembolleri, tipleri, imajları ile çocuk dünyasının soyut anlatımı benzerlikler gösterir. Çocuk için masal hayâller dünyasında oynanan oyundan farksızdır. Büyüme ve gelişme çağındaki çocukların özlemleri en zengin olarak masallarda yer alır. Masal bu yüzden çocuğa yakındır. Çocuk ve masal, çocuk dünyasının özeti gibidir.

■ 40: *Klasik masal geleneğini günümüz açısından değerlendirir misiniz?*

Masal, büyük-küçük herkesin zevk aldığı bir türdür. Ashında büyük ile küçüğün karşı karşıya geldiği, kaynaştığı eserdir de. Büyük küçüğe ya masalı anlatacak ve-

(*) Zaman Zaman İçinde, sayfa 15

ya okuyacaktır. İster anlatsın ister okusun, bütün dikkatiyle masalı dinleyen küçük yaratık, kendisi de dikkat çeken bir varlık olur. Onun korkuları, hassasiyeti, zayıflığı ve gücü hep masal okuma veya anlatma sırasında farkedilir. Zaten içinde yaşadığı ve bir devler ülkesi olarak gördüğü çevresinde küçük çocuk, masal yaratıklarının hemen çevresindeki kişilere benzetecektir. Masalların zararlı olduğu iddiaları hiç bir zaman inandırıcı olmamıştır. Masallar kadar insanı hayata hazırlayan, duygularını besleyen bir başka tür yoktur. Bu bereketli kaynak, geleceğin insanını şekillendirir. Bundan dolayıdır ki, dünyaya hakim olmak isteyen ideolojiler de bütün sanat kollarını olduğu gibi edebiyatı da kendi maksatları için bir vasıta olarak kullanırlar. Çocuk edebiyatının bundan uzak tutulması elbette beklenilemez. Çocuk için, içinde yaşanan hayat zaten fantastiktir. O masalların binbir renkli dünyası ile ya kendi hayatı arasında bir benzerlik kurar veya bir özlem diyarı olarak onu idealleştirir. Her ikisi de yararlıdır.

Masallar insanlığın binlerce yıllık tecrübe, arzu ve özlemlerini ifade eder. Bunlar bazen çok gerçekçi, bazen fantastik boyutlarda verilir. Böylece işe hayâl gücü de karışır. Masalı anlatan hangi çevredense o çevreyle ilgili unsurlar ağır basar. Masallardaki sarayları düşünürsek, onların hangisi iki katlı büyükçe bir köy evinden farklıdır? Elbette ki masal anlatıcısı kendi görgü ve bilgi sınırları dışına çıkamamaktadır. Kral sarayına nasıl gireceğini bilemeyen masal kahramanı, kapıdaki nöbet-

çiyi selâmlayıp içeri girer, doğru hükümdarın yanında soluğu alır. Bu, gerçekte hiçbir zaman dileğini hükümdara ulaştıramayacak olan dinleyicinin özlemini masal kahramanının serüveninde gerçekleştirmesidir. Fakat dekora baktığımız zaman, köy için son derece gerçekçi olan bu sahne, sahici kral ve saraylarının gerçeğine uymaz. Şu halde, masallarda esas olan özlemdir, demek hiç de yanlıcı değil. Masalların hükümdarı her devirde var olacak olan sorumlu (yönetici) kişilerdir. Aslında sorumlu kişilerin de masallardan alacakları dersler vardır. Yöneten ve yönetilenler ile onlar arasında vasıta olanların her devirde ve her rejimde bulunması kaçınılmazdır. Bu masal gerçeği hem ders olarak karşımızdadır hem de bir masal gerçeği olarak insanın ölümsüz özlemini ifade eder.

Değişen teknoloji, masalların birçok unsurunu gerçeğin ta kendisi hâline getirmiştir. Çocuk uçağı tanımaktadır. Radyoyu bilmektedir, hattâ telsiz kullanmaktadır. O zaman çocuk kendisini rüzgârdan haber alma gücüne sahip cine, büyülü kuşa sahip olan masal kahramanının yerine koymakta hiç de güçlük çekmez. Çocuk için dünya keşfedilmemiş bir âlemdir. Belki de küçük kutu olan telsizin yerine hayâl gücünü okşayan, ona ürküntü veya neşe veren bir cin veya kuşu koyabileceği günü bekleyecektir.

Günümüzün masalı kurgu-bilim eserleridir. Eğer onları da dikatli okursak, batılı yazarların mitolojiden başlayarak bütün klasik masalları modern tekonoji

çinde erittiklerini görürüz. Fakat bazı ufak tefek değişikliklerin de yapılması gerekiyor. Eskiden müstakil evler vardı, bugün bunların yerini apartman daireleri aldı. Daralan bir dünya içinde çocuk dünyaya fantezi ile, hayâl gücü ile açılacaktır. Fakat bugün kullanılmayan kelimeler ile bu dünyayı aşmaya çalışmak pek gerçekçi değildir. Sihirli sofraya masalını anlatırken bir çocuk bana, masal kahramanı Keloğlan'ın "açıl masa açıl" dediğini nakletti. Çünkü şimdi yer sofraları kurulmuyor ve çocuk sofraya kelimesi ile masayı eş anlamlı sanıyor. Belki zamanla tekerlemelerde de bu türden değişmeler yer alacaktır.

Masal yazarları veya çocuklar için eser yazanlar, yazdıklarını bizzat çocuklara okusalar ve onların tepkilerine göre eserlerini yeniden düzeltmeler iyi olacak. O zaman var olduğunu hep söylediğimiz ama kapısını aralamaya bile kalkışmadığımız çocuk dünyasının kapısını gerçekten açmış oluruz. Başka ülkelerden aldığımız masallarda, evrensel değerlerle birlikte ayrıntılarda başka dünyaların değerleri, ölçüleri gizlidir. Bizim çocuğumuz onları bilmediği için bunların adapte edilmeleri gerekmektedir.

Çevremize dikkatle baktığımızda, masalların her an gerçek hayatta tekrarlandığını görürüz. Onları cazip kılan, aslında gerçekçi fakat sunuluşunun fantastik oluşudur. Çevremizle münasebetimiz masallardan çıkan nasihatlarla düzenlenir.

Masallar ve halk edebiyatı nasıl ki yüksek edebiyatın

malı olmuşsa, onları yine büyük eserlerden alarak çocukların anlayacağı cümle yapısı ve kelime kadrosu içinde çocuklara nakletmek gerekir. Çocuk edebiyatı ile uğraşmak, aslında çok güç bir sahada çalışmak demektir. Çocuğun ilgisi geçicidir. Hep değişiklik ister. Rahatlık ister.

■ 41: *Masal edebiyatı rönesansı ve bu rönesansın çocuk edebiyatına yansımaları nasıl olmuştur?*

Anlatılan masalın yazılı edebiyata dönüşmesi ile yeni bir kavram doğdu: Masal edebiyatı. Masal bütününü tek bir havuzda toplayan bu kavramla masal yeni boyutlar kazanmaya başladı. Klasik masal yanında çağdaş masal veya bir başka deyişle sanat masalı, masal edebiyatının iki ayrı boyutu sayılır. Klasik masal önce anlatılan masalıdır ama okunması için de yazılabilir. Karl Ernst Meier, bir yazar tarafından oluşturulan, kaleme alınan her masal sanat masalıdır, diyor. Anlatılan halk masalı okunmak üzere yazılmışsa bu masal sanat masalına dönüşmüş olmaz, yenilenmiş olur. Kaynağını halk masalından alan bir masal önce halk masalıdır. Grimm Kardeşler'in, Anderson'un, birkaç masalı dışında Perrault'nun masalları yazılı halk masalıdır. Aisopos ve La Fontaine masalları da halk masalı kökenli masallardır. Bu masal ustaları sanat masalı yazarı değil, masal yazarlarıdır. Çünkü kaynağı halk masalından alınmış bir masal sanat masalı özelliği taşımaz.

Masalların ilk rönesansı Doğu dünyasında gerçekleşti. Ortaçağ İslâm dünyasında tıptan felsefeye, siyasetten tarihe, tasavvuftan günlük yaşantının görünümüne kadar masal geniş boyutlu kullanım alanı buldu. “Kelile ve Dimne”, “Binbir Gece Masalları”, “Tûti-nâme”, “Mantık'ut-Tayr” ve yüzlerce mesnevi kitabı masal edebiyatının doğudaki boyutunu göstermesi bakımından önem taşıyor.

16. yüzyıldan sonra Batı dünyasında masallar yazılmaya başlandı. Masalların yazının egemenliğine girmesi, anlatılan masalın alanını daralttığı ileri sürüldü. Antoine Galland'ın “Binbir Gece Masalları” çevirisi, Batı'nın Doğu'nun masal kültür ve edebiyatına uyanmasını sağladı. Aisopos çizgisini La Fontaine fable şiirleriyle sürdürdü. Perrault, Anderson ve Grimm Kardeşler klasik masal edebiyatını doruğa ulaştırmayı başardı. La Fontaine dünyanın bilinen hayvan masallarını şiirleştirerek yenileme başarısı gösterdi. Ustası ise, dünyanın en yaman masal yazarı Aisopos idi. La Fontaine'nin en önemli yeniliği lirizmle masallarının anlam çizgisini genişletmesidir. Güler yüzle anlattığı masallarını en kestirme yoldan sonuca ulaştırır. Masalları ders vermek için yazmamış, çoğu zaman da bundan kaçınmıştır. Gerekli gördüğü zaman dersi masalın hamuruna katmıştır. Fabl'leri çağına ışık tutacak bir siyasetnâme olarak düşünmüştür. Okurun kendine göre yorum yapmasını istemiştir. Çocuklar için yazmadığı gibi, masalları çocuk oyuncağı olmaktan da kurtarmak istemiştir. Bu-

na rağmen La Fontaine'i en çok çocuklar sevmiş ve okumuştur. Fabl'ler çocuklar için olmadığı halde, La Fontaine çocuklar için masal yazarları ve çocuk masalının gündeme gelmesini sağlayan önemli bir isim oldu. Günümüz çocukları La Fontaine'i anlıyor mu? Anahtar kelimeler, öncü bilgiler, daha açık bir ifade ile La Fontaine Fabl'lerini Okuma Kılavuzu'na her çağda ihtiyaç vardır.

Charles Perrault, oğlu Pierre Perrault Darmancour adına “L'Oye Annemin Masalları” adıyla (1697) masallarını yayınladı. Kendini üne kavuşturan peri masalları halk arasında yaygındı. “Ormanda Uyuyan Güzel”, “Kırmızı Başlıklı Kız”, “Mavi Sakal”, “Çizmeli Kedi”, “Parmak Çocuk” dadıların anlattığı masallar arasındaydı. Tabiatın cömertliğini anlatmaktan kaçınmamıştı. Anlatımına şiirsellik katmıştı. Kahramanları olduğu gibi saflikları ile yansıtmış; masallarının sonuna “kıssadan hisse”ler koymuş; masaldan çıkarılacak dersi yorumuna eklemişti. Bu masal edebiyatında yenilikti. Dönemin Fransasında bu masallara akıl, ahlâk, pedagoji adına karşı çıkanların sayısı az değildi. Tarihte ilk defa olarak Fransa'nın ve daha sonra da bütün dünya çocukları, gönüllerinde bir kitap buldular, diyor Hazard.

Masalı çocuksu şölene en fazla yaklaştıran ise Hans Christian Anderson oldu. Masallara şiiri katarak, gülümseyen masalların yazarı olma şerefine ulaşmış; zarif masallarına ironili anlatımıyla hoşluk kazandırmıştır. En orijinalleri cansız nesnelere konuşturduğu masallardır. Anderson masalcılığının özeti “Karlara Kraliçesi”

adlı masalıdır.

Perrault ve Anderson klasik halk masalını yenilerken Grimm Kardeşler de geleneğin masalcısından uzaklaşmadan, bir anlamda geleneğin belgelerini okura sunarlar. Masal kurgusunu bozmadan dilinde ve imgelelerinde yazılı edebiyatın gereğine uygun düzenlemelerle masalın motif sıralamasını sağladılar. Ve onlar için asıl olan masalın değişmeyen metnini elde etmekte.

Halk masalı geleneği dışında yazılmış masalımsı kitaplar ise masal edebiyatının hiç açılmamış sayfasını önümüze seriyor. “Güiver’in Seyahatleri” Swift’in yazdığı masalımsı bir roman. “Alis Harikalar Diyarında”, “Pinokyo”, “Küçük Prens” benzer anlatımlı masallar. Marcel Aymé’nin hayvan masalları “sanat masalı”nın büyüleyici örnekleri arasında yer alır. Sanat masalının çocuklar için yazılmış iki önemli klasiği ise Selma Lagerlöf’ün “Uçan Kaz”ı ve endüstriyel peri masalı türünün en başarılı masalı Astrig Lingren’in “Uzun Çoraplı Kız: Pip-pi” kitabıdır.

Çocuk edebiyatının en önemli kaynağı masalıdır. Masal edebiyatı rönesansı, dünyada klasik halk masalı geleneğinin yazılı edebiyata dönüşmesine zemin hazırlaması sonucu gerçekleşti. Çocuk edebiyatı rönesansı ile masal edebiyatı rönesansı birbirini etkileyerek çocuk edebiyatı kültürünün oluşmasına katkıda bulundu. Çocuk edebiyatının masal ağırlıklı bir edebiyat olarak yoluna devam etmesinde masal edebiyatının rolü bugün de geçerliliğini korumaktadır.

■ 42: *Klasik masalı sorgulama düşüncesini masal edebiyatı ve çocuk açısından yorumlar mısınız?*

İçinde yaşadığımız yüzyılın ortalarında klasik masal'a yöneltilen eleştirilerin dayandığı felsefi boyut pozitivizme dayandırılıyordu. Masal'ı hafife alan pozitivizmin masalı akla ve mantığa uydurma çabaları bilimsellik adına yapıyordu. Sanayi Devrimi'nin değiştirdiği, yenilediği yaşama biçiminin klasik masalın rolünü ortadan kaldırdığı tezi doğru olmakla birlikte, masalları dışlamanın asıl sebebi daha farklı bir gerekçeye dayanıyor: Kurulan yeni dünyada eskiye ait değerler yok sayılmadıkça “ilerleme” mümkün değildir, görüşü, Sanayi Devrimi ideolojisine de uygun düşüyordu. Böylece masal geleneği yerini teknolojinin ürettiği endüstriyel perilerine bırakmak zorunda kalacaktı. Klasik masalın kurduğu bina sarsılırken masalın geldiği bu yol ayırımında yeni masallar doğacaktı.

Masal edebiyatı içinde “fantastiğin insancillaştırılması” sayılan olağanüstü masallardaki “tılsımlı nesnelere” günümüz teknoloji buluşlarıyla yer değiştirmiş izlenimi vermesi bakımından dikkat çekici. Edwin Hoernle, sanayi masallarının, efsaneler ve baladlar dünyasının yavaş yavaş oluştuğunu ileri sürüyor. Yeni masal'ı klasik masal'a alternaif olarak öneriyor. Bütün bu çabaların temelinde masalı insandan uzaklaştıran düşüncenin egemen olma eğilimi ağır basıyor. Masalı gerçekler dünyasının sınırları içine almakla amaçlanan yalnızca bu

değil. Masal anaforlarını tıkayarak dünyayı maddi görünümlerinin içine çekmek istenirken, aynı zamanda hayâl, bilim adına ve teknolojinin sunduğu fayda adına yargılanmak isteniyor. Oysa her çağın masalları vardır ve yeni masallar yazılacaktır.

“Pozitif bilimin onaylamadığı hiçbir masal günümüzde geçerliliğini koruyamaz” görüşünden hareketle çocuklara klasik masalı yasaklamak mümkün müdür? Bilimin onaylamadığı masal gerçeği her çağda olacaktır. Bu, masalı tanımamak olur aynı zamanda. Masalın çıkış yolu bilim değil, sezgidir. Sezginin dayandığı tek bir temel vardır ki o da “hayâl”dir. Masalı dışlayan bakış açısının temelinde bulunan bilimi tabulaştıran ve bunu yaşam biçimine dönüştüren “faydacı gerçekçilik”, ile hayâl dediğimiz soyut gerçekliği insandan uzaklaştırma anlayışını egemen kılmak istenmektedir. Özellikle “cin-peri” masallarına konan yasağın kaynağını bu düşüncede aramalıyız. Buna rağmen çocukların bütün dünyada en çok okuduğu kitap türü masal kitaplarından oluşuyor.

■ 43: *Klasik masalın ve masal geleneğinin yenilikçi masal edebiyatına dönüşmesi mümkün müdür?*

Masalların yerini çizgi filmlerin aldığı bir dünyada yaşıyoruz. Masal anlatmayı her geçen gün biraz daha unutuyoruz. Masallardan yeni bir edebiyat çıkarabilir miyiz? Klasik masal, yazının sınırları içinde kaldığı sü-

rece bu mümkün görünmüyor. Masallarımız önce yazılı edebiyata dönüşmeli. Okuruna ve dinleyicisine kavuşan masal varlığını yeniden sürdürebilir. Masalların inceliklerinin, sözlü gelenekteki duyarlılığın olgunlaştırılması ve zenginleştirilmesi ile masallar bu düzeye ulaşabilir.

Masal yazarı masal'ı kaynağından derlese, yapısını, bütün duyarlıklarını yansıtsa bile, sözlü gelenekteki masal ile yazıya dönüştürülmüş masal farklı masal üsluplarıdır. Masalları yenilemede bu başarıya ulaşmış masalcımız çok azdır. Bir kısım masal yazarları ise masallara çeki düzen verirken neredeyse politik masal metinleri üretmeyi amaçlıyorlar. Bu yazarlar masalları yenilemekten çok, masal formunu kullanmayı deniyorlar.

Masal geleneğimizden yararlanan yazarlar, büyükler için yazarken de çocuklar için yazarken de ölçüleri olmamış. Büyüklere yazanlar daha ciddi bir tutumu, ağırbaşlılığı sergilerken, çocuklara yazanlar masalları ayıklayarak budamışlar, iskelet haline getirmişler. Çocuğa göre'lik ilkesine uygun masal yazmanın bilincine erişmişlere ise henüz ulaşamadığımız söylenebilir.

19. yüzyılın sonlarına doğru yazarlarımızın doğru hikayeciliğinden uzaklaşarak yaptıkları denemeler bu gün de sürüp gitmektedir. Masal yazarlarımızın çoğu masallarımızın temel düzenini kavrayamadan bu işe başlıyorlar. Tekerleme ve motif sıralarını bozarak, çocukları oyalayan, dahası masalları çocuk oyuncağı sanmaları yüzünden, yazılı masal edebiyatımız cılız kalmış, gelişmemiştir.

Anadilimizin en zarif anlatımları ile oluşacak masal edebiyatı sayesinde klasik masal edebiyatımızın dirilişi gerçekleşebilir. Bunu başarabilmek için de öncelikle masallarımızın edasını, üslûbunu sezerek, masalcılığa sanatçı bakışını yansıtabilmek gerekir. Büyük sanatkârlık işi, zor bir iş. Sayısız yazarın denediği bu yolun sonunda çok az iyi örnek var.

Masallarımızın büyük çoğunluğu, dört bin'e yakını derlenmiş durumda. Eberhard ve Boratav'ın "Türk Masallarının Tipleri Kataloğu"nda (1953) 378 masal tipi'nin varlığından haberdarız. Masal kümeleri ve sıralaması henüz yapılmış olmasa da masal yazarı, derlenmiş masallardan yapacağı seçmelerle çığır açabilir. Klasik masalda modern bir edebiyat değeri olabileceğini sezen yazarlar ancak bu işe girişebilir. Zor olan ise yeni bir görüş ve yeni bir düşünce ile masallardan yenilikçi bakış açısıyla yepyeni bir edebiyat oluşturmaktır. Kolay olan ise masalları restore etmektir.

Klasik masalda varolan çağları aşma gücünü, değişmeyen masal kanunları ve ilkelerine göre büyük sanatkâra teslim etmedikçe masal edebiyatımız hafife alınmaktan kurtulamaz.

■ 44: *Masal edebiyatının en duyarlı türü olan peri masalları günümüzde de geçerliliklerini koruyor mu?*

Çocuklukta dinlenen veya okunan peri masalları ile "hayâldeki arkadaş"ın ülkesine bir yolculuk başlar. Ço-

cuk, günlük hayatta görmediği olağanüstü varlıklarla başlayan serüveninde farkında olmadan kendisini masala katar. Çocukluk çağında dinlenen veya okunan peri masalları insan ruhunda ömür boyu silinmeyecek izler bırakır. Bilinç ile bilinçaltında tahtirevalli görevini üstlenirler. Bilinçli olarak bunun farkına varmak imkânsız gibidir. Çocuğu en trajik tarafından yakalayan peri masalı adeta "hafıza"ya yerleşir. Bir ömür boyu orada yaşamaya devam eder. Bu masalların asıl gücü, insan ruhuna açılmalarında, adeta ruha "sır" gibi kazanabilmelelerinde aranmalıdır. Olağanüstüyü günlük gerçeğin içine sokan masal anlatıcı -masal anası- dönemi kapanmak üzeridir. Radyo, televizyon klasik masal anlatıcısının yerini almışa benziyor. Peri masalı için asıl tehlike ise burada başlıyor. Sinemaya uyarlanan bir peri masalı bütün gücünü kaybederek gerçek bir hikâyeye dönüşüyor. Peri masallarının en uygun uyarlaması çizgi film ile mümkün olduğu halde durum farklı değil yine de. Soyut olayların, varlıkların sinemaya uyarlanmasıyla masalın bütün unsurları somutlaşacağından -daha doğrusu sinema dili öne geçeceğinden- peri masallarının sinemadan çok radyodan sunulması halinde dinleyiciye etkili biçimde ulaşabilirler.

Masal, içinde yaşadığımız çağda, yeni görünümlere bürünüyor. Bir yandan anlatılan masal okunan masala dönüşürken, sinema aracılığıyla "hayâl dünyasından", "görme duyusu"na bırakıyor yerini. "Kargo kültür"ün en popüler dizileri ise masal programları. Masallar güncel-

leşirken medya-masal ilişkisi daha duyarlı noktalara çekiliyor. Masallar yalın halde, somutlaşarak karşımıza çıkıyor. Artık masalları “görmek” istiyoruz.

Masal türleri içinde en acımasızca eleştirilen “peri masalları”nı uğradıkları bu haksızlıktan, acımasızca yok sayılmalarından kurtarmak için çıkış yolları aranıyor. Çoğumuzun ürkütücü bulduğu bu masallara güleriyle bakmanın bir yolu yok mu? 1977 yılında Amerika’da yayın kitabı seçilen “The Uses of Enchantment”(Büyülenmenin Kullanılışları) peri masalları üzerine yeniden dikkatlerin çekilmesini sağladı. Bilimin onaylamadığı masalları yok sayan ve teknoloji patlamasının gerçekleştirdiği bir ülkede bu çalışmanın gündeme gelmiş olması dikkat çekici olsa gerek. Prof. Bruno Bettelheim, bu araştırmasında peri masallarının aslında işlevlerinin devam ettiği gerçeğine işaret ediyordu. Peri masallarının “zevk ve estetik” değeri üzerinde alışılmış kalıpların dışında yeniden durulmasını öneriyordu. Çaresizlik içinde kalan çağımız çocuğunun direncini artıran özelliklerini yorumlarken günümüzde adeta peri masallarını yeniden keşfetmiş oluyordu. Bütün masalarda olduğu gibi iyiler ve kötülerin savaşı çocuğu iynin, doğrunun ve faziletin şemsiyesi altına çekiyor. Prof. Bruno Bettelheim, dün olduğu gibi bu gün de peri masallarının “gerçek” değerinin ortaya çıkmasından yana. Peri masallarının yaşandığı ve hayâl edilmesi bile zor olan mekânlar ve tiplerden öte anlamları vardır. İnsandaki duyuların harekete geçmesi, ruhu uyandırması ve bir tür soyut dil’le anlatılan zenginliktir peri masalı. Soy-

lu sanatın kaynağı da bu değil mi? Bu yüzden peri masallarının yüzü hep geleceğe dönüktür. İnsanda direnme mekanizmasını harekete geçiren, aynı zamanda çareler öneren, “iyi”nin zaferine yönelten peri masalları “insan-yüzlü” masallardır.

Peri masalları ile kendi adasına çekilen günümüz çocuğu arasında sıcak bir yakınlaşma başlayabilir. Bu yakınlaşma, kendi dışında programlanan ve teknolojinin baskısı altında tek yönlü iletişim yüzünden, çeresizlik içindeki çocuğa “hayâldeki arkadaş”ın dostluğunu kazandırabilir. Bir tür avunma duygusu veren en etkili sanat türünden bile daha kuşatıcı bir güce sahip olduğunu hikaye içinde çocuğun kolayca farketmesini sağlar bu.

Klasik peri masallarının doğduğu dönemlerde masal kahramanları daha güvenli ortamlarda varolmuşlardı. Peri masallarının kahramanları tek başlarına yaşadıkları serüvenleri yalnızlaşan günümüz çocuğuna paylaşma duygusunu tattırabilirler. Farkında olmadan çocuğun yaşadığı masal duyarlılığı da peri masalları ile çocuk arasındaki yakınlığı vurgulaması bakımından ilginç bir benzerlik oluşturur.

Günümüz çocukları masal anlatıyorlar, hem de peri masalı. Masallarının kahramanları çoğunlukla tılsımlı varlıklar. Olağanüstüyü hayâl anaforunda günlük yaşamının gerçeği ile birleştirmekte de mahirler. Çocuksu sanatın en tipik örneklerini çocukların anlattığı bu masallarda bulabiliriz.

■ 45: *Masal (hikaye) anlatan kişide bulunması gereken özellikler neler olmalıdır?*

Masal veya hikaye anlatan kişide, bilgi ve yeteneğin dışında teknik olarak bazı özelliklerin de olması gerekir. Bunları; ses, diksiyon, vokabüler ve görünüm olarak ele alabiliriz.

Uygun Ses: En önemli özellik sestir. Burada kişinin sesinde özel bir değişim yapmasına ("tatlı" bir ses gibi) gerek yoktur. Ses, tiz perdeli, sert veya monoton olmamalıdır. Bunun için kişinin arkadaşlarına sesinin durumunu sormasında yarar vardır. Anlatıcı sesini beğendiği kişilere dikkatle dinleyerek taklid etmeye çalışmalıdır.

İyi bir ses, kontrollü nefesle desteklenir. Nefesi karından almaya gayret etmelidir. Yüzeyden nefes, sesi zayıf ve yorgun yaparak tiz olmasına neden olur.

İyi Bir Diksiyon: Sözcükleri net ve vurgularına dikkat ederek söylemek gereklidir. Yöre ağzı, eğer hikayede böyle bir özellik varsa yapılmalıdır.

Vokabüler: Zengin bir vokabülerden sözcük seçimi çok önemlidir. Burada sözcüklerin anlam farklılığına da hassas olmak gerekir. Her hikayenin özelliğine göre sözcük seçilmelidir: Peri masalı ile destan farkı gibi. Çocuklara yabancı gelen bir sözcüğü paranteze alarak hemen veya cümle içinde doğal bir cümlecikle açıklamak mümkün olabileceği gibi, hikayeye başlamadan da bir tahta üzerine yazarak açıklama yapılabilir.

Görünüm: Görünümden amaç kuşkusuz güzellik/çir-

kinlik kavramı değildir. Öncelikle rahat olmak, kendi varlığını unutmak önemlidir. Bunun için ayna önünde çalışmakta yarar vardır.

Oturmak veya ayakta durmak farketmez. Fakat doğal jestlerin dışında, elleri herhangi bir eşyayla (zincir, kalem vb) meşgul etmemelidir. Böyle alışkanlıkları olanlar için, iri cepli bir elbise yararlı olabilir. eldivenin ise dikkati üzerine çekme gibi özelliği olduğundan kullanılmaması gerekir.

Giysinin çocukların dikkatini çekecek özellikleri olmaması da önemli bir husustur.

Anlatıcının, hikayeyi anlatırken içtenlikle yaşaması, anlatım sırasında gözlerdeki pırıltı veya ciddiyette, yapmacık olmayan gülüşlerde belli olur. Pantomim ve dramatizasyonunun, hikaye anlatmayla karıştırılması gerekir. Hikayeyi veya masalı, anlatıcının sevmesi, benimsemesi, içeriği ve üslûbuna kapılması gerekir. Yani, sevilmeyen bir hikaye kesinlikle anlatılmamalıdır. Anlatıcı hikayeyi mekanik olarak anlatmamalı, kendinden bir parça haline getirmiş, üzerinde düşünmüş, sözcük ve ses uyumunu hissettiğiyle bağdaştıracak duruma getirmiş olmalıdır.

Anlatıcı, hikaye ve masaldan duyduğu zevki, başka insanlarla paylaşmayı da arzulamalıdır. Bu hissini kaynağı büyük bir arkadaşlık duygusudur.

■ 46: *Biyografik romanların çocuk açısından önemi nedir?*

Biyografi belirli bir kişinin hayat hikayesidir. Bu bakımdan ilk anda çocuğu masalların semboller dünyasından çıkararak gerçeğe yaklaştırır. Biyografiler vasıtasıyla çocuklara hayâl mahsulü eserlerden daha tesirli olmak mümkündür. Hele kitaplarında tanıyıp, maceralarına hayran olduğu kişilerin, okuyup rahat anlayabileceği, canlı biyografik romanlarıyla hemen karşılaşır, çocuk kendi meraklarını ve kısa hayat tecrübelerini o romanda arayabilir. Kendisi ile roman kahramanını özdeşleştirebilir. Bu onun;

- a) çevresine ilgi duymasını sağlar.
- b) Tarih, coğrafya, fen bilimleri, edebiyat derslerinde tanıdığı şahıslara ve onların eserlerine ilgisini arttırır.
- c) Romanlardaki kişilerin yerine kendisini koyarak yeteneklerini keşfeder.

Bizde Atatürk hakkındaki birkaç biyografik romandan başka maalesef, çocuklara yönelik bu tür eserler yazılmamıştır. Ashında çocuklar için eser yazmak güçtür. Büyükler için yazılacak kitapta kullanılacak malzeme ve eseri hazırlamak için sarfedilecek zamanın çok daha fazlasını çocuk kitaplarına harcamak gerekir. Ülkemizde en büyük noksan ilim ile halk için hazırlanan eserler arasındaki kopukluktur. Çocuk için yazılacak eserde yanlış olmaması gerekir. Zira bir yanlış zihinden çıkarmak çok zor, hatta imkânsızdır.

Sadece hükümdarlar, siyasiler değil, bütün başarılı meslek sahiplerinin hayatları, hikayeler şeklinde çocuklara anlatılabilir. Bunda da en önemli görev belki de yine

öğretmen yazarlara düşmektedir. Çünkü görebildiğim kadarıyla mesleğinde başarılı olan bir yazar, çocuklar için yazmayı lüzumsuz görmektedir.

Biyografik romanlar vasıtasıyla eskilerin önemli adları birdenbire tanınan kişiler haline gelebilir. Teknik buluşların sahipleri, kendilerini buluşlarına götüren dikkatleri ve meraklarıyla, çevrenin engellemesi, karşılaştıkları zorluklarla bu tür romanlar vasıtasıyla tanıtılabilir.

Ayrıca millî ve beşerî değerler de bu tür romanlar vasıtasıyla tanıtılabilir.

Mimar Sinan'ın hikayesi çocuğa çevresine daha iyi bakmasını sağlayacak, sanatçının kendisine karşı sorumluluğunu iyice öğretecek ve ortaya koyduğu eserlerin asırlar boyu hayranlıkla seyredileceğini hatırlatacaktır. Hele bu tür kitapların resimli olarak hazırlanması, geçmiş ile gelecekte de var olan ebedî sanat eserlerine çocuğun dikkatini çekecektir.

Tarihimizde çocuk yaşta hükümdar olanlar vardır. Bunlardan Babür hatıralarını da yazmıştır. Onun sarayda kendisini ne kadar yalnız hissettiği, çevresindekiyle mücadelesi, koruyucuları ve düşmanları, çocuk korkuları ve sevinçleri eminim ki iyi yazılması halinde çocukları büyüyecek hikayeler ortaya çıkarır. Babür'ün biyografik romanı İngilizcede var ama Türkçede yok. Yani onu yetişkinlerimiz de bilmiyor. Çocuk kitaplarında bu tür yeniliklerin yapılması bir bakıma yetişkinleri de uyandırıp eğitebilir.

İnsanoğlu çevresini tanıırken bu çevre içinde kendisine de bir yer bulur. Hedeflerini oluşturur. Çocuklarımız bugün gelip geçici merakların ve kendilerini asla beslemeyen modaların esiri gibi. Onları büyük sanat eserlerine, güzelliklere yöneltmek lâzım.

Bu tür biyografilerin sadece kendi büyüklerimiz için değil, dünya kültür ve tarihinde yer etmiş ünlüler için de hazırlanması veya hazırlanmış olanların Türkçeye kazandırılması gerekir.

■47: *İyi bir biyografide ne gibi özellikler bulunmalıdır?*

Bir kişinin hayat hikayesini edebi bir biçimde ele alan bu eserlerin geçmişi çok eskilere gitmez. 19. yüzyılda yazılmış olan biyografiler, bir insandan çok kusursuz bir tipi temsil ettiklerinden, çocuklar tarafından sevilmiyorlardı. Çağdaş biyografilerde ise, kişiler tüm yönleriyle ele alınmakta, zorluklarla, engellerle, ya da kendi zaaflarıyla boğuşurken, zaman zaman yenik de düşmektedirler.

İyi bir biyografi, herşeyden önce doğru olmalıdır. Araştırma sonucu toplanan dökümanlara sadık kalınmalı, gerekirse önsöz, dipnot ve bibliyografyalarda bu husus belirtilmelidir.

İyi bir biyografi aynı zamanda objektif olmalıdır. Kahramanın yaptığı işler, kendi karakterini ortaya koyacaktır. Tartışmalı yönlerini yazar tarafsız olarak or-

taya koymalı, konuşmalar olanak ölçüsünde aslına bağlı kalmalıdır.

Karakterler bir tipi değil, bir insanı bütün yönleriyle ortaya koymalıdır. Kişilerin başarısız yönleri anlatılırken detaydan kaçınmak gerekir. Çünkü çocukları hayâl dünyasından “gerçekler dünyasına” yavaş yavaş sokmak gerekir. Küçük çocukların ise başarısızlığa dayanma güçleri henüz olmadığından, bu yaşlara hitabeden eserlerde kişilerin olumlu yönleri vurgulanmalı; gerekirse biyografi uygun bir noktada kesilmelidir. Daha büyük çocuklar için hazırlanmış biyografilerde ise madalyonun diğer yüzünü de göstermekten kaçınmamalıdır.

Kahramanın da bir zamanlar çocuk olduğunu vurgulayan detaylar (örneğin, yaramazlıkları, yediği cezalar gibi), çocuğun eser kahramanı ile özdeşleşmesine yardımcı olur.

Biyografi aynı zamanda bir edebi türdür. Onun için gerçeklerin bir tema üzerine kurulmuş olması gerekir. Üslûp da çok önemlidir. Kuru bir üslûp, çocuğun bu tür eserlerden soğumasına neden olur. Çekici, konuya ve hikâyenin akışına uygun bir üslûp gereklidir.

Biyografiler çocukta başarmak ihtiyacını kamçılar; ona gayret, cesaret, kendine ve çevresine güven aşılar. Bu bakımdan hiçbir eser, biyografi kadar moral kuvvetlendirici değildir.

■48: *Gezi yazılarına çocuklar neden ilgi gösterirler? Bu tür yazılarda ne gibi özellikler aranmalıdır?*

Gezi yazılarında, gezilip görülen yerlerle ilgili izlenim ve gözlemler çoğu kez birbirini tamamlayan kısa yazılarla dile getirilir. Günlük gazetelerde ya da haftalık ve aylık dergilerde yayımlanan bu yazılara çoğu zaman ilginç fotoğraflar da eşlik eder. Güncelliği ve öğretici niteliği nedeniyle, gezi yazıları öteki yazı türlerine göre daha çekici ve kolay okunur bir özellik taşır.

Gezi yazarları, gezip gördükleri yerlerin yalnız doğal ve maddî görünümünü anlatmakla yetinmezler; o yerlerde oturan insanların yaşayış biçimlerini, gelenek ve göreneklerini, bilim ve sanat eserlerini, müziklerini, oyunlarını ve başka özelliklerini de anlamaya çalışırlar. Ayrıca, gezdikleri yerlerde karşılaştıkları ilginç olayları da yazılarında ayrıntılı biçimde hikaye ederler.

Bu nedenlerle, çocuklar, hele usta kalemlerin ürünü ise bu tür eserlere ve yazılara karşı oldukça büyük ilgi gösterirler.

Geçerli bilgilere ve doğru, ilginç gözlemlere dayanan gezi yazıları çocukların tarih ve coğrafya dersleri başta olmak üzere çeşitli dersler aracılığıyla edinmiş oldukları birçok bilgileri daha anlamlı duruma getirir. Çocukların dünyanın değişik kıtaları, ülkeleri ve kentleriyle ilgili öğrenme ve araştırma isteklerini gidermeye yardımcı eder. Onlara türlü ulusları, uygarlıkları ve kültürleri tanımaları için geniş imkânlar sağlar.

Çocuklar için yazılan ya da onlara okumaları için tavsiye edilen gezi yazılarında birtakım özelliklerin aranması yerinde olur. Bu özelliklerin bir bölümünü şöy-

le sıralayabiliriz:

Anlatılan olaylar, yapılan gözlemler, belirtilen izlenimler doğru ve inandırıcı olmalıdır.

Metin ile metni tamamlamak ya da açıklamak için seçilen resim ve fotoğraflar arasında her yönden bir tutarlılık bulunmalıdır.

Yabancı ülkelerde yaşayan insanların tutum ve davranışları, giyim ve kuşamları, düşünce ve inançları anlatılırken yanıltıcı genellemelere gidilmemelidir.

Üzerinde durulan konular, çocukların ortak ilgi ve merakları bakımından olduğu kadar onların yaşantısıyla da ilişkili bulunmalıdır.

Anlatım biçimi -kullanılan sözcük ve deyimler başta olmak üzere- çocukların okuma ve kavrama düzeyini yansıtmalıdır.

OKUL ÖNCESİ ÇOCUK EDEBİYATI

■ 49: *Okul öncesi çocuk edebiyatı deyince ne anlaşılmalıdır?*

Okul öncesi çocuk edebiyatı deyince görsel nitelikli bir edebiyat türü gelir aklımıza. Bir başka deyişle resimlerden oluşan kitaplar. “Resimkitap” (Picture Book) diye adlandırdığımız bir tür. Bu dönemde kitapların görüntüsü içerikleri kadar önemlidir. Öyleyse nedir bu biçimsel özellikler?

Çok küçük çocuklara verebileceğimiz kitaplar her şeyden önce dayanıklı olmalıdır. Bilinçli üreticiler, yani yayınevleri, çabuk bozulmayacak türden, sert ciltli bir kapağın içine (karton kapak yerine), kolayca yırtılmayan kalın sayfa kâğıdı kullanmayı seçerler. Kitaplar silinebilir. Baskı mürekkebi ağıza girdiğinde zararsızdır. Bez kitaplara ve karton sayfalı kitaplara da bu kapsamda rastlarız. Ekonomik koşulların elverişli olduğu ülke-

lerde üretim böylesine niteliklidir; ancak bir ülkede parasal sıkıntılar arttıkça okul öncesi çocuk kitaplarının sayısı azalır. Kalite kaybolur.

Okul öncesi çocuğunun ilgisi uzun süreli olmadığından, onların “okuyacağı” kitaplar da kısadır. En uzunları 32 sayfayı geçmez. Bu kitaplar zaman zaman 16 veya 24 sayfada kalırlar. Boyutları küçük (14x15 cm Helen Oxenbury, “Arkadaşlar”) ile çok büyük (32x26 cm - Martin Handford, “Wally Nerede”) arasında değişmektedir. Küçük boydakiler 3 yaşında bir çocuğun minik elleriyle kavrayabileceği bir boyda olup, çocuğun “sahip olma”, “benim diyebilme” duygusunu geliştirmek için hazırlanmıştır. Sözüünü ettiğim büyük boy kitaplar ise çocuğun anne/baba kucağında oturup, kitabı bir büyüğü ile tutup, “okuyarak” birlikte olmanın, paylaşmanın verdiği mutluluğu tatması için yapılmıştır.

Her sayfada yer alan renkli resimler kitabın sonuna kadar anlatılan kavramları veya öyküyü tanımlar. Az sayıda sözcüklerden oluşan kısa ve öz bir kaç cümle sayfalarda yer alarak “yazı” olgusunu çocuğa aşılır. Çocukta okuyabilme arzusu belirmeye başlar. Okul öncesi çocuk edebiyatında hiç yazısız, bütünüyle resimlerden oluşan kitaplara da rastlamak mümkündür. Espri anlayışı ve kalemi çok güçlü çizerler bir olguyu sadece resimlerle anlatmayı başarırlar. Tıpkı yazısız karikatürlerde olduğu gibi. (Guillermo Mordillo, “Kalyon”)

Okul öncesi çocuk edebiyatının başlıca amaçları çocuğun öğrenme, algılama, yorumlama yeteneğini gelişt-

tirmek, çocuğun çevresini tanımasını sağlamak, çocuğun çevresi ile ilişki kurmasına yardımcı olmak, çocuğun çevresine karşı duyarlılığını artırmak, çocuğun dil gelişiminde etkili olmak, ayrıca Türk çocuklarına ve yabancı okullara kitap aracılığı ile ülkemizin folklorunu, geleneklerini, estetik değerlerini tanıtmaktır.

Çocuklar ruhsal gelişimlerinin önemli bir kısmını okul öncesi çağında tamamlarlar. Bu nedenle "okuyacakları" çok sayıda kitap onları olumlu yönde etkileyecektir.

Okul öncesi edebiyatı amaçlarına resim yolu ile ulaşır. 0-6 yaş grubundaki çocuklarla, kitaplardaki resimler aracılığı ile iletişim kurabiliriz. Bir çok kavramı çocuklara resim yolu ile kolayca aktarabiliriz. Çocuklar henüz konuşamazken kendilerine gösterilen resimlere ilgi duyarlar. Çocuğun dünyası kitaplarda gördüğü resimlerle gelişir ve zenginleşir. Ancak kitaplardaki resimlerin çocuğun yaşı ve algılama gücü ile uyumlu olarak hazırlanmış olması gerekir. İnceleme yapacak olursak, okul öncesi dönemi için kitap resimleyen başarılı çizerlerin, bir yandan özgün ve kişilikli resimler ürettiklerini, diğer yandan da "çocuk dilini" ana dilleri kadar iyi konuştuklarını görürüz. (Örnek: Ulises Wensel, "Serçeber Yağmurdan Korkmaz", Redhouse Yayınevi)

Bu düşünceler çerçevesinde kitap resimlerini iki grupta inceleyebiliriz.

0-3 Yaşları İçin Hazırlanan Kitaplar:

Genellikle öğretici kitaplardır. Çocuğun çevresini ta-

nımasında yardımcı olurlar. Bu kitaplar, aile, arkadaş, oyun, giysiler, beslenme, temizlik gibi çocuğun günlük yaşantısında yer alan ana kavramları çocuğa resimlerle aktarırlar. (Örnek: Can Göknil, "Büyük-Küçük", "Sayılar", "Mevsimler", "Nerede", "Şekiller", "Renkli Öcüler", Remzi Kitabevi)

Başarılı bir eğitim sağlamak için 0-3 yaş dönemindeki çocuklara hazırlanan kitap resimlerinin süslemeden uzak, gerçekçi ve basit olması gerekir. Bu resimler çocuğun yaşadığı ortam ile uyumlu olmalıdır. (Örnek: Can Göknil, "Mutlu Mutsuz", "Temiz Kirli", "Cesur Korkak", "Uslu Yaramaz", "Çalışkan Tembel", Yapı Kredi Yayınları)

3-6 Yaşları İçin Hazırlanan Kitaplar:

Bu dönemde çocuklar yakın çevrelerini oldukça iyi tanır. İlgi alanları genişler. Doğayı, okulu, köyü, kenti, mevsimleri, duyularımızı, saatleri öğrenmek isterler. Sayı saymak, harfleri tanımak arzusundadırlar. (Örnek: Can Göknil, "Bilmecelerle ABC", Redhouse Yayınevi)

Sosyal ve toplumsal içerikli kitaplar onların davranış biçimlerini yönlendirir. (Örnek: Can Göknil, "Küçük Olmak" ve "Kirpi Masalı", Dağyeli Yayınevi; Can Göknil, "Fiti Fiti Tek Başına" ve "Kardeş Kardeşe", Remsi Kitabevi)

Eğitici kitapların yanı sıra yoruma açık fantezi unsurlarla yüklü öykü kitaplarına da ilgi duyarlar. Çünkü bu yaşlarda artık yorum yapmaya, hayâl güçlerini kullanmaya başlamışlardır. Çocukların düşünmeleri, zihin-

lerini çalıştırmaları için de kitap resimlerinin yoruma açık bir üslup ile yapılmış olması gerekir. Resimler o kitaptaki öykü ile bütünleşmeli, hatta ait olduğu öyküye yeni boyutlar kazandırmalıdır. Algılama yeteneği üst düzeyde olan bir kitap ressamı, çocuk okurunu kendi duyarlılığının doruk noktasına sürükleyebilir (Nicoletta Costa, Kveta Pacovska, Maurice Sendak gibi). Çocuk kitaplarında görsel dilin kıvraklığını çok iyi kullanabilen bir çizer okul öncesi dönemindeki çocukları plastik sahanelerle ve edebiyatla tanıştırmayı başarır; çocuğa kitabı ve sanatı sevdirebilir. Ancak okul öncesi çocuk edebiyatında seçilen konular çocuğun günlük yaşamı çerçevesinde kalmalıdır. Büyükleri ilgilendiren düşünce, kavram ve ideolojileri, henüz kendi seçimini yapamayan küçük bir çocuğa aşılama çalışmak yanlıştır.

■ 50: *Okul öncesi çocuk edebiyatı dünyada nasıl gelişti?*

Okul öncesi çocuk edebiyatının dünyadaki gelişimini incelemeyi önce ülkemizdeki durumundan kısaca söz etmek istiyorum. Okul öncesi çocuk edebiyatı ülkemizde yeni gelişmekte olup, istenilen düzeye erişmemiştir. Üretilen her kitabın baskı sayısı 2000-3000'i geçmez. Ülkemizdeki çocuk sayısı ise toplam nüfusumuzun yarısını bulmaktadır. Bu kısıtlı üretimin sonucu olarak genelde kitapçılarda gördüğümüz kitaplar, klasiklerin özensiz çevirileri ile batıdan rastgele alınmış, bizim kültürü-

müze ve çocuklarımızın yaşantısıyla bağdaşmayan çeşitli taklitlerdir. Kitapçılarda, bunların yanı sıra okuyucuyu bezdiren, binlerce Keloğlan ve Nasreddin Hoca'ya rastlamak da mümkün. Resimli kitap dalında, batıyı taklit etmeden, öz kültürümüzden yola çıkarak, çağdaş yorumlar yakalayabilen, özgün ve kişilikli resimler üreten çizerlerimizle birlikte çalışabilecek yayınevlerinin sayısı ne yazık ki çok az. Sanatçılar nitelikli yayınevi ararken, yayınevleri de renkli, resimli ve sert kapaklı kitapların üretim masraflarını satış gelirleri ile denkleştirememenin sıkıntısını yaşamakta. Kitap satışları kütüphanelerde desteklenmediği için bireylerin alım gücüyle sınırlı kalmakta. Çocuklarımızın eğitiminin temel taşlarını oluşturan nitelikli ve özgün resimli kitaplar ise ise 0-6 yaşları arasındaki çocukların ihtiyaçlarına cevap veremeyecek durumda. (Ek bilgi için: Doç. Dr. İsmail Kaya, "Türkiye'de Resimli Çocuk Kitaplarının Tarihçesi", Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Ana Sanat Dalı)

Öyleyse ne yapabiliriz? Bu konuda, dünyada önemli çalışmalar yapan ülkelere örnek alabiliriz.

Bu konuda gelişmiş ülkelere okul öncesi çocuk kitapları ve bu kitapların içerdiği resimler müze koleksiyonları kapsamına girdi. Örneğin Japonya'da Chihiro İwasaki'nin adını taşıyan müze 1977 yılında onun Tokyo'daki evinde açıldı. Koleksiyon, yaşamını barışa adanmış ünlü Japon sanatçısı İwasaki'nin çocuklar için yaptığı tüm çalışmalarını içeriyor. Ayrıca 1945 sonrasının

önemli çocuk kitapları ressamlarının yapıtları da koleksiyona bir bir eklenmekte. (Ek bilgi için: Can Göknil “Chihiro Müzesi” Cumhuriyet Kitap 04/03/1993)

İsveç'te geçtiğimiz senelerde kurulan çocuk kitapları müzesinde ise Christina Björk'ün yazdığı, Lena Anderson'un resimlediği “Linnea Monet'nin Bahçesinde” adlı eserin orijinal resimleri yer almakta. Slovakya'da Bibiana'nın Bratislava'da bu güne kadar düzenlenen 12 biennialden satın alarak oluşturduğu eşsiz koleksiyon yer almakta.

Kültüre değer veren ülkelerde, bizden farklı olarak çok sayıda kitap basılıyor. İnsanlar sık sık kütüphanelere gidiyorlar. Küçük-büyük herkes okuyor. Kitap satışlarının %80'ini kütüphaneler karşılıyor. Çünkü bu ülkelerde yaşayan insanlar için kitabın ve eğitimin önceliği var. Batıda her yaşta insanın zevkle okuyabileceği, kütüphaneden ödünç alabileceği bir ortam yerleşmiş. Sık sık yinelenen çocuk kitapları furları, kitap resimleri biennialeri, yarışmalar ve sempozyumlar, kitaplarla iç içe yaşamın sürüp gitmesine katkıda bulunuyor. (Ek bilgi: Can Göknil, “Sarmede Öyküsü”, Cumhuriyet Kitap 28/11/1992)

Batıda kitap kültürü nasıl yerleşmiş? Çocuklara yönelik yayınlar nasıl gelişmiş ve böylesine güçlenmiş? New York Üniversitesi'nde master tezimi hazırlarken danışman profesörümün bir sözü vardı: “Araştırmamı geniş tut ama yazıya dökerken sınırlı ol”. Bu bölümü yazarken zaman ve yer kısıtlaması ile karşı karşıyayım.

Prof. Landy'nin öğütlerini bir kez daha uygulayacağım. Bu nedenle, dünyadaki okul öncesi çocuk edebiyatının tarihçesini özetlemek yerine, size tek bir kentteki gelişmelerden söz etmek istiyorum. Barselona'ya ilk kez 1988 senesinde “Dünyanın en güzel resimli çocuk kitabı”nın seçimi için oluşturulan jüride görevlendirildiğim zaman gitmiştim. Jüri arkadaşlarımla çeşitli kütüphaneleri dolaştık. Katalanya'daki çocuk kitaplarının gelişimini izledik.

Barselona'da Katalan kültürü içinde yer alan ilk çocuk kitabı 13. yüzyıla rastlar. Ramon Llull'un “Çocukların İlkeleri” adlı ilk çocuk kitabı, 19. yüzyılın sonlarına kadar öğretici ve folklorik pek çok kitaba öncülük etti. Barselona'da 20. yüzyılın başlarında ise çocuk edebiyatında yeni bir anlayış belirdi. Çocukların duyarlılığına ve gereksinmelerine olan ilgi arttı. Çocukların eğitiminin önemli aracı olan kitap, öğreticiliğinin yanı sıra, eğlendirici ve güzel olma yolunda da bir oluşma girdi. Gelişmiş gravür teknikleri ile kitabın içinde yer alan resimler kaliteli bir şekilde basılmaktaydı. 20. yüzyılın başlarında kurulan kütüphaneler sayesinde önemli sayıda kitap nitelikli baskıları ile okuyuculara ulaşmaya başladı. Eğitimin yüceliğine inanan politikacılar çocuk yayınlarının kaliteli ve çok çeşitli olmasına destek oldular. 1908 yılından sonra Barselona kenti kütüphaneler ağı ile örüldü. Her kütüphanede çocuklar için ayrı bir bölüm ve her yaşa uygun pek çok kitap bulunmaktaydı. Çocuklar toplumun bir parçası olarak kabul ediliyorlar, onların okuma, öğrenme, gelişme ihtiyaçları göz önünde bulunduruluyordu. Tanınmış

ressamlar ve yazarlar çalışmalarının bir bölümünü çocuklara yöneltmişlerdi. Junceda, Llaverias, Lola Anglada, Opisso gibi sanatçılar çocuklar için resim yapmaktan gurur duyuyorlardı. Kitaplar Katalan ve Kastilyan dillerinde yayımlanıyorlardı. Ancak basılan kitaplara baskı tarihinin konulmayışı, yazar, çizer isimlerinin zaman zaman unutulması da olağandı. O günlerde bütün gelişmelere rağmen, çocuk kitaplarının “eğlence” niteliğinde olduğu görüşü de yaygındı.

Barselona'da, 20. yüzyılın ilk başlarında, önemli sanat hareketleri yaşandı. Plastik sanatlarda, edebiyatta ve mimarlıkta “Modernist” akımlar çok etkindi. Gaudi ve Domenechi Monhtaner kentin görüntüsünü yeniden biçimlendirdiler. 1910'larla yavaşlayan “Modernist” akım yerini “Noucentism”e bıraktığında ise popüler görüşlerden çok “mükemmel”e doğru bir arayış içine girildi. Bu dönemde çocukların eğitimi daha da önem kazandı.

1923-1930 yılları arasında ise Primo de Rivera'nın diktatörlüğü sırasında uygulanan sansürler ve 1936-1939 yılları arasında süren iç savaştan sonra, Katalan halkı, dillerini ve öz kültürlerini kaybetmemek için aşırı bir çaba gösterdi. Ünlü yazarlar ve çizerler kültürlerini korumak ve geliştirmek için çok çalıştılar. Elbirliği ile çocuk kitapları üretmeye başladılar. Josep M. Folch i Torres (yazar) ve Joan Junceda (ressam) gibi tanınmış imzaları taşıyan, Baguna Yayınevi'nden çıkan “Küçük Çocuklar” adlı eser 35 yıl baskıda kalmayı başardı. Ma-

nuel Marinello, Blasi i Rabassa, G. Oloro gibi tanınmış yazarlar ile I. Cornet, Llaverias ve Mallol gibi ünlü çizerler resimli çocuk kitapları için çalıştılar. Ayrıca dünya edebiyatının önemli örneklerinden yapılan çeviriler ile edebiyat dünyası zenginleştirildi. Uzmanlar, Barselona'da daha sonra gelişen “Avantgarde” ve “Surrealist” sanat akımlarının (Picasso, Miro, Dali gibi çok ünlü sanatçıların) çocuk edebiyatı üzerindeki etkilerini incelemek için henüz biraz erken olduğu düşüncesindedir. Bu tarihe kadar, çocuk edebiyatının Barselona'daki gelişimini yorumlayacak olursak eğitimin önemi ve köklü bir kültürün bütün topluma yansımaları, çocukların o toplumun vazgeçilmez bir parçası oluşu, sanatçıların ait oldukları toplum ile bütünleşmeleri, kabul görmeleri ve o toplum için ürün vermeleri, dikkatimizi çekecektir.

Dünya çocuk edebiyatında Barselona'nın ayrıcalıklı bir yerinin olması ve günümüzde de Carme Sole Vendrel, Maria Rius, Carme Peris gibi çok yetenekli ve kişilikli sanatçılara sahip olması, okul öncesi çocuk edebiyatındaki kitap resimlerinin “sanat” olarak icra edilmesi ve kentdeki sanatçıların bu konuda dünya çizerlerine öncülük etmeleri yılların birikimi sonucudur. (Ek bilgi: Can Göknil, “Çocuklar Barış İçinde”, Cumhuriyet gazetesi, 01/10/1988)

■ 51: Okul öncesi edebiyatında estetik değerlerin yeri nedir?

Okul öncesi çocuk kitaplarının görsel niteliklerini daha önce incelemiştik. Şimdi de biçim ve yapının bu denli mükemmel olması gerektiği çocuk kitaplarındaki estetik değerlerin önemini vurgulamak istiyorum. Çocuk kitaplarının estetik yapısını yazıda ve resimlerde olmak üzere iki bölümde ele alabiliriz. Okul öncesi dönemde çocuklara bazı kavramları öğretiriz. Zaman zaman da çocukların düş gücünü geliştirmeye çalışırız. Öğretici nitelikteki, veya öykü, hatta şiir türündeki resimli kitaplar aracılığı ile bu amacımıza ulaşabiliriz. Ancak okul öncesi dönemdeki çocuklara yöneltilen yazı türünün bazı özellikleri vardır. Çocukların ilk kitaplarında yer alan sözcükler onların dil gelişimini ve kişiliğini biçimlendirecek, onlara okuma isteği kazandıracaktır. Okul öncesi dönemdeki çocuklar için yazı yazan bir kişi, çocukların yaşlarının ve algılama güçlerinin sınırlarını aşmamalı, dilimizi sade, kıvrak ve akıcı olarak kullanabilmelidir. Metnin konuşma özelliği taşıması, cümle ve sözcüklerin kısa ve öz seçilmiş olması, ifadenin basitliği ve o basitlikten doğacak olan "humour" (ince mizah) çocuklara kitabı sevdirecek başlıca unsurlardır. Yazılarda "humour"u ustalıkla kullanabilen yazarlar, kendi zekâlarındaki pırıltıları çocuklara aktarmayı başarırlar. Çocuklara dünyaya gülümseyerek, hoşgörü ile bakmasını öğretirler. Okul öncesi çocuk edebiyatında "humour" çocukların öğrenme yeteneğini geliştirir. Çünkü eğlenerek öğrenilen her şey daha kalıcıdır. Atalarımız ne demişler? "Ağaç yaşken eğilir." Okul öncesi kitapları

ile hoş vakit geçirmiş çocuklar kitap seven gençler olarak büyürler. Okuyan bir toplum, okul öncesi çocuk edebiyatında ürün vermiş yazarların en değerli eseridir.

Çocuklar için resim yapan sanatçılar çocuğun sağlıklı gelişmesine katkıda bulunmak gibi önemli bir görevi üstlendikten sonra işe koyulurlar. Bu nedenle de çocuk kitapları çizerlerinin sanatsal özgürlükleri sınırlıdır. Sınırlara rağmen yaratıcı olabilmek, çocukları küçük yaşta plastik sanatlarla tanıştırmayı amaçlayan bu kitap ressamlarının başlıca ilkesidir.

Söz konusu kitabı kendiniz yazdıysanız, sayfaların bütününe kaplayan resimlerinizi kitabın ana teması çerçevesinde geliştirirsiniz. Başka bir kişinin yazısını resimliyorsanız, o yazarın düşünceleri, hisleri, beklentileri doğrultusunda çizmelsiniz. İşte bu konumda çizer olarak gerçek değeriniz ortaya çıkacaktır. (Örnek: Ivan Gantshev, "Nuh'un Gemisi ve Hayvanlar", Scholastic Yayınevi)

Sıradan kitaplarda yayımlanan sıradan resimler çoğu kez kitapları "süsler". Çizimler sözcüklerin veya söz konusu metnin bir tekrarından ibarettir. Kimi zaman ise aynı metin ayrıcalıklı bir ressam tarafından resimlenir. "Çizer" tanımını aşan bu sanatçı özgün yorumlarıyla kitaba yepyeni boyutlar kazandırır. İşte Çek çizer Kveta Pacovska Albatros Yayınevi'nden çıkan "Üç Kedi" adlı eseriyle 1988 yılında Barselona Bienaeli'nde bu nedenlerle "Premi Catalonia" büyük ödülünü kazandı.

Kveta Pacovska (Ek bilgi için: Can Göknül, "Kafka

Hayranı Bir Çizer” Cumhuriyet gazetesi, 15:06/1990), Leo Leoni (Örnek: “Frederick”, A.A. Knopf Yayınevi; “Swimmy”, Scholastic Yayınevi) veya Ivan Gantshev gibi estetik değerleri çocuklara sunabilen sanatçılar, çocuk kitapları çizeri olmanın getirdiği tüm kısıtlamalara rağmen yaratacı olmayı başarırlar. Plastik kayguyu elden bırakmadan, her sayfayı bir resimmiş gibi değerlendirerek çocuğun düş gücüne seslenirler. Çizgilerinde ustalıklı kullandıkları “humour” ile resimlerinin çekiciliğini artırırılar. Çocukların zekâlarının gelişmesine katkıda bulunurlar. Resimde çocuk dilini konuşabilmek olağanüstü bir doğallık gerektirir. Heyecan dolu, saf, dürüst bir yaklaşımla çevrelerini yorumlayan çizerlerin ürettiği kitap resimleri doğallıklarını korurlar. Bu kompozisyonlar salt resim olarak da çocukların ilgisini çekerler. Küçükler büyüdüklerinde doğal olanı, güzel olanı aramaya koyularak çocukken kazandıkları alışkanlıkla, sanatla iç içe yaşamayı ilke edinirler.

Bir ülkenin yazarları ve ressamaları, toplumun çok önemli bir parçası olan okul öncesi dönemindeki çocukları unutmamalı, onlara zaman ayırıp çalışmalarının bir bölümünü çocuklara yöneltmeli, o toplumdaki estetik değerleri çocuklara aktararak güzel sanatların sürekliliğini korumalıdırılar.

■ 52: Okul öncesi çocuk edebiyatında yerli kitapların önemi ve bu kitapların uluslararası boyutlardaki işlevleri nelerdir?

Okul öncesi çocuk edebiyatında klasik ve çağdaş çeviriler tartışılmayacak kadar önemlidir. Ancak bu eserlerin yanı sıra bir ülkenin özgün eserleri de o ülkenin çocuklarına sunulmalıdır. Çünkü çocuklar ait oldukları toplumun bir parçasıdırılar. Kendi toplumlarını kitaplar aracılığı ile tanımaya başlarlar. 3-6 yaş grubundaki çocuklar yakın çevrelerinin dışında, topluma ait pek çok şeyi ilgiyle izlemek isterler. Meraklıdırılar. Bu dönemde onlara ülkemizin bazı özelliklerini aktarabiliriz.

Örneğin sözlü edebiyat geleneğimizi ele alalım: Tekerlemeler veya bilmeceler. Okul öncesi çocuğunun yaşına ve algılama gücüne uygun dizeler. Belki de bu dönemde çocuğa sunulabilecek ilk şiir örnekleri. Bu düşünceler doğrultusunda hazırladığım “Bilmecelerle ABC” adlı kitabımdan bazı örnekler vermek istiyorum:

“Ufacık boyu var

Türlü türlü huyu var” -ÇOCUK

Çocuğu “Ç” harfine resimlemiştim.

Veya

“Çarşıdan alınmaz

Mendile konulmaz

Tanıda doyulmaz” -UYKU

Uyku kavramını “U” harfine resimlemiştim.

Veya

“Gece baktım çok

Gündüz baktım yok” -YILDIZ

Yıldızları da “Y” harfine resimlemiştim.

Okul öncesi alfabe kitabımda amacım okuma yazma

öğretmek değildi. Bütün harfleri resimlediğimde çocukların, harflerin görüntülerine ve seslerine alışmalarını sağlamak istiyordum. Bu amacıma öz kültürümüzden yararlanarak ulaştım. Aynı zamanda da çocuklara folklor ürünlerimizin bir türü olan bilmeceleri tanıtmış oldum.

Çeviri kitaplar çocuklara dünyayı tanıtır. Yerli ve özgün kitaplar ise çocuklarımızın toplumumuzu tanıyarak büyümelerini ve kültür kimliği kazanmalarını sağlar.

Bu düşünceyi uluslararası boyutlarda değerlendirdiğimizde nitelikli bir sanat eğitimiyle pekiştirilmiş yetenekleri ile kitap dünyasının fantezi görüntülerine, ülkelerinin kültür birikimini ekleyebilen sanatçıların, resim dilinin evrenselliği sayesinde, yapıtlarını uluslararası pazara taşımayı başardıklarını görürüz. Bu sanatçılar ülkelerinin folklorünü resimlerle görüntüleyerek, öz kültürlerini çeşitli fuarlar ve kitap sergileri aracılığı ile dünya çocuklarına tanıtır. Böylece çocuklar değişik kültürleri öğrenmeye başlarlar. Dünya çocukları birbirlerini tanıdıkça aralarında yakınlık doğar. Zaman içinde bu yakınlık sevgiye dönüşür. Kanımca birbirini seven çocuklar dünya barışının sağlam temellerini oluştururlar.

■ 53: *Okul öncesi çocuk kitabında nitelik anlayışı ne olmalıdır?*

Çocuk okuma ve yazmayı ilkokulda öğrense de, çocukla kitap ilişkisi erken yaşta başlar. Okul öncesi çocuk

kitaplarında her yaş dönemi için hazırlanmış kitaplar vardır. Yaş dönemine uygun kitaplar seçilmesi gerektiği gibi, bu kitapların hazırlanmasını sağlayan yazar-çizer-yayıncı bütünlüğünde önemsenmesi gereken faktörler vardır.

Çocuğa oldukça kötü kağıda basılmış, özensiz çizilmiş resimli kitapları sunarsanız, çocuğun biçimlenmesinde estetik olgusu doğal olarak kötü gelişir (Tek etken olmasa bile).

Çocuk kitabı çizerinin bu konuda üzerine düşen önemli sorumlulukları vardır ve özünde bunun bilincinde olunması gerekir. Şöyle ki: Çevre düzenlemesi, objeler, giysi kültürü gibi kavram ve ideolojilerin doğru seçilmesi gerekmektedir.

Okul öncesine yönelik bir kitap resimlemesinde, çocuk kitabın resimlerine bakarken kendi yakın çevresinden birşeyler görmek arayışında olduğundan bunu dikate almalı ama, belli bir hayal gücünün oluşması için sınırları hafifçe zorlamak da gerekir. Kitabın tasarımını yaparken çocuğun okuma ve resimleri inceleme bütünlüğünü bozacak grafik düzenlemelerden kaçınılmasına dikkat edilmelidir. Resim ve metin arasında bir kopukluk olmamasına özen gösterilmelidir. Aksi takdirde, bu kopukluk çocukta çelişkiler doğurabilir. Renk seçiminde ise, genelde parlak ve canlı renkler çocukların ilgisini çekmekle beraber resimlenen kompozisyonun içeriği dikkate alınmalıdır. Örneğin, kedi ve köpek arasında geçen bir kavganın resimlenmesinde yanlış seçilen bir renk

(bolca kırmızı) şiddetin tanımlayıcısı ve çağrıştırıcısı olabilir.

Çocuklara kitabı sevdirmek ve kitaplarla içiçe yaşamasını sağlayabilmek amacından hareketle kitap aracılığı ile verilecek mesajların önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kitabın metni olmasa dahi, çizilen resimlerin de bir öyküsü, bütünlüğü olmalı ve öykü bir anlamda çocuğun kurgu gücüne bırakılmalıdır. Çocuğa ne anlatılmak, ne verilmek isteniyorsa bunun analizi iyi yapılmalıdır. Antoine De Saint Exupery'nin "Küçük Prenses" adlı eserinin çocuklar için mi yoksa büyükler için mi yazılmış bir eser olduğu tartışmalı olsa da; kitap kahramanının kendisine çizilen koyunlara bakarak kimini hastalıklı zayıf, kimini çok yaşlı bulması ya da koça benzetmesi çocuktaki gözlem yeteneğine ve estetik anlayışına iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Aynı kitaptan bir başka örneğe çocuğun hayal gücünü zorlamanın sınırlarını gösterebilir: Resimdeki şapka bir fili yutan boğa yılanından başka birşey değildir.

■ 54: Okul öncesi çocuk kitabı resimlenmesinde edebiyat ve resimlemenin ilkelerinden söz eder misiniz?

Okul öncesi çocuk kitabı resimlenmesinde çocuğun ruhsal ve zihinsel yapısının etkilenme faktörü gözardı edilmemelidir. Bu yüzden çocuğun yaş düzeyi ve o yaşa göre kavrama yeteneğine dikkat edilmesi gerekmektedir. 0-3 yaş grubu çocuklarda ilgi alanı yakın çevresi ve

kendisi olduğundan, öykü ve resimlerin bu özellikler dikkate alınarak ele alınması gerekmektedir. Bu yaş grubuna seslenen kitabın öyküsü olmasa da seçilecek olan nesnelere ve eşyalara özen göstermek gerekir. Çünkü çocuğun bu yaşlarda dış çevreyle olan ilgisi somut olduğu için gerçeklerden fazla uzaklaşarak soyut kavramlara ve çizimlere yönelmemek gerekir. Ördek ördeğe, ayakkabı ayakkabıya benzemek zorundadır. Abartılı fantastik görüntülerden kaçınılması gerekmektedir.

3 yaş sonrasında çocuğun gözlemi daha kuvvetlenir ve keskinleşir. Çocuk artık daha da dikkatli olduğundan çizimlerin gerçek dünya ile farklılıkları, sorgulamalarını ve kavram kargaşasını artırabilir.

■ 55: Yazar-çizer ilişkisi yanında, sağlıklı ve güzel bir çocuk kitabı oluşturmak nelere bağlıdır?

Okul öncesi çocuk kitabı resimlenmesinde, çocuğun kitap üzerine gözlemlerini dikkate almak zorunludur. Bir çocuk kitabı çizerinin çocuğun diline ve dünyasına yaklaşabilmek için onu yakından izlemesi gerekir. Hatta olanak yaratıp çocuklarla birlikte kitap okuması, onların reaksiyonlarını, izlenimlerini bir pedagog gibi gözlemlemesi yararlıdır. Onlardan gelecek eleştirileri kesinlikle dikkate alınmalıdır. Çünkü bu izlenimler çizere büyük ölçüde yol gösterecek, ufuklarını genişletecek ve bu konuda doğru adımlar atmasını sağlayacaktır.

Eğer bir yazarla çalışma bütünlüğü olacaksa, önce-

likle yazarın ne anlatmak istediği özümsemelidir. Resim ve metin birbirini tamamlamalı, çocuğun hayâl sınırları bu denge içinde olmalıdır. Herşeyden önce bu denge yazar ve çizer arasında kurulmalıdır ki çocukta çelişki yaratacık lecek metin-resim uyumsuzluğu böylelikle giderilebilsin.

Ülkemizde çocuk kitabı yayıncılığı henüz yeterince gelişmiş olmamakla birlikte yine de iyiniyetli çabalar sürdürülmektedir. Bir kitabın oluşturulup çocuğa sunulmasında son basamak yayınevleri olup, kitabın teknik dizaynından renk ayırımına, metninden en dip yazılarına kadar son şeklini alıncaya kadar geçen süreçte yazar ve çizerle yayınevinin sürekli bir diyalog içinde olması gerekir.

Çocuğun yarımını biçimlendirmede önemli rolü olan kitabın okunulurluğunu ve albenisini sağlamak bir anlamda yayınevinin teknik donanım, bilgi ve beceri ve bunlara uygun kadrolara sahip olması ile mümkün olabilecektir.

Örneğin; ilkbaharla ilgili bir metnin resimlenmesi metine uygun olmakla birlikte, renk ayırımında oluşabilecek teknik bir hata sonucu resmin görüntüsü sonbahara dönüşebilir. Bu teknik hatanın yaratacağı ikilem gözardı edilemez. Dolayısıyla yazar-çizer-yayınevi üçlüsü arasında kurulacak güçlü iletişim bu tür hataların önlenmesini sağlar.

■ 56: *Okul öncesi çocuk kitaplarının özellikleri nelerdir?*

Çocuklar ufuklarını genişlemek için kitaplara ihtiyaç duyarlar. Bir-yedi yaş arasındaki çocuklar için hazırlanmış olan kitaplar "Resimli Kitaplar" adı altında toplanırlar. Çevresinin bir parçası olarak ilk tanıdığı kitaplar olan resimli kitaplar çocuğun tüm gelişim modelinde çok büyük etki yaparlar. Bunlar, resimlerin metnin ayrılmaz parçası olduğu ve yazılara resimden az yer verilen kitaplardır. Resimli kitaplar, çocuğun her bakışta başka bir ayrıntıyı görmesi, anlaması ya da kavraması bakımından en çok aranan ve çocuk tarafından da en çok sevilen türlerdir.

Çocuğun ilk ve en fazla etkilenebilen yıllarında, resimli kitaplar göz ve kulak yolu ile zihin ve duygularını uyarmak için çocuğun hayatına girerler. İlk kitap sevgisini aşarlar, ilk edebî ve estetik değerleri verirler, ayrıca çocukla yetişkin arasında iletişim kurulmasına yardımcı olurlar.

Resimli kitaplar yaşlara göre 3 gruba ayrılır, bunların özellikleri:

A) 2-3 yaş grubu için hazırlanmış olanlarda; çocuğun tanıdığı cisimler, hayvanlar, oyuncaklar resimde yer alır, resimin altında da bunu açıklayan bir kelime veya kısa bir cümle bulunur. Bunlara genellikle ABC kitapları denir. Bu tür kitapların son derece sağlam yapılı olması şarttır.

B) 4-5 yaş grubu için hazırlanmış olanlarda konular basit ama bir hikaye özelliği bulunmaktadır. Tema, bir soruyu cevaplamalı ya da çocuğun bilgisini pekiştirmeli,

metin çok kısa, ciltleme de sağlam olmalıdır.

C) 6-7 yaş grubu için hazırlanan kitaplar ise iki gruba ayrılır:

a) Çocuğun kendi kendine okuyacağı eserler: bu eserlerde kavram ve dil yönünden öncelilere göre gelişmiş hikaye ve masallar olmalı, metin kısa ve iri puntolu olmalıdır.

b) Çocuğa okunacak eserler: bu eserlerde metnin uzunluğunun ve punto büyüklüğünün önemi yoktur. Çocuğun dikkat süresi uzamış olduğundan çok uzun hikâyeleri bile kısım kısım dinleyebilir. Artık konu, olay ve karakterler önem kazanmıştır. Bu yaş döneminde çocuklar diğer konulara ilave olarak, basit halk masallarından, hayvan ve bitki konulu doğa kitaplarından, makine hikayelerinden, diğer ırk ve ulustan çocukları konu alan eserlerden, basit şiirlerden zevk alırlar.

ABC kitaplarında konu veya olaydan söz edilemez. Daha büyük yaşlardaki çocuklar için hazırlanan kitaplarda ise, çocuğun dış dünyaya ait gelişen bilgileri, tecrübesi ve sözcük bilgisi gözönünde tutulmalıdır.

Konular, ciddiden komiğe, gerçekçiden hayal ürünü olana kadar değişebilir. Mutlaka bir tema içermelidir. Konunun en büyük özelliği hızla gelişen hareket unsuru içermesidir.

Karakterler, çocuklar, yetişkinler, gerçek veya kişilik verilmiş hayvanlar, makineler ya da eşyalar olabilir.

Üslup bakımından; yüksek sesle okunan bu hikayelerin basit ve kısa olması, kulağa hoş gelen ritmik bir ha-

vası olması gereklidir. Yeni sözcükler çocuğun yaş ve kavram düzeyine uygun olmalıdır. Kitaplarda ses tekrarları içeren sözcükler, gramer yönünden düzgün cümleler bulunmalı, hayali tasvir olmamalıdır.

Okul öncesi çağı çocuğu kitabı resimlerle değerlendirilmekte ve resme gerçekçi bir yaklaşımla bakılmaktadır. Resimli kitapta resimler hareketli ve detaylar metne uygun olmalıdır. Resimde mizah ile karikatür birbirine karıştırılmamalı, resim ait olduğu metnin yanında yer almalıdır.

Çocukların aradığı özellik renkten çok, resimlerin hikayeyi yorumlama gücüdür, renk ikinci plânda gelmektedir.

Çocukların doğal olarak parlak renklere ilgisi vardır, ancak siyah-beyazla da güzel resimleme yapılabilmektedir. Çocukların pastel renkli, belli belirsiz hatları olan, her bakıldığında yeni şeyler verebilen resimlere yöneldikleri uzmanlar tarafından bildirilmektedir.

Okul öncesi çocuk kitaplarının fiziksel özellikleri de şöyle belirlenebilir:

a) Büyüklük açısından: Minyatür ya da çok büyük boy olabilir. Daha büyüklere (okul çağında) normal boyda kitaplar verilmelidir.

Resimli kitapların büyüklüğü dinleyen ve anlatanın aynı anda rahatça görebilmelerini sağlamak için iki kucak genişliği olarak tanımlanır. Ayrıca çocuklar büyük kitaplardan hoşlanırlar. Kitabın hafif olması da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

b) Ciltleme: Çocuk kitaplarında sağlam ciltlemenin en

iyi şekli; dikiş yoluyla yapılandır. Cilt kapağı küçükler için kalın mukavva veya bezden olmalıdır. Daha büyükler için mukavva, kalın karton gereklidir. Küçükler için plastik kaplama yırtılmayı önler.

c) Kâğıt: Kitapta resimlerin net ve güzel çıkması için kâğıdın 1. hamur ve ağır gramajlı olması gerekir. Çok küçükler için mukavva veya bez sayfa olmalıdır. Samanlı kâğıt kolay yırtılıp renkleri emmediğinden kullanışsızdır. Pelûr kağıdı ve gazete kağıdı hiç kullanılmaması gereken türdür.

d) Baskı özellikleri: Punto: Küçükler için hazırlanan kitaplarda puntonun büyük olması gerekmez. Daha büyük yaşlarda normal boy punto kullanılmalıdır. Punto büyüklüğü çocuğun yaşına uygun olmalıdır.

e) Sayfa düzeni: Resimerin yerleştirilişi, satır arası boşluklarının, satır başlarının, sayfa alt ve üst boşluklarının ayarlanması gibi konulardır. Yazı ile resim bütünlüştürmelidir. Basımda, baskı hatası, harf, noktalama, ters basma gibi ihtimaller bulunmamalıdır.

Anlatılan özelliklere göre sürekli hatırlamamız gereken gerçek şudur ki; iyi bir çocuk kitabı çocuğun ilgi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamalı ve fakat herşeyden önce çocuğun zevkle okuduğu bir eser olmalıdır.

■ 57: Okul öncesi çağındaki çocuklar en çok hangi konulara ve kitaplara karşı ilgi duyarlar?

Okul öncesi çağındaki çocukların ilgi duydukları ko-

nu ve kitapları açıklamadan önce bu yaşlardaki çocukların gelişim özelliklerini -kısaca da olsa- belirtmek gerekir. Bir bölümü yuva, bir bölümü de anaokuluna devam eden bu çağ çocuklarının başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: (a) Dilde hızlı gelişme; (b) sürekli etkinlik; (c) davranışlarda ve kavramları algılayışta ben-merkezcilik; (ç) çevreyle yakından ilgilenme eğilimi; (d) imgesel oyunlardan hoşlanma; (e) yetişkinlerden sıcaklık ve güven bekleyiş ve (f) aynı zamanda onlardan bağımsız hareket etme isteği.

Yukarıda sayılan gelişim özellikleri, okul öncesi çocukların okumayla ilgili ihtiyaç ve yönsemelerini büyük ölçüde etkiler. Yapılan araştırmalar, henüz okul öncesi gelişim döneminde bulunan çocukların daha çok tekerlemelerden, uydurma (anlamsız) ve sık sık tekrar edilen sözcüklerden hoşlandıklarını ortaya koymuştur. Bu yaştaki çocuklar, ayrıca, kendi günlük yaşantılarıyla ilişkili olayları, evcil hayvanları, oyuncakları, ev ve aile durumunu, yakın çevre insanlarını anlatan kitaplara karşı büyük bir ilgi duyarlar. Evlerinde bulunan eşyaların ve kullandıkları âletlerin canlandırıldığı eserler yanında, kedi, köpek gibi evcil hayvanların konuşturulduğu ve düşsel, özgün serüvenlerin dile getirildiği kitaplar da bu yaştaki çocukların ilgisini çeker.

Okul öncesi çağındaki çocuklar kendilerine okunan ya da anlatılan masalları ve öyküleri büyük bir dikkatle dinlerler. Masalların baş tarafında yer alan tekerlemeler çocukların çok hoşuna gider. Öğretmenler ile ana-ba-

balar, öğrencileri ya da çocukları için kitap seçerken bu durumu daima göz önünde bulundurmalıdırlar.

Bu yaşlardaki çocukların kendilerine okunan masal ve hikâyelerin mutlu ve adalete uygun biçimde sonuçlanmasını beklediklerini de belirtmek yerinde olur.

■ **58:** *İşitme özürlü okul öncesi çocuklarının eğitimiinde resimli kitaplardan yararlanmak mümkün müdür?*

Kitap, çocuğun okuma ve öğrenmesinde hayati bir önem taşır.⁽¹⁾ İyi özellikteki kitapların okunması, çocuğa edebi yönden, bilgi yönünden ve dil öğrenme yönünden yardımcı olmaktadır. Dinlemek, konuşma eğitiminin başlangıcıdır ve öğrenmede çok önemli bir yoldur. Çocuk çevresi hakkındaki tüm bilgiyi dinleyerek alır, bu yolla da görsel ve işitsel algıyı, görsel işitsel ayrımı, görsel-işitsel hafızayı geliştirir.⁽²⁾ Kitaplar aynı zamanda çocukların zihinsel gelişimine de katkıda bulunduğundan, çocukların daha iyi öğrenmeleri onlara kitap okumakla gerçekleşmektedir. Okul öncesindeki çocuklar için hazırlanan kitaplar kısmen ya da tamamen resimden meydana gelmişlerdir. Çocuğun kitapla karşılaşması önce

1) Hearne, Betsy, *Choosing Books for Children*, New York, Delacorte Press, (1981).

2) Sucuoğlu, B., Kruijs, M., *Ağır Öğrenen Çocuklar İçin Düzenlenen Eğitim Programı El Kitabı*, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık San., (1981).

resimle, resim-öykü, az resim-çok metin ve nihayet resimsiz metinlere doğru bir gelişme süreci izlenmektedir.⁽³⁾

Özel eğitim gerektiren çocuklar için kullanılacak kitapların, mevcutların en uygunları arasından seçilmesine dikkat edilmelidir. Bu çocuklar için ilk kullanılacak kitaplarda genellikle hiç yazı bulunmamalıdır. İçinde çocuğun tanıdığı cisim, hayvan ve insanların resimlerinin bulunması, kitabın çocuğun ilgisini çekebilmesini sağlar. Konusuz ve yazısız resimli kitapların kullanımından sonra, basit konulu, tek olaylı, hareketli, gerçekçi, kısa, yazı ve resimi birbiri ile ilişkili öykülere geçilir. Örneğin; Ali düştü. Dizini yaraladı. Ali ağlamadı gibi. Kitaplar çocukla yetişkin arasında resimli ve faydalı bir konuşma aracı, köprü vazifesi görürler.⁽⁴⁾ Örneğin: kitapta bir insan resimi varsa, başı, kolları, parmakları öğretilerek, çocuğun hem sözcük dağarcığının gelişmesi, hem de düşünmesi sağlanır. Bu öykülerin defalarca dinlenmesi sonucunda sözcük bilgisinin artması, daha kompleks öykülerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Kitaplar bu seviyede dil stimülasyonunun temelini teşkil ederler.⁽⁵⁾ Küçük çocuklar için hazırlanan kitaplarda

3) Alpay, Meral, "Çocuk Kütüphanesi", *Ya-Pa Okul Öncesi Eğitim Semineri*, 1984, (İstanbul), Ya-Pa Yayınları, 43-47.

4) Butler, Dorothy, *Babies Need books*, Suffolk, Pelican Books, (1982).

5) Streng, A., Fitch, W., Hedgecock, L., Phillips, J., Carrel, J., *Hearing Therapy for Children*, New York, Grune & Stratton Inc., (1967).

ki konuların gerçek hayattan alınmış olması gerekmektedir (günlük olaylar, hayvanlar, makineler gibi).

Öykü kitaplarındaki resimler, anlaşılır, hareketli, detaysız ve aslına uygun olmalıdır. Her sayfada bir-iki satırdan fazla olmamalı, tamamlanmamış cümle ve ifadeler kullanılmamalıdır. Ayrıca öykü çocuğun yeteneklerine uygun olmalı ve öyküyü oluşturan her cümle, anlama kolaylığı getirmesi için ayrı bir resimle anlatılmalıdır.

Çocuk, kitabı hem dinleyip hem de resimlerine bakamayacağından, önce sayfadaki resim gösterilmeli, sonra yazı kısmı okunmalıdır. Okuma daima açık ve net biçimde olmalı, kısa cümleler kurulmalıdır. Belirli bir anlatma şekli oluşursa, çocuklar öykü saatlerinden büyük fayda ve mutluluk duyarlar. Bilhassa dil gelişimleri için, bu çocuklara: öykü dinleme, öykü dramatize etme ve resimli öyküyü dinleme fırsatı verilmelidir. Resimlerin kullanımı ile çocuğun nedensel ilişkileri görme kabiliyeti de ortaya çıkabilir. Ayrıca, kitap basitleştirilip, kartlara çizilerek de anlatılabilir. Öykünün resim çizilerek anlatılması, çocuğun kitaptaki hareketleri pekiştirmesinde yardımcı olur, her resim hareketinin basit bir öyküsünü taşımalıdır. Aksi takdirde çocuğun dikkati dağılır. Çizerek anlatmada, çöpten adam çizmek hem kolaydır, hem de anlatan kişinin öyküleri çocuğun sözcük bilgisini uygun olarak resimlemesini sağlar.

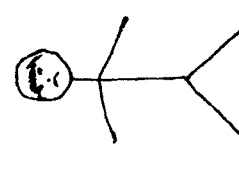
Genellikle her kitapta bir yeni kelime çocuğa verilmelidir.⁽⁶⁾ Okuma kolaylığı getirmek için de sözcüklere vurgulama yapılabilir.⁽⁷⁾

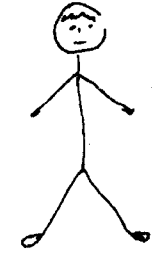
Ali

Ali koştu

Ali düştü

Ali ağlamadı

6) Gönen, Mübeccel, Arı, M., "Picture Story Books and Language Development, A Turkish Study", Bookbird, 27.3(1989). 12-13.

7) O'Connor, J. D., Phonetics, Harmondsworth, Penguin Books Ltd. (1978).

Öykü, resimler gösterilmek suretiyle teypten dinletilebileceği gibi, dramatize edilerek, kukla oynatılarak da anlatılabilir.

Kitap bittikten sonra, çocuğa kitap hakkında konuşma fırsatı verilmelidir. Az cevap gerektiren kısa öyküler çocuk için daha kolaydır. Çünkü, uzun öyküler çocuğun değişik cevaplar vermesini gerektirir ve daha zordur. Bu nedenle, kısa öykülerden başlayıp, çocuğun yetenekleri geliştikçe uzun öykülere geçilmelidir.⁽⁸⁾ Ayrıca çocuk, kitaptaki resimleri anlamaya, kitapla ilgili soruları cevaplamaya, yarım bırakılan cümleyi tamamlamaya, yarım bırakılan kitabı anlatmaya, sonra da kitabı kendi cümleleriyle özetlemeye teşvik edilmelidir. Bu arada çocuğa model olmak, anlattıklarını pekiştirmek, genişletmek, tekrarlamak, ritm, kafiye, tekerleme, müzik kullanmak, öyküyü eğlendirici hale getirmek, çocukla diyalog kurmada geçerli olan tekniklerdir. Bu tekniklerin de kullanılmasıyla dikkatle dinlenmeye, sormaya ve anlatmaya alıştırmış bir çocuk çevreye uyum sağlamakta güçlük çekmeyecektir. Unutmamalıdır ki, kitaplara ilgi ancak öykü anlatmakla sağlanabilir.

8) Lowell, E., Stoner, M., İşitme Oyunu, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, No: 4; Eskişehir.

■ 59: *Çocuğun dil gelişiminin evreleri ile çocuk edebiyatı ilişkisinden söz eder misiniz?*

Dil insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliklerden biri olmanın yanında, insanlararası iletişimin de temel ögesidir. Her ne kadar çocuğun, dili düzgün bir şekilde kullanmaya başlamadan önce de çevresi ile iletişim kurduğu bilinmekte ise de gerçek anlamda iletişimin iyi bir dil kazanımına bağlı olduğu da bir hakikattir.

İnsanlık tarihinde insanın dile sahip olmadan önce kullandığı çeşitli iletişim modelleri örneklerinin de izlerini bulmak mümkündür. İnsanlar önce vücutlarını veya doğada buldukları çeşitli nesnelere ya da aletlerin seslerini kullanarak iletişim kurmayı denemişlerdir. Dilin kazanılması ile birlikte, giderek diğer iletişim modellerinin yerini dil almaya başlamıştır. Dil, bir semboller dizisidir. Bu semboller dizisinin başlıca öğeleri de kelimelerdir. Yazının icadı ile insanoğlu sözlü sembolleri ya-

zılı sembollere dönüştürerek, iletişim becerilerini genişletmeyi başarmıştır.

İnsanın en önemli icatlarından biri olan yazı, sözlü iletişim imkanının olmadığı mesafelerde bile, insanların iletişim içinde olmasını, bilgi alışverişi yapabilmesini sağlayabilmiş ve insanlığın bugün vardığı gelişme noktasına ulaşmakta belki de her keşif ve icattan fazla rol oynamıştır.

Tarihsel süreç içinde insanın bugünkü özelliklerini kazanıncaya kadar süren gelişmesi, bebeğin gelişme sürecine benzetilebilir. İnsanoğlunun, yeryüzündeki ilk evrelerde dış dünya ile iletişim kurabilmek için bedenini, çevredeki nesnelere, yaptığı aletleri ve daha sonra dili giderek gelişen oranlarda kullanmasına benzer şekilde bebek de önce çevresi ile ilişki kurmak için kendi bedenini (ellerini, kollarını, başını v.b.) kullanır. Ağlamalar, çığlıklar, cıvıdamalar şeklinde başlayan sesli iletişim zamanla tek tek kelimelere, daha sonra da iki, üç, dört vb. kelimelerden oluşan cümlelere dönüşür.

Dil gelişimi konusunda uzmanlar arasındaki en yaygın görüş, altı ayda bütün bebeklerin aynı dili konuştuğu şeklindedir. Tabii bu, konuşma olmaktan çok çeşitli sesler çıkarma şeklinde gerçekleşir. Ama ikinci altı ayda çocuk artık kendi çevresinde duyduğu anadiline ait seslere karşı özel bir duyarlılık kazanmaya başlar, bu duyarlılık onun anadili gelişimi ile ilgili ilk temelleri oluşturur.

Çocukta dil gelişimi evreleri şöyle bir sıra izler:
Ağlama Devresi (0-3 ay): Bebekler ağlarken çeşitli

sesler çıkarırlar. Bu sesler, ileride konuşmada kullanılacak seslere temel teşkil eder. Bu dönemde, bazı ünlü (o, u, a) ve ünsüz (n, g, m) sesleri ağlarken, esnerken, çığlık atma sırasında, homurdanma şeklinde çıkardıkları görülür.

Babıldama Devresi (3-6 ay): Bebekler bu aylarda ünlü ve ünsüzleri birlikte çıkarmaya başlarlar. Örneğin bada-ma gibi. Bu sesler ilk kelimeleri oluşturmaya başladıktan sonra da çıkarılmaya devam eder.

Çağıldama (Heceleme) Devresi (6-12 ay): Bebeğin konuşma ile ilgili organlarının olgunlaşması ile birlikte bebek artık ilk hecelerini çıkarmaya başlar. Bir yaş civarında ilk kelime ortaya çıkar. Bu dönemin sonlarına doğru, artık çocuklar kendi anadillerinin vurgulamalarına benzer tonda sesler çıkarırlar.

Tek Sözcük Devresi (1-2 yaş): Konuşma açısından kritik bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun ilgisi konuşmadan çok çevreyi keşfetmeye yöneliktir. Çocukların çıkardıkları tek sözcükler önce çok anlamlıdır. Bir sözcükle pek çok şeyi anlatmaya çalışırlar. Bunun başlıca nedeni, çocukların nesnelere adlarını bilmemeleridir.

Kelimelerin Birleştirilmesi Dönemi: 1,5-2 yaş arası çocuklar iki kelimeyi arka arkaya söyleyerek cümlecikleri kurmaya çalışırlar. 2 yaşından sonra ise iki kelimeyi birleştirerek basit cümleler kurmaya başlarlar. 2,5 yaş civarında kelime hazineleri ortalama 300 civarındadır ve gramer yapısı da hızla gelişmektedir. 2,5-4 yaş arasında sürekli soru sormak ve konuşmak ister. Bu dönemde

çocuk, çok şey söylemek isteyip de sözcükleri hemen bulamadığı için zaman zaman konuşmanın akıcılığında bir tutulma görülebilir. Zamanla 3-4 ve daha fazla kelimelerle cümeler kurabilen çocuklar, 5 yaşında artık duygularını, isteklerini rahatça ifade edebilecek karmaşık bir gramer yapısını kullanabilecek duruma gelmişlerdir. Fakat yine de çocuklar arasında bireysel farklılıklar görülebilir.

Çocuğun dil gelişimi konusunda ana babaların şu hususlara dikkat etmeleri gerekir:

Çocukla bol bol konuşunuz ve sizi dinlemesini sağlayınız.

Çocuğu konuşturunuz ve dinlediğinizi hissettiriniz.

Konuşma hatalarını anında düzeltiniz, ama asla zorlamayınız.

Çocukla birlikte bol bol kitap okuyunuz.

■ **60: Okumaya hazırlıklı olmak ne demektir?**

En geniş anlamda “yazılı sembollerden anlam çıkarma” diye tanımlanacak okuma, oldukça karmaşık bir olgudur. Okumaya hazırlıklı olmak ise, çocuğun okumaya başlamak için gerekli tüm bilgi ve becerilere sahip olmasıdır. Çocuğun okuma konusunda başarılı olması, dengeli ve sağlıklı bir birey olmasına bağlıdır.

Dengeli ve sağlıklı bir birey olmak ve böylece okumaya hazırlıklı olmak da bazı faktörlere bağlıdır.

1-Fiziksel Gelişim Düzeyi: Yaş, her zaman okuma-

nın başarılması için yeterli bir koşul değildir. Okul yaşına gelen çocuk, yaşlılarının boy ve kilosuna ulaşmamış olabileceği gibi bazı sağlık problemlerine de sahip olabilir. Ayrıca görme, işitme açısından da sağlıklı olmayan çocuk okuma konusunda çok erken yaşta başarısızlıkla tanışabilir. Çocuğun bedensel bir bozukluğunun, ağır işitme, görme problemlerinin olmaması okumayı kolaylaştırır.

2-Duygusal Denge: Çocuğun duygusal durumu da okumayı öğrenmesine etki etmektedir. Araştırmalar duygusal sorunla, okumayı öğrenmede başarısızlığın beraber görüldüğünü göstermektedir. Duygusal olarak sağlıklı olmanın en belirgin işareti, çocuğun insalara rahatça yaklaşması ve yeni şeyler öğrenme konusunda gösterdiği istektir. Çocuğun duygusal problemlerinin çözümünde en çok anne-baba ve öğretmenine görev düşmektedir.

3-Zeka: Okumayı öğrenmedeki en önemli faktörlerden biri de zekadır. Zeka, çocuğun doğuştan getirdiği temel kalıtımsal özelliklerden birisidir. Bu zeka potansiyelinin en yüksek düzeye ulaşabilmesi, ancak uygun çevre koşullarına bağlıdır. Yapılan araştırmalar, çocuğun zeka gelişimi açısından normal bir gelişim izlemesinin okumayı başarabilmek için yeterli olabileceği görüşünü savunmaktadır.

4-Çevre: Çevresel şartlar, öncelikle bireyin zeka gelişimini etkilerler. Ayrıca, çeşitli gelişim evrelerinde çocuğun değişik konulara duyduğu ilginin şekillenmesinde

de önemli rol oynarlar.

Çocuğun “okuma-yazma öğrenme”ye karşı istek ve ilgi duymasından, en yakın çevresini oluşturan ailesi büyük ölçüde sorumludur. Gelişiminin çok erken dönemlerinden itibaren annesi veya babası ile bir kitabın sayfalarını çevirme, resimlerine bakabilme, gördüğü bu yeni şeyler karşısında duyduğu heyecanı onlarla paylaşabilme fırsatına sahip olabilen çocuk için her öğrendiği harf veya kelime, çok sevdiği ebeveyni ile paylaşabileceği yeni bir deneyimdir. Anne veya babasının kendisine okuduğu bir kitap, anlattığı bir hikaye çocuğun dilini zenginleştirmesine yardımcı olabildiği gibi, onun düşününce gelişmesine yardımcı olur. Annesi kendisine kitap okurken onun ağız hareketlerini dikkatle izleyen çocuk, okunan hikayelerin bir çok defa tekrar edilmesini de ister. Bunları adeta ezberlemeye çalışır. Annenin ağız hareketleri ile kitapta basılı semboller arasında ilişki kurmaya çalışan çocuk, sık sık kendisine okunan bir kitap veya dergiyi eline alarak sanki onu okuyormuş gibi yapar. Bu, oyun biçiminde ve yalnızca dış görünüşü ile de olsa okuma uğraşımı ilk kez denemesidir. Büyük olasılıkla da daha sonraki okuma çabalarına da temel oluşturacaktır.

Çocuğun aileden sonraki en yakın çevresini okul oluşturmaktadır. Okulda öğretmenin okumaya ilişkin tavırları da çocuk için önemli bir model oluşturmaktadır. Genelde okul öncesi dönemde, uygun çevre koşulları ile uyanmaya başlayan kitaba ve okumaya karşı ilgi,

tüm ilköğretim dönemi boyunca öğretmenin ve yine belirli bir ölçüde ailenin desteği ile süreklilik kazanabilir, çocuğun yetişkin yaşamına ulaştığında, günlük hayatındaki en önemli uğraşılardan biri haline dönüşebilir.

Henüz gerçek anlamda hazır olmadıkları halde, sırf birkaç ay ya da bir yıl kazanmak için okula erken gönderilen çocukların daha öğrenim yaşamlarının ilk yılında karşılaşacakları başarısızlığın yaratacağı kırıklık, tüm yaşamlarını etkileyecek niteliktedir.

Bu tür çocuklar bazen ilk yılda büyük bir başarısızlığa uğramadan öğrenim yılını tamamlayabilirler, fakat daha sonraki yıllarda, çocuğun hazır olmadan okula başlaması nedeniyle doğacak sorunların ortaya çıkması olasılığı da her zaman akılda tutulmalıdır.

■ 61: *Kitap çocuğun dünyasına ne zaman girmeye başlar?*

İnsan yavrusu için öğrenme faaliyeti doğumla başlar. Çocuğun gelişim düzeyine paralel olarak artarak devam eder. Başlangıçta etrafındaki dünyayı ve insanları, annesinin aracılığı ile tanımaya çalışan çocuk, daha sonra bu tanıma işini kendi duyu organları ile gerçekleştirmeye girişir. Bir süre sonra artık yalnızca kendi duyu organları da çocuğun çok karmaşık olan dış dünyayı tanıması ve anlaması için yeterli olmamaya başlar. Bu yüzden çocuk, çevresinde bulabildiği tüm araçları bu yolda kullanır. Etrafındaki insanların konuşmaları, kullanma

alanına giren her türlü basılı malzeme (dergi, gazete, kitap), radyo, televizyon, video, sinema vb. çağdaş teknolojinin sağladığı tüm araçlar çocuğun yaşadığı dünya hakkındaki bilgilerini arttırmak, düşünce ufuklarını genişletmek için hizmete sunulmuş olan araçlardır.

Çağlar boyu insan topluluklarının ilgisini çeken, içerdiği konularla insanları etkileyen ve etkilemekte devam edecek en etkin araçlardan biri olan kitap, doğal bir malzeme olmadığı halde, çocuğun çok erkenden dikkatini çekebilen eşya ve malzeme arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Genellikle okul öncesi yıllar diye tanımlanan 0-5 yaş döneminde çocuklar günün büyük bölümünü yetişkinle birlikte, tek başlarına veya diğer çocuklarla birlikte oynayarak geçirirler. Çevrede gördükleri, elleyip dokunabildikleri her nesne onlar için bir oyun gereği sayılabilir. Bu gereç bazen bir bebek, bazen bir top veya tencere, bazen de annesi ile birlikte sayfalarını çevirip içindeki renkli resimlere baktığı kitaptır.

Yapılan araştırmalar genellikle, çocuğun okumaya ilgi duymasında aile ortamının büyük etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Evde hiç kitabı olmayan, anne ve babanın herhangi bir şey okduğunu görme olanağını bulamayan, okula gelinceye dek kitaba veya bir dergiye dokunabilme, sayfalarını çevirip resimlerine bakabilme fırsatını bulamamış, kısacası kitap ve okumanın içinde yer almadığı bir ev ortamında büyüyen çocuğun, ilgi duyduğu nesne ve konular arasına kitap ve okumanın gir-

mesi oldukça güçtür. Bu konuda, ailenin kitabı kullanma ve okuma alışkanlığının yanında dikkati çeken bir başka husus da, ailenin kendisi yeterli imkana sahip olmasa da kitaba ve okumaya değer vermesidir. Pek çok araştırma, anne babanın okumayı hayatının bir parçası haline getirmiş olması kadar olmasa da okula, kitaba, okumaya karşı olumlu tavrının çocuğun okumaya ilgi duymasında önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Sık sık sözü edilen "bilgi toplumu" olmanın ve bu toplumun aktif bir üyesi olabilmenin birinci şartının okuma yazma bilmek olduğunu bilincinde olan bir aile kendisi için sağlanamayan imkanları, çocukları için hazırlamanın da yollarını arayacaktır.

■ 62: *Çocuk eğitiminde edebiyat ürünlerinden nasıl yararlanır?*

Edebiyatı, insanın dış dünyası ile iç dünyası arasında, dil yolu ile kurduğu ilişkinin ürünü olarak ifade edebiliriz. Edebiyat ürünleri bir yandan insanın yaşadığı çevreyi, toplumu, olayları ifade ederken, öte yandan da yazarın bunlar karşısındaki kişisel izlenimlerini, hayallerini dile getirirler. İyi bir edebiyat ürünü gerçekten izler taşır, ama gerçeğin aynı olmak zorunda da değildir. Edebiyatçının kafasında bilinçli bir şekilde yer alan gerçek ve hayâl ayrımını çocuk gelişim özellikleri gereği henüz tam olarak yapabilmiş değildir. Hayalle gerçek çocuğun kafasında çok kere iç içedir. Çocuk gerçek olan ile ol-

mayan arasındaki ayrımı gelişmesi boyunca yavaş yavaş tamamlar. Çocuğun bu ayrımı tamamlayabilme süreci içinde gerçekle tanışması kadar hayâl kurmaya, hayâlini geliştirmeye ve onu diğer çocuklar ve yetişkinlerle paylaşmaya, bunun için de çevrenin hoşgörüsüne ve iyi bir dil kazanımına ihtiyacı vardır. Ancak bu yolla, yetişkin olduğunda yaratıcı-yeni çözümler üretici bir birey olma fırsatını yakalayabilir. Edebiyat ürünleri çocuğa hayâl dünyasını zenginleştirebileceği, geliştirebileceği yeni motifler sunabilir. Çocuk bu ürünler aracılığı ile bir yandan kendi sınırlı dünyasında oluşturabileceği hayâlleri için yeni ve zengin başka dünyalar keşfederken, öte yandan da dilin en güzel örneklerini duyma fırsatını bularak dilini sevmeyi ve onu incelikleri ile kullanmayı öğrenir.

Bütün bunların gerçekleşebilmesi için çocuğa sunulacak edebiyat ürünlerinin nitelikleri son derece önemlidir. Bu ürünler özellikle aşağıdaki niteliklere sahip olmalıdır.

- 1) Konuları ile ilgi çekici olmalıdır.
- 2) Çocuğun rahatça anlayabileceği seviyede, ancak düzgün bir ifade ile yazılmalıdır. İyi bir çocuk kitabı çocuğa iyi bir dil modeli sunmalıdır.
- 3) Çocukça değil çocuk için olmalıdır. Başka bir deyişle, çocuk için yazılacak kitaplar da en az yetişkinler için olanlar kadar edebi yönden güçlü, estetik olarak güzel çağrıştıracak şekilde yazılmalıdır.

Ancak, çocuğun geleceğe ilişkin idealleri yönünden

roman veya hikaye kahramanları da etkili olabilir. Bazen, kendisine okunan masaldaki kahramanın yerine kendisini koyan çocuk, bazen de masala kendi hayâl dünyasından yeni kahramanlar, yeni olaylar ekliyerek onu zenginleştirir. Bu açıdan çocuk için seçilecek eserlerdeki kahramanların olumlu özelliklerinin öne çıkarılması, iyi davranışlarının ödüllendirilmesi şeklindeki motifler çocuğun doğru toplumsal değer yargılarını geliştirmek açısından yararlı olabilir. Ancak hiç bir toplumsal olayda sebep-sonuç ilişkileri tek yönlü olmadığı için, roman, hikaye ve masal kurgusu içinde gerçeklerden tamamen uzak bir dünya yaratmak da doğru değildir. Çocuğun gelişim düzeyine göre gerçekle gerçek olmayan arasında dengenin zaman içinde kurulacağı da dikkate alınmalıdır.

Doğru davranışları çocuğa kazandırmaya çalışan yetişkin için, kendisi ve çevresindekilerin doğru ve tutarlı davranışları kadar, çocuğa okunmak, anlatılmak veya onun kendisinin okuması için seçilen eserlerdeki doğru davranış ve değer yargısı öğeleri de önem taşır. Yetişkinle çocuğun kitapla birliktelikleri onlara paylaşabilecekleri yepyeni dünyalar kazandırabilir. Birlikte okunan bir kitap hem çocuk hem de yetişkin için paylaşılan bir etkinlik, yeni fikirler ve yeni bilgiler olduğu kadar, paylaşılan duyguları da içerir. Toplumsal değerler, çatışmalı durumların üstesinden nasıl gelineceği böyle bir paylaşım sırasında daha kolaylıkla cevaplanabilecektir.

Günlük hayatta karşılaşılması çok ender olan olay-

lar ve durumlara, yazarın hayâl dünyasının ürünü olan edebi eserde rastlamak mümkündür. Böylece edebiyat ürünlerinden faydalanabilen çocuk, kendi yaşantısının dışındaki pek çok konu ve olayla tanışmak, onların üzerinde düşünmek ve bu olayların muhtemel çözümlerini bulabilmek imkanını kazanır. İyi bir edebi çocuk yayınının çocuğa kazandıracağı pek çok ahlaki ve toplumsal değer vardır. Ama çocuğun kitapla tek başına birlikteliğinde bu değerleri anlayıp benimsemesi hem çok zaman alır, hem de bazen tesadüfe bağlı kalır. Oysa yetişkinle birlikte okunan, içindeki konular ve fikirler yönünden tartışılabilen bir kitap, tıpkı çocuğun gerçek yaşantısı gibi kalıcı izler bırakabilir. İyi bir edebiyat ürünü, çocuğa güzeli sevmeyi, dilini en iyi şekilde kullanmayı, hayâl gücünü çalıştırmayı öğretirken, paylaşmanın zevkini ve yetişkinle birlikte olmanın sağlayacağı güveni de yaşattır. Kitabın içindeki ilgi çekici hikayede yeni dünyalar keşfeden çocuğun okumaya ilgisi de daha fazla olacaktır. Çocuk hikayesi olarak yazılan, hiç bir edebi yönü olmayan, dili ve konusu yönünden hiç bir özellik taşımayan bir çocuk yayınının kalıcı olması, klasik bir eser haline gelmesi de mümkün değildir. Bugün; Anderson, Grimm vb. büyük ustaların eserleri ya da Dede Korkut veya diğer halk edebiyatı ürünleri dünyanın her yerindeki çocuklar tarafından halâ beğenilerek okunuyorsa, burada konuların ilgi çekiciliği kadar yazarlarının edebi ustalığının da payı olduğu şüphesizdir.

Çocuğun eğitimi bir bütündür. Bu eğitimin; çocuğun

kalıtsal özellikleri, çevrenin imkan ve etkileri göz önünde bulundurularak, gelişimin her yönünü hedefleyecek şekilde yapıldığında başarılı olma şansı vardır. Bu eğitimde çocuğun çevresinden aldığı tüm izlenimler son derece önemlidir. İzlenimler, yakın veya uzak çevredeki insanlardan doğrudan edinilebileceği gibi, sözlü ve yazılı edebiyat ve kitle iletişim araçlarının ürünleri ile de kazanılabilir. Hatta bazen bunların izlerinin gerçek yaşantı izlerinden daha kalıcı olması bile söz konusu olabilir.

Seçim yapılırken; çocuğun yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, psikolojik özellikleri (bazı çocuklar dış dünyadaki olaylara diğerlerinden daha duyarlıdır, daha kolay korkar veya üzürlür), ilgileri, aile ve yakın çevrenin özellikleri dikkate alınmalıdır.

Eğitimin başarısında tüm bu izlenimlerin birbirleriyle tutarlı olması da önem taşır. Bu nedenle de, çocuğa anlatılan masal veya hikayeler, okunan kitaplar, izlenen radyo ve televizyon programları çok dikkatle seçilmelidir.

■ 63: *Çocuklara okuduklarını değerlendirebilmeleri için evde, okulda, kütüphanede hangi imkânları sağlayabiliriz?*

Aile içinde, aile üyeleri arasında günlük yaşantılar, okunan kitaplar hakkında fikir alışverişi yapılabilir. Çocuk küçük olduğu oranda yetişkin, çocuk ve kitap üçlüsü kitabın içindekini paylaşarak, çocuğa sorular sorarak ki-

tap hakkında düşünmesi sağlanabilir. Yine evde kardeşler, oyun arkadaşları kitap içeriklerini birbirleriyle paylaşabilirler.

Okul da çocuğun kitapla ilişkisine daha sistematik bir yapı kazandırabilir. Sınıf içinde okunan kitaplar hakkında çocuk konuşturulmalı, kitapla gerçek hayat arasında ilişki kurulmalıdır. Okulda yapılacak kitap okuma yarışmaları, okuldaki bir kitap köşesi, büyük çocukların okudukları kitaplarla ilgili daha küçük çocuklara bilgi vermelerinin özendirilmesi, öğretmenlerin çocuğun günlük hayattaki problemlerini çözerken onun da tanıdığı kahramanlardan yararlanmaları, ödev verirken çocukların ilgi duyup okudukları kitaplardan temalar kullanmaları ve benzeri yaklaşımlar çocukların okuduklarını değerlendirmede yarar sağlayabilir.

Kütüphane çocuğun kitapla doğrudan tanıştığı en önemli düzenli mekân olarak hem onun kitabı okumasına, hem de bilgi edinmesine imkân verir. Ayrıca kütüphanede çocukların okudukları kitapları tartışabilecekleri ayrı bir mekâna da ihtiyaç vardır. Kütüphaneler sadece kitap veren, kitap okunan mekânlar olmaktan çıkıp kitap ile ilgili tartışmaların da yapılabildiği yerler olmalıdır. Değişik yaş gruplarındaki çocukların ilgi alanlarına göre kitap kulüpleri oluşturulabilir. Okul kütüphaneleri okulun eğitim verdiği grubun ihtiyaçlarına uygun kitapları ihtiva etmeli ve işler vaziyette olmalıdır. Çocuk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri ve halk kütüphanelerinin işbirliği içinde çalışmaları da gerekmektedir.

■ **64:** *Kitle iletişim araçları çocuk edebiyatı ürünlerini en iyi nasıl kullanabilir?*

Günümüz dünyasında kitle iletişim araçları insanın bilgi dağarcığının gelişmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Çağlar boyunca insanoğlunun en önemli bilgi iletişim aracı olan kitap, bugün bu yeri televizyon, radyo vb. görme-işitme türü araçlarla paylaşmaktadır. Hatta zaman zaman yüzyılımıza özgü bu araçların kitabın yerini aldığı konusunda da yakınmalar vardır. Bugün kitabın da içinde bulunduğu kitle iletişim araçları temel olarak üç ana grupta toplanabilir:

1- Yalnız görme duyusuna hitap eden araçlar: Kitap, gazete, dergi, dia ve basılı malzeme.

2- Yalnız işitme duyusuna hitap edenler: Radyo, teyp, plak vb.

3- Hem görme hem de işitme duyusuna hitap edenler: Sinema, televizyon vb.⁽¹⁾

Bugün psikoloji alanında, özellikle öğrenme üzerinde yapılan araştırmalar, insanoğlunun öğrenmesine duyu organlarının artan katılımının öğrenmeyi kolaylaştırdığı ve kalıcı hale getirdiğini gösteren ipuçları vermektedir. Bu nedenle televizyonun günümüz insanının

(1) Bu konuda geniş bilgi için bkz. Oktay A. "Kitle İletişim Araçlarının Okul Öncesi Dönemde Kullanılması" **Ya-Pa 4. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**, 1986, İstanbul.

eğitiminde her geçen gün daha fazla etkili olması kaçınılmazdır.

Kitabın yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa taşıdığı bilgileri televizyon aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaştırmak bu bakımdan son derece önemlidir. Güzel bir dil ve konuların daha kolay ve iyi anlaşılmasına yardımcı olan görüntüler çocuğun dil ve zihin gelişmesine önemli katkı sağlar.

Televizyonun bilgiyi ulaştırma kolaylığı, izlenmesinin kolay ve eğlenceli oluşu sebebiyle kitabın içindeki bilgilerin geniş kitlelere ulaştırılmasında da televizyondan yararlanılabilir. Bu bir anlamda yapımcı ve yayıncıların tv. yapımlarını hazırlarken, güzel bir dil ile sunulan kitaptan yararlanmaları demektir.

İçeriğinin hazırlanmasında sağlam ve kalıcı bilgilerin yer aldığı, güzel bir dil ile sunulan bir televizyon programı, eğlendirme amacının yanında bilgi aktarma amacını da daha iyi yerine getirebilir. Çocuk, okuduğu bir hikayeyi televizyonda dramatize edilmiş hali ile izlerken sadece gözleri ile gördüğü yazı halindeki kelimeler, seslere dönüşür. Böylece iyi bir televizyon programı dilin en iyi şekilde kullanımı yönünden de model olabilir. Ayrıca çeşitli edebi eserler tv. yayınları ile gerek dramatize bir şekilde hazırlanarak, gerekse tanıtılarak izleyicinin kitaba ilgisini arttırabilir. Özellikle çocuklar için hazırlanan program tanıtımı esnasında, programın oluşumuna esas olan kitapların tanıtılması çocukların izledikleri hikaye ile kitap arasında ilişki kurmalarına yardımcı olabilir.

TV hem ses hem de görüntü ile bir anlamda çocukların hayal gücünü yapımcının hayali ile sınırlar niteliktedir. Buna karşılık radyoda seslendirilen hikayeler ses yönünden sınırlılıklarını, çocuğun hayal gücüne bıraktıkları sınırsızlıkla dengelemektedirler. Bunların yanı sıra aynı hikayeler kitaptan defalarca okunup, her seferinde farklı yorumlar yapılabilir, farklı hayaller kurulabilir.

Bu bakımdan özellikle tv ve radyoda çocuklar için hazırlanan programlarda yer alacak dramatize oyunların edebi eserlerden yararlanılarak hazırlanması, ayrıca çocuk için yazarların kendi eserlerini veya çeşitli edebi eserleri radyo ve tv'de oynanacak senaryolar haline getirmeleri, eserlerin edebi kalitesinin öne çıkması açısından yararlı olabilir.

Bu özellikleriyle tv, radyo ve kitap bugün için birbirlerinin alternatifi değil, birinin eksikliğini diğerlerinin tamamladığı, iletişim araçlarıdır ve hepsinin de çıkış noktasında kitabın sağlam bilgileri ve edebi özellikleri yer almalıdır.

■65: *Çocuk edebiyatının ve çocuk yayınlarının izlenmesinde ne gibi araçlardan yararlanabiliriz?*

Çocuk edebiyatı ürünlerinin ve çocuk için hazırlanan yayınların çocuklar ve ana babalar tarafından izlenmesi de en az yayının kendisi kadar önemlidir. Çünkü çıkan bir yayının tanınması, okuyucu tarafından talep edilme-

sinde çok önemli bir etkidir. Bu bakımdan bir çok ülkede yapıldığı gibi ülkemizde de zaman zaman, çıkan eserler gazetelerde, dergilerde çeşitli yazarlar tarafından tanıtılmakta, ayrıca Yayıncılar Birliği'nin kendi yayın organı olan eserleri tanıtıcı neşriyat da yapılmaktadır. Ancak bunlar sadece o gazeteyi, o dergiyi okuyanlarla sınırlıdır. Yayıncılar Birliği'nin yayını ise çıkan eserleri çok kısa tanıtmaktadır. Böyle bir tanıtım kanımızca eserin iyi bir ürün olup olmadığını yeterince ortaya koyamamaktadır.

Televizyon yayınları arasında da zaman zaman, çıkan eserleri tanıtıcı bazı programlar hazırlanmaktadır. Ancak bunlar da kanımızca sistemli ve sürekli tanıtmayı gerçekleştirememektedir.

Çocuk yayınlarının yetişkin ve çocuğa ulaşmasında ve bu kitlenin çocuk yayınlarından haberdar olmalarında sistemli ve süreklilik arzeden yöntemlere ihtiyaç vardır. Çocuk edebiyatı da çocuğun içinde bulunduğu kültürel bir üründür. Bu yüzden çocuk yayınları hem kültürel, hem de çocuğa uygunluk açısından değerlendirilmelidir. Her yayının konusu, işlediği temalar, doğru kültürel değerleri temsil etmesi, dil açısından özellikleri ve resim, baskı kalitesi gibi fiziksel özelliklerinin standart bir şekilde değerlendirilmesine yönelik çalışmaların ana babalara, eğitimcilere ve çocuklara çok yararlı olabileceği düşünülebilir. Bu tür standart bir ölçek ana babaların, çocukların ve eğitimcilerin katılımı ile hazırlanmalıdır. Böyle bir standart değerlendirme içeren yayınlar gazete,

dergi, televizyon ve benzeri her tür iletişim aracında yer alabilir.

Ayrıca ailelerin konuya ilgilerini arttırmak açısından yeni çıkan kitaplar reklam spotlarıyla tanıtılabilir. Zira bugün reklamlardaki en önemli hedef kitle çocuklardır.

Televizyonda kitapların içeriğiyle ilgili tanıtım programlarının yanı sıra çizgi filmler, gazete ve dergilerde yayınlanacak tanıtma yazıları ve resimli romanlar başka bir izleme yöntemi olarak düşünülebilir.

Eğitim öğretim kurumları da kitap tanıtma işinde yol gösterici olabilir. İlk veya orta eğitim kurumlarında o ay çıkan kitaplarla ilgili bir liste ve bu kitapların sergilenmesi, yazarların davet edilerek eserlerini tanıtmalarına fırsat verilmesi, ailelerle yapılacak eğitim toplantılarında kitabın özelliklerinin ve öneminin belirtilmesi hatta evlere yeni çıkan kitaplarla ilgili bültenlerin yolanması düşünülebilir.

Yayınevlerinin öğretmenlere yeni çıkan kitaplarla ilgili bilgi vermeleri ve birer örnek göndermeleri eğitimcilerin kitabı tanımalarında ve çocuklara yol göstermelerinde etkili olabilir.

ÇOCUK EDEBİYATINDA İDEOLOJİ

■ 66: *Çocuk edebiyatının çocuğun gelişmesi, ahlâkı, psikolojisi, eğitimi ile doğrudan ilişkili eğitici bir yanı var. Dünyada ve ülkemizde verilen örnekleri bu açıdan çocuk merkezli olarak değerlendirir misiniz?*

Çocuk edebiyatının dünden bugüne gelişim sürecinde iki yönlü tartışma yapılıyor: Çocukluk yaş gruplarına uygun, psikolojik ve pedagojik yönden çocuk dünyasını yansıtan çocuk edebiyatının eğitici olması savunuluyor. Edebiyatın dışında çocuk edebiyatı ayırımını benimsemeyenler ise bu anlamda bir edebiyatı kabul etmiyorlar. Buna rağmen, eğitimcilerin görüşü bütün dünyada yaygınlaştıkça çocuk edebiyatı bağımsız bir alana doğru yönelişini sürdürüyor. Böylece de çocuk edebiyatı sözünü ettiğimiz eğitici görevi belirgin biçimde üstlenmiş oldu.

Çocuk ruhunu besleyen en önemli kaynaklardan biri olan eğitici çocuk edebiyatına her toplum kendi kültürel sembollerini yansıtmada gecikmedi. Kısmen de olsa bizdeki yazılı çocuk edebiyatı aynı yönde gelişiyor.

Çocuk edebiyatı bir toplumda çocuğun yerini belirleyen en duyarlı alanlardan biridir. İçinde doğduğu toplumun felsefesini yansıtan çocuksu ayna rolünü üstlenir. Ana dili sevgisinin verilmesinde okul öncesi ve okul çağı çocuklarının düzeyi doğrultusunda oluşturulan edebiyat, eğitimin vazgeçilmez kaynağıdır. Çocuk önce konuşmayı sonra yazmayı öğrenir. Konuştuğu dönemde kendisine masal anlatılır veya okunur. Okumayı söktüğünde okumaya başlar. Çocuklar için hazırlanan kitaplar devreye girdiğinde kitaplara ilgi gösterirler. Çocuk edebiyatı bu evrede devreye girer.

Toplumlar eğitmek istedikleri çocuk tipi'ne göre çocuk edebiyatını yönlendiriyorlar. Bu yönüyle çocuk edebiyatının gelenek taşıyıcı bir tarafı var. Dünya çocuk klasikleri bu alanda ilginç kesitler sunuyor bize: Çocuklar için yazılmadıkları halde çocukların bu kitaplara yönelmesiyle çocuk kitabı sayıldılar. Çocukların merakla okuduğu kitaplar zamanla ülkelerin eğitim anlayışlarına uyarlandı. Dünya dillerinde yapılan çevirilerde her ülke bu kitaplara kendi yaklaşımını kattı veya aykırı buldukları yönleri ayıkladı. Robinson Crosoe uyarlaması bu yönde en ilginç örnekler arasında yer alır. Rousseau Okulu savunucuları Robinson Crosoe'yu tersyüz etmekten çekinmezler. Defoe, Robinson'u adaya silah, yiyecek ve İncil ile gönderir. Alman yazar Joachim Campe, 19. yüzyılın başında yaptığı uyarlamada Robinson'u adaya çırılçıplak gönderir. Tabiatla tek başına yaşamayı öğretir ona. Burjuva ve sömürge ideolojisi budandır, rasyona-

lizm karşıtı bir konuma bürünür kitap. İsviçreli Johanna Spyri, Heidi'sinde Rousseau'nun görüşleri doğrultusunda, öksüz bir kız çocuğunun hayatını idealize ederken, ince mizahı esere katar ve Protestanlığı yansıtmaktan kaçınmaz. Çocuk klasiklerinde bu temel değerler, değişik oranlarda yer alır. Hıristiyanlık sembolleri, Batı mitolojisi, kitapların kahramanlarına yansır.

Çocuk edebiyatı yaygın anlamı ile eğitici-öğretici rolünü yerine getirmeye devam ediyor. Çocuk edebiyatı öncelikle ahlâk dersi veren öğretmen gibi algılanıyor.

Çocuk edebiyatına bakış bizde de bundan farklı sayılmaz. Dünyanın yaygın çocuk kitapları çocuklarımıza sunuluyor. Bu yayınlar kültürel sembolleri ile geliyor. Evrenselliği tekelinde tutan modern dünyanın kültürünü yansıtan bu kitapların etkisi yanında bunlara benzeyen, bu edebiyata öykünen bir çocuk edebiyatı oluşturma özentisi de doğuyor. Oysa çağdaş bir çocuk edebiyatına yönelerek bu alanda yerli iyi örneklerle ulaşabiliriz. Çocuk edebiyatımız çocuklarımızın ruhunu besleyen kaynak durumuna gelebilir. Çocuk edebiyatının özündeki değişimler doğrultusunda yenilikçi tavrıyla çocuk dünyasının tanımına, zenginliğine uygun çocuk edebiyatını gündeme getirdiğimizde, bu edebiyat sınırları kolayca aşarak, dünya çocuklarına ulaşabilir.

■ **67:** *Çocuk edebiyatına gerçekliğin yansımaları ve güdümlü çocuk edebiyatı anlayışı deyince ne anlaşılmalıdır?*

Çocuğa yönelik her konu çocuk edebiyatı içinde yer alabilir. Önemli olan nelerin yazılacağı değil, nasıl yazılırsa çocuğa göre olacaktır. Çocuk kitabı yazarı çocuksu duyarlığı yansıtarak günlük yaşantının gerçeğini de yazabilir. Çağın tanıklık etmek isteyen yazarın düşüncesi edebiyatın önünde yer alıyorsa bu “politik çocuk kitabı” yazarlığıdır. Edebiyat, bu yazarlık biçiminde araç durumundadır. Çocuk kitabı, önyargısız olarak çocuğun dünyasına girebilen kitaptır. Çocuk boş bir plâk değildir. Ona istediğinizi kaydedemezsiniz. Güzel ve dünyasına yakın olanı çocuk sezer. Hissettiğini kolay algılar. Çocuğa şartlı gitmek adeta imkansızdır. Çocuk “çatışma” olduğu yerde bulunmak istemez. Çatışmada kargaşa vardır, oyun ve hareket yoktur, başkaldırma egemendir. Siz çocuğa şöyle ya da böyle davran dediğiniz anda sizden uzaklaşır. Kendi dünyasında yer eden ilgilere göre varlığını sürdürmek ister.

Tarih boyunca çocuklara yönelik hiçbir ilgi alanı çocuğun eğitiminden soyutlanarak değerlendirilemez. Her toplum kendi dünya görüşünü çocuklara sunma görevini yerine getirmek ister. Çocuk edebiyatını dünya görüşünden, çocuğa bakıstan, çocuğa verilen değerden soyutlayamayız. Edebiyat eseri kültürel sembolleri, duyarlılıkları ile bir dünya görüşü alanı içine girer. Önemli olan edebiyat eserinin dünya görüşünün şematik -güdümlü- yansımalarına dönüşmemesidir. Bir düşünce veya dünya görüşünün haklı olduğunu, üstünlüğünü ideolojik bakımdan edebiyata yüklemek ve bu yazarlığı çocuk

kitabı yazarlığı ile özdeşleştirmek mümkün olamaz.

Felsefesini gizlemesini başarabilmiş bir edebiyat ile belli görüşlerin haklılığını kanıtlamak için adeta “bağır-
ran” bir edebiyatın etkisi hiç bir zaman aynı değildir.

Çocuğun anlam dolu sorularını, çelişkilerini, yaşadığı dünyanın açmazlarını edebiyatın değil eğitimin düzenlemesi, açıklaması gerekir. Çocuk edebiyatına ideoloji gözlüğü ile bakanlar çocukluk tarihi boyunca çocuğa hep hakim dünya görüşlerinin yön verdiğini ileri sürüyorlar. Toplumsal gerçeklikten çocukların soyutlanamayacağını savunan bu görüşün arka-plânları Dieter Richter'ın derlediği “Politik Çocuk Kitabı”nda* genişçe yer alıyor: Klasik masalı oluşturan temelin yıkıldığı savunuluyor. Yeni masalın endüstri toplumunun gerçeklerini yansıtması isteniyor. Eski masalların yerini “yeni proleter sınıai masal”ın, “proleterya devriminin efsaneleri”nin alması öneriliyor. Gerçekliğin edebiyata yansımını Edwin Hoernle şöyle açıklıyor: “Masallar yazı masasında oluşmazlar. Gerçek masal, bilinçsizce, kolektif biçimde uzun zaman dilimlerinin akışı sırasında oluşur ve şairin yapacağı iş en çok eldeki malzemeyi düzeltmek ve törpülemektir. Proleterya, içinde masalların okunacağı değil, anlatılacağı, varolan bir masalın yeniden anlatılacağı değil, masalların anlatılırken oluşacağı bir atelye kurar kurmaz, yeni proleter ve sanayi masalları ortaya

(*) Politik Çocuk Kitabı, Dieter Richter, çevirenler: Ümit Kıvanç, Mehmet Budak. Gözlem Yay., İst., 1978

çıkacaktır. O zaman, köylülerin ve küçük burjuvaların halk masallarında eskiden kurdun ya da su kazanının yaptığını makineler, gereçler, yüksek fırınlar, demir yolları, gemiler, telgraflar, telefonlar, maden kuyuları ve kimya imbicikleri yapacak, canlanıp konuşmaya başlayacaklardır.”* Çocuk edebiyatına gerçekliğin yansıtılmasını savunanlar aslında edebiyat dışı bir alana yöneliyorlar. Çocuk edebiyatına ideolojik yönden yaklaşanlar kurulması gereken bu edebiyatın “toplumdaki çelişkileri” yansıtmasını istiyorlar.

Çocuk edebiyatına bu anlamda gerçekçiliğin sözcülüğünü yükleyenler ikinci sınıf bir edebiyatı da savunmuş oluyorlar. Çünkü sözünü ettikleri edebiyat, edebiyat dışıdır, edebiyatla bağdaşmayan “adresi belli bir edebiyata” yöneliştir. Çocuk dünyası ve çocuk düşüncesi çocuk edebiyatının varoluşunu sağlayan, birbirini bütünleyen, çocuk kitabı yazarının sezgilerini besleyen kaynak durmumdadır. Hayâl dünyası çocuk ruhuna yalın gerçeklerden daha çok etki eder. Gerçeklik duygusunu edebiyata katma başarısı yazara aittir. Dünya görüşü çocuk kitabından soyutlanamaz. Felsefesini gizlemeyi başaran yazar, ister gerçeklikten yola çıkmış olsun, ister hayâller dünyasının kahramanlarını anlatmış olsun önemli olan eserdir. Yani edebiyat niteliği taşıyan çocuk kitabıdır.

(*) Aynı eser, sayfa 167

■ 68: *Çocuk edebiyatında ideoloji deyince ne anlaşılmalıdır?*

İdeoloji denince uzun zaman sadece sol ideoloji kastedildi. Sol düşünce sahiplerinin çok aktif olmaları ve her sözü propaganda haline getirme başarıları, sadece sol fikirlere karşı bir düşünce oluşturulduğu görüşüne insanları ulaştırmıştır.

Her millet ve devlet kendi varlığını devam ettirecek temel prensipleri çocuklarına geçirmeyi hedef edinir. Çocuk eğitimi ile ilgili görüşlerin değişmesi toplumun değer hükümlerinin değişmesi anlamına gelir.

Temelde iyi ve kötü çatışması vardır. Bütün ideolojilerde karşı taraf kötüdür. İdeolojik eserlerde ayrıntılar ve değişen motifler tavrı belirler. Papazlar, imamlar iyidir veya kötüdür. Tanrı dualara cevap verir veya vermez. Bunların hepsi yazarın bakış tarzına, savunduğu görüşe göre ele alınır. Ateizm propagandasında din adamlarının hepsi kötüdür. Tanrı asla dualara cevap vermez. Hristiyanlık propagandasında ise öteki dinlerin temsilcileri kötüdür. Bu basit modeller bütün düşünce sistemlerinde aynen kullanılır. Sosyalizm propagandasında bütün zenginler sömürücüdür, işçinin, emeğin hakkını yemişlerdir, onun için de kocaman göbekli, iğrenç sülüklere benzerler. İşçiler, fakirler ise örgütlenemedikleri için sömürüye razıdırlar, kurtarıcıları beklerler.

Bugün TV'yi dolduran yüzlerce film Amerikan gücüne mutlaka boyun eğilmesi telkiniyle doludur. İyidirler,

medenidirler, insanlığa önem verirler, güçlüdürler ve Hristiyanlığın ve Yahudiliğin sembolleri, insanlığın sembolleri olarak gösterilir.

Çocuk bunlarla büyüyünce elbette “zengin ve mükemmel Amerika”nın uydusu olacaktır. Onun bu filmleri seyrederken Bosna Hersek'te boğazlanan Müslümanlara sırf Müslüman olduğu için müdahaleden kaçınan Amerika'yı ve uydulaştırdığı Birleşmiş Milletler'i bilmesi mümkün değildir. Bu ideolojik eserlerle mutlaka aynı seviyedeki ideolojik eserler ortaya koyarak savaşılmaması gerekir. Yasaklamamanın bir yararı yoktur. Yasaklama en mükemmel propagandadır. Bu da, bizim prensiplerimiz ve çocuklara telkinlerimiz ne olacaktır, sorusunu aklı getirir. Bu prensipler belirsizse o tür eserlerin ana fikirleri teşekkül edemez.

Yıllardan beri bu boşlukta Ömer Seyfettin'in eserleri tek başına hükümandır. Sağlam anafikirleriyle bu eserlere hâlâ muhtacız.

Kurulu düzene karşı mücadele yeni bir düzen demektir. Her millî devletin de kendi varlığını savunmak ve kurtarmak için mukabil tedbirler almak görevidir.

Aile kurumuna olan tecavüzlerin ve saldırıların da ideolojik mücadelede yeri büyüktür. Zira çocuk ilk terbiyeyi evde aldığı için, yapısının sağlam olduğu toplumlar da aile, bu tür ideolojik telkinlere karşı tabii bir savunma teşkil eder.

Her edebiyat eserinde daima bir dünya görüşü vardır. Bu daha sonra sistemli ideolojik görüşlerin çocuk

edebiyatına da yansımaya kolaylıkla yol açar. Bu konuda masalların ele alınmasında yarar vardır. Masallar daima insanlar arasındaki eşitliği, düzgün münasebetleri telkin eder, kötülerin cezalandırılmasını ister. Popüler edebiyat mahsullerinde ve televizyon kanallarını dolduran günümüzün birçok masalında da aynı görüşler bulunmaktadır. Kişiler arasındaki eşitlik. Ancak masal kişilerine üstün güçlerin hüviyeti verildiğinde köle ruhlu insanların yetiştirilmesi de kaçınılmaz.

Her millet kendi hedefleri doğrultusunda insanlarını yetiştirmek ister. Çocuk edebiyatı bu tip insanı yetiştirmenin ilk basamağıdır. Amerikan çocuk kitapları ve onlardan televizyona akseden dizilerin hepsi güçlü, çevresine hâkim olan, düşmanlarını dize getirecek aletleri kullanacak başarılı ve birlikte çalışabilen insanların hikayesidir. Tıpkı devi aldatan Keloğlan gibidir bunlar. Çocuk hikayelerinin günlük hayattaki örnekleri ise gazete sütunlarına yansıyan siyasi haberlerde takip edilebilir. İdeoloji telkinlerine maruz kalan çocuklar, bunların günlük hayattaki uygulamalarını kolayca kabul edecek alışkanlıklar kazanır. Her milletin kendi millî çizgisini belirten ve onları temsil eden tipleri olmalıdır.

Ancak unutulmaması gereken bütün insanlık için geçerli temel değer hükümleri vardır. Bunlar değişik maksatlara uydurulabilir. Yiğitlik vatan kahramanı için de eşkiya için de geçerlidir. Tecessüs casus için de, araştırmacı için de gereklidir. Önemli olan bunların eserdeki işleniş tarzıdır.

İnsan hakları konusunda da aynı durum söz konusudur. Toplumda ihmal ve ihanete uğrayanlardan bahsedilme ihtiyacı, hakim zümrelerin de bu şuurda olduğunu gösterir. Kızılderililerden bahseden Amerikan eserleri onların zalimliğini, kötülüğünü, ilkelliğini vurgulamaya çalışırken, düşünenler aslında kimin daha vahşi olduğu sorusunu sorarlar.

Asıl önemli olan insanlık için mutlak değer öğretmesi olmalıdır. Bu hayattır ama sel ölümdür. Her değer karşıt amaca da hizmet edebilir. “Yaradılmışı hoş gör Yaradan’dan ötürü”, “dinince dinlensin”, “o da insan evladı” gibi söz kalıplarının asırlardan beri yaşadığı Türkçemiz, bu dili kullanan insanların eşitlik, hoşgörü ve merhametlerinin delilidir. Önemli olan bunları gelecek nesillere nakledebilmemizdir. Ancak politik eserlerin en zayıf yanı kalıp, slogan cümleleri bol miktarda kullanmalarıdır. Bunlar her eserde tekrarlanmaya başlayınca, çocuk onları ya olduğu gibi benimseyip bir robot olur ve hayâl gücünü, yaratıcılığını kaybeder veya reddederek karşıt kampın robotu haline gelir. Çocukların bu tehlikeden de korunmasına ihtiyaç vardır. Akımların kendilerinden başka her düşünceye kapalı oluşları, aslında karşıt akımları da güçlendirir. Zira hepsi kendilerinden başkasını red eder. Bu dünyayı daraltan görüşle mücadelelenin, kaynaklarımızın bugünün ihtiyaçları açısından gözden geçirilerek yeni eserlerde işlenmesiyle aşılabacağını umuyorum.

■ 69: *Masalların içerdiği şiddet zararlı mıdır?*

Şiddet unsurunun bulunduğu masallar çoktur, ancak bunlar görsel mahiyet almadıkça çocuğun hayalinde ürpertici bir çizgi halinde kalır. Fakat film sanayii bunları da kullanmaktadır. Amerika'da Grimm Masalları'ndan bir kısmının şiddet içerdikleri için yasaklanmalarını, eğer Amerikan televizyonunda çocuklar için hazırlanan eserlerde şiddet bulunmasa anlayışla karşılanabilirdi. Fakat Amerikan çocuk filimlerinde dehşet hep kötünün yaptıklarıdır. Amerikalı kurtarıcı da onları temizlemek üzere emre hazırdır. Tek kişilik orduları vardır. Aslında Amerikan çocuk filimleri, hattâ yetişkinler için hazırlanan filimler bile, bu toplumun demokrasi ve kanun hakimiyetinden umudunu kestiğini ve kanunları bizzat uygulayan, gücünü iyiye sarfeden olağanüstü muhafızlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Amerika dış siyasetinde de dünya muhafızlığını üstlenmiş durumdadır. Beyni bu tür filimler ile yıkanan dünya, ekonomik olarak da bağlı olduğu Amerika'nın korsanlıklarına ses çıkaramaz hale gelmiştir.

Cenap Şahabettin savaş yıllarında kuvvet kullanmanın doğru olup olmadığı sorusuna bir başka soru ile cevap vermiştir: "Kuvvet hak değil midir?" O kuvvete karşı çıkacak bulunmadığı sürece, kuvvetli daima kendisini haklı bulacaktır. Masallarda kas gücüne sahip devletlerle mücadele edip onu yenen akıllı küçük çocuklar, Keloğlan'lardır. Masallarda her şey ölçülüdür. Kötünün

mutlak cezalandırılması rahatlatıcıdır. İnsana güvenli bir ortamda yaşadığı, kötülüğün, felâketin geçici olduğunu telkin eder ve böylece onu hayat karşısında güçlendirir. Fakat aynı durum bu filimler için geçerli değildir. Onun için eski masallardan çok günümüzün masalcısı televizyon filimleri bence çok daha zararlıdır.

Bütün korkunç olaylara karşı toplumlarda gitgide artan duyarsızlığın sebebi böyle filimler olmalı. Teknik, masallara el attıkça, hayâl gücünün yarattığı korkunçluklar anlatıcı tarafından, çocuğa anlatılırken azaltılıp çoğaltılır. Ama günümüzde bu karşılıklı münasebetler kalktığı için, çocuğun tepkisine göre masalın, hikayenin değiştirilmesi de imkânsızlaşmaktadır.

ÇOCUK VE KİTAP

■ **70:** *Çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konular ve bunları karşılayabilecek kitap türleri nelerdir?*

Çocuklara kitap verirken, onların ilgi duydukları konuları da gözönüne almak gerekir. Kuşkusuz, kişisel yetenekleri ve çevrelerin etkisiyle çocuklar farklı konulara ilgi duyabilirler; bazan da bir konu sürekli olarak ilgilerini çekebilir ve hattâ meslek seçimlerini bile etkileyebilir. Burada, genel olarak çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konular ve bunları karşılayacak eser türleri kısaca ele alınacaktır:

1-6 yaş dönemi: İnsan hayatının en önemli yılları olup, bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişme çağıdır. Bu dönemde yetenekler gelişir, alışkanlıklar şekillenir. Çocuğun bağımsızlığı giderek artar.

Her çocuğun yetenek ve zekâ düzeyi farklı olmakla birlikte, bütün çocuklarda ortak özellikler de vardır. Ör-

neğin, bebeklerin çevreye olan ilgileri gibi. Bebekler, çevrelerini tanımak için görme, dokunma ve tatma duyularını kullanırlar. Bebeklikten çocukluğa geçerken en önemli iki aşama “Yürüme” ve “Konuşma”dır. Yürüme, ortalama bir, anlamlı konuşma ise iki-üç yaşları arasında gerçekleşir. Çocukların kitaba ilgisi ise konuşmadan önce başlamaktadır. Birbuçuk yaşlarında çocuğun kitap sayfalarını çevirdiği, resimlerde tanıdığı kişi ve objeleri kendi dilinde ifade ettiği görülmektedir. O halde, çocuğu bu ilk yaşlarından itibaren kitapla tanıştırmak, onu ileride iyi bir okuyucu yapmak için atılacak ilk adımdır.

Küçük çocuğun dikkat süresi çok kısadır. Mizah anlayışı da çok somuttur. Hayâl dünyası yakın çevresiyle sınırlıdır. Yapısı bencildir. Dört yaşına kadar kendi kendine oynar, fakat yakınında bir büyüğünün (anne, baba, abla gibi) bulunmasını ister. Sonra arkadaşlık arar. Mülkiyet duygusu kuvvetlidir; zamanla paylaşmayı öğrenir.

Bu dönem, masal ve hikaye okuma/anlatma dönemidir. Bellekleri çok kuvvetli olduğundan, sevdikleri masal/hikayeyi tekrar dinlediklerinde bir kelimenin değiştirilmesine bile dayanamazlar.

Bu dönemde resimli kitaplarla yapılan olumlu bir tanışma, kitap sevgisinin doğmasına ve kitapların bir eğlence ve bilgi kaynağı olduğunun anlaşılmasına yardımcı olur.

7-8 yaş dönemi: Çocuğun okula başlamasıyla arkadaşlık duygusu gelişir. Aile çevresinin yanında okul çev-

resi de etkili olmaya başlar. Okuma-yazma öğrenilmiş olmakla birlikte, dikkat süresi halâ kısadır. Hayâl gücü geniş ve canlıdır; fakat kurduğu hayâller tanıdığı şeylere aittir.

Bu dönemde çocuklar, basit halk masallarından, gerçek veya hayâl üstüne kurulmuş doğa kitaplarından, kişilik verilmiş makinelerle ait hikayelerden, başka ırk ve milletten çocukları konu alan eserlerden ve basit şiirlerden zevk alırlar.

Hikaye kitapları, çocukta doğruluk, cesaret, hoşgörü, yardımseverlik gibi iyi huyların yerleşmesine yardımcı olduğu gibi çocuğun edebî temelini de oluşturur.

9-10 yaş dönemi: Bu yaşlardaki çocuk birçok şeyi öğrenmiş, yararlı alışkanlıkları kazanmıştır. Sosyal çevresi genişlemiş, fakat arkadaşlıklarda kendi cinsini yeğlemeye başladığı görülmüştür. Erkek çocukları spora merak sararken, kız çocukları ev işleri ve giyim konusuna eğilim duyarlar. Bu dönem hayâl gücünün en geniş olduğu dönemdir. Bu yüzden klasik fakat uzun masallardan Alice Harikalar Ülkesinde, Peter Pan gibi fantezi romanlara kadar, hayâl gücünü besleyen bütün eserleri okurlar. Gerçekleri bildikleri halde, hayâli unsurları da aynı doğallıkla kabul edebilirler. Yani çelişkili bir dünyaları vardır.

Diğer okudukları türler arasında; günlük hayattan alınma realist hikayeler, başka ülkeler ve ırkların (özellikle kızıl derililer) gelenek ve göreneklerini anlatan eserler, basit makinelerin çalışmasını açıklayan kitap-

lar, fabllar, vahşi doğayla ilgili hikayeler ve şiirler vardır.

11-12 yaş dönemi: Bu dönemde, kız ve erkek çocuk arasındaki ilgi farklılaşması iyice belirginleşmiştir. Erkek çocuk sporla yakından ilgili olup, macera arzusu da arttığından bol bol macera romanı okur. Kız çocuk ise daha hayâlperest ve romantik olmuştur. Her iki grubun da sözcük ve kavram bilgileri oldukça gelişmiştir.

Bu yaştaki çocukların değerli/değersiz ayırımı yapmadan ellerine geçirdikleri herşeyi okuduklarını, yani okuma arzusunun dorukta olduğunu görüyoruz. Bu bakımdan, tarih, biyografi, hayvan hikayeleri, efsaneler, doğa ve fen konularındaki kitapları okurlar; fen kitaplarındaki deneyleri yaparlar. Ayrıca gülmek için de okurlar. Çizgi roman da bu dönemde en çok okunan bir türdür.

13-14 yaş dönemi: Çocukluktan yetişkinliğe geçiş devri olan bu dönemde çocuk ya içine kapanmakta, ya da isyankâr bir tutum sergilemektedir. Bu yaşlarda çocuklar, örnek alacakları kahraman ararlar. Bu bakımdan en yararlı eser türü biyografilerdir.

Erkek çocukları, sporun yanında fen kitaplarına (taşınların, iletişim araçlarının, bilgisayarların nasıl yapıldığı, nasıl çalıştığı gibi) ilgi duyarlar. Macera romanları, sporla ilgili dergileri okurlar.

Kız çocukları ise romantik eserleri, meslek hikayelerini ve dedektif romanlarını severler.

Ayrıca, evcil hayvanlarla ilgili realist eserler, tarihi

romanlar, ince mizah içeren kitap ve dergilerden zevk alırlar. Koleksiyon merakı da bu yaşlarda çok artar. İlgi-leri çok çeşitli, fakat kısa sürelidir. Hayâl kurma güçleri idealizme doğru dönüşmüştür.

■ 71: *Bir tür olarak “Resimli Kitap” (Picture Book) nedir? Kaç türlü resimli kitap vardır? Hangi yaşa hangi tür resimli kitap uygundur?*

1-7 yaş arasındaki çocukların okuduğu ya da kendilerine okunan kitaplar, “Resimli Kitaplar” olarak ayrı bir tür altında toplanır. Yani, içinde resim olan her kitap bu tür içine girmez. Resimli kitaplarda, basit bir hikaye veya masal, ardarda resimlerle, hem metin, hem resim yoluyla çocuğa anlatılır. Hatta bazan metin hiç olmayabilir. Metnin varlığı halinde, resimle metin birbirinin tamamlayıcısı durumundadır. Resimler tek başına olayı anlatabilecek güçtedir.

İngilizce “Picture Book”, Almanca “Bilderbuch”, Fransızca “Album” olarak tanımlanan bu tür eserlerin en önemli özelliği, büyük ölçüde göze hitabetmesidir. Bu bakımdan, küçük çocuğun bir eseri sevmesinde çok önemli bir rol oynarlar. Bu eserler çocuklara hem görme, hem de işitme duyularıyla yeni bilgiler verir, dünya ve yaşam hakkındaki gerçekleri yavaş yavaş öğretirken, ilk edebi ve estetik değerleri de kazandırır. Bazı soyut ve göreceli kavramların öğretilmesinde (küçük-büyük, güzel-çirkin gibi) yetişkinlere yardımcı olurlar. Ayrıca, ki-

tabı ve okumayı sevdirecek, okuma alışkanlığının başlamasına neden olurlar.

Resimli kitaplar, yaşa göre 3 gruba ayrılır:

a) 2-3 yaş grubu için hazırlanmış kitaplarda, genellikle hiç metin bulunmaz. Resimler, çocuğun yakın çevresinden tanıdığı insan, hayvan, eşyalara ait olabilir. Renkler parlak, çizgiler net, genelde kalın hatlıdır. Metin varsa, alt yazı halinde resmin ifadesi olan bir kelime veya cümleciktir. Kitaplar sağlam yapılıdır. Bunlar, başlangıç anlamında “ABC Kitapları” olarak da adlandırılır.

b) 4-5 yaş grubundaki çocukların hayat tecrübeleri biraz daha fazla olup, bir önceki gruba göre daha gelişmişlerdir. Çevreleri daha da genişlemiştir. Bu gruba hazırlanmış kitaplarda kısa bir metin, ait olduğu resmin yanında yer alır. Tema, ya çocuğun bir sorusunu cevaplayabilmeli, ya da bir konuda çocuğun bilgisini pekiştirmelidir. Konu basittir; fakat bir hikaye (veya masal) özelliklerini taşır. Sağlam bir ciltleme yine önem taşır.

c) 6-7 yaş grubundaki çocuklar, artık okula başlamış olup, okuma-yazmayı öğrenme uğraşı içindedirler. Çocuğun hayat hakkındaki bilgisi, okuma beceresinin çok üstündedir. Özellikle, çağımızda televizyon izleyen çocuk birçok konuyu erken bir dönemde öğrenmektedir. Bu grup için, “Resimli Kitaplar”, iki alt grupta incelenebilir:

c.1) Çocuğun kendi kendine okuyabileceği eserler; kavram ve dil açısından çocuğun yaşına uygun hikâye ve

masallar olmalı, ancak metnin kısa, cümlelerin basit olmasına dikkat edilmelidir. Puntoların da küçük olması (14-16-18 büyüklüğündekiler yeğlenir) gerekir.

c.2) Çocuğa okunacak eserler; henüz okumayı başaramamış çocuklar için olanlardır. Kitap, yine bir yetişkin tarafından okunacağından, metnin uzunluğunun ve puntoların küçüklüğünün önemi yoktur. Ancak, konu ve karakterler, çocuğun kavram düzeyine, yaşam deneyim ve bilgisine uygun olmalıdır.

Çocukların, kendilerine okunmuş olan sevdikleri masal ve hikayeleri, okuma-yazma öğrendikten sonra dönüp, bu kez de kendi kendilerine okudukları unutulmamalıdır.

■ **72:** *Resimli kitaplarda ne gibi içerik özellikleri bulunur?*

En küçükler için hazırlanmış olan eserlerde, doğal olarak bir konudan söz edilemez. "ABC Kitapları" diye adlandırılan ve 2-3 yaşlarına hitabeden bu eserlerde, çocuğun yakın çevresiyle ilgili, kesin hatlı, parlak renkli resimler ve alt yazı olarak bir kelime veya cümle yer alır. Resimler; postacı, çöpçü, bakkal veya kedi, köpek, kuş gibi çocuğun yakın çevresinden kişi veya hayvanlar, ya da eşya ve oyuncaklar olabilir.

Daha büyük yaşlardaki çocuklara hazırlanan kitaplarda, çocuğun dış dünyaya ait gelişen bilgi ve deneyiminin ışığında, bir temanın ve bu tema etrafında gelişen

basit bir olayın olması gerekir. Konu, ciddiden komiğe, gerçekçiden hayâl ürünü olanlara, hattâ bunların karışımına kadar çok çeşitli olabilir. Önemli olan, duygu ve düşüncelerin çocuk dünyasını yansıtmayı, yani basitleştirilmiş yetişkin duygu ve düşünceleri olmamasıdır.

Çeşitli ülkelerde en çok işlenen temaları kişisel ilişkiler; Ev ve ailenin yarattığı güvence, paylaşma ve bir gruba kabul edilme olmaktadır.

Konununun en önemli özelliği, hızla gelişen bir hareket unsurunun bulunmasıdır. Küçük çocuklar macera ararlar.

Karakterler çok çeşitli olabilir; çocuklar, yetişkinler, gerçek hayvanlar, kişilik verilmiş (yani insan gibi duyup düşünebilen) hayvanlar, makineler, eşyalar gibi. Kahramanın kim veya ne olduğu önemli değildir. Çocuklar hepsiyle aynı yakınlığı kurar, özdeşleşirler. Irk, milliyet ayrımı gütmmezler. Başka ülkelerin çocuklarına ait hikayeler, ufuklarını genişletir. Kahramanın geçirdiği güçlükler ve verdiği savaşlar onlara yaşadıkları dünya hakkında yeni bilgiler verebilmelidir. Değişik şeyler ilgilerini çekerken, benzerlikler tecrübelerini pekiştirmeye yardımcı olur. Küçük çocuklarda henüz yenilgiyi kabul etme kavramı olmadığından, hikayenin daima başarıyla veya olumlu bir sonuçla bitmesi önemlidir.

Üslûp bakımından ele alındığında, yüksek sesle okunan bu hikaye ve masalların, basit ve kısa anlatımının dışında, kulağa hoş gelen ritmik bir havası da olmalıdır. Metinde yer alan yeni sözcüklerin çocuğun yaş ve kav-

ram düzeyine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca, çocukların duymak ve tekrarlamaktan zevk aldıkları uydurma sözcükler, alliterasyon yönünden zengin sözcüklerdir. Tekerlemelerin sevilmesi de bu nedenden ileri gelir.

Gramer bakımından düzgün cümleler olması; sözcüklerin doğru anlamlarıyla kullanılmış olması, sadece resimli kitaplarda değil, tüm çocuk kitaplarında dikkat edilmesi gereken üslûp özelliklerindedir.

■ **73:** *Çocukların ruhsal ihtiyaçları ve bunları karşılayabilecek kitapların özelliklerinden söz eder misiniz?*

Din, dil, ırk, ulus ayırımı olmaksızın bütün çocukların bir takım ruhsal ihtiyaçları vardır. Özellikle doğal davranışların egemen olduğu çocukluk yıllarında, bu ihtiyaçlar daha net bir biçimde izlenebilir. Çocuğun büyü-yüp gelişmesiyle, toplum koşullarına uyarlanmasıyla geri plâna saklanır; fakat daima mevcut kalır. Bir başka deyişle yetişkinlerin ruhsal ihtiyacı çocukların ruhsal ihtiyaçlarıyla aynıdır.

Çocuğu kitaplar dünyasına sokarken bu ihtiyaçları gözönünde bulundurmak, özellikle herhangi bir ruhsal sorunu olan çocuğa dikkatli kitap seçmek gerekir.

Temel ihtiyaçları; güven ihtiyacı (maddi, akli ve sevmesevilmeme), başarmak ihtiyacı, bir gruba kabul edilme ihtiyacı, oyun ve değişiklik ihtiyacı ve estetik olmak üzere gruplandırılabilir.

Güven ihtiyacı, maddi bir ihtiyaç olarak anne kucağında başlar: Annesinin kollarındaki bebeğin kendini güvende hissetmesi gibi.

Çocuk büyümesiyle diğer ihtiyaçlarla karşılaşır; fakat her zaman bütün insanlarda temel ihtiyaçlardan biri olarak kalır. Masal ve efsanelerdeki zenginlik ve görkemliliğin nedeni de, insanların kendilerini hayâlen de olsa bir süre maddi refah içinde hissetme ihtiyacından ileri gelmektedir.

Güven ihtiyacının bir diğer şekli, herşeyi doğru ve kesin olarak bilmek, öğrenmek ihtiyacıdır. Çocukların soru sorma çağı olan 3-5 yaşlarında, onlara düzeylerine uygun yanıtlar sunacak kitaplar verilmelidir.

Güven ihtiyacının belki de en açık görüleni sevmeme ve sevilme ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın yeterince karşılanmamış olması, çocukta ruhsal dengesizliklere neden olarak, örneğin çocuğun değersiz bir eşyaya veya bir hayvana aşırı bağlanmasına neden olur. Çocukluk çağının ruhsal sorunlarının, yetişkinlik çağını da etkilediği artık herkesçe bilinen bir husustur.

Çocuk sevgiyi ilk olarak ailesinde tanır. Sağlam ve sevgi dolu aile ilişkileri, çocuğun da hayata bakış açısını ve ilerde kuracağı aile yapısını etkiler. Böyle çocuklar hem kendilerine, hem de çevrelerine güvenli olurlar. Aile bağlılığı, arkadaş bağlılığını doğurur. Mutlu aile ilişkilerini konu alan eserler (Küçük Kadınlar gibi), özellikle mutsuz ortamlarda yetişen çocuklara hem gerçek aile ilişkilerini anlatması, hem de hayâli de olsa mutlu bir or-

tam sağlması bakımlarından önemlidir. Ancak bu tür eserlerde aşırı duygusallığa (sentimentalizme) yer olmamalı, sevgi, saygı ve bağlılık doğal ölçüler içinde, abartılmadan verilmelidir.

Çocuk edebiyatında aşk erken başlar. Aslında masal ve hikayelerdeki bu aşk, iyi ve çalışkanın ödülüdür. Bununla birlikte, yine de kız ve erkek çocuklarının gerçek yaşamdaki görevlerini anlamalarına ve benimsemelerine yardım eder.

Başarmak ihtiyacı da bütün insanların temel ihtiyaçlarından biridir. Çocukta başarı duygusu belki ilk adımında, belki de daha önce başlamaktadır. Önceleri çok somuttur. Örneğin anne ve baba, bir iş yaptıkları (yemek yapmak, araba sürmek gibi) için çocuğun gözünde ilk kahramanlardır. Çocuğa anlatılan ilk masal ve hikayelerdeki kahramanlar da, düşünen değil, fiziksel başarı gösteren kişilerdir. Yüzmeyi başaran ördek yavrusu gibi. Çocuk büyüyüp geliştikçe ruhsal ve zihinsel başarıları önemsemeye başlar. Örneğin, ruhsal bir sorunu olan bir çocuğun sorununu çözmesi, kötü alışkanlıkları olan bir başkasının bundan kurtulabilmesi gibi. Bu çağda özellikle biyografiler çocuğun bu ihtiyacına cevap verir.

Bir gruba kabul edilmek, güven ihtiyacının doğal bir sonucudur. Çocuğun "benim" sözcüğünü vurgulayarak tanıttığı ailesi, ilk grubunu oluşturur. Çocuk büyüyünce önce oyun arkadaşları, daha sonra da okul arkadaşları ikinci önemli çevresini meydana getirir. Bu devirde aile değerlerinin yanında arkadaş değerleri de önem kaza-

nır. 10-12 yaşlarında milliyetçilik, ilk gençlik çağlarında da insanlık kavramları yerleşir ve gelişir. Kitaplar bu duygu ve kavramların gelişmesinde olumlu bir rol oynarlar. Küçük yaşlarda arkadaş grubuna giremeyen çocukların sorunlarını nasıl çözdüklerine dair hikayeler yardımcı olurken, ileri yaşlarda ulusal destanlar, kahramanlık hikayeleri, çeşitli ırk ve milletten çocuklara ait hikaye ve romanlar yararlı olurlar. Bu tür eserlerde üslubun didaktik (salt öğretici) olmaması, eserin sevilmesi açısından çok önemlidir.

Oyun ve değişiklik ihtiyacı, yetişkinlerin kural dolu ve (çocuklara göre) "heyecansız" dünyalarında sıkılan çocukların en önemli ihtiyaçlarından biridir. Çocuklar bu amaçla çok çeşitli eserler okurlar: Güldürmece türü şiir ve hikayeler, fabllar, zengin hayâl dünyalarına sürükleyen masallar veya bilim-kurgu eserleri, çeşitli zorlukları başarıyla aşan kimselerin biyografileri, polisiye romanlar, duygusal şiirler, çizgi romanlar gibi. Bu arada yetişkinlerin, çocuğa sezdirmeden okuma rehberliği yapması, onun tek bir esere saplanmasını önlemesi gerekir.

Estetik ihtiyaç da temel ihtiyaçlardan biri olup, insanların süsleme ve süslenme ihtiyacından doğmaktadır. İlk başta kendini süslemekle tatmin olan bu ihtiyaç, bazı kişilerde yetişkinlik çağında da fazla gelişmez; bazılarında ise kendi kişiliğini aşarak sanatta güzelliği aramaya doğru iter.

Çocuklarda estetik duygusu doğuştan vardır. Ancak bu duygunun gelişmesinde çevrenin etkisi büyüktür. Bu

yüzden çocuklara küçük yaştan edebi yönü kuvvetli, resim yönü de başarılı eserler vermek gerekir. Çocuk, bilinçli olmasa bile, estetik duygusunu iyi eserler yardımıyla kazanır.

■ 74: *İyi bir çocuk kitabı dil, anlatım, konu bakımından nasıl olmalıdır?*

Bir edebiyat eseri, ister yetişkinler ister çocuklar için yazılmış olsun konusu, teması, planı, kahramanları ve anlatım biçimi bakımından birtakım özellikler gösterir. Herhangi bir eseri dış görünüşünden çok içerik bakımından değerlendirmek gerekir. Ancak böylece bir kitap üzerinde sağlam bir yargıya varmış olabiliriz.

Önce konudan başlayalım. Çocuk kitaplarında konu çok önemlidir. Çocukların gerçek ve günlük yaşantılarına uygun düşmeyen, onların kavrayış ve hayâl güçlerini aşan konularda yazılan eserler, çocukların pek az ilgisini çeker; hattâ bazen hiç çekmeyebilir. İyi bir çocuk kitabının konu bakımından yerli kültür değerleri yanında evrensel insanlık ve ahlâk değerlerini kazandırıcı nitelikte olması da gerekir. Bu arada değişik yaşlarda bulunan çocukların ilgi duydukları konuların birbirinden farklı olduğu hususu daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocuk kitapları için seçilen konular, küçük okurları düşünmeye yöneltmeli, onların geçerli birtakım beceri ve alışkanlıklar kazanmalarına yardımcı olmalıdır. Ço-

cuk kitaplarında eğlendirici ve güldürücü konulara da yer verilmelidir.

İyi bir çocuk kitabı, yazarın üzerinde durmak istediği veya vurgulamaya çalıştığı bir temayı, bir anafikri içermelidir. Tema'sı belirsiz bir eser, çocukları birbirinden çok değişik yorumlar yapmaya götürür; yanlış anlamalara yol açar. Çocuk kitaplarında genellikle şu temalara yer verilmesi uygun olur: Kardeş, ana-baba ve arkadaş sevgisi; aile ve değerlerine, inançlarına bağlılık; doğayı sevmek, korumak ve geliştirmek; başkalarına karşı nazik, dürüst ve saygılı davranmak; girişimci, atılgan ve yaratıcı olmak; başta evcil hayvanlar olmak üzere canlı varlıkların korunmasına, beslenmesine ve bakımına ilgi göstermek.

Çocuk romanı, hikayesi ya da piyesi gibi adlar altında yayımlanan kitaplarda serüvenleri anlatılan kahramanlar da çok önemlidir.

Bu kahramanlar insan, hayvan ya da canlı veya cansız herhangi bir nesne olabilir. Bunların durum, davranış, düşünce ve konuşmalarıyla çarpıcı bir özgünlük yanında tutarlı ve inandırıcı olmaları gerekir. Usta yazarların, eserlerinde bazen hayâl ürünü olsa bile nasıl unutulmaz kahramanlar yarattıklarını, o kahramanların kişilerin, canlı ya da cansız varlıkların- bizi uzun yıllar nasıl etkilediklerini biliriz.

Edebiyat eserlerinde -özellikle roman, hikaye ve piyes gibi eserlerde- olayların akışı, kahramanların ortaya çıkışı ve hareketleri, tasvirler, konuşmalar ve ruh çö-

zümlemeleri belirli bir plan çerçevesinde gerçekleşir. Çocuklar için yazılan eserlerde daha çok harekete, olaylara ve kısa konuşmalara yer verilmesi uygun olur. İyi bir çocuk romanı ya da hikayesinde başlangıç, düğüm ve sonuç gibi anlatım sürecinin geleneksel evreleri çok doğal biçimde birbirini izlemelidir. Uzun tasvirlerden ve karmaşık ruh çözümlmelerinden kaçınılmalıdır. Olaylar, durumlar, düşünce ve duygular arasında okuma ve anlamayı kolaylaştırıcı bir denge ve bütünlük bulunmalıdır.

Her yazarın kendine özgü bir dili, bir anlatım biçimi vardır. Ancak, çocuk kitapları söz konusu olduğunda dil ve anlatım bakımından özellikle bir iki noktanın göz önünde bulundurulması yerinde olur. Çocuklar yalın ve duru bir anlatımdan hoşlanırlar. Günlük dilde pek kullanılmayan sözcük ve deyimleri anlamakta güçlük çekerler. Uzun ve karmaşık paragrafları zor okur ve kavrarlar. Yersiz benzetme ve tasvirlerden canları sıkılır. Çok kez metinde bu bölümleri atlama eğilimi gösterirler. Çocuk kitabı yazarı, bu hususları daima dikkate alarak ve eserlerinde duru, yalın ve akıcı bir dil kullanarak Türkçemizin anlatım gücünü ortaya koyan örnekler vermeye çalışmalıdır. Çünkü iyi bir çocuk kitabının içerik bakımından üstünlüğünü sağlayan etmenlerin başında dil ve anlatımda gösterilen özen gelir.

■75: *İyi bir çocuk kitabı biçimsel bakımdan ne gibi özellikler taşımalıdır?*

Herhangi bir çocuk kitabını biçimsel bakımdan topluca değerlendirebilmek için o kitabın büyüklüğü (oylumu), kâğıdının cinsi, sayfa düzeni, içindeki resimlerin niteliği, metinde kullanılan harflerin özelliği gibi hususlara bakmak gerekir.

Çocuk kitaplarında içeriksel özellikler ile eserin büyüklüğü arasında belirli bir orantı bulunmalıdır. Çocuklar konusuna göre çeşitli büyüklükte eserleri okumaktan zevk duyarlar. Bununla birlikte çocuk kitaplarının kolaylıkla okunmaya, resimlerine bakılmaya ve taşınmaya elverişli bir özelliği bulunmalıdır.

Çocuk kitaplarının kapağı sağlam olmalıdır. Kullanılan kâğıdın da en az ikinci hamur adı verilen cinsten ve mat olmasına çalışılmalıdır.

Çocuk kitaplarında satır aralarındaki boşluk normal, hattâ biraz daha fazla olmalıdır. Sayfa kenarlarında geniş boşluklar bırakılmalıdır. İlkokulun birinci döneminde bulunan öğrenciler için yazılan kitaplarda ancak çok kısa paragraflara yer verilmelidir.

Çocuk kitaplarında kullanılan harflerin özelliği de çok önemlidir. İlkokul birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine seslenen kitaplarda kullanılan harfler 12 puntodan daha küçük olmamalıdır. Dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri için hazırlanan kitaplarda 10 puntoluk harfler kullanılabilir. Ortaokula devam eden çocuklar için yayımlanan kitaplar için de 10 punto büyüklüğünde harfler normal sayılır.

Çocuk kitaplarında yazım (imlâ) ve noktalama işa-

retlerinin kullanılması konusunda da çok titiz davranılması gerekir. Yazımda tutarlık ve noktalama işaretlerinin kullanılmasında kurallara uygunluk, iyi bir çocuk kitabında aranılan özelliklerin başında gelir.

Çocuk kitaplarında resmin rolü çok büyüktür. Çocuk kitaplarındaki resimleri işlevleri bakımından üçe ayırabiliriz: (a) Süsleyici resimler; (b) metni açıklayıcı ve yorumlayıcı resimler; (c) metni tamamlayıcı resimler. Bu resimler artık çoğunlukla renkli basılmaktadır. Ancak, her renkli resmin siyah-beyaz resme karşı üstün olduğunu söylemek doğru değildir. Hattâ bazen iyi bir siyah-beyaz resim veya sade renkli bir resim bol renkli bir resimden daha etkili olabilir.

Okulöncesi çağındaki çocuklar ile okumaya yeni başlayan çocuklar için yayımlanan kitaplarda -ki bunlar genellikle büyük boyda kitaplardır- her bir sayfanın dörtte üçünün resme ve dörtte birinin de yazıya ayrılması uygun olur.

■ **76:** *İyi bir kitabın, çocuğun ruhsal ve düşünsel gelişmesine katkısı var mıdır?*

Normal bir büyüme süreci içinde hayatını sürdüren bir çocuğun ruhsal birtakım ihtiyaçlarını karşılama konusunda edebiyat eserlerinin büyük payı vardır. İlk yaşlardan itibaren kendisine basılı yayın sevgisi verilen, okuma becerisini kazandıktan sonra da kendi düzeyinde kaliteli kitapları okuma fırsatı bulan bir çocuk zamanla

edebiyatla ilgili kitaplara karşı ilgi duymaya başlar.

Kitabın çocuğun ruhsal ve düşünsel gelişmesin yapacağı katkılar, o kitabın edebî değeriyle orantılıdır. Çocuk edebiyatı tanımı içine giren eserlerin doğal özellikleri arasında öyleleri vardır ki bunlar çocuklar için başlı -başına birer geliştirici etmen sayılır.

Radyo dinlemenin, televizyon seyretmenin, sinema ya da tiyatroya gitmenin yanında okumaya da zaman ayırması çocuğun hem dinlenmesine hem de bilgilenmesine yardımcı olur.

İyi bir çocuk kitabı çocuğa canlılık kazandırır ve kısa bir süre içinde günlük yaşam etkinliklerine katılmasını sağlar. Güzel bir şiir ya da güzel bir hikaye okuyan çocuk sıkıntı verici nedensiz kaygılardan uzaklaşır; içinde bulunduğu ruhsal gerginlikten kurtulmak için taze bir güç kazanır.

İyi bir çocuk kitabı, çocuğa yaşamın değişik yönlerini öğrenmesinde, türlü insan tiplerini tanımada, başka ülkeler ve toplumlar üzerinde bilgi edinmesinde çok zengin imkânlar sağlar.

İyi bir çocuk kitabı, çocuğun kendisini daha iyi tanıması, gerekiyorsa davranışlarını değiştirmesi ve kişiliğini geliştirmesi için ona kılavuzlukta bulunur. İyilik, ahlaklılık, doğruluk, çalışkanlık, verimlilik vb. soyut kavramları canlı örnekler aracılığıyla öğrenmesine yardımcı eder.

İyi bir çocuk kitabı, çocuğun resime, dramatik etkinliklere, müziğe vb. sanat alanlarına karşı ilgi duymasına

yardım edebilir. Ondaki beceri duygusunu kamçılar, çeşitli sanat alanlarıyla ilişki kurmasını sağlar. Böylece, çocuğun daha zengin bir kültür ve daha renkli bir kişilik elde etmesine katkıda bulunur.

İyi bir çocuk kitabı, çocuğun anadilini geliştirmesine büyük ölçüde yardımcı olur. Türkçenin gücünü ve güzelliğini çocuklarımız, ancak edebî değer taşıyan kitapları okuya okuya kavrayabilirler.

■ **77:** *Bilgi kazandırıcı çocuk kitapları ne gibi niteliklere sahiptir?*

Çocuk kitaplarının önemli bir bölümü bilgi kazandırıcı özellikler taşıyan eserlerden oluşur. Şiir, hikaye, roman vb. gibi genellikle çocukların daha çok imgesel, duygusal ve ahlâkî gelişmelerine katkıda bulunan okuma gereçlerinin yanında bu türden eserlerin de onların düşünme ve becerme yeteneklerini besleyici bir işlevi vardır.

Bu tür eserlerin en belirgin niteliği, olumlu bilgi ve bilimlere öncelik tanınmasıdır. Bunların bir başka özelliği de deneme, gözlem, deney gibi etkinliklerden sonra elde edilen nesnel sonuçlara dayalı temalara, düşünce ve görüşlere ağırlık verilmesi, öznellikten olabildiğince kaçınılmasıdır.

Bilgi kazandırıcı kitapların büyük bir bölümü, fen ve doğa olaylarını anlatıp açıklamaya çalışır; bir bölümü de türlü bilim dallarıyla ilgili araştırmalar, buluşlar ve ge-

lişmeler üzerinde çocukları aydınlatma amacını güder. Çocuklar, kendi okuma ve kavrama düzeylerine göre hazırlanmış bu kitaplardan coğrafya, astronomi, fizik, kimya, sağlık bilgisi gibi çeşitli bilimlere ilişkin bilgiler edinirler.

Doğa ile ilgili eserleri (a) hayvanları tanıtan eserler; (b) bitkileri tanıtan eserler; (c) yeryüzünü, gökyüzünü ve denizleri tanıtan eserler olmak üzere üçe ayırabiliriz. Bu tür eserler, çocukların canlı ve cansız varlıklarla dolu dünyamızı gerçekçi bir gözle tanımalarına, çevrelerini kuşatan doğal güzellikleri daha bilinçli olarak algılamalarına ve sevmelerine yardım eder.

Fen ve teknoloji alanlarındaki buluşlar da çocukların merakını çeker. Çocuklar elektrik gücüyle çalışan araç ve gereçlerin, güçlü tarım ve yapım makinelerinin, iletişim ve ulaşım araçlarının işleyişlerini, insan yaşamındaki rollerini anlamak ve yapısal özelliklerini öğrenmek isterler. Bu konuları ele alan kitapları ilgiyle okurlar. Böylece, türlü teknik ve bilimsel deyim ve terimleri, ilke ve yasaları hiç güçlük çekmeden çok erken yaşlarda öğrenme fırsatı da bulmuş olurlar.

Bilgi kazandırıcı kitaplarda şu niteliklerin bulunması uygun olur: (a) İlginç bir ad; (b) basit bir plan; (c) açık ve sade bir anlatım; (ç) açıklamalarda ayrıntılardan kaçınma; (d) bol resim, fotoğraf ve şekiller.

Bilgi vermeyi amaçlayan kitapların adları çarpıcı olmalı ve ele alınmış olan konuyu, duraksamaya yer vermeden, tam olarak yansıtabilmelidir. Örneğin “Uçak

Nedir? Nasıl Uçar”, “Ses Nedir? Nasıl Oluşur?”, “Yıldızlar Ne Zaman Ortaya Çıkar?” gibi başlıklar altında yayımlanan kitaplar çocukların ilgisini çekmekte çok etkili olur.

Bu gibi kitaplarda seçilen konunun özelliğine göre gözlem, araştırma, buluş ve incelemelerin anlatılmasında, bilgilerin sunulmasında çocukların kavrayış güçlerine uygun yalın bir sıra izlenmelidir. Bir başka deyişle, bilgi verici kitapların planı oldukça basit olmalıdır.

Bilgi kazandırıcı çocuk kitaplarında anlatım özelliği ayrı bir önem taşır. Bu türden kitaplarda olaylar, olgular, buluşlar vb. açıklanır ve değerlendirilirken hem bilimsel verilere uyulması, hem de çocukların anlayabilecekleri sözcük, deyim ve terimlerin özenle seçilmesi gerekir. Bundan başka, küçük okurların bu gibi kitapları kolayca okuyabilmeleri için anlatımda açıklığa ve sadeliğe önem verilmelidir.

Bilgi kazandırıcı eserlerde konular işlenirken olabildiğince ayrıntılardan kaçınılmalı olmalıdır. Ancak, bazı durumlarda olayların, durumların, özelliklerin çok kısa ve basit biçimde anlatılması çocukların yanlış, yetersiz bilgiler edinmelerine yol açabilir. Bu hususta gereken dengeyi sağlamak yazarın ustalığına bağlıdır.

Bilgi kazandırıcı kitaplarda, belirli bir ölçüde, ele alınan konularla ilgili olarak anlamlı resimler, uygun ve net fotoğraflar ve basit, kolayca anlaşılır şekiller bulunmalıdır. Bu görsel öğelerin yardımıyla çocuklar metin içinde kendilerine oldukça soyut ya da karmaşık gelen

bölemleri rahatça anlayabilirler. Küçük çocuklar için hazırlanan eserlerde ise resmin, fotoğrafın ve şeklin yeri ve işlevi metinden -yazılı açıklamalardan- çok daha önemlidir.

■ 78: İyi bir fen kitabının başarısı nelere bağlıdır?

20. yüzyılın ürünü olan fen kitapları, son yıllarda çocuklar tarafından en çok aranan eserlerdendir. Hikaye kitaplarının tersine, fen kitapları, tamamen gerçek üzerine yazılmıştır. Ancak çok küçük çocuklara hazırlanmış eserlerde hikaye unsuru olabilir. Örneğin, suyun evrelerini öğretmeyi amaçlayan “Şıp Şıp ile Tıp Tıp” adlı eserde, olaylar iki su damlacığının hikayesi şeklinde gelişmektedir.

On yaşına kadar çocuklar için hazırlanan fen kitaplarında, görünüşün çekici, baskının temiz ve iri puntolu, resimlerin net ve güzel olması metinden daha önemlidir. Ancak metnin yine de bazı bilgileri basit şekliyle, fakat doğru olarak vermesi beklenir.

10-14 yaşlarındaki çocuklar için metin daha önemlidir. Metni açıklayan resim veya fotoğraflar her zaman yararlıdır. Ayrıca bir dizinin (indeks) de bulunması gerekir.

İyi bir fen kitabında, bilgi çocuğun yaşına uygun sunulur. Bilgi, gerek resimler, gerekse metin yoluyla açık ve anlaşılır bir biçimde verilir; ancak bu açıklık ve basitlik, çocuğun yaş düzeyinin altına düşmemelidir. Böyle eserleri çocuklar küçümseyerek reddederler.

Üslûp çok önemlidir. Akıcı ve ilgi çekici bir üslûp eserin sevilmesine, sıkıcı, karmaşık bir üslûp ise itilmesine neden olur.

Deney varsa, tehlikesizce yapılabilmeli, çocuğa bir şeyler öğretebilmeli, katılma duygusu vermelidir.

Fen kitapları konusunda en iyi ölçüt, bu kitapların çocuklar kadar büyüklerin de ilgisini çekmesi, beğenilmesini kazanmasıdır.

Fen kitapları, çocukların öğrenme ihtiyaçlarını karşılar. Genellikle daha çok erkek çocuklar tarafından okunurlar. Küçük çocukların başlarından geçen bir olay veya gördükleri yeni bir şey hakkında sordukları sorular, bu konuda bilgilenmek istediklerini gösterir. O zaman, bu tür kitaplarla çocukların meraklarını doyurmak gerekir.

■ 79: *Çocuklar için hazırlanmış müracaat eserleri içerik ve biçim yönüyle nasıl olmalıdır?*

Müracaat eserleri, herhangi bir konuda kesin bir bilgiye sahip olmak için ihtiyaç duyuldukça başvuru eserlerdir. Dolayısıyla roman gibi baştan sona okunmazlar. Ansiklopedi, sözlük, atlas, rehber en çok bilinen müracaat eserlerindedir.

Okumaya başlayan çocuğa kendi müracaat kaynaklarını sağlamak gerekir. Çocuklar en çok ansiklopedi ve sözlük kullanırlar. Çocuk kaynağı belli bir sorusunu araştırmak için kullanırken, bir çok yeni bilgiyi de eseri

karıştırırken edinir. Ama en önemlisi, bilgiyi kendi kendine bulmasını öğrenir.

İyi hazırlanmış bir ansiklopedi, dili ve içerdiği konular açısından çocuğun yaş düzeyine uygun olup, bol miktarda resim de içerir. Ansiklopedinin alfabetik düzende olması yeterli değildir; ayrıca iyi bir dizini'nin (indeks) de olması gerekir. Harf büyüklüğü de çocuğun yaş düzeyine uygun olmalı; dikişle yapılmış sağlam bir ciltlemesi bulunmalıdır. Ansiklopediye katkıda bulunan yazarların kimliği ve yayımlayan firmının da bu alanda daha önce yaptığı çalışmalar, bir eserin başarısında en önemli etkenlerdendir.

Aynı hususlar, sözlükler için de geçerlidir. Tanımları çocuğun yaş düzeyine uygun olacak şekilde basitleştirilmiş, bol örnekli, mümkün olduğu kadar resimli, iri puntolu bir sözlük çocuğun ilk sorularını karşılayacak düzeydedir. Uzun süreli kullanılan bu kaynak eserlerin ciltlerinin sağlam, kâğıtlarının da beyaz kalın kâğıttan olması, çocuklara çekici gelmeleri açısından önemlidir. İnce kâğıtlara yapılan basımlarda basımın arka yüze de geçmesi halinde, eser albenisini kaybeder; hattâ kullanışsız bile olabilir. Samanlı kâğıda yapılan basımlarda ise, özellikle resimler donuk çıkacağından ve bu cins kâğıt dayanıklı olmayacağından yarar sağlamaz.

■ 80: *Teknik gelişmelerin önemi çocuk kitaplarında nasıl ele alınabilir? Teknik konuların çocuk kitaplarında işlenmesinde işbirliği gerekir mi?*

Günümüz teknik gelişmeleri yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Öyle ki anne babalara çok yadırgatıcı gelen gelişmeler, küçücük çocuklar için bir oyuncak gibidir. Bankamatikten para çekmekte zorlanan annelere, boyu maki-neye zar zor yetişen çocukların yardım ettiğini her gün görüyoruz.

Çocuklar, hemen bütün araba modellerini, markalarını tanıyorlar. Otomobil aksamının adını telaffuzda hiç zorlanmıyorlar.

Aslında tekniğin insanlara sağladığı kolaylıklar, insanoğlunu bir masal dünyasına itmiştir. Çocuk onlara ulaşmanın zorluğunu tanımadan, hayatına getirdiği kolaylıkları tanır. Bunlar kitaplarda yer alırken, biyografilerden, keşif ve icadlardan bahsedilmeli ve bu uğurda harcanan zaman, yapılan fedâkarlık belirtilmelidir. Öyle ki çocuk bunların mucize değil, insan zekâ, emek ve sabrının bir ürünü olduğunu anlamalı, kendisi de buna katılma arzusunu duymalıdır. İnsanlığın daima hayatını kolaylaştıracak gelişmelerin peşinde olduğunu sezmeli. Bugünün otomatik kapısı tekniğin bir ürünüdür. Fakat insanlık bunu asırlarca masalarda özlem olarak beklemiştir. Gizli kapının “şifreli” bir sözle açılıvermesi gibi. “Açıl susam açıl” yerine “iftah ya simsim” ibaresinin bazı Arap ülkelerinde otobüs kapısının açılması için söylenmesi çok ilgi çekicidir. Masal ile gelişmiş tekniğin ve-rilerinin birleştirilmesi yararlıdır ve bunu bugünün tekniğiyle birleştiren masallar, uzayla ilgili eserlerde yapılmaktadır.

Ancak teknik gelişmelerin kitaplarda genellikle can-
nıkıcı şekilde verildiği, filimlerde ise zararlı tesirlere yol
açtığını söyleyebiliriz.

Tekniğin çok ilerlemesi pahalı oyuncakların ortaya çıkmasına yol açtı. Çocuk için en büyük eğlence ve me-
rak, oyuncağın hareketin sağlayan mekanizmayı bizzat
görmektir. Bunun için de oyuncaklarını sökerek, tekrar
takarak merakını gidermeye çalışır. Fakat pahalı oyun-
cakların sökülmesine her şeyden önce aile izin vermedi-
ğinden çocuğun merakını da gidermesi mümkün olmaz.
Bu bakımdan çocuk sadece kullanıcı olarak kahr. Ve bu
oyuncakların çocuğun zihnini geliştirmek açısından pek
de yararları olmaz. Teknik kolaylıklar, çocuğun el beceri-
si ve hayâl gücünü de kısıtlayabilir. Nitekim birçok
uzayla ilgili eserlerde (kitap veya filim) daima kahra-
manlar en gelişmiş cihazların bozulabileceği ve kahra-
manın kendi gücü ve zekâsı ile başbaşa kalarak ilkel yol-
lara baş vurmak zorunda kalabileceğini belirtmektedir.
Bu unsur hem eserlerin gerçekçilik boyutunu vermekte
hem de sonunda yine üstün teknoloji vasıtalarına kavu-
şan kahramanların kurtuluşu teknik medeniyet saye-
sinde olmaktadır. Bu aynı zamanda günümüzdeki en
önemli ideolojik telkindir. Tekniğe sahip olmayan yok
olur.

En masum bir çizgi filimde bile patlayıcıların pek de
zararlı olmadığı çocuklara her gün telkin edilmektedir.
Kedinin kuyruğuna bağlanan dinamit olsa olsa patladı-
ğında onun sadece kuyruğundaki birkaç tüyün dökülme-

sine yol açmaktadır. Bu tür sahnelere alışan çocuğun sözle dinamitin zararlarını öğrenebilmesi mümkün değildir. Vahşet teknik vasıtalarla en üst seviyeye ulaşmıştır. Çocuk da bunları seyrederken hep daha süratlisini, daha öldürücüsünü, daha güçlüsünü aramaktadır. Üstelik bu tür filimlerde tekniği bilen baş oyuncunun asla patlamalardan zarar görmemesi ama çevresinin kan gölüne çevrilmesi çocuğun içindeki vahşiyi ortaya çıkarmakta. Bu tür eserlerin insana heyecan ve merak verdiği, büyülenmiş gibi onları seyrettiği bir gerçek. Ancak bunun sonucu nedir? Çocuk teknik gelişmeye kendisi de bir katkıda bulunmak mı istiyor? İçindeki meraklar mı geliyor, yoksa çevresini hakimiyeti altına alma arzusu mu?

Çocuk eseri yazarları ile teknik ve eğitim uzmanlarının işbirliği mutlaka gereklidir. Ancak bu nasıl sağlanır? Yazar her şeyden önce bir yaratıcı olduğuna göre, ortak çalışmanın kendisi için güç olduğunu belirtmek lâzım. Teknikten anlayan insanların ise bu konulara zaman ayıranları az. Aynı durum eğitimciler için de söz konusu. Eğitim Fakültelerinde alan bilgisi ile eğitim amacının birleştirilmesine bir türlü ulaşamaması da gösteriyor ki bu alanda kendiliğinden oluverecek bir işbirliği düşümlenemez. Bence en uygunu sermaye sahibi bir yayıncının bu meslekdaşları bir araya getirmesi ve birlikte çalışmalarının sağlanmasıdır. Bunun bir ek iş olmaması, sürekliliğin bulunması da lâzım.

Teknik konular hayatımıza getirdikleri rahatlık, tehlike ve korkular açısından ele alınabileceği gibi doğrudan

doğruya teknik malzeme ile teması da sağlayacak eserler yazılmalı

Aslında çocukların teknik gelişme ile tanışmalarının sağlanması sadece edebî türlerde olmaz. Onları el becerilerini kullanacak hale de getirmek gerekir: Oyuncakların tamiri ile ilgili yayınlar yapılamaz mı? O zaman bu tür eserlerin yazılmasında tamircilerin de katkısı aranacaktır.

Tehlikeli veya zararlı olan eserler bence, henüz kendilerinden yararlanılmamış araçların/eşyaların muhtemel tehlikelerini işleyen fantezilerdir. Bunların çok sevimli olduğunu itiraf etmeliyim. Bilgisayar gibi dünyayı idarece edecek hale gelen yeni köle/gücü canavara çeviren fantezilerin çocuklar için korkutucu olduğunu sanıyorum ve çocukların sinir sistemini nasıl etkileyecekleri sorusunun cevabını bulamıyorum.

Ayrıca teknik malzemenin kullanılmasının bilgi birikimine ihtiyaç gösterdiğini ve bunları bilmeyenlerin elinde ne gibi tehlikelere dönüştüklerini de anlatan eserlere ihtiyaç vardır. Aslında bu Amerikan macera filimlerinde bol bol yapılmakta ve gücün sadece iyinin/Amerika'nın elinde bulunması gerektiği telkin edilmektedir.

■ 81: *Kitap seçiminde çocuklara nasıl yardım edilebilir?*

Günümüzde çocuklarımıza tavsiye edilebilecek çok çeşitli telif ve çeviri eserler bulunmaktadır. Ancak, bu

arada ne yazık ki hiçbir edebî ve eğitsel değer taşımayan eserler de kitapçı vitrinlerinde sergilenmektedir. Bunlardan bir bölümü kapakları ve içlerindeki renkli resimleriyle ilk bakışta insanda olumlu bir izlenim de bırakmaktadır. Fakat, görünüşte çekici olan bu eserlerin çoğu konu, tema ve anlatım bakımından çocukların düşünsel ve dil gelişimlerine herhangi bir katkıda bulunacak nitelikte değildirler. Bu durum, öğretmenlerin ve ana-babaların çocuklara kitap seçiminde yardımcı olabilmeleri için bazı hususlara dikkat etmelerini zorunlu kılmaktadır.

Öğretmenlerin ve ana-babaların her şeyden önce çocukların değişik büyüme evrelerinde ne gibi konulara karşı ilgi duyduklarını ve bu ilgilere uygun ne gibi eserlerin var olduğunu bilmeleri gerekir. Bu konuda yayınevlerinin belli aralıklarla çıkardıkları broşürler, kitap tanıtma listeleri, gazete ve dergilerde yeni kitaplarla ilgili reklâmlar ve eleştiri yazıları, çocukların okuma ilgileri ve eğimleri üzerinde yapılan araştırma sonuçlarını bildiren rapor ve makaleler öğretmenlere ve ana-babalara yardımcı olabilir.

Çocukların okuma ilgilerini öğrenmede okulda öğretmenlerce yapılan kişisel gözlem ve görüşmeler de yararlı olabilir. Bu nedenle, ana-babalar çocuklarına kitap seçmede karşılaştıkları sorunları çözmek için sık sık ilgili öğretmenlere danışmalı, onların düşünce ve tavsiyelerine göre hareket etmelidirler.

Çocukları fırsat düştükçe kitapçılara, kitap sergi ve fuarlarına götürmek de yerinde olur. Çocuklar buralarda

çok değişik kitapları görürler, kendi beğenilerine ya da kendi ihtiyaçlarına göre kitap seçmede zengin deneyimler kazanırlar.

Öğretmenler ile ana-babaların çocuklara tavsiye edecekleri ya da onlar için satın alacakları kitaplarda şu özellikleri aramaları yerinde olur:

a. Kitap, çocuğun görüş ufkunu genişletmeli; onun düşünme, sorun çözme ve yaratma gücünü arttırmalıdır.

b. Kitap, çocukta çevresel olaylara karşı bir ilgi uyandırmalıdır.

c. Kitap, çocuğu başkalarıyla iyi geçinmeye ve birlikte çalışmaya teşvik etmelidir.

ç. Kitap, çocuğun soy, cinsiyet ve kültür farkı gözetmeksizin insanları sevmesine yardımcı olmalıdır.

d. Kitap, çocuğun ailesine, yurduna ve milletine karşı bağlılık duygularını güçlendirmelidir.

e. Kitap, çocuğun doğruluk, mertlik ve nezaket vb. ahlâkî davranışlar kazanmasına katkıda bulunmalıdır.

f. Kitap, çocuğun hayata bağlanmasına ve iyimser olmasına ortam hazırlamalıdır.

g. Kitap, çocuğun gelenek ve görenekleri öğrenmesine ve kutsal değerlere saygılı olmasına hizmet etmelidir.

h. Kitap, çocuğun dilimizin anlatım bakımından zenginliğini ve güzelliğini temsil edecek nitelikleri taşımalıdır.

i. Kitap, çocuğun yaşına, okuma yeteneğine ve ilgilere uygun olmalıdır.

■ **82:** *Çocuklara kitap seçerken nelere dikkat edilmelidir?*

Kitap; çağdaş insan için en önemli nesnelere biri olma özelliğini, kitle iletişim araçlarının kullanımındaki artışa rağmen halâ sürdürmektedir. Özellikle okul öncesi yıllardan başlayarak kitapla tanışan çocuklar, kitabın içindeki zengin dünyayı ve bilgileri keşfettikçe, özellikle bu keşfi bir yetişkinle paylaştıklarında, kitap gerçekten çocuğun yaşantısında vazgeçilmez bir öge haline gelebilir.

Çocuk kitabı yazımı ve basımı son derece önemli ve güç bir uğraştır. Yazarların çocuklar için içerik ve dil yönünden kaliteli ve ilgi çekici kitaplar hazırlaması son derece önemlidir. Ama bunun kadar önemli olan iki temel konu daha vardır. Bunlardan biri kitabın fizik özellikler (basımı), diğeri ise yetişkinlerin çocuk kitaplarının özellikleri ve yeni çıkan kitaplar hakkındaki bilgileri ile çocuklarının ilgileri konusundaki bilgi ve duyarlılıklarıdır. Kitabın büyüklüğü çocuğun yaşına ve gelişme düzeyine uygun, kolayca taşıyabileceği ve kolayca açabileceği boyutlarda olmalıdır. Çocuk kitaplarında her seviyede kaliteli ve dayanıklı kâğıt kullanılmalıdır. Ancak özellikle küçük çocuklar için kâğıdın kalitesine ayrı bir özen gösterilmelidir.

Harfler çocuğun gözünü yormayacak büyüklükte olmalıdır.

Kitap seçen yetişkinin ve çocuğun kitapla ilk tanış-

ma aracı olan kapak renkli, bol resimli, çocuk için çekici özellikler taşımalıdır. Böylece kapağı gören çocuğun kitaba isteyerek yaklaşması sağlanabilir. Kapak özellikleri sadece çocuk için değil, yetişkin için de kitaba yönelme konusunda önemli bir uyarıcıdır.

Çocuk kitaplarında bir başka husus da kitabın içindeki resimlerdir. Özellikle küçük yaştaki çocuklar için resimlerin metinden daha fazla yer işgal etmesi uygun bir yaklaşımdır. Resimlerde renk unsuru da önemli bir başka faktördür. Bu resimlerin çocukta estetik değer yargılarını geliştirici özellikte olmasına da dikkat edilmelidir.

Çocuk kitaplarının dış görünüşü kadar içeriği de önemle üzerinde durulması gereken bir husustur. Her şeyden evvel çocuk kitaplarında çocuğun yaş ve seviyesine uygun bir dil kullanılmalıdır. Hikayelerin uzunluğu çocuğun gelişim düzeyini göz önünde bulundurarak, dikkat süresini aşmamalıdır. Çocuk hikayelerinde hayâl önemli bir rol oynar. Ancak çocuğun gerçek hayatta en çok bildiği ve tanıdığı konular da hikaye düzeni içinde ve çocuğu eğlendirici tarzda verilmelidir. Çocukların toplumsal değerleri benimsemeleri açısından da kitaplar ve bu kitaplarda işlenen fikirler önemli bir rol oynar. Konunun işlenişinde olaylar arasındaki mantık ilişkisi gözden kaçırılmamalıdır. Bu husus özellikle çocuğun düşüncesinin şekillenmesi açısından son derece önemlidir.

Kitaplar; çocuğun küçük dünyasını alabildiğine genişleten, ona yepyeni dünyalar sunan araçlardır. Bu ne-

denle, çocuklar için yazan yazarların en az çocuk kadar zengin bir hayâl gücüne sahip olmaları önemlidir. Hikayenin konusu çocukların anlayışlarına uygun ve ilgi çekici olmalıdır. Çocukların, toplumda genel geçerliği olan yüksek değerlerle tanışmalarında kitabın rolü ve önemi göz önünde bulundurulurken konu seçimi yapılmalı ve konuyu geliştiren fikirler ideolojilerden, peşin hükümlerden, hurafelerden uzak olmalıdır.

Bu bakımdan, seçilecek konuların -özellikle çocukların yaşları küçük olduğu oranda- kendi hayatları ile ilgili olması önemlidir. İnsan sevgisi, vatan sevgisi, doğruluk, yardımlaşma vb. konular, çocuklarda değer yargılarını oluşturacak kavramlar konu seçiminde dikkate alınmalıdır. Ayrıca farklı yaş ve cinsiyetlerdeki çocukların ilgi duyacağı her konu çocuk yayınlarında işlenebilir.

Çocuk hikayelerindeki kahramanlar çocukların kendilerini özdeşleştirecekleri kişilerdir. Bu kahramanlar çocuğun kendisini hikayenin bir parçası olarak düşünebilmesini sağlamalıdır. Bunun yanında hikaye kahramanlarında çocuğun hayal gücü ile ulaşabileceği bazı özelliklerin sunulması, hikayeyi çocuk için ilgi çekici hale getirir ve çocuğun hayâl gücünü geliştirir.

Yukarıda değinilen hususlar hem çocuk için kitap yazarlarının hem de bu kitapları çocukla birlikte seçen yetişkinin göz önünde bulundurmaları gereken noktalardır. Kitap seçiminde her üç konu da dikkat edilmesi gereken temel noktalardır.

■ 83: Bir çocuk kitabı nasıl değerlendirilir?

Yeni kuşakların gelişmesinde büyük yeri olan masal ve hikaye kitapları çocuğun tüm gelişimi üzerinde çok büyük etkiye sahiptirler. "Resimli Kitaplar" adı verilen bu kitaplar; okul öncesi çağlarında çocuğu dil ve resim ile uyarıp, onun gelişmesini sağlar, hattâ onu eleştirici düşünmeye iter; çocuğun iç çatışmalarını yenmesi ve sosyalleşmesi için yardımcı bir gereç olup, yaratıcı düşüncenin gelişmesini sağlarlar.

Kitaplar, çocuğun dil gelişimine, motor gelişimine, duygusal ve kavramsal gelişimine yardımcı olur. Çocukları günlük hayatın gerçeklerine hazırlar, dinleme yeteneklerini geliştirir, onları geçici olarak üzüntüden kurtarıp, sorunlarına yardımcı olur, ihtiyacında oldukları huzur ve dinlenmeyi sağlayabilirler.

Duygulu, düşünceli, çocukları anlayışla gözleyen, kendi çocukluklarını canlı olarak hatırlayan yetişkinlerin yazdığı kitaplar, çocukların ruhsal ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olabilirler. Çocukların ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan kitaplar sadece çocuğun kendisini ve başkalarını anlamasına değil, yetişkinlerin de çocukları daha iyi anlamalarına ve kendilerinin onlarla eş düzeye gelmelerine yardım edebilir.

Kitaplar, çocukların güven, sevme-sevilme, bir grubun üyesi olma, başarıma, değişiklik, öğrenme ve estetik ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklere de sahip olmalıdırlar. Bunlar, çocukların temel ruhsal ihtiyaçlarıdır.

Çocuklar kendi yetenek ve çevrelerinin etkisine göre değişik yaşlarda değişik konulara ilgi duyduklarından çocuk kitaplarında, çocukların ruhsal ihtiyaçları kadar ilgi duydukları konular da gözönüne alınmalıdır.

İyi bir çocuk kitabı “Çocuğun ilgi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan fakat herşeyden önce çocuğun zevkle okuduğu bir eser” olmalıdır. Bir çocuk kitabını değerlendirirken; kitabın yazar ve ressamının kim olduğuna, kitabın amacının ne olduğuna, konusunun çocuğun kavrama düzeyine uygun olup olmadığına, karakterlerin özelliklerine, üslup ve gramerin hitap ettiği yaşa uygunluğuna, resimle metnin ilişkili olup olmadığına, fiziksel özelliklerine (cilt, büyüklük, kâğıt, baskı), giriş-gelişme-sonuç kısımlarının belirgin olup olmadığına ve yayıncının bu alanda tanınmış bir kişi olup olmadığına dikkat edilmelidir.

Çocuk kitaplarının bu kriterler gözönüne alınarak değerlendirilmesi, eğitimcilere, ana-babanın kitap seçimine, kitap yazan-resimleyen ve yayınlayanlara yardımcı olabilir.

Çocuklukta okunmuş eserlerin insan belleğinde daima “ayrı bir köşesi” olduğu unutulmamalıdır.

Okul öncesi çağı çocuğu henüz okumayı bilmediğinden, yetişkinlerin rehberliğine dayanan bir kitap seçimi ve tanıtımı sözkonusudur. Yetişkinlerin bu sorumluluklarını gereğince yerine getirmeleri, çocukların genel ihtiyaçlarını ve ilgilerini bilmenin yanında, bizzat o çocuğu tanımlarına ve çocuk literatürüne yabancı olmamaları-

na bağlıdır. Çünkü, her çocuğun belli bir zamanda ihtiyaç duyduğu bir kitap türü mutlaka vardır.

■ 84: *Çocuk kitaplarının sanat değerinden söz edermisiniz?*

Güzel çocuk kitapları, hem sanat eserleri ile tanışmayı, hem de dünyayı bir sanatçının gözlerinden görme fırsatını sağlarlar. Kitapların resimleri çocuklara sanat bilinci vermek için kullanılabilir. Küçük çocuklarla hergün en az bir güzel şeyin (kitap dahil) paylaşılması, güzel şeylerden zevk alınması ve korunması filrini onların içine yerleştirebilir. Örneğin; Maurice Sendak'ın “Canavarlar Ülkesinin Kralı” adlı kitabı, sanatta hayâl gücünün yerini gösteren değerli bir eserdir.

Çocuk kitaplarındaki resimler; basit kavramları, anlaşılır kompozisyonları, temiz ve güzel görünüşleri ile gerçekçi ve soyut ifadeler arasında bir geçiş sağlarlar. Çocuklar, eğlenmek için bu kitapları incelerken ayrıntılara, renklere ve şekillere ilgi duymayı öğrenirler. Bu kitaplar tüm duyulara hitap eden, görsel ve sözel şiirselliği birleştiren ve sessiz, içtenlikli sahneleri ya da güçlü, haykıran durumları gösteren ince sanat eserleridir. Bu özelliklerinden dolayı, çocuklara kitap okuduktan sonra her resim bir tablo olarak ele alınıp görsel özellikleri hakkında konuşulabilir. Çünkü, müzedeki eserlerin tersine, çocuklar kitapları rahatça karıştırabilir ve parmaklarını ilginç ayrıntılar üstünde gezdirebilirler. Bu-

nun için de okulların zengin bir koleksiyona (tebrik kartı, fotoğraf, kitap vs.) sahip olması gerekir. Ancak, resimlerin bir ömür boyu zevk alınacak şeyler olduğu gerçeğini en iyi vurgulayan eserler, çocuk kitaplarıdır. Bunların küçük yaşlarda anlaşılıp takdir edilmesi, çocuğun büyüklerin sanat dünyasına girmesini sağlayan bir bağ oluşturur. Resimli kitapları incelemek, bize bir başka insanın sanat eseri önünde bulunmak olanağını sağlar. Çocuk en iyiyi görmeyi ve onların arasında en çok ilham verenleri seçmeyi öğrenmelidir. Çocuk, kaliteli kitaplarla tanışmalı, bunları biriktirmeli ve diğer sanat eserleri ile karşılaştırabilmelidir.

Çocuklara değişiklik olması için bazen bir hikayeyi anlatırken, ona uygun giysi giyilebilir. Kitap bittikten sora da dramatizasyon yapılabilir. Böyle bir etkinlik, yaratıcı hayâl gücünün çalışmasına imkân sağlar. Kitabı okurken, kitaptaki hayvan seslerine eşlik edilebilir, efektler, enstrümanlar veya el çırpma gibi uygun teknikler dikkati dağıtmayacak ölçüde kullanılabilir.

Bir kitabı farklı ortamlarda (masanın altında, karanlık bir odada) okumak çocuğa hem değişiklik sağlar, hem de yaratıcı düşünmesine fırsat tanır. Resimli çocuk kitaplarının bu şekilde keşfi, sanatı takdir etme kabiliyetini geliştirir. Bunları da gözönüne alarak, çocuklara kendi kitaplarını yapma fırsatı verilmelidir. Eğer çocukların fikirlerine önem verir, desteklersek, yaratıcı davranışlarda bulunmaya devam ederler. Çocuklara kitaplarını seçme, iyi kitapları tanıma imkânı verilmeli, bu-

nun için de kitapçılara, kitap sergilerine, kütüphanelere ve eski kitap satıcılarına sık sık ziyaretler yapılmalıdır. Güzel kitapları paylaşmak, sanatı hissetme ve görmenin bir yolu olacaktır.

■ 85: *Çocuk-kitap ilişkisinde kütüphanenin yeri nedir?*

Gelişmiş Batı ülkelerinde kütüphaneler toplumun en önemli ve vazgeçilmez kurumları arasında yer alır. Okumanın, bilgilenmenin önemini kavramış bu toplumlarda, her semtte bir halk kütüphanesi, her okulda zengin bir okul kütüphanesi bulunur. Çocuk, daha küçük yaşlardan itibaren ailesiyle birlikte kütüphaneye gitme alışkanlığını kazanır. Önceleri kendisine okunmak üzere seçilen kitapları, büyüyüp okumayı öğrendikten sonra kendisi okur. Küçük yaşlardan başlayan okuma alışkanlığı, yetişkinlik çağında iyi bir okuyucu oluşturur; bilgili ve ülkesine yararlı bir yurttaş kazandırır. Bu ülkelerde kütüphaneler her çeşit eseri koleksiyonunda bulundurur. Bilindiği gibi, gerek içerik, gerek fiziksel özellikleri yönünden kaliteli bir kitap, pahalıya mal olur ve yüksek fiyatla satılır. O bakımdan her çocuğun her kitabı alması mümkün değildir; hattâ kitap, doğum günleri gibi özel günlerde verilen bir hediyedir. Ama çocuklar, istedikleri her eseri, ya mahallelerindeki halk kütüphanesinin çocuk kısmından veya okul kütüphanelerinden kolayca alabilir ve okuyabilirler.

Ülkemizin ekonomik koşulları dikkate alındığında, pek çok çocuğun kaliteli kitap satın almasının mümkün olmadığı görülmektedir. Bu durumda en iyi çözüm, halk ve okul kütüphanelerini hem sayıca arttırmak, hem de bu kütüphanelerde, satışa çıkmış en yeni eserlerin bulunabileceği zengin koleksiyonlar oluşturmaktır. Böylece, en zor ekonomik koşullarda yaşayan çocuklar bile, en güzel ve en yeni eserleri okuma şansına sahip olacaklardır.

■ 86: *Ülkemizde çocuk kitapları ile ilgili sorunlar nelerdir? Bu sorunların çözümü için neler yapılabilir?*

Ülkemizde çocuk kitaplarının sorunlarını; a) Yayıncı ile ilgili olanlar, b) Yazar/Ressam sorunu, c) Değerlendirme ile ilgili olanlar diye üç kısımda inceleyebiliriz.

a) Yayıncı ile ilgili sorunların başında kâğıt gelmektedir. Birinci hamur yüksek gramajlı kâğıt çocuk kitaplarında, özellikle resimli kitaplarda tercih edilmesi gereken kâğıttır. Çünkü bu cins kâğıtla resimler net, renkler parlak çıkar; çabuk da yırtılmaz. Küçük çocuklar için hazırlanan kitaplarda mutlaka mat-beyaz ve kalın kâğıt kullanılmalıdır. Oysa, bu cins kâğıt pahalı olduğundan, kitabı ucuza çıkarmak isteyen yayıncı tarafından tercih edilmemekte, yerine ikinci hamur samanlık kâğıt kullanılmaktadır. Hem dayanıksız, hem de baskı yönünden renkleri emdiğinden ötürü iyi sonuç vermeyen bu kâğıt türü kitabın çekiciliğini olumsuz etkilemektedir. Kaliteli kâğıda basılan resimli eserler ise pahalı olduğundan

satışın az olmasına neden olmaktadır. Unutulmaması gereken şey, iyi kitabın gelişmiş ülkelerde de pahalı olduğu gerçeğidir. Ancak bu ülkelerde kütüphaneler yaygın ve bol sayıda olduğundan, satış büyük ölçüde buralara yapılmakta, çocuklar da kütüphanelerden eseri sağlamaktadırlar.

Yayıncının bir diğer önemli sorunu, yerli eserlerin azlığıdır. Ayrıca bu eserlere telif hakkı ödeme zorunluluğu da vardır. Bu bakımdan yabancı (çeviri) eserlere yönelmektedirler. Özellikle çocuk klasiklerine telif hakkı ödenmesi de gerekmediğinden, hemen her yayıncı tarafından basılmaktadır. Bu eserlerin seçiminde de bilinçli bir yaklaşımın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin "Ayşegül" dizisinde "Toby's Tree" gibi, doğa sevgisini işleyen bir eser dururken, "Ayşegül ve 4 Mevsim" olarak çevrilmiş olan ve ayları tanıtmayı amaçlayan, ama bu arada Aralık ve Nisan aylarını Noel ve Paskalya ayları olarak tanımlayan eser basılmıştır.

Editörlük kurumunun yokluğu, çocuk kitaplarında açık bir şekilde görülmektedir. Yanlış çeviriler, eski dil, hatalı imlâ, adaptasyon sorunları, kötü baskı pek çok eserde yer almaktadır. Örneğin "Ayşegül Küçük Kowboy" adlı eserde, Türk alfabesinde olmayan "W" harfi kâğıda yer almakta; üstelik eserin basımı tekrarlandığında, aynı hata yinelenmektedir.

Yayıncılar, yukarıda sayılan nedenlerden ötürü, resimsiz, daha büyük çocuklara yönelik, çoğunluğu çeviri roman, masal, hikaye türü eserleri, ikinci hamur kâğıda

basmayı tercih etmektedirler.

b) Yazar/Ressam sorunu bütün yaşlar için geçerli olmakla birlikte, özellikle okul öncesi çağıdaki çocuklara yönelik eserlerde göze çarpılmaktadır. Ülkemizde masal ve hikaye en çok üretilen çocuk kitaplarıdır. Ancak bunların hepsinin başarılı olduğunu söylemek zordur. Çocuk kitabı yazabilmek, büyüklere eser vermekten çok daha zordur. Bu gerçeği 1979 Çocuk Yılı'nda çocuklara da eser veren edebiyat dünyamızın tanınmış isimleri de görmüş ve bir daha çocuk kitabı yazmak istememişlerdir. Yerli eserlerde tema genelde mevcuttur; fakat konu çok zayıftır; çocuk düzeyine inilmemiştir; ders verme eğilimi ağır basmaktadır; uzun cümleler sıkıcı olmaktadır. Resimler, ucuza çıkması için, yeteneksiz kişilere yaptırılmakta, renksiz olarak basılmaktadır. Yetenekli ressamlar, reklâm dünyasına gitmektedirler.

Gelişmiş ülkelerde yazar-ressam işbirliği yapılmakta, bazan da bu iki özelliği kendinde toplayan yetenekli kişiler en iyi yorumu da getirmektedirler. Ülkemizde resimli kitap türünde çalışan az sayıda yazar/ressam mevcuttur. Ancak bu alanda çalışanlara yeterince teşvik (ödül gibi) verilmemektedir.

c) Değerlendirme ile ilgili olanlar ise: Ülkemizde çocuk kitaplarını değerlendiren bir yayın (dergi ve kitap) yoktur. Gelişmiş ülkelerde, çocuk kitaplarını sürekli inceleyen, değerlendiren, konu ve yaşlara göre sınıflandıran dergi ve kataloglar vardır.

Ülkemizde eserleri değerlendiren mevcut iki kurul

ise MEB'na bağlı Talim ve Terbiye Dairesi ile Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'dur. Her iki kurul da, eserleri daha çok ahlâk ve didaktik eğitim açısından ele almakta, dolayısıyla değerlendirme eksik kalmaktadır. Bu arada çocuk psikolojisi veya edebiyat açısından sakıncalı eserlerin, okullara önerilmiş olduğu da görülmektedir.

Ayrıca ödül sistemi oturmuş değildir. Zaman zaman yayınevleri kendi içlerinde yarışmalar düzenlemiş, bazan Türk Dil Kurumu, bazan da Kültür Bakanlığı ödül koymuştur. Fakat hiçbir ödülün sürekliliği olmamıştır.

Çocuk edebiyatı alanında yeterli inceleme olmayış da, bu konuda bir başka eksikliklerdir.

Bu sorunların çözümü için neler yapılabileceğine gelince: Herşey yaygın ve örgün eğitim yapılarak çözümlenebilir. Bu eğitimin çocuğa kitabı hazırlayanlara (yazar, ressam, yayıncı, çevirmen) ve çocuğa kitabı sağlayanlara (ana-baba, ana okulu, ilk ve orta okul öğretmenleri, çocuk kütüphanecileri gibi) ayrı ayrı verilmesi gerekir. Eğitimin çocuk psikolojisi, çocuk sosyolojisi, çocuk edebiyatı konularını kapsamaması şarttır. Yaygın eğitim medya aracılığıyla yapılabildiği gibi, kısa ve uzun süreli kurslar düzenleyerek de olur. Örgün eğitim, başta ilköğretmen okulları, kız meslek okulları ve üniversitelerin kütüphanecilik bölümleri ile çocuk gelişimi bölümlerinde ders şeklinde yapılabilir.

Ayrıca, Kültür veya Milli Eğitim Bakanlığı'nın desteğiyle, yurt dışında ödül kazanmış eserlerden seçmeler

çevirilip bastırılır ve böylece bir örnek grup oluşturulur. Eskiden başarı kazanmış ama piyasada mevcudu tükenmiş eserler yeniden basılabilir.

Kültür Bakanlığı, halen piyasada bulunan çocuk kitaplarının, eleştirili ve özetli bir bibliyograyasını hazırlatarak, bu konuda seçim yapmak durumunda olan öğretmen ve kütüphanecilere, hattâ ana-babaya bile yardımcı olabilir. Yine Kültür Bakanlığı'nın öncülüğünde, değişik yaş grupları için eser ortaya koymuş yazar ve ressama ayrı ayrı yıllık ödüller düzenlenebilir. Jürilerin bu konuda yetişmiş, bilinçli ve tarafsız kişilerden oluşturulması sağlanır. Kazanan eserlerin, bütün halk kütüphanelerinin çocuk bölümlerine alınması için gereği yapılır.

Yayıncılar, bastıkları eserin seçimini, bu alanda yetişmiş uzmanlara yaptırabilirler. Ayrıca, baskının kaliteli olması, hata bulunmaması için gayret gösterebilirler. Bu konuda devletin de, kâğıt ve dağıtım sorunlarında yardımcı olması kaçınılmazdır.

İyi bir çocuk kitabının pahalıya mal olması doğaldır. Kitabı ucuzlatmak için kaliteden vazgeçmek yerine, az fakat nitelikli kitap basmak özendirilmelidir. Burada çocuk ve okul kütüphanelerine de, bütün eserlerden, özellikle fiyatı yüksek olanlardan bol miktarda satın alarak, kitap alamayan öğrencilere ödünç vermesini sağlamak gerekmektedir. Gerçekten çocuklarına önem veren, onların iyi birer okuyucu olmalarını isteyen bir devlet politikasında, çocuk kitabı ile ilgili bütün kişi ve kuruluşların desteklenmesi gerekir.

■ 87: *Dünyada çocuk dergileri ne zaman yayımlanmaya başlamış ve nasıl bir gelişme göstermiştir?*

Çocuk dergilerinin bugünkü anlamda bir okuma aracı olarak ortaya çıkışı 19. yüzyılın ortalarına rastlar. Hemen hemen her ülkede çocuk edebiyatı alanındaki gelişmeler, küçük okurlara özgü dergilerin çeşit ve sayı bakımından artışına yol açmıştır. Bu konuda ilk başarılı örnekler İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde görülmüştür.

İngiltere'de 19. yüzyılın başlarında yayımlanan ilk çocuk dergilerinin başlıca amacı, okurlarını türlü konular üzerinde bilgilendirmek ve onlara birtakım ahlâki telkinlerde bulunmak idi.

Daha sonraki yıllarda çocukların ilgilerine, hayâl güçlerine ve yaratıcı düşüncelerine ağırlık verici nitelikte yazılara yer veren, tirajı yüksek dergilerin ortaya çıktığı görülür. Örneğin, 1855 ve 1874 yılları arasında çıkan "The Boy's Own Magazine" adlı derginin bir aralık tirajı 40.000'ne ulaşmış bulunuyordu. 19. yüzyılın ortalarında eğitimcilerle birlikte ana-babalar da artık çocuk dergilerinde yalnız öğretici yazılar değil, eğlendirici ve dinlendirici yazıların da bulunması gerektiğine inanmaya başlamışlardı.

Bu ülkede 1860'lardan sonra çok sayıda çocuk dergisinin yayımlandığını görüyoruz. Bu dergiler arasında 1879'da çıkmaya başlayan "The Boy's Own Paper" adlı dergi kendi alanında ülke sınırlarını aşan bir üne kavuş-

muştı. Dergide okul hikayeleri, duygusal hikayeler ve serüven hikâyeleri yanında Jules Verne'in (1828-1905) ilginç yazıları da yayımlanıyordu. Derginin ellinci yıldönümü törenine zamanın başbakanı da katılmış ve açılış konuşmasını o yapmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk çocuk dergisi, "The Juvenile Miscellany" 1826'da Boston'da yayımlanmaya başlamıştı. Ancak, bu dergi köleliğin kaldırılmasına ilişkin yazıları nedeniyle sekiz yıl sonra kapanmak zorunda kalmıştı.

Bu ülkede çocuk dergileri biçim ve içerik bakımından ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında önemli gelişmeler göstermiştir. 1867'de çıkan "The Riverside Magazine" adlı dergide ilk kez Andersen'in masallarından çevirilere yer verilmiştir. Yine aynı dönemde çıkan "Our Young Folks" adlı dergi de güçlü bir yazar ve ressam kadrosuyla Amerikan çocuk edebiyatının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu dergiyi, Francis Hodgson Burnette (1849-1924), Mark Twain ve Jack London (1876-1916) gibi ünlü yazarların yazılarıyla "St. Nicholas Magazine" ve "Harper's Young People" adlı çocuk dergileri izlemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik bunalım döneminde çocuk dergiciliğinde bir durgunluk görülmüş ise de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nicelik ve nitelik bakımından bu alanda büyük bir gelişme sağlanmıştır. Çocuk dergileri, zamanla, seçkin bir çocuk kitlesi yerine geniş ölçüde orta tabaka halk çocuklarının okuma gereksi-

nimini karşılayan, onların ilgi ve beğeni düzeyine uygun yazılara öncelik tanımaya başlamışlardır.

■ 88: Ülkemizde çocuk dergiciliği ne zaman başlamış ve nasıl bir gelişme göstermiştir?

Ülkemizde çocuklar için özel gazete ve dergilerin yayımlanmasına 19. yüzyılın ikinci yarısında başlanmıştır. Bizde bilinen ilk çocuk gazetesi 1869-1900 yılları arasında yayınlanan haftalık "Çocuklar İçin Mümeyyiz" adlı gazetedir. Bu gazeteyi "Sadakat" (1875) ve "Etfal" adlarını taşıyan gazeteler izlemiştir. "Tercüman-ı Hakkat" gazetesinin rüştiye (ortaokul) öğrencileri için haftada bir verdiği ek de (1878) ülkemizde yayımlanan ilk çocuk gazeteleri arasında sayılabilir.

Bu alanda atılan ilk adımlardan sonra haftalık ve on beş günlük çocuk gazete ve dergilerinde sayıca dikkate değer bir artış görülür. Sırasıyla "Bahçe" (1880), "Çocuklara Kıraat" (1881), "Çocuklara Arkadaş" (1882), "Çocuklara Rehber" (1897), "Çocuk Bahçesi" (1904) gibi dergiler yayınlanmaya başlar. Bu dergiler uzun yıllar çocuklarımızın serbest okuma ihtiyacını karşılamakta etkili bir rol oynarlar.

Çocuk gazete ve dergilerinin biçim ve içerik bakımından temelli bir gelişme göstermeleri İkinci Meşrutiyet Dönemi'ni izleyen yıllara rastlar. Bu sırada yayınlanan dergilerde çocukların gerçek ilgilerinin göz önüne alındığı, resim ve karikatürlere daha çok yer verildiği görülür.

Yirminci yüzyılın başlarında çıkmaya başlayan çocuk dergi ve gazeteleri arasında şunları sayabiliriz: “Talebe” (1911), “Çocuk Duygusu” (1913), “Çocuk Yurdu” (1913), “Çocuk Dünyası” (1913), “Çocuk Dostu” (1914). Ancak, bu yayınların hemen hemen tümüyle pek uzun ömürlü olamadıklarını da burada belirtmek gerekir.

Cumhuriyetin ilânından sonraki dönemde, özellikle Harf Devrimi’ni izleyen yıllarda çocuk gazete ve dergilerine gerek tiraj gerek süreklilik bakımından göreceli bir gelişme sağlandığı söylenebilir. Çocuk kitaplarının pek bol olmadığı yıllarda “Çocuk Sesi”, “Mektepli”, “Arkadaş” ve “Çocuk” adlı dergilerin, çocukların genel kültürlerini arttırma, okuma ihtiyaçlarını karşılama, düşünme ve hayâl güçlerini geliştirme bakımından önemli katkılarda buldukları kesindir.

Son zamanlarda Bankaların çocuk dergisi yayımı alanında yararlı bir girişime atıldıkları bilinmektedir. Yıllarca önce Yapı ve Kredi Bankası’nın desteğiyle yayın hayatına atılan “Doğan Kardeş” dergisini bu yolda ilk ve çok başarılı bir örnek olarak gösterebiliriz. Bu dergi, seçkin yazar ve ressam kadrosuyla ve özenli baskısıyla kendi alanında büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Çocuk dergiciliğimiz bakımından önemli bazı dergilerin adlarını şöyle sıralayabiliriz: Milliyet Çocuk, Tercümen Çocuk, Türkiye Çocuk, Milliyet Kardeş, Can Kardeş, Gül Çocuk, Kandil Çocuk, Başak Çocuk, Kumbara, Pembe Dinazor, Diyanet Çocuk, Şeker Çocuk, Bando Çocuk Dergisi.

Çocuk dergileri bir ülkede çocuk kültürüne, sanatına ve edebiyatına katkı sunan yayınlardır. Ancak bizde birkaçı dışında çocuk dergileri kısa soluklu olmuşlardır. Çocuk edebiyatı ürünlerine adanmış, çocuklar için edebiyat dergisi “Karmızifare” alanında ilk özgün çocuk dergisi olma özelliğini koruyor. Kırmızifare çocuk yayınları editörü, çocuk edebiyatı yazar ve çizeri Fatih Erdoğan’ın yönetiminde yayını sürdürüyor.

■ 89: *Çocuk yayınları yönetmeninin (editör) görevi nedir?*

Çocuk yayınlарının ilk hedef kitlesi çocuktur. Çocuk yayınlарını çocuğa göre’lik ilkesine göre yayına hazırlayan editör, öncelikle çocuk dünyasını tanıyan ve bilen bir yayıncıdır. Uzmanlık alanı çocuk yayınlарıdır. Çocuk edebiyatı kültürünü özümsemiş editör hangi yaşa ne tür kitap hazırlanacağını bilir. Çocuk kitabının dili ve edebiyat değeri konusunda düşüncesi oluşmuştur. Çizgi-resim anlatımını değerlendirebilecek düzeyde bilgisi vardır. Resim-yazı oranını belirlemede deneyimlidir.

Çocuk kitabını kendi estetik zevklerine göre değil çocuk duyarlığına uygun olarak düzenler. Çocuk kitaplarının çocuksu sanatı yansıtan yayın olması gerektiğinin bilincindedir. Yazar-çizer-okur (çocuk) arasındaki uyumu sağlar. Yayının fizik formundan kaligrafisine kadar grafik tasarımını denetleyebilme yeteneğine güvenir. Yayının türünü belirlemesini bilir. Çocuk psikolojisi, pe-

dagoji, edebiyat, sanat ve estetik boyutu yorumlamada yetkin ve duyarlıdır.

Çocuk yayınları editörünün hepsinden önemli bir yanı olmalıdır: İçindeki çocuğu yaşatabilmeli, çocuk bakışını, çocuğa felsefi bakışı, sanatçı bakışını sürdürebilmelidir. Editörün çocuğa ulaşmada kılavuzu veya öncü kavramı ise çocuksu duyarlılık çizgisidir. Çocuk yayını çocuksu şöleni yansıttığı oranda çocuğa ulaşabilir. Bunu başarabilen editör amacına ulaşmış sayılır.

Çocuk yayınları editörlüğü bu yönüyle ayrı bir uzmanlığı gerektirir. Editör yayın programını hazırlamada önce bu birikime ihtiyaç duyar. Çocuk dünyasını tanımayan editörün yayın programı amacına ulaşma başarısı gösteremez. Edebiyatla, çizgi-resimle çocuk okur arasında çocuksu yayının buluşması için editörün görevi yazardan ve çizerden hem öncedir hem de zordur. Çocuk yayınları editörü Fatih Erdoğan bu konuyu şöyle değerlendiriyor: "Çocuk yayınları editörünün yetkinliğini çocuk kitabı yazar/çizerinin ürünü aracılığı ile iletmeye çalıştığı duyarlıklar toplamını karşılayabilmesiyle ölçebiliriz öncelikle. Bu da ürünün amaç ve nitelikleri hakkında yazar/çizerin ve editörün buluşmasını gerekli kılar."(*) Yayın öncesi yapılacak çalışmaları, eleştirel yaklaşımları yönlendirebilen editör, yazarın ve çizerin amacına ulaşmasına katkısını sunmasıyla yayını hedefine

(*) Fatih Erdoğan, Çocuk Yayınları Editörlüğü, Yayın Dünyasında Çerçeve, Ocak 1988, sayı 28

ulaştırma başarısı gösterir. Kitap-yayın ile okuru birbirine yaklaştırma görevi bu açıdan editöre aittir.

Çocuk yayınları editörü çocuk kitabı yazarı ve çizerini programıyla yönlendirebildiği oranda görevini yerine getirebilir. Fatih Erdoğan'ın editöre yaklaşımı aynı zamanda editörün çalışma yöntemini de belirliyor: "Öyküleriyle gelen bir yazar, ya da resimleriyle başvuran bir çizerin temel amacı yayımlamaktır. Editörün amacı ise yayın programına, bütçesine uygun olarak kitap yayımlamak, daha doğrusu belli bir kitabın yayımlanıp yayımlanmayacağına karar vermektir. Ama editörün işi bundan çok daha önce başlar. Bir yayın programından sözettik; bu yayın programının oluşturulmasında asıl iş editöründür. Hangi tür çocuk kitaplarına ağırlık verilecek? Yaklaşık kaç kitap çıkarılacak? Burada bütçe hazırlanması işi de editörün yayın programına bağlantılı bir iş olarak ortaya çıkıyor. Editör yayın programını oluştururken, satış etkenini de gözönüne almak zorunda. Ne tür kitapların neden satılmadığı, hangi tür kitapların ne kadar kâr getirebileceği konusundaki bilgiler yeni öneriyle karşı karşıya olan editörün yan kaygıları olarak karar vermesinde rol oynar... Çocuk yayınları editörü yalnızca masasına gelen önerilerden bir seçim yaparak programı oluşturmaz. Çeşitli yöntemlerle okur beklentilerini saptar, boş alanları belirler ve buna göre belli tür kitapların hazırlanması için yazar/çizerlerle bağlantı kurar. Bu da yine okurla canlı ve sürekli bir ilişkiyi gerektirir. Anketler, okur mektupları, kişisel gözlemler yine editörün karar verme sürecinde etkili olacak bil-

ÇİZGİ ROMAN

gileri sağlarlar.”* Çocuk yayınlari editörünün çocuk edebiyatı sorunları ve çocuk edebiyatı kültürü yanında çocuk yayınlariının gündemine yaklaşımı da önemlidir. Yazar ve çizer ve okur editörün üç önemli öznesidir. Kendisine gelen öneriler yanında yayınlamayı düşündüğü programı oluşturacak edebiyatı ve resimlemedeki yönlendirmeyi yapması halinde yetkinliğini kanıtlamış olur. Çocuk yayınlari editörlüğünün en zevkli ve coşkulu yanı budur.

Çocuk yayınlari editörünün bir diğer görevi de çocuk edebiyatına katkısı ile ilgilidir. Editör aynı zamanda çocuk edebiyatına eleştirel bakış getirir. Çocuk edebiyatı kültürünün oluşmasına yardımcı olur. Çocuğa yayının ulaşmasında öncülük eder.

■ 90: *Çocuk edebiyatı ve çizgi roman ilişkisinden söz eder misiniz?*

Çocuk edebiyatı, çocuklar için hazırlanan ve onların okuduğu her tür eseri kapsadığına göre, kaç yaşında olursa olsun, okumayı öğrenmiş her çocuğun zevk ve heyecanla okuduğu çizgi romanları edebiyat türleri arasında katmamak mümkün olamaz.

Çizgi roman, çocuklar tarafından bu yüzyılın ortalarında keşfedildi ve vazgeçilemez bir tür halini aldı. Bugün, kütüphaneye ayak atmamış çocukların, çizgi romanları severek okuduklarını çeşitli araştırma sonuçlarından öğrenmekteyiz.

Çizgi romanlar, adında geçmesine rağmen, tam anlamıyla bir roman veya hikaye değildir; resim ağırlıklıdır; tasvir-tahlil gibi edebi özellikleri yoktur veya en az derecededir. Karakterleri genelde tek yönlüdür. Ama sağlam temaları, heyecan dolu kurguları vardır. Kendi-

(*) Aynı yazı.

ne özgü üslûbu, başka hiçbir edebi türde görülmez. Dolayısıyla, çizgi romanları, edebiyatın diğer türleri gibi (roman, hikaye, biyografi) değerlendirmek mümkün olamamaktadır. Fakat sürükleyici, heyecan dolu konuları ile çocuk edebiyatının en çok aranan eserleri olmuştur. Hattâ bazan çocuklara okumayı sevdirmede, okuma alışkanlığı kazandırmada yararlanan eserler çizgi romanlardır.

■ 91: *Klasiklerin çizgi romana dönüşmesi nasıl başladı? İlk çalışmalar yanında önemli örnekler hangileridir?*

Klasik edebiyat ürünlerinin yaygın eğitime yardımcı olmak amacıyla çizgi roman biçiminde sınırlaması 1938'lere kadar gitmektedir. Bu tarihte, kısa süreli bir yayın hayatı olmuş olan Circus adlı dergide, bir 19. yüzyıl yazarının eseri çıkmıştı. Bunu Alexander Dumas'ın Monte Kristo Kontu adlı eseri çizgi roman biçiminde izlemişti. Daha sonra ise pek çok klasik, gazete ve dergiler için, ya da tamamen ayrı yayınlanmak üzere çizgi roman olarak hazırlanmıştır.

Batıda bazı eğitimciler, klasiklerin analizi için çizgi romanı kullanmaktadırlar. Bunun için bir klasik edebiyat ürünü, öğrencilere çizgi roman biçiminde hazırlanmaktadır. Bu sırada karakter ve olay tahlili yapmak kaçınılmaz olmaktadır.

Ülkemizde, 1978-79 yıllarında Milliyet Çocuk Yayın-

ları "Resimli Klasikler" adı altında tanınmış eserleri çizgi roman halinde yayınladı. Ayrıca bu dönemde çıkan "Milliyet Çocuk Dergisi"nin haftalık sayılarında, bir klasik eserin çizgi roman şekli tümüyle verildi. Bunların büyük çoğunluğu çeviri idi.

■ 92: *Çizgi romanın çocukları çeken ne gibi özellikleri vardır?*

Çizgi romanların çocuklar tarafından sevimlerinin nedenlerini, bu konuda yapılmış olan çeşitli araştırmalara da dayanarak şöyle açıklayabiliriz:

a) Çizgi romanlar çocuğun hareket ve macera isteğini kamçulamaktadır. Çünkü olaylar hızla gelişmektedir.

b) Çizgi romanlarda hikayeler kısadır. Ayrıca resimler dolayısıyla okunmaları kolay (hattâ okuması olmayan çocuğun olayı resimlerden izlemesi bile mümkündür) olup çabuk doyuma ulaştırırlar.

c) Çizgi roman kahramanının sonuçta her zaman başarılı olması, çocuklardaki başarıya ihtiyacını tatmin eder. Bilindiği gibi çocuklar her zaman kahramanla özdeşleşir.

d) Çizgi romanların satın alınmaları kitaba göre daha kolay ve ucuzdur. Hemen her yerte (gazete gibi) satılırlar. Ayrıca, çocukların kendi aralarında yarattıkları, başarılı bir işbirliği sayesinde, değiş-tokuş yapılarak veya ödünç alınarak elde edilmeleri de mümkündür.

e) Çocukların ruhsal ihtiyaçlarından biri de, bir gru-

ba kabul edilmedir. Yani çocuklar grup onayına önem verirler. Çizgi roman okumak hemen her çocuğun yaptığı birşey olup, bir kişinin yapmaması onun “garip” olarak damgalanmasına yol açabilecektir. En azından, grup içi konuşmalarda konuya “yabancı” kalacaktır.

f) Birçok çocuğun okuyacak başka bir şeyi de yoktur. Ülkemizde pek çok çocuk, daha güzel ve en azından çizgi roman kadar sürükleyici kitapların varlığından bile haberdar değildir.

g) Çizgi romanların değişik konuları, sürekli heyecan ve gerilim yaratan olayları, okunmalarının kolay olması, çocukların kısa sürede kapılmalarına neden olur; hattâ bir sorunu olan çocuğa, bir süre için problemini unutturur. Yani “kaçış” amacıyla da okunurlar.

h) Çocukta doğal olarak bulunan saldırganlık dürtüsünün giderilmesinde oyun nasıl yardımcı oluyorsa, çizgi roman da aynı işlevi görmektedir. Kahramanla özdeşleşen çocuk, ruhsal yönden doyuma ulaşmaktadır. Bu doğal ve gereklidir. Ancak çizgi romanlar içinde korku ve dehşete, aşırı saldırganlığa yer verenlerin zararlı olduklarını da ruhbilimciler belirtmektedir.

i) Çizgi romanlardaki daima doğruyu söyleyen ve haklıyı savunan ideal tipler, 13-14 yaşlarındaki çocukların idealist dünyalarına da uygun düşmektedir.

Bütün bu nedenlerden ötürü çizgi romanlar yetişkinlerin koyduğu tüm engellemelere rağmen çocuklar tarafından hararetle okunmaktadır.

■ 93: Çizgi romanı tutku haline getiren bir çocuğa nasıl yaklaşmalıdır?

Çizgi romanları çocuklar için tamamen zararlı yayınlar olarak görmek ne kadar hataysa, bütünüyle yararlı sanmak da o kadar sakıncalı olur. Televizyon programlarında olduğu gibi, çizgi romanlarda da yararlı zararlıdan ayırdedebilmek ve dozunu ayarlayabilmek yetişkinlere düşen bir görevdir.

Burada çizgi romanlara aşırı düşkün çocukların bu saplantıdan nasıl kurtulabileceklerine değinilecektir.

Kuşkusuz çizgi romanlar tek okuma aracı olurlarsa, çocuğun ruhsal ve zihinsel gelişmesine bir katkı sağlamayacakları gibi, yetişkin çağında da bir foto-roman okuyucusu haline sokacaklardır. Yasaklama, değişik toplumlarda, değişik zamanlarda denenmiş, fakat olumlu bir sonuç alınmamıştır. Bilindiği üzere yasaklanan şeylerin çekiciliği daha da artmaktadır. Tek çare, böyle bir çocuğa, sezdirmeden iyi nitelikli yayınları okutmaktır. Bunun için de şunlar yapılabilir:

- Çocuk, çizgi romanlara kolayca ulaşabilmektedir. O halde, herşeyden önce, evde ve okul kütüphanesinde bol sayıda iyi nitelikli eser bulabilmeli, bunlara kolayca erişebilmelidir.

-Çizgi romanların çeşidi bol olduğundan çocuk istediğini rahatça seçebilmek imkânına sahiptir. O halde iyi nitelikli kitapların da çeşitleri çok olmalıdır.

-Çocuk resimli hikayelere alıştığından, içinde resmi

bol olan kitapları öncelikle sunmak gerekir.

-Çizgi romanlar kısa sürede okunduklarından, iyi nitelikli eserlerin de, başlangıçta kısa hikayelerden oluşması yararlı olur.

-Çizgi romana tutkun çocuğun eğlence için okuduğu unutulmamalı, iyi kitaplar da bu tarz bir yaklaşımla sunulmalıdır.

İyi nitelikli eserleri vermeden önce, çocuğun ne tür çizgi romanlardan (macera, mizah, dedektif, vb.) zevk aldığı belirlemek; bundan sonra, çocuğun ilgisi doğrultusundaki kitapları göstermek gerekir. Birçok kitaptaki heyecan, gerilim, ya da güldürü, çizgi romanları aratmayacak derecededir.

Ana-babalar, çocuklarına çizgi romanları yasaklamak yerine, en azından onların ne tür çizgi roman okuduklarını anlamaya çalışmalı, eğer zararlı gördükleri öğeler varsa, önce daha iyi nitelikli başka çizgi romanları, daha sonra da iyi eserleri tanıtmaya yoluyla çocuklarına bilinçli bir okuma rehberliği yapmalıdırlar. Bu gruba ana ve ilkökul öğretmenlerini, çocuk kütüphanecilerini de katabiliriz. Bu kişiler, çocuklarla çizgi romanların içeriklerini tartışarak, çocuklarda okuma materyali hakkında değer yargıları da geliştirebilirler.

■ 94: *Çizgi romanlardan eğitimde yararlanma olabilir mi?*

Bugün dünyanın birçok ülkesi, çizgi romanları çağın

bir olgusu olarak kabul etmiş, çizgi romanlara savaş açmak yerine, onları kontrol altına alarak yararlanmak yolunu seçmişlerdir. Özellikle eğitim alanında çizgi romanlar ana okulundan üniversiteye kadar çeşitli düzeylerde kullanılmışlardır.

Çizgi romanlar, herşeyden önce resimlerden ötürü, her yaş ve kesimden insanın dikkatini çekmektedir. Çizgi romanların, okumaları henüz zayıf olan öğrencilerin anlama güçlerini geliştirdikleri, resimlerin bilinmeyen sözcüklerin anlaşılmasında yardımcı oldukları da saptanmıştır. Ayrıca çizgi roman okumak kelime dağarcığını da genişletmektedir. Bir araştırmacı da noktalama işaretlerini ve paragraf açmayı öğretmek için çizgi romanları kullanmıştır. Bir fen dersleri öğretmeni, çizgi roman kahramanları yoluyla kimyasal elemanları çok daha kolay öğretebildiğine işaret etmiştir. Ayrıca klasik edebiyatın tanıtılması ve eleştirisinde, karakter ve olay tahlillerinde, okuması geri kalmış öğrenciler için hazırlanmış paket programlarda, ana okulu ve ilkökul çağı çocuklarının yetiştirilmesi sırasında yapılan çeşitli faaliyetlerde (çizgi roman kahramanlarından çocuk tiyatrosu yapmak, çocuklara kendi çizgi romanlarını hazırlatmak, çizgi romanları boyatmak, olayı anlattırmak gibi) çizgi romanlardan geniş ölçüde yararlanmak mümkündür.

Eğitim kurumlarının dışında, ABD'de II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı sırasında kısa sürede çeşitli düzeylerden gelen teknisyenleri eğitmek amacıyla çizgi hikaye ve roman biçimlerinden yararlanılmıştır. Çıkarılan

dergilerde kullanılan dilin okuyucu diline uygun olması başarıda önemli bir rol oynamıştır.

Bir diğer önemli kurum kilise oldu. Tanınmış çizgi roman yaratıcılarının hazırladıkları kilise dergisi, beş yılda 12 milyon adet sattı.

1967'de, Birleşik Amerika Çalışma Bakanlığı Job Scene adlı dergiyle, okuyamamış kişileri iş alanlarına çekmeye çalıştı. Halen bu dizi, okullarda ve iş bulma kurumlarında başarıyla kullanılmaktadır.

Çizgi romanlar sanayide, bilginin yaygınlaştırılması için de kullanılmıştır. En çok kullanılan bir alan da reklâmcılıktır. Birçok ürünün tanıtımı ve benimsetilmesinde çizgi roman kahramanlarından yararlanılmıştır. Çizgi romanlar, çocuk kütüphanelerinde de denenmiş, ABD, Avustralya, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Fransa ve Türkiye'deki kütüphanelerde yapılan araştırmalarda, çizgi romanların, okumaya soğuk duran çocuğu okutmak ve kütüphaneye çekmekte kullanılabileceği bilimsel olarak kanıtlanmıştır.

Bütün bu olumlu yanlarına rağmen, kimi kişiler tarafından oldukça olumsuz şekil ve amaçlı olarak kullanılabileceği de görülmüştür. Bunun en belirgin örneği "korsan" çizgi romandır. Nedir bu?

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1950'li yıllardan sonra, çizgi romanların satışı birden artıp, bu amaçla her tür hikaye ve resim basılmaya başlanınca, toplumdaki eserlerin aleyhine bir baskı oluştu. Bunun üzerine ABD Senato'su bir araştırma komisyonu kurarak, çizgi roman

yayıncılarını sorgulamaya başlamıştır. Olayın kendileri açısından tehlikeli boyutlara ulaşmakta olduğunu gören çizgi roman yayıncıları, birleşerek bir dernek kurmuşlar (Comics Magazine Association of America, Inc.) ve çizgi romanların yayınıyla ilgili bazı kuralları saptayarak, uygulama kararı almışlardır (American Comic Code Authority). Bu kurallar arasında, içki, sigara ve silâh ilânlarının yasaklanması, pornografik metin ve resimlerin yayında yer almaması, devlet kurumlarının ve güvenlik kuvvetlerinin, yargıçların daima haklı ve başarılı gösterilmesi gibi maddeler vardır. Bundan sonra yayınlanan çizgi romanlar, gerçekten bu kurallara uymuşlar ve bu hususu kapaklarına koydukları bir amblemle de belirtmişlerdir.

Ancak 1966'lardan sonra önce ABD'de başlayıp, sonra Batı Avrupa ülkelerine yayılan bir korsan çizgi roman akımı olmuştur. "Comix" olarak tanımlanan bu yayınların yapımcıları hiçbir yasak tanımadıklarından, her çeşit konuyu (pornografik seks, ihanet, boşanma, uyuşturucular, eşcinsellik, bozuk düzen, cezalanmayan suç, korku, dehşet gibi) rahatlıkla işlemektedirler. İşin ilginç bir yönü de bu türün öncüsü ve en tanınmışlarından birinin Trina Robbins adında bir kadın oluşudur. Korsan çizgi romanların büyük başarısı sürekli olamadı; çünkü sanatçılarında işi devam ettirecek disiplin yoktu.

Korsan çizgi roman ressamaları arasında tanınmış ve başarılı olanlar da vardır. Daha çok yetişkinlere hitabeden bu yayınların, çocukların ellerinde de dolaşması çizgi

romanların “zararlı yayın” olarak damgalanmasına yol açmaktadır.

■ 95: *Çizgi romanın başlangıcı nerede ve hangi yıllarda olmuş, nasıl bir gelişme göstermiştir?*

Çizgi romanların başlangıcı, çizgi hikayelerle başlar. Çizgi hikayeler, gazete veya dergide yayınlanır; genelde 3-4 karede, süregelen bir hikayenin bir kısmını veya bir olayın tamamını resim/metin bütünlüğü içinde verirler. Dizi resimlerin tarihçesini mağara devri resimlerine veya Mısır hiyerogliflerine kadar götürülenler varsa da, bugün genel olarak kabul edilen görüş, çizgi hikayelerin 19. yüzyılda ABD’de geliştiği, ancak : 18. yüzyıl İngiltere’sinin hiciv edebiyatı ile 19. yüzyıl Almanya’sının “Bilderbogen”lerinden etkilendiğidir. İlk olarak resimle yazıyı birleştiren ve resim dizileri hazırlayan William Hogarth (1697-1764) olmuş, konuşma balonları da ilk kez bu ressam tarafından kullanılmıştır. Alman Wilhelm Busch (1832-1908)un Max und Moritz dizisi, yine resimle metni birleştiren bir çizgi hikayedir.

19. yüzyılın sonlarında, Birleşik Amerikalı gazete patronları, okuyucu çekmek için yenilik peşine düşünce, The World (N.Y.)’in sahibi Joseph Pulitzer’in aklına çizgi resim kullanma fikri geldi ve Richard Outcault’un Yellow Kid’i doğdu (16 Şubat 1896). Bu gazetenin rakibi olan Morning Journal’ın sahibi William Randolph Hearstde en yetenekli ressamı toplayarak, kendi Pazar

ekinde çizgi hikayeler yayınlamaya başladı. Bu dönemin en tanınmış çizgi hikayeleri The Katzenjammer Kids (1897-ki Max und Moritz’e dayanmaktadır); Little Nemo (1905) ve Krazy Kat (1913)dir. Bu hikayelerde tema, dünyanın çeşitli tehlikeleri karşısında çaresiz kalan kahramanın şans yoluyla her sorununu çözebildiği biçimindedir.

ABD’de çizgi hikayeler hızla gelişirken, 1915’ten itibaren İngiltere, Arjantin, Avustralya; daha sonra İsveç, Hollanda, Danimarka, Finlandiya gibi ülkelerin yanında Meksika ve Japonya’da da çizgi hikayeler çıkmaya başlamıştır. Fransa’da ilk günlük çizgi hikaye Profesör Nimbus (1934); İtalya’da ise ancak 1968’de çıkan Stormtruppen’dir.

1920-1925 yılları, çizgi hikayenin olgunlaşmış ana çizgilerini aldığı dönemdir. Bu dönemde hayâl ve hicivin yerini de gerçekçilik almaya başlamıştır. The Gumps (1917), Little Orphan Annie (1924), Blondie (Fatoş) (1930) bunlar arasında en tanınmışlarıdır. Aile konusu, ABD ve Kanada’da çok tutulmuştur. Tarzan (1929) adlı hikaye ile “macera hikayesi” dönemi başlamıştır. İlk özgün macera çizgi hikayesi ise Chester Gould’un Dick Tracy’sidir (1931). Bu dönemde, resimde de karikatür biçimi çizgilerin terk edilerek, gerçekçilik yaklaşımının ağır bastığını, çizgi hikayelerin statikten dinamiğe dönüştüğünü, temaların birleştirilerek okuyucuya sunulduğunu görmekteyiz.

1940’lı yıllarda, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere

pekçok ülke Amerikan çizgi hikayelerinin egemenliği altına girmiştir. Buna tepki olarak da birçok ülke özgün eserlerini vermeye çalışmıştır. Bunlar arasında Belçika'lı Hergé'in "Tenten"i (1946) sonradan büyük başarı kazanmıştır. Ancak, II. Dünya Savaşı, çizgi hikayelerin gelişmesini ve yayılmasını büyük ölçüde yavaşlatmıştır.

Çizgi romanın ilk öncüleri, ABD'de çizgi hikayelerin yeniden kitap biçiminde basılmasıyla ortaya çıkmıştır. İlk özgün (doğrudan çizimli) çizgi roman New Fun olup, 1935'te yayınlanmıştır. Japon'lar ise, bol sayıda, ucuz ve düzgün aralıklarla çıkan çizgi romanları 1920'lerde gerçekleştirmişlerdi. Çocuklar tarafından çok beğenilen bu yayınlar, "Kaskibonya manga" diye adlandırılan özel kütüphanelerde kira ile okuyucularına sunuluyordu. Bu kütüphaneler 1960'lara kadar başarı ile çalışmışlardır.

Çizgi romanların tarihçesinde, önemli bir akımı başlatan Superman (1938) olmuş, arkasından pek çok taklidleri doğmuştur.

II. Dünya Savaşı süresince çizgi romanlar çok gelişmiştir. Savaşla ilgili çizgi romanların yanında, askerlere herhangi bir alanda eğitim vermek, ya da sadece eğlendirmek amacıyla sayısız çizgi roman hazırlanmıştır. Bu dönemde, Almanya dışında, bütün ülkelerde çizgi roman görülmüştür.

1945-1950 arasında, bütün tip ve biçim yeniliklerine rağmen çizgi roman satışlarının (kurgu-bilim türü dışında) düşmesi, yayıncıları korku ve dehşet içeren türleri yayınlamaya yöneltmiştir. 1954'de ABD Senatosu, genç-

lerdeki suç işleme konusunu incelerken, çizgi romanları da soruşturmaya aldı. Bunun üzerine çizgi roman yayıncıları, kendi yayınlarını denetlemek kararı alarak "Çizgi Roman Yayın Kuralları"nı hazırladılar ve uzun yıllar bu kurallar çerçevesinde yayın yaptılar. Ancak atılım yapma cesaretini de kaybettiler. Sonuçta, tatsız-tuzsuz, yavan çizgi romanlar ortaya çıktı.

Artık dünya piyasasında Amerikan çizgi romanlarının egemenliğinin son bulduğu ve ülkelerin kendilerine özgü yayınlar çıkarmaya başladığı görüldü. Fransa Asterix (1959), İngiltere Andy Capp (1957) ile güldürü türü çizgi romanlarda üstün başarı sağladılar.

1960-1975 yıllarında, ABD'de çizgi hikayelerde gerileme oldu. Bunda ekonomik nedenlerin yanında, gazete sendikalarının yeni yetişen yetenekli resamlara kadrolarında yer vermemeleri sonucunda sanat yönünden düşüklüğün de rolü vardı. Ancak bu dönemde "korsan çizgi roman yayıncılığı" (Comix) ortaya çıkarak büyük başarı sağladı. Bu yayınlar her türlü toplum kural ve tabusuna karşı çıkarak, korku, dehşet, pornografi gibi çeşitli konuları sömürdü. Fakat bu başarı sürekli olmadı.

1961'de yayın hayatına giren "Marvel Comics" adlı çizgi romanın yayıncısı Stan Lee, çizgi roman felsefesine yeni bir görüşü, realizmi getirdi. Böylece karakterler derinlik kazandı. Bu yenilik kısa sürede diğer çizgi roman yayıncıları tarafından da benimsenince, çizgi romanların hitabettiği yaş düzeyi de yükselmiş oldu.

Bu sıralarda Avrupa, Latin Amerika ve Japonya

ürünü çizgi romanlar, özgün konuları, heyecan ve espri anlayışları bakımından amerikan yayınlarıyla yarışmaya başladı. Bugün dünyanın hemen hemen her ülkesinde çeşitli amaçlarla çizgi roman çıkarılmakta ve okunmaktadır. Çizgi romanlarla ilgili çeşitli araştırmalar, bilimsel toplantılar yapılmakta, dersler verilmekte, dernekler ve müzeler kurulmaktadır.

■ 96: *Çizgi romanların ne gibi metin özellikleri vardır?*

Çizgi romanların metin özelliklerini a) Konu, b) Karakter, c) Dil ve d) Zaman yönlerinden ele almak mümkündür.

a) Çizgi roman yazarlarının karşılaştığı en büyük sorun, temanın her düzeyden kişinin kavrayabileceği kadar basit, fakat ilgi çekecek kadar da değişik olması gerekliliğidir. Bazen Superman gibi bir düş kahramanı yaratılarak bu sorun çözümlenmektedir.

Konu, "düzen-düzenin bozulması-kahramanla kötü kişinin çatışması-kahraman sayesinde düzenin geri gelmesi" biçiminde bir şablona uygun olarak gelişir.

Çizgi romanların temaları çok çeşitlidir: Sosyal değişim, ırkçılık, suç şebekeleri, uyuşturucu çeteleri, kültür çatışmaları, aile yaşamı, kovboy (western) kültürü, ülkelerin folklor kahramanları; veya tarihi, sosyal ve politik yaşam gibi. Ayrıca klasik edebiyatın tanınmış eserleri de çizgi roman şeklinde verilmiştir. Sadece güldürmeyi

amaçlayan çizgi romanlar da vardır.

Çizgi romanların konuları her zaman özgün değildir. Örneğin Güngörmüşler, bir zamanların çok popüler bir oyunu olan "The Rising Generation"dan, Superman ise Philip Wylie'nin romanı olan "The Gladiator"dan esinlenmiştir. 1966'lardan sonra çıkan korsan çizgi romanlarda ise temalar hiçbir sınır tanımamıştır.

b) Çizgi romanlarda karakterler (korsan çizgi romanlar dışında) klasik Yunan tiyatrosunun kesin karakter ayrımını yansıtır: İyi ve kötü. İyi, doğrunun, düzenin, ahlâkın koruyucusu olup, kuvvet ve hak ondan yanadır. Aynı zamanda üstün olan kişidir. Bütün olaylara rağmen kahramana bir kötülük gelmez.

Kötü ise, Orta Çağ'dan gelen bir inançla "Dış görünüm, iç görünümü yansıtır" geleneğiyle abartılı bir çirkinlik ve acayıplıktır.

Çizgi roman kahramanları, uzun süre erkeklerin egemenliğinde olmuş; kadınlar daha sonra güldürü, meslek, polisiye, uzay ve korsan çizgi romanlarda başrolde olmuşlardır.

Gerçekçi akım sonucu ortaya çıkan kahramanlarda ruhsal derinlik vardır. Bunalımları, sevinç ve kederleri okuyucu tarafından paylaşılır.

Bir başka grup, hayvan karakterlerdir. Bazan bir sembol olarak kullanılmışlardır. Hayvan görünümü taşımakla birlikte, insan duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadırlar (Örn. Asteriks'deki Idefiks; Peanuts'daki Snoopy Red Kid'deki Döldül ve Rintintin...). Çoğunluk-

la yardımcı karakterler olarak eser içinde yer alırlar.

c) Çizgi romanlar dil açısından diğer yazılı edebiyat türlerinden farklılık gösterirler.

Metindeki temel unsur, resmin altında veya yanında yer alan dikdörtgen panolar içindeki yazılardır. Burada, konuya giriş yapılır; karakter tanıtımları, yer ve zamanla ilgili bilgiler, durum değişikliği, karakterlerin ruhsal durumları hakkında açıklamalar yapılır.

Monolog (kendikendine konuşma, fikir yürütme) ve diyaloglar (karşısındakiler ile konuşma) ise, resmin içinde yer alan balon biçimi boşluklara yazılır. Bazı çizgi roman yaratıcıları, grafik öğelerden yararlanarak (büyük yazmak, kalın ve koyu renkli basmak gibi) konuşmalara, ses tonu, ritmi, yüksekliği gibi yönleri de açıklayan yeni bir boyut getirmişlerdir. Düşünce balonları ile ise doğrudan zihne seslenilmektedir.

Sözcükler, günlük yaşantıdan veya edebi eserin içeriğinden alınır. Uzun tasvir ve tahliller bulunmaz. Ayrıca çizgi romanlarda özel bir dil de gelişmiştir: Yeni sözcükler (ki ABD'de günlük dile girmiş olanları bile vardır); ses taklidleri (insan, hayvan veya bir araca ait olabilir); ve özel işaretler (kalplerin aşkı, ünlem işaretlerinin şaşkınlığı, alındaki damlacıkların terlemeyi göstermesi gibi). Üslup açısından, edebi ve artistik formlardan tekrarlama, abartma, büyütme ve soyutlaştırmayı da kullanır. Ancak aşırılığa kaçmaması gerekir.

d) Çizgi romanlarda zaman genellikle açık ve sınırsızdır; geriye (geçmişe) de dönebilir; ileriye (geleceğe) de

yönelebilir. Sürekli "şimdiki zaman"da yaşanır; gerçek zaman kullanılmaz.

■ 97: Çizgi romanların grafik özellikleri nelerdir?

Çizgi romanların en önemli özelliklerinden biri de resimleridir. Gerçekten, bu yayınların ilgiyi en önce çeken yönü, görsel çekiciliğidir. Karikatür ve statik resimden farklı olarak, çizgi roman resimlerinde süreklilik vardır. Sanat yönü de olan bu resimlerin, özellikle sinema sanatının gelişmesine yardımcı olduğu bilinmektedir: Perspektif değişiklikleri, "zoom" efektleri, detayları alış, geriye dönüş veya ileriye gidiş imkânları gibi. Daha sonra da sinema, çizgi romanlara teknik yenilikler göstermiştir: Hareketlerin ayrıntılı olarak kâğıt üzerine geçirilmesi, ışık ve derinlik belirtmeleri gibi.

Çizgi roman ressamlarının karşılaştıkları sorunlardan biri, metni resimle tekrardan kaçınmak; diğeri, birbirini izleyen ama yine de değişik olan resimleri çizmektir.

Hikayeyi pano ve resimlere bölmek, her ressamın yaratıcı gücüne bağlı olarak değişir. Derinlik, ölçü değiştirerek veya figürleri enine, boyuna ya da köşegenli olarak katman katman dizerek yaratılır. Siyah bir geri plânda, cisim veya kişiler ön plâna alınabilir veya renk, olayların sürekliliğini sağlamak için kullanılabilir.

Sayfa düzeni de önemlidir. Birbiri ardına gelen resimler olabileceği gibi, birbiri üstüne çıkan değişik bo-

yutlu resimler de olabilir.

Çizgi hikaye ve roman resimlemesinin grafik değerlendirilmesi, estetik teorisi henüz geliştirilmediğinden yapılamamaktadır. Ancak, hikayeyi anlatırken yazının ağır basmaması, resimle metin arasındaki nazik denge- nin korunması önemli bir ölçüttür.

Hikaye, anlamlı parçalara bölünürken, akıcılığı kaybolmamalı; güldürülerde zamanlama yerinde olmalı; kompozisyon (her karedeki çeşitli görsel elemanların seçimi ve düzeni) doğru olmalı ve net bir biçimde görülebil- melidir. Ressam her karede, en az gereçle en çok etkiyi yapabilmelidir.

Günlük çizgi romanlarda kullanılan “Üç kare formü- lü”, konuyu veren uzak çekim karesini, daha yakın çe- kim karelerinin izleyerek, en son yakın çekim resimle, ressamın istediği etkiyi sağlaması olarak özetlenebilir.

Grafik stil, her ressamın kendi çizim biçimidir ve çok değişiklik gösterir. Çizgi roman ressamları arasında çok tanınmış olanlar da vardır. Bu ressamlar “Pop” resim sa- natını da etkilemişlerdir.

■ 98: *Ülkemizde çizgi roman hangi tarihten beri ya- yınlanmaktadır ve nasıl bir gelişme göstermiştir?*

Çizgi romanlar, ABD'den dünyanın diğer ülkelerine yayılırken, kuşkusuz ülkemizi de etkilemişlerdir. Ancak henüz bu konuda derinliğine bir araştırma yapılmadı- ğından, 1920-40 yılları arasında herhangi bir yayın olup

olmadığını, varsa yerli mi, yoksa adaptasyon mu olduğu- nu henüz bilmiyoruz. Bildiğimiz Çocuk Dünyası adlı der- ginin eki olarak yayınlanan Kara Maske'nin ülkemizde ilk çizgi roman türü olarak gözüktüğüdür. 10 Nisan 1940'tan 17 Kasım 1943'e kadar haftalık olarak yayınlan- an Kara Maske'nin, 1942'den sonra çizgi roman niteliği kalkmış; yalnız metin içeren bir dergi olmuştur. 1939'da yayına başlaman Binbir Roman ise içinde Mandrake, Tarzan gibi dizi çizgi romanları olmakla birlikte, daha çok metin içerdiğinden çizgi roman türü olarak kabul edilmemiştir.

1941-1946 yıllarında Kara Maske dışında çizgi ro- man çıkmamıştır. Bunda II. Dünya Savaşı'nın ekonomik koşullarının rol oynadığı sanılmaktadır.

1948'de Swing'le başlayan çizgi roman akımı, Pekos Bill, Tarzan, Fatoş gibi çevirilerle artarak sürmüştür. Bu arada ilk yerli çizgi roman olan Türk Kahramanı Koroğ- lu, 1953 yılında haftalık olarak çıkmaya başlamıştır.

1950'ler, ABD'den alınan çeviri yayınların zaman za- man büyük artış, zaman zaman düşüş gösterdiği yıllar olmuştur. Ancak 1959'dan başlayarak çizgi romanların Türk yayın hayatına daha sağlam bir şekilde yerleştiği izlenmektedir. Çoğunluğu ABD yapımı olan bu çizgi ro- manlar, Fransa ve Belçika yoluyla ülkemize girmiş, haf- talık veya onbeş günlük yayınlar halinde çıkmıştır. Bu yayınların ülkemizde yayınlanmak üzere seçimleri elde edilebilirlik derecesine ve satış potansiyeline göre yapılmıştır. Bunlar içersinde başarılı yapımı ve çevirisi ile As-

teriks dizisinin ayrı bir yeri vardır.

1959-1976 döneminde yerli örnekler de çoğalmıştır. Bunlar Karaoğlan, Timur, Akbulut, Tarkan, Baytekin, Kara Murat, Malkoçoğlu gibi adlarından anlaşılacağı üzere tarihimizden ve folklorumuzdan seçilmiş kişiler üzerine hazırlanmış yayınlardır. Bu yayınların içinde resimleme ve içerik açısından başarılı olanlar olduğu gibi, toplumun ahlâk anlayışına ters düşen kısımları (resim ve metin olarak) olanlar da vardır. 1986'da çıkan "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Yasası" ile nisbeten denetim altına alınmışlardır.

Konuların, tarihin dışına çıkması, kuşkusuz daha geniş bir okuyucu kitesini de çekecektir. Yayın adları çok çeşitli olmakla birlikte, yayıncılar devamlı değişmekte, çizgi romanların yayın hayatları da uzun süreli olmamaktadır.

■ 99: *Çizgi romanların denetim altına alınabilmele-ri için başka ülkelerde neler yapılmıştır? Ülkemizde denetim yapılmakta mıdır?*

Çizgi romanların zaman zaman büyük suçlamalar altında kalmış olduğu, bunların içinde "suça teşvik etme" gibi ciddi ithamların da olduğu bir gerçektir. 1954 yılında, ABD'de Dr. Fredric Wertham Seduction of the Innocent adlı eseriyle çizgi romanlara karşı etkili bir yergi yazmıştır. Önceleri 1949 yılında Kanada'da, daha sonra Birleşik Amerika'da (1954) bu konuda Parlamento

araştırmaları yapılmıştır. Kanada'da çizgi romanlara karşı alınmış olan yasal önlem ancak bir yıl sürebilmiştir. Amerika'daki Senato Araştırması ise bir karara bağlanamamıştır. Çünkü, aleyhlerine gelişmekte olan havayı sezen çizgi roman yayıncıları, hemen birleşerek "Çizgi Roman Yayın Kuralları" nı hazırlamışlar ve 1966'larda korsan yayınlar kendini gösterene kadar, kesinlikle bu kurallara uymuşlardır. Bu kuralları özetleyecek olursak; hikayeler daima iyinin, doğrunun ve haklının zaferiyle bitmeli, suç işleme teşvik edilmemeli, kanun koyucular ve uygulayıcılar hiçbir zaman saygınlıklarını kaybetmemeli, metin ve resimlemede seks, uyuşturucular, içki gibi konular özendirilmemeli, dergilerdeki reklamlarda da buna dikkat edilmelidir. Ayrıca, ırk ve din ayrımcılığı yapmak, bayağı dil kullanmak, resimlerde suçu ayrıntılı biçimde göstermek, ya da kanlı ve ürkütücü sahneler çizmek yasaklanmıştır. Sonraları Batı Almanya'daki yayıncılar da benzer kurallar koyarak, yayınlarını denetim altına almışlardır. O halde, Birleşik Amerika'da yetişkinler için hazırlanmakta olan korsan yayınların dışındaki çizgi romanların, çocuklara iyi ahlâk örnekleri vermek çabasında oldukları bir gerçektir. Yasaklamanın bir çözüm olmayacağı, tersine çocukları büsbütün çizgi romanlara iteceği ruhbilimciler ve çocuk eğitimcileri tarafından belirtilmiştir.

Ülkemizde ise çizgi romanlar, üzerinde henüz hiçbir inceleme bile yapılmamışken "zararlı yayın" olarak nitelendirilmiş; okunmaları gerek ana-baba ve öğretmenler,

gerek kütüphane yetkilileri tarafından önlenmeye çalışılmıştır. Zaman zaman yapılmış seminer, sempozyum gibi toplantılarda, gazetelerde çıkan yazılarda çizgi romanlar itham edilerek “boşvermişizm” ahlâkını yerleştirmekle suçlandırılmış; “çok zararlı ve tehlikeli manevi afyonlar” olarak nitelendirilmişlerdir. Bu çerçevede, önce 1927 yılında çıkarılmış olan 1117 Sayılı “Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu” (bu konuda hiçbir madde içermemesine rağmen) bahane edilerek Milli Eğitim Bakanlığı'nca çıkarılan genelgelerde okullara alınmaması sağlanmış; aynı genelgeler doğrultusunda kütüphanelere de sokulmamıştır. 1986 yılında 1117 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik ve eklemelerle kurulan Komisyon'a “Muzır” neşriyatla ilgili ceza yetkisi verilmiştir. Bugüne kadar bu Komisyon'un çizgi romanlarla ilgili bir yasaklama kararı aldığı duyulmamışsa da, halâ bu yayınlar kütüphanelere sokulmamaktadır.

Ülkemizde, ABD'de olduğu gibi kendiliğinden oluşmuş bir yayıncı denetimi olmadığından, bazı yerli çizgi romanlarda gerek resimleme, gerekse üslûp açısından sarkıncalar olduğu kuşkusuzdur. Ancak çocuklar, çizgi romanları nasıl olsa okuduklarına göre, en azından eve veya kütüphanelere sağlanırken yetişkinlerin denetiminden geçenleri okutmakta yarar vardır.

İÇİNDEKİLER

ÇOCUK EDEBİYATI

- 1: *Çocuk edebiyatı nedir* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 9
- 2: *Çocuk edebiyatının varoluşunu sağlayan duyarlıklardan söz eder misiniz* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 10
- 3: *Çocuk edebiyatını çocuk edebiyatı yapan özellikler nelerdir* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 12
- 4: *Çocuk edebiyatı çocukların keşfettiği bir edebiyattır mıdır* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 15
- 5: *Çocuklar için yapılacak edebiyatın oluşumundaki temel kavramlar ve duyarlıklar olan çocuğa göre, çocuksu ve içimizdeki çocuk kavramlarını çocuk edebiyatı kültürü çerçevesinde açıklar mısınız* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 18
- 6: *Dil, anlatım, tema, tip, ince mizah açısından çocuk kitabı yazarlığı ayrı bir yazarlık biçimi midir* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 21
- 7: *Çocuk edebiyatı edebiyatın dışında bağımsız bir edebiyattır mıdır* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 23
- 8: *Edebiyat ve çocuk ilişkisini çocuk klasikleri ve çocuklar için yazılan kitaplar açısından yorumlar mısınız* / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 26

- 9: İyi çocuk edebiyatı, kötü çocuk edebiyatı nedir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 28
- 10: Bir edebî ürünün çocuklara ve büyüklere dönük olması hangi çerçevede gerçekleşiyor? Böyle bir ayırım doğal mıdır, yapay mıdır / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 30
- 11: Günümüzde oluşan yenilikçi çocuk edebiyatının yöneldiği duyarlıklar nelerdir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 33

ÇOCUK EDEBİYATI KÜLTÜRÜ

- 12: Çocuk edebiyatı kavramı üzerine yapılan tartışmaları kısaca değerlendirir misiniz / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 36
- 13: Dünyada çocuğun ve çocuk edebiyatının gündeme gelmesi hangi dönemde başladı / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 37
- 14: Çocuk edebiyatı kültürü konusunda temel bilgiler, kavramlardan söz eder misiniz / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 40
- 15: Çocuk edebiyatı konusunda bazı yanlış görüşler nelerdir / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 42
- 16: Çocuk edebiyatının hedeflerini kısaca açıklar mısınız / Doç. Dr. Mübeccel GÖNEN / 43
- 17: Çocuk edebiyatında yaratıcılık ve etkilenme deyince ne anlaşılmalıdır / Doç. Dr. Mübeccel GÖNEN / 45
- 18: Çocuk edebiyatında eleştirinin ilkeleri ve öncelikleri nelerdir / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 46
- 19: Çocuk edebiyatı araştırmalarında yararlanılacak belli başlı araştırma yöntemlerini kısaca değerlendirir

misiniz / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 49

■20: Çocuk edebiyatı alanında son elli yılda gözlenen gelişmeleri özetler misiniz / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 50

■21: Tarih boyunca çocuk edebiyatının özünde gerçekleşen değişimi çocukluğun tarihi ile bağlantılı olarak yorumlar mısınız / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 54

DÜNYA ÇOCUK EDEBİYATI

- 22: Dünyada bağımsız bir çocuk edebiyatı hareketi ülkeler düzeyinde nasıl başlamış ve gelişmiştir / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 58
- 23: Çocuk edebiyatında masal ve masalımsı hikâyeler ne zaman önem kazanmaya başlamıştır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 66
- 24: Çocuk edebiyatında temaların, konuların ve yazı türlerinin çeşitlenmesi ne zaman ve nasıl olmuştur / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 68
- 25: Çocuk klasiklerinin günümüzdeki konumlarını, çeviri ve uyarlama çalışmalarını da dikkate alarak değerlendirir misiniz / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 73

ÇOCUK EDEBİYATIMIZ

- 26: Sözlü çocuk edebiyatımızı tarihi süreç açısından tanıtır mısınız? Sözlü gelenek verimlerinden yenilikçi çocuk edebiyatı açısından nasıl yararlanılabilir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 76

- 27: *Kültürümüzün tarihi seyri içinde çocuklara yönelik edebiyat nasıl bir gelişme göstermiştir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 79*
- 28: *Ülkemizde çocuklara özgü ilk eserler ne zaman yayımlanmaya başlamıştır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 82*
- 29: *Cumhuriyet döneminde çocuk edebiyatı alanında ne gibi gelişmeler olmuştur /Dr. A. Ferhan OĞUZKAN - Mustafa Ruhi ŞİRİN / 85*
- 30: *Ülkemizde çocuk edebiyatının bugünkü durumu nasıldır? Ne gibi gelişmeler görülmektedir. /Dr. A. Ferhan OĞUZKAN - Mustafa Ruhi ŞİRİN / 88*
- 31: *Yazılı çocuk edebiyatımızın önemli dönemlerinden söz eder misiniz / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 92*
- 32: *Kaynaklardan yararlanma yoluna gidilerek çağdaş bir çocuk edebiyatı oluşturulabilir mi / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 96*
- 33: *Çocuk edebiyatımızın gecikmeli olarak gelişmesi hangi sorunlardan kaynaklanıyor / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 98*

ÇOCUK EDEBİYATI TÜRLERİ

- 34: *Çocuk açısından edebiyatın anlamı nedir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 102*
- 35: *Çocuk şiiri nedir? Çocuk şiirinin estetik değeri ne olmalıdır / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 103*
- 36: *Şiirin çocuklara yakın gelmesinin nedenlerini kısaca açıkla mısınız / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 107*

- 37: *Çocuk şiirlerinde ne gibi özelliklerin bulunması gerekir /Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 108*
- 38: *Çocuk şiiri alanında son yıllarda nasıl bir gelişme görülmektedir / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 110*
- 39: *Masal edebiyatının çocuk dünyası açısından anlamı nedir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 113*
- 40: *Klasik masal geleneğini günümüz açısından değerlendirir misiniz / Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / 115*
- 41: *Masal edebiyatı rönesansı ve bu rönesansın çocuk edebiyatına yansımaları nasıl olmuştur / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 119*
- 42: *Klasik masalı sorgulama düşüncesini masal edebiyatı ve çocuk açısından yorumlar mısınız / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 123*
- 43: *Klasik masalın ve masal geleneğinin yenilikçi masal edebiyatına dönüşmesi mümkün müdür / Mustafa Ruhi ŞİRİN /*
- 44: *Masal edebiyatının en duyarlı türü olan peri masalları günümüzde de geçerliğini koruyor mu / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 126*
- 45: *Masal (hikaye) anlatan kişide bulunması gereken özellikler neler olmalıdır / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 129*
- 46: *Biyografik romanların çocuk açısından önemi nedir /Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / 131*
- 47: *İyi bir biyografide ne gibi özellikler bulunmalıdır /Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 134*
- 48: *Gezi yazılarına çocuklar neden ilgi gösterirler? Bu*

tür yazılarda ne gibi özellikler aranmalıdır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 135

OKUL ÖNCESİ ÇOCUK EDEBİYATI

- 49: *Okul öncesi çocuk edebiyatı deyince ne anlaşılmalıdır / Can GÖKNİL / 138*
- 50: *Okul öncesi çocuk edebiyatı dünyada nasıl gelişti / Can GÖKNİL / 142*
- 51: *Okul öncesi edebiyatında estetik değerlerin yeri nedir / Can GÖKNİL / 147*
- 52: *Okul öncesi çocuk edebiyatında yerli kitapların önemi ve bu kitapların uluslararası boyutlardaki işlevleri nelerdir / Can GÖKNİL / 150*
- 53: *Okul öncesi çocuk kitabında nitelik anlayışı ne olmalıdır / Feridun ORAL / 152*
- 54: *Okul öncesi çocuk kitabı resimlemesinde edebiyat ve resimlemenin ilkelerinden söz eder misiniz / Feridun ORAL / 154*
- 55: *Yazar-çizer ilişkisi yanında, sağlıklı ve güzel çocuk kitabı oluşturmak nelere bağlıdır / Feridun ORAL / 155*
- 56: *Okul öncesi çocuk kitaplarının özellikleri nelerdir / Doç. Dr. Mübeccel GÖNEN / 156*
- 57: *Okul öncesi çağındaki çocuklar en çok hangi konulara ve kitaplara karşı ilgi duyarlar / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 160*
- 58: *İşitme özürlü okul öncesi çocuklarının eğitiminde resimli kitaplardan yararlanmak mümkün müdür / Doç. Dr. Mübeccel GÖNEN / 162*

ÇOCUK EDEBİYATINDAN EĞİTİMDE YARARLANMA

- 59: *Çocuğun dil gelişiminin evreleri ile çocuk edebiyatı ilişkisinden söz eder misiniz / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 167*
- 60: *Okumaya hazırlıklı olmak ne demektir / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 170*
- 61: *Kitap çocuğun dünyasına ne zaman girmeye başlar / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 173*
- 62: *Çocuk eğitiminde edebiyat ürünlerinden nasıl yararlanır / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 175*
- 63: *Çocuklara okuduklarını değerlendirebilmeleri için evde, okulda, kütüphanede hangi imkânları sağlayabiliriz / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 179*
- 64: *Kitle iletişim araçları çocuk edebiyatı ürünlerini en iyi nasıl kullanabilir / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 181*
- 65: *Çocuk edebiyatının ve çocuk yayınlarının izlenmesinde ne gibi araçlardan yararlanabiliriz / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 183*

ÇOCUK EDEBİYATINDA İDEOLOJİ

- 66: *Çocuk edebiyatının çocuğun gelişmesi, ahlâkı, psikolojisi, eğitimi ile doğrudan ilişkili eğitici bir yanı var. Dünyada ve ülkemizde verilen örnekleri bu açıdan çocuk merkezli olarak değerlendirir misiniz / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 186*
- 67: *Çocuk edebiyatına gerçekliğin yansıması ve güdümlü çocuk edebiyatı anlayışı deyince ne anlaşılmalıdır / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 188*

■68: Çocuk edebiyatında ideoloji deyince ne anlaşılmalıdır / Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / 192

■69: Masalların içerdiği şiddet zararlı mıdır / Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / 196

ÇOCUK VE KİTAP

■70: Çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konular ve bunları karşılayabilecek kitap türleri nelerdir / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 199

■71: Bir tür olarak "Resimli Kitap" (Picture Book) nedir? Kaç türlü resimli kitap vardır? Hangi yaşa hangi tür resimli kitap uygundur / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 202

■72: Resimli kitaplarda ne gibi içerik özellikleri bulunur / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 204

■73: Çocukların ruhsal ihtiyaçları ve bunları karşılayabilecek kitapların özelliklerinden söz eder misiniz / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 206

■74: İyi bir çocuk kitabı dil, anlatım, konu bakımından nasıl olmalıdır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 210

■75: İyi bir çocuk kitabı biçimsel bakımdan ne gibi özellikler taşımalıdır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 212

■76: İyi bir kitabın çocuğun ruhsal ve düşünsel gelişmesine katkısı var mıdır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 214

■77: Bilgi kazandırıcı çocuk kitapları ne gibi niteliklere sahiptir / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 216

■78: İyi bir fen kitabının başarısı nelere bağlıdır / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 219

■79: Çocuklar için hazırlanmış müracaat eserleri içerik ve biçim yönüyle nasıl olmalıdır / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 220

■80: Teknik gelişmelerin önemi çocuk kitaplarında nasıl ele alınabilir? Teknik konuların çocuk kitaplarında işlenmesinde işbirliği gerekir mi / Prof. Dr. İnci ENGİNÜN / 221

■81: Kitap seçiminde çocuklara nasıl yardım edilebilir / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 225

■82: Çocuklara kitap seçerken nelere dikkat edilmelidir / Prof. Dr. Ayla OKTAY / 228

■83: Bir çocuk kitabı nasıl değerlendirilir / Doç. Dr. Mübeccel GÖNEN / 231

■84: Çocuk kitaplarının sanat değerinden söz eder misiniz / Doç. Dr. Mübeccel GÖNEN / 233

■85: Çocuk-kitap ilişkisinde kütüphanenin yeri nedir / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 235

■86: Ülkemizde çocuk kitapları ile ilgili sorunlar nelerdir? Bu sorunların çözümü için neler yapılabilir / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 236

■87: Dünyada çocuk dergileri ne zaman yayımlanmaya başlamış ve nasıl bir gelişme göstermiştir / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 241

■88: Ülkemizde çocuk dergiciliği ne zaman başlamış ve nasıl bir gelişme göstermiştir / Dr. A. Ferhan OĞUZKAN / 243

■89: Çocuk yayınları yönetmeninin (editör) görevi nedir / Mustafa Ruhi ŞİRİN / 245

ÇİZGİ ROMAN

- 90: *Çocuk edebiyatı ve çizgi roman ilişkisinden söz eder misiniz* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 249
- 91: *Klasiklerin çizgi romana dönüşmesi nasıl başladı: önemli örnekler hangileridir* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 250
- 92: *Çizgi romanın çocukları çeken ne gibi özellikleri vardır* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 251
- 93: *Çizgi romanı tutku haline getiren bir çocuğa nasıl yaklaşılmalıdır* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 253
- 94: *Çizgi romanlardan eğitimde yararlanma olabilir mi* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 254
- 95: *Çizgi romanın başlangıcı nerede ve hangi yıllarda olmuş, nasıl bir gelişme göstermiştir* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 258
- 96: *Çizgi romanların ne gibi metin özellikleri vardır* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 262
- 97: *Çizgi romanların grafik özellikleri nelerdir* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 265
- 98: *Ülkemizde çizgi roman hangi tarihten beri yayınlanmaktadır ve nasıl bir gelişme göstermiştir* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 266
- 99: *Çizgi romanların denetim altına alınabilmeleri için başka ülkelerde neler yapılmıştır? Ülkemizde denetim yapılmakta mıdır* / Prof. Dr. Nilüfer TUNCER / 268

KAYNAKLAR

- ALANGU, Tahir. *Çocuk Kitapları Üstüne*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi, İstanbul, 1965
- ALPAY, Meral. "Çocuk Kütüphanesi", Ya-Pa Okul Öncesi Eğitim Semineri 1984-1, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1990
- "Çocuk Kitaplarının Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişmesine Etkisi ve Okul Döneminde Okul Başarısına Katkısı", Ya-Pa 5. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 1987 Antalya, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1988
- "Okuma Alışkanlığını Kazandırmada Kitabın Etkisi", Ya-Pa 7. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Eskişehir 1991, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1991
- "Türk Çocuk Edebiyatı", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, No. 8-9, 1980, s. 167-191.
- ALPÖGE, Dr. Gülçin. "Çocuk ve Dil", Yapı Kredi Ya-

- yınları, İstanbul, Ekim 1991
- ARBUTHNOT, May Hill. *Children and Books* 3 rd ed. Chicago: Scott-Foresman and Company, 1964
 - Children and Books*, New York, Scott, Foresman and Company, 1947
 - BİNGÖL, Vasfi. “Çocuk Yazını Seçme Kaynakçası”, Türk Dili, Nisan 1979, sayı: 331
 - CARADEC, François. *Histoire de La Littérature Enfantine en France*, Paris, Albin Michel, 1977
 - CHAMBERS, Aidan. *Booktalk*, Harper and Row Publishers, New York, 1985
 - CÜCELOĞLU, Doğan. *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992
 - **Çeviri Çocuk Edebiyatı Kaynakçası-I**, Metis Çeviri, 1991, sayı: 15
 - **Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları**, Hazırlayan: Meral Alpay-Robert Anhegger, Cem Yayınevi, İstanbul, 1975
 - **Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987**, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 1987
 - **Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1988**, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 1988
 - **Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1989**, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, Gökyüzü Yayınları, İstanbul, 1989
 - **Çocuk Eğitimi ve Edebiyatı**, (Özel Sayı), Yansıma, Temmuz-Ağustos-Eylül 1975, sayı: 43-44-45
 - DEMİRAY, Kemal. *Türkçe Çocuk Edebiyatı*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1954

- DİNÇER, Çağlayan Atilla. “Okul Öncesi Dönemde Hikâye Anlatma Teknikleri”, 9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Ankara 1993, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1993
- DURAN, Terasa. *Catalan Illustrators*, Dept. de la Generalitat de Catalunya
- ENGİNÜN, İnci. “Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, Türk Dili, Nisan 1985, sayı: 400
- ERDOĞAN, Fatih. “Okul Öncesi Dönemde Edebiyat Zevki”, 9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Ankara 1993, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1993
- “Çocuk Kitabı Hazırlığı”, Ya-Pa 6. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 1989 İstanbul, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1989
- “Çocuk Yayınları Editörlüğü”, Yayın Dünyasında Çerçeve, Ocak 1988, sayı: 28
- ERSOY, Osman. “Okul Öncesi Dönemde Kitabın Önemi”, Ya-Pa 4. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 1986 Ankara, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1986
- “Okul Öncesi Dönemde Kitabın Önemi”, Türk Kütüphanecilik Derneği Bülteni, 1986, sayı: 35
- ERTOP, Konur. “Türk Edebiyatı’nda Çocuk”, Milliyet Sanat Dergisi, sayı: 43
- EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi. “Çocuksu”, Kültür ve Sanat, sayı: 4
- EYÜBOĞLU, Sabahattin. “Çocuk ve Sanat”, Tıpta

- Yenilikler Dergisi Çocuk Sayısı, Aralık 1962, sayı: 7
- GEROGÉ, Székely. "An Introduction to Art: Children's Books", Jurnal of Association, Childhood Education, Spring 90, 66, 3, 132-138
 - GÖKŞEN, Enver Naci, "Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985
 - GÖNEN, Mübeccel S. "Okul Öncesi Çocuk Kitaplarının Özellikleri", Ya-Pa 4. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 1986 Ankara, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1986
 - "Okul Öncesinde Okuma Alışkanlıkları", 9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Ankara 1993, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1993
 - **Görüş Dergisi**, Çocuk Edebiyatı Sayısı, Haziran 1982, sayı: 6
 - GÜLER, Mehmet. "Çocuk Edebiyatı'nda İkinci Boyut", Varlık, Kasım 1986, sayı: 950
 - GÜRKAN, Tanju. "Okul Öncesi Çocuklarına Yönelik Yayın Analizi", Ya-Pa 8. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Bursa 1992, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1992
 - GÜREL, Zeki. "Dünya Çocuk Yılından Günümüze Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", Littera, Ankara, 1992, Cilt:3
 - HORN, Maurice, "Comics of the world: A Short History", "The World of Comics: An Analytical Summary" The World Encyclopedia of Comics. Vol. I, 47-62
 - HUCK, Charlotte S. ve YONG, Doris A. *Children's Li-*

- teratüre In the Elementary School*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1961
- İNAL, Doç. Dr. Tuğrul. "Çocuk Edebiyatında Çağdaşlaşma", Ulusal Kültür, Nisan 1979, sayı: 4
 - JAN, Isabelle. *La Litterature Enfantine*, Paris, Enfance Heureuse, 1985
 - JERSILD, Arthur T. *Çocuk Psikolojisi*, Çeviren: Prof. Dr. Gülseren Günçe, Ankara, Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979
 - FRANKLIN, Bob. *Çocuk Hakları*, Çeviren: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993
 - KAGELMAN, H Jürgen. *Comics*, Comics; Aspekten zu Inhalt und Wirkung, Bad Heilbrunn/OBB, Verlag Julius Klunkhardt, 1976
 - KATIRCIOĞLU, Selçuk. *Eğitimde Masalın Yeri*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1991
 - KÜR. İsmet. *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991
 - METHEN, Günter. *Comics*, Frankfurt a/Main, Fischer Bücherei, 1970
 - NİLÜFER, Tuncer. *Çizgi Romanlar*, Hacettepe Üniversitesi, 1980 (Yayınlanmamış doçentlik tezi)
 - *Çizgi Roman ve Çocuk*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993
 - *Türkiye'de Yayınlanmış Resimli Çocuk Kitapları 1960-1972*, Hacettepe Üniversitesi, 1974 (Yayınlanmamış doktora tezi)

- “Masal Anlatma Tekniği”, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 32 (No 1), s. 11-15, 1983
- NORTON, Donna E. *Through The Eyes of A Child*, Merril Publishing Company, USA, 1987
- Through The Eyes of A Child*, Colombus, Ohio, Merril Publishing Company, 1987
- OĞUZKAN, A. Ferhan. *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, Kadioğlu Matbası, Ankara, 1977
- Eğitim Üzerine*, Ankara, Desen Matbaası, 1966
- Çocuklar İçin Şiir Dünyası*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973
- “Dünyada ve Bizde Çocuk Yazının Gelişmesine Toplu Bir Bakış”, Türk Dili, 1 Nisan 1979, sayı: 331, s. 261-283
- “Çocuklara Kitap Seçiminde Nasıl Yardım Edebiliriz?”, Aile ve Çocuk, 1983, sayı: 3, sayfa. 28-33
- ONUR, Prof. Dr. Bekir, *Oyuncaklı Dünya*, Ankara, Verso Yayıncılık, Eylül 1992
- PITZ, Henry C. *Illustrating Children's Books*, History-Technique-Production, New York, Watson-Guptill Publications, 1963
- RAMONEDA, Amalia, *Fundacio Enciclopedia Catalana from 1906 to 1936*, Consell Catala del Libre per a Infants, Barcelona, 1988
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil*, Çeviren: Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgen, Selahattin Güney, İstanbul, Türkiye Yayınevi

- SAMURÇAY, Neriman. “Çocuk Psikolojisi Açısından Tiyatro”, DTCF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, 1978, s. 113-138
- SARIYÜCE, Hasan Latif. “Masal ve Çocuk Edebiyatındaki Yeri”, Çocuk Yayınları Sempozyumu (Bildiriler), Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara 1987
- SCHERF, Walter. “Çocuk Erdebiyatı'nda Gerçek Eğilimler ve Geleneksel Modeller”, Çeviren: Nilüfer Tunçer, Türk Kütüphaneciler Bülteni, 1978, sayı: 1
- SINAR, Alev. “Anaokulunda Çocuk Edebiyatı Üzerine Bazı Düşünceler”, Ya-Pa 8. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Bursa 1992, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1992
- “Okul Öncesinde Masal”, 9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Ankara 1993, Ya-Pa Yayınları, İstanbul 1993
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi. “Dünden Bugüne Çocuk Edebiyatımız”, (1 Ocak-24 Eylül 1985 tarihleri arasında TRT-1 Radyolarında yayınlanan ve 39 programdan oluşan program metinleri)
- “Çocukluğun Kozası”, İz Yayıncılık, İstanbul 1998
- “Masal Atlası”, İz Yayıncılık, İstanbul 1998
- “Çocuk Yüzlü Yazılar”, İz Yayıncılık, İstanbul 1997
- “Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü”, İz Yayıncılık, İstanbul 1999
- “Masal Tarihinin İki Yakası”, Argos, Mart 1991, sayı: 31

- “Çocuk Edebiyatı'na Eleştirel Bir Bakış”, İlim ve Sanat Dergisi, Kasım-Aralık 1986, sayı: 10
- “Çocuk Edebiyatı İçimizdeki Çocuğu Yaşatanların Edebiyatıdır”, Dergâh, Temmuz 1993, sayı: 43
- TAN, Prof. Dr. Mine. “Çağlar Boyunca Çocukluk”, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1989, Cilt: 22, sayı:1
- TANJU, Gürkan. “Okul Öncesi Eğitiminde Kitap”, 9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Sempozyumu Ankara 1993, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1993
- **Toplumsal Tarihte Çocuk.** Yayına Hazırlayan: Bekir Onur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994
- TOURNIER, Michel. “Çocuklar İçin Yazmak Çocuk Oyuncuğı Değildir”, Görüş, Haziran 1982, sayı: 6
- **Türk Edebiyatı Dergisi**, (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı), Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, Ocak 1983, sayı:111
- **Türk Dili** (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı), Sayı: 400, Nisan 1985
- YAVUZER, Prof. Dr. Haluk. *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992